

FONDAZIONE
ISTITUTO INTERNAZIONALE DI STORIA ECONOMICA
“F. DATINI”
Serie oro. Testi antichi in anastatica su CD-rom
48

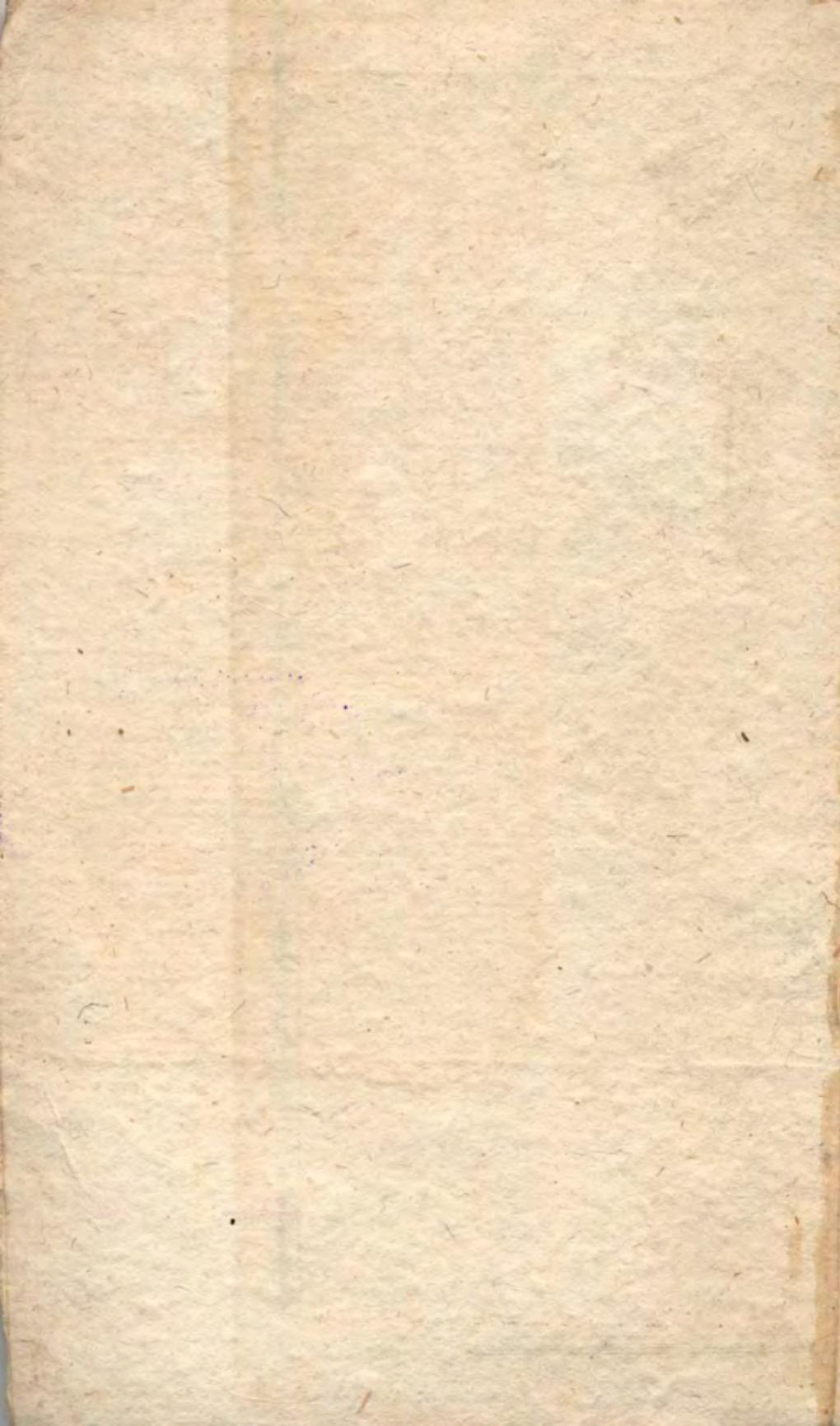
DE VSVRIS
TRACTATVS UTI-
LISSIMVS, INSTRVCTIONEM

*tam Practicis quam theoreticis proponens, in qua
quis olim & quis nunc sit vsus usurarvm, proprijs
Hiſtorijs & legibus congruis apertissime de-
claratur, præmissa ſufficienti refutatione
argumentorum omnium quæ aduersus
uſuras ciuiles flecti conſueuerunt,
quibus expositio Tit. de vsur.
Ex lib. 22. ff. adiuncta est
& C. eod. mixtim.*

Petrus à Vuell Iureconſult.

COLONIÆ
Apud hæredes Arnoldi Birckmanni.
Cum priuilegio Cæſar. Maieſt. ad decennium.
ANNO M:D:LCIII

Biblioteca comunale di Prato A. Lazzerini,
Fondo Lazzerini antico
© maggio 2010

DATI BIBLIOGRAFICI:

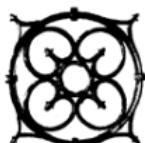
Well, Petrus :

De vsuris tractatus vtilissimus,
instructionem tam practicis quam
theoricis proponens, in qua quis
olim & quis nunc sit vsus vsurarum,
proprijs historijs & legibus congruis
apertissime declaratur, praemissa
sufficienti refutatione
argumentorum omnium quae
aduersus vsuras ciuiles flecti
consueuerunt, quibus expositio Tit.
de vsur. ex lib. 22. ff. adiuncta est &
c. eod. mixtim. Petrus à Vuell
iureconsult. - Coloniae : apud
Haeredes Arnoldi Birckmanni,
1564. - [156] c. ; 8°

Segn.: A-T8 V4. - Bianca c. A8. -
Marca xilogr. sul front. - Cors.; rom. -
Impronta: itdi t.e- guiè quat (C) 1564
(R). - Marca editoriale: In cornice: una
gallina davanti ad un albero. Nel
cartiglio in basso: Arnold Birckman.

(D9705)

**L'edizione è stata realizzata
grazie al contributo di:**

Fondazione
Cassa Risparmio
di Prato

R044
DE VSVRIS.
TRACTATVS VTI-

LISSIMVS, INSTRVCTIONEM
tam Practicis quam Theoricis proponens, in qua
quis olim & quis nunc sit vsus usurarum, proprijs
Historijs & legibus congruis apertissimè de-
claratur, præmissa sufficienti refutatione
argumentorum omnium quæ aduersus
usuras ciuiles flecti consueuerunt,
quibus expositio Tit. de usur.
ex lib. 22. ff. adiuncta est
& C. eod. mixtim.

Petrus à Vuell Iure consult.

COLONIAS

Apud hæredes Arnoldi Birckmanni.
Cum priuilegio Cæsar. Maiest. ad decennium.
ANNO M.D.LXIII.

AUCTOR AD BENEVOLUM Lectorem.

Fertur in his hodie quæ scripsimus amplius abusus
Vsuræ, cuius prouenit arte lucrum:
An sit & ars & quod & officium, quis et aptior vſus
Vſuræ, monstrat pagina nostra tibi.
Candide Lector, ames simul ista nouella sequentum
Post alios rerum cernere scripta, nocens
Neue tibi mentem formet censura, priusquam
Legeris ad calcem fine peracta suo.
Tamquam placere tibi (iucunda per utile dici
Quippe recognoscet) quam peto ut ista legas:
Legibus ipse recens usuræ queritur ordo
Illaquam nunc recta est credita prava prius.
Erectum procùl hinc procùl inde videbis abusum
Qui quasi erat pridem vipera dira, vale.

CLARISSIMIS SA-
PIENTIA, VIRTUTE,
ET ERUDITIONE ORNATIS=

simis dignissimisque viris & Dominis, Consuli=
bis, ac Senatoribus inclitae Reipu. Vuesa=
liensis administratoribus, Dominis
suis colendis, s. D.

LAbor in re bona & vtili
honestus esse recte & or-
dine ab ingenuis viris cese-
tur, ac vt ait Poeta, in re tenui labor
at tenuis non gloria &c. Putauit igi-
tur non alienum a me esse cum in iu-
ris studio verteret, nec etiam abs re e-
uenturum, si & meam hanc operam
in titu. ff. de usuris positam luci tra-
derem, non quod in animu induxe-
rim tot scriptis claris. virorum in iure
ciuili extatib. meum illis conatu annu-
merundu, multo minus preferendu,

*(quid enim contendat birundo
Cygnis, aut quid nam tremulis facere artub. hædi
Consimili in casu possunt, & fortis equi vis? vt ait*

E P I S T O L A

Lucretius lib. de rer. na. 3.) sed
cūm laborem impendissem , quem-
admodum existimo , vt vtilis decla-
ratio dicto Titul. de usur. qualicun-
que mea industria accederet , in uul-
gationem seu publicationem eius
non ratus sum diutius pretermitte-
re . Cūm igitur hoc iam pridem me-
cum reuoluerem & expenderem , ar-
bitratus sum oportunum fore , si id
ita agerem , meamq; partem & mo-
dulum sicut alij , ad terminos v sua-
les sanctissimi Iuris Ciuilis (vt id
Vlpianus alibi vocat) in commune
conferrē , quippe quod faciunt alij
cur tibi turpe putas ? Accedit quod
Socrates apud Xenophontem gra-
uissimè pronunciat , generosum esse
& omni fauore dignum ingenium
cui sint cordi Politicæ disciplinæ ,
quod haud scio an commodè fieri
possit

D E D I C A T O R I A.

possit saltem cum effectu & fructu
quodam studiosorum fertili segete,
sine hac Iuris Theorica, vnde sapi
enter dixit Baldus in L. Æmilius
ff. de Minoribus. Leges in Scholis
deglutiuntur sed in foro siue in ip-
sis rerum experimentis tandem di-
geruntur. Illud certè negari non po-
test eam partem eruditionis quæ in
consideratione Legū ciuilium con-
sistit & versatur, inter artes præsta-
re & excellenter eminere, cum præ-
fatæ politicæ leges res è intellectæ
& non detortæ in peregrinum sen-
sum ad Decalogum diuinæ volun-
tatis erga genus humanum normam
referentem, congruant, lumenq; to-
tius vitæ sint. Porrò quod ad tradi-
tam & datam meam expositionem
in hoc tractatu attinet, nihil in medi-
um adferam audacius, subiçio eam

E P I S T O L A

candido & docto lectori, qui si oīa narrationis veritati cōtulerit, facile
(vt equidē confido) eā iuriū præce-
ptis & axiomatib. conformē & affi-
nē deprehendet, odi autē male medio-
cri candore carētes, (veluti cūm sit,

*Ille sapit solus volitant alijs velut umbra
Arrogat omne sibi doctus, ineptus homo,
Inuidus es nec enim faceres hæc candidus unquam
Pectore te solum cum sapiente putas.
Despicias alios & projcis impia dicta
Fac alijs fieri quod cupis ipse tibi.)*

Qui proniores sunt ad calumniam
quām ad laudem.

*Sic ubi nemo parem summo se p̄estat Homero
Censor Aristarchus quilibet esse cupit.*

Potest siquidem esse quod humana
parū cauit natura, vt ait Horati. in
quo tamen errore & hallucinatione,
quæ tenaciter hominib. inhērere cō-
sueuit, declināda, nō diffiteor me o-
perā dedisse, vt videlicet nihil pere-
grinū aut alienū verbis textus in se
reretur

D E D I C A T O R I A.

retur, aut etiā odiosa nausea obrepere
ret lectori quod magnopere cauen-
dū erat: Deinde etiā ne interpreta-
tio nimil exresseret, prolixiusq; p;
decet & interpretis ordo permittit, lo-
corū allegatiōe luxuriaret. Illud ve-
rò quod alicui in mentē venire pos-
set, me nimirū in hoc negocio vide-
ri Iliada post Gr̄ecorū poëtā canes-
re (ut fert puerbio) cū aliq in eodē
causē huius stadio cucurrerint, silē-
tio p̄tereundū nō est, sed ei molliter
obuiandū, scilicet cuiq; liberū relin-
qui iuris studio, ap̄ pbare eos ex
quorū labore segetē & fructum ali-
quē suis studijs accedere & obueni-
re posse speret, vel etiā posthabere,
aut saluo scribentium honore eos
quorum lectionem sibi sterilem &
infecundam existimet, p̄terlege-
re. Interim cordati animi est, rem ex-

D P I S T O L A

veritate non ex multitudine aucto-
rum quod melius & æquius est, iu-
dicare et decernere, cùm possit & de-
terioris sententia & multos & mo-
tores aliqua in parte anteuertere &
superare . sed neq; in præfatio. ff.
ad Tribonia. quid porrò vetat com-
plures interdum florentibus inge-
nijs præditos à veritate quò sagaci-
us eam inuestigant eò longius ab-
esse, quam tamen agnoscat vnus a-
liquis postremæ etiam classis L. I.
circamedium versic. cum possit C.
de veteri Iuri enuclei. Est enim hoc
verissimum, duo cùm faciunt idem,
non est idem, & magna est differen-
tia artificum L. inter ff. de poenis.
Neq; ab alijs qui simile argumen-
tum tractarunt præsentia desumpti
hinc inde compilando , sed fontes
doctrinarum consului, eaq; que in

medis

D E D I C A T O R I A.

medium allata sunt, vſu ita ſe habere dum in iure versatus ſum paſſim annotando comperi. Quid autem in hoc negocio conatu eſſecerim vi-ri boni arbitrio permitto diſcutien- dum (accipimus autem virum bonū ſecundum Horatium, qui decreta patrum qui leges iuraq; calleſ) ſe-midoctos rerum æſtimatores qua-les ſunt plerunq; quibusdam ſum- mulis Bartoli leuiter imbuti, nemo cauere potest, quos & ſatiuſ eſt v- niuſ æſtimare aſſis. Demosthenes inquit, faciliuſ eſt reprehendere quam imitari: Ac illud aduersus ca-lumniantes notorium eſt, Zoilum olim bonorum virorum reprehēnſorem alto saxo in certamine Olym-pico præclaris viris id factum ap-probantibus præcipitatum humum fuiffe, ſed hæc quondam que tamen

E P I S T O L A

nunc etiam forsitan possent pondus
habere suum. Cæterum cum moris
sit viri præstantissimi, Consules, Se-
natores, gubernatores vniuersi &
singuli egregiae Vrbis Wesaliæ hu-
manissimi Domini, literatos homi-
nes alij dominis magnisq; viris su-
um laborem dedicare & transmittre,
quæ consuetudo olim dignæ ex-
istimationis habita est, eam maximè
ob causam, quod studia artium fa-
miliaritatem quandam habere debe-
re credebantur cum excellentibus
viris & fœlicibus rerum Politica-
rum præsidibus quorum numero
merito asscribendi estis, cum res ip-
sa id luculenter declareret. Vnde cele-
bris fama artium & insigniū bono-
rum indagatrix Græcia, (dum for-
tuna fuit magnis accrescere rebus)
quamvis in obseruandis suis My-
sterijs

D E D I C A T O R I A.

steris commentitio s̄igmento occul-
tior, protectior, obscurioribusq; fa-
crorum ambagib. reconditior, Her-
culem Musagetem velut Musarum
Doctorem peritisimum & ornatissi-
mum non absque ratione nuncu-
passe fertur, posterisq; innotuit. De
inde porrò lapsu temporum Flau-
us Nobilior nouē Musarum simu-
lachra in eadem Herculis à se votam
& consecratione solenni dedicatam
ex Ambrasiae manubij transstulif-
se memoratur, qua alia ratione id fa-
ctum sit non animaduerto, quam
quod sapientes viri & prouidi do-
mini intelligerent, quo pacto vicis-
studinarijs officijs, & literæ & Po-
liticorum egregiorum virorum res
& negotia veluti devincta inter se
se viderentur & esse deberent.

Quæ

E P I S T O L A

Quæ cùm ita sint adductus sum,
cùm & patriæ amorem debeam &
obseruantiam hoc meum scriptum
ad V. P. & E. mittere , nec enim
iam gratior vlla est

Quām sibi quæ vestrū præscripsit pagina nomē:

Exploratum siquidem mihi est
in illo vestro ordine Senatorio ho-
norificentissimo , multis doctissi-
mis viris instructissimo literas &
bona studia condignum locum ob-
tinere , meritoq; eum gaudere eru-
ditorum assensu & comprobatione.
Accipite igitur nunc à me qua con-
sueistis humanitate hanc nostri la-
boris assignatam V.P.& E. dedica-
tionē , meq; erga illum ordinē obser-
uatię testimoniū: Non satis quidem
apparatu & splendore pomposus il-
le meu s labor fuerit , attamen mode-
stus , qui & si optimis tantum proba-

tua

D E D I C A T O R I A.

Tu s fuerit, non tenuem impensaē diligentiē fructum me consecutum arbitrabar. Fœliciter valete, Deusq; Opt. Max. vestram urbem Rempublicamq; diu beatam eximijscq; viris florentissimā, conseruare & tueri, quotidieq; magis magisq; crescē tem cum insigni fauore & laude vicinorum oppidorum attollere dignetur. Datū Coloniæ Agrippine, Anno Domini 1564. Mensis Iunij decima, qua die Fredericus Barbarossa Imp. contra Sarracenos mōuens, in minore Armenia, Selepium annem ingressus, miserè perijt,

Anno Christi

1190.

Petrus à Vuell Iure.

10611
10612

10613

10614

10615

10616

10617

10618

10619

10620

10621

10622

10623

10624

10625

10626

10627

10628

10629

10630

10631

10632

10633

10634

10635

10636

10637

10638

10639

10640

10641

10642

10643

10644

10645

10646

10647

10648

10649

10650

10651

10652

10653

10654

10655

10656

10657

10658

10659

10660

10661

10662

10663

10664

10665

10666

10667

10668

10669

10670

10671

10672

10673

10674

10675

10676

10677

10678

10679

10680

10681

10682

10683

10684

10685

10686

10687

10688

10689

10690

10691

10692

10693

10694

10695

10696

10697

10698

10699

10700

10701

10702

10703

10704

10705

10706

10707

10708

10709

10710

10711

10712

10713

10714

10715

10716

10717

10718

10719

10720

10721

10722

10723

10724

10725

10726

10727

10728

10729

10730

10731

10732

10733

10734

10735

10736

10737

10738

10739

10740

10741

10742

10743

10744

10745

10746

10747

10748

10749

10750

10751

10752

10753

10754

10755

10756

10757

10758

10759

10760

10761

10762

10763

10764

10765

10766

10767

10768

10769

10770

10771

10772

10773

10774

10775

10776

10777

10778

10779

10780

10781

10782

10783

10784

10785

10786

10787

10788

10789

10790

10791

10792

10793

10794

10795

10796

10797

10798

10799

10800

10801

10802

10803

10804

10805

10806

10807

10808

10809

10810

10811

10812

10813

10814

10815

10816

10817

10818

10819

10820

10821

10822

10823

10824

10825

10826

10827

10828

10829

10830

10831

10832

10833

10834

10835

10836

10837

10838

10839

10840

10841

10842

10843

10844

10845

10846

10847

10848

10849

10850

10851

10852

10853

10854

10855

10856

10857

10858

10859

10860

10861

10862

10863

10864

10865

10866

10867

10868

10869

10870

10871

10872

10873

10874

10875

10876

10877

10878

10879

10880

10881

10882

10883

10884

10885

10886

10887

10888

10889

10890

10891

10892

10893

10894

10895

10896

10897

10898

10899

10900

10901

10902

10903

10904

10905

10906

10907

10908

10909

10910

10911

10912

10913

10914

10915

10916

10917

10918

10919

10920

10921

10922

10923

10924

10925

10926

10927

10928

10929

10930

10931

10932

10933

10934

10935

10936

10937

10938

10939

10940

10941

10942

10943

10944

10945

10946

10947

10948

10949

10950

10951

10952

10953

10954

10955

10956

10957

10958

10959

10960

10961

10962

10963

10964

10965

10966

10967

10968

10969

10970

10971

10972

10973

10974

10975

10976

10977

10978

10979

10980

10981

10982

10983

10984

10985

10986

10987

10988

10989

10990

10991

10992

10993

10994

10995

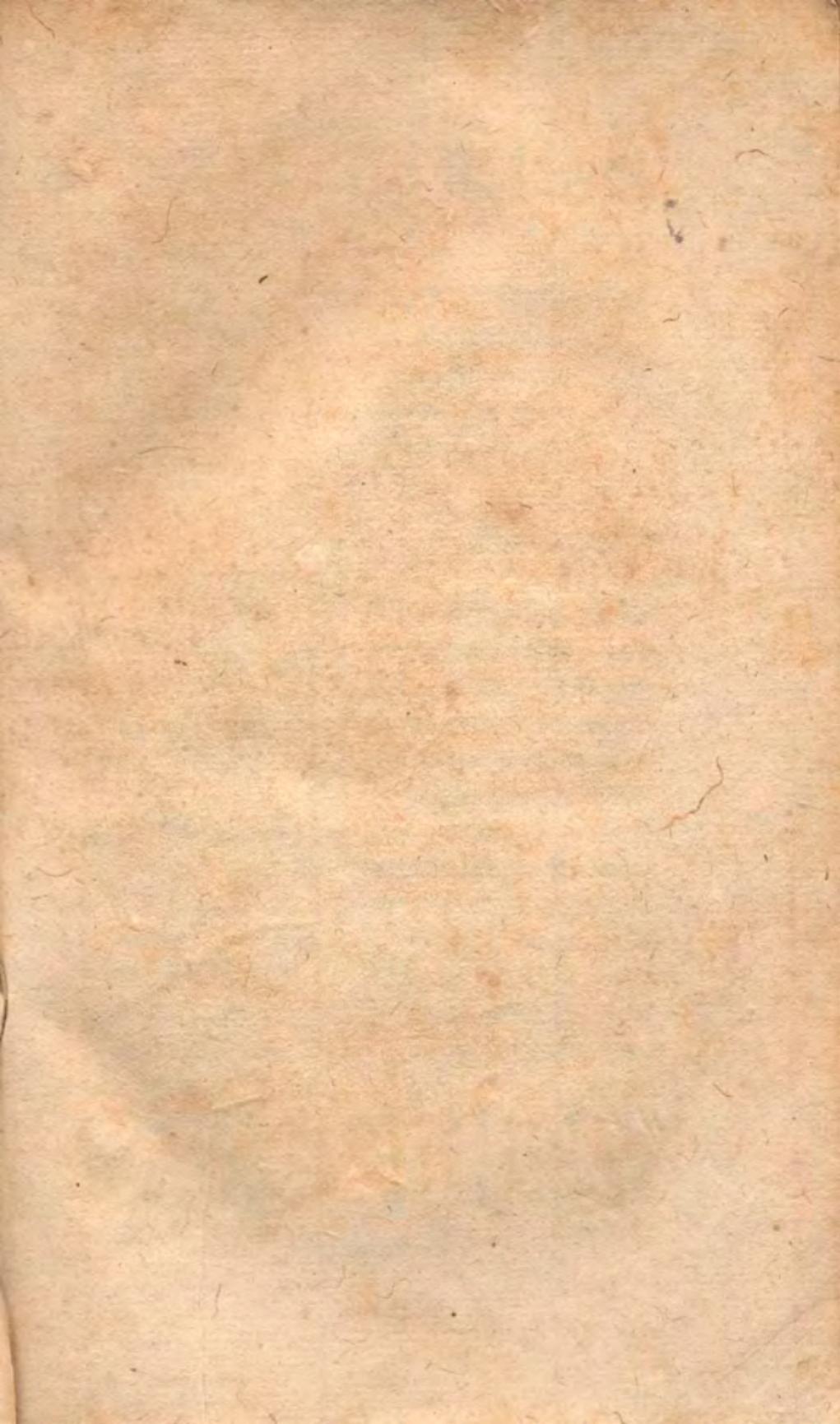
10996

10997

10998

10999

11000

DE VSVRIS
TRACTATVS VTI-
LISSIMVS, INSTRVCTIONEM
tam Præticis quam Theoricis proponens, in
qua quis olim & quis nunc sit usus vs-
surarum, proprijs Historijs & lea-
gibus congruis apertissime
declaratur, &c.

EXORDIVM.

ET VS dictum est his
manissime Lector, con-
traria iuxta se posita &
ad iniucem relata magis
elucescere, & clariora ef-
fici intellectu, quod pro-
fecto rectissime prolatu
memoratur à sapienti-
bus. Ac huius dicti viam Iureconsultos creberrime
& constanter ingressos in inquisitione veritatis, le-
genti Leges Romanas quasi sponte venit, buia &
innoscit, quia cum veritas à paucis conspiciatur
& varijs variarum rerū velut involucris, nunc haec
nunc illa modò utraque in investigatione & qui &
boni oculis nostris obuersentur, opus fuerit in ux-
tramque partem pro & contra (ut dici consuevit)
rem dubiam & controversam (qualis imprimis est

B doctrinæ.

DE VSURIS

doctrina usurarum) agitare & voluere, donec ex ista crebra inquisitione verum ipsum arripiamus, et demum quiescamus: quod medium in hac de usuris materia medocriter inquirere si non asscutus, quod sequitur arbitrabitur, certè conatus non semel sumus, quodque quale sit, erudit agnoscere poterunt maxime in hoc negocio usurarum qui tractatus multò difficillimus est, habet enim plurima antiqua & vix unquam satis bene intellectus, omitto plurimam in hac re friuole à multis adducta, quibus rem ipsam magis obscurauerunt quam explicarunt, nec tamen eos qui de eadem bac materia scripsierunt reprehendere videvi velim, cum aliqua utiliter & cum fruge tractauerint. Neque hic tam alijs notwithstanding vigilaui, quam patefaciendæ veritati, quæ solo ex usu perfectius arripitur, quod ipsum si ita sit docti lectoris arbitrio & censuræ permittimus, qui haudubie cernet multos iuris apices perplexos nodos & difficillimas Antinomiarum intricationes hic in consonantiam resolui & expediri suo perfluis distinctionibus additionibusq; reiectis, usum etiam fori Theoricesq; modestè monstrauimus per expressum. Certè cum à paucis verius à nullis quid sit usura intelligi poterit sine exemplorum allegatione hoc tempore usitatorum, umbrosum est, duntaxat, non perlucidum solis lumen, cuius usura quotidie omnib. de cælo datur largissime à patre latimum lucem inaccessibilem habitante, tradere iusta siue indice usus, qua de causa usitatæ questiones in negocio & statu usurarum quæ hodierno & moderno

T R A C T A T U S.

derno tempore moueri consueuerunt, hic proponuntur, quas qui perceperit, obuiare facile poterit illis qui in vniuersum imperit è usurpas damnant et prescribunt, cùm hoc vocabulū nullo modo sit fædū per se, quid enim peccauit hoc ipsum usurpæ nomen? Verum eius quasi mensuram, mediocritatem, & comodum tolerabilemq; hominibus gradū præterire, fædissimum, quod idem de alijs etiam utilissimis dicit posset, sed abusus non tollit rem ipsam, teste Aris stotele in Topicis. Etiam rei dulcissimæ usus si nimium adhibetur redditur amarus: sic quod multe in æternas damnationis horredissimæ pœnas per abusum pecuniae præcipitantur, non asscribendum est mutæ & mortuæ pecuniae, sed hominibus malevolentibus creatura Dei. Item quod male sèpè iudicatur, non ob eam causam iudicium est malum & reprobum, multi miserrime decipiuntur in emptiōnibus, est q; earum maximus abusus, & quidē penè maior quam in usuris, sed propterea non est malus contractus emptionis, ut nec usurarum, retinendus igitur verus usus resistendū summa ope abusui, similiter de cæteris dici potest, facecant tenebræ, luscat veritas labore & constanti industria acquirēnda, non absq; ratione veteres dixerut, Lucem forri &c. Ut autem candide lector quandam isagogen habetas præuiæ cuiusdam inspectionis causa tibi traditam, præcipua mēbra huius disputationis usurpariæ aduertas velim, nam ea docēdi causa & ut natura usurparū exigebat, septē modis rectè considerauimus, qui earū circumstantias et differentias satis superq;

DE VSURIS

exhibent iuxta quas etiam earundem iustitiā quād
si innocentiam & bonitatem excutiēmus.

Causa	Tempus
Persona	Quantitas
Locus	Qualitas Euentus.

His addatur methodus Dialektica, et plenissimā
& clarissima luce negotiū hoc intelligetur quād
ponere per quād facile est ex ijs quæ scripsimus.

Erratur in his aliquando, iuxta versus à nobis
ex parte factos.

Plus petitur causa, plus tempore, regi loco.
Et pro persona, quanto, qualibet figurant
Euentus lucra magna nimis, pœnisque repressa.
Et varios casus ad eundem confero finem.

Nunc principiō sciendum est ex quibus causis de
beti incipient, et de obligatione earū, quo videlicet
iustitiae fundamēto nitantur, quippe semper inspecti
& examinari debet causa obligationis, quā cessat
et obligatio evanescit l. si quis. ff. de pollicita. vn
de qui sine causa promitti non erit obligatus l. j. d.
titul. sānē veteres non sine prægnanti causa usu
ras oriri concesserunt, quibus & maxima ratio via
sa est, ne peti eas permitterent stipulatione non in
terposita, putauerunt enim illi exercitatissimi homi
nes rei per se odiosæ propter luxuriantem abu
sum sine magna cautione obligationem non esse ad
mittendam, sed ad causæ inspectionē reuertamur,
hac saepè facit rem dissimilem, ut ait ille; quod &
in usuris verum deprehenditur. Duo cū faciunt
idem, non est idem, verbi gratia: Si illustris stipule
tur

T R A C T A T U S.

sur usuras & argentarius aliquis, idem faciunt, at non est idem, Argentarius maiores potest stipulari quam Illustris, quia diuersa horum causa est, que in hac specie facit rem, dissimilem validum etiam argumentum dicitur in lute à causa.

Ac in universum nouem causas usurarum efficientes magnopere sunt considerandæ.

1. Pactum	5. Vsus
2. Stipulatio	6. Culpa
3. Mora	7. Periculum
4. Legis auctoritas	8. Litis contestatio
	9. Officium Iudicis,

quod latè in his patet magnasque partes sustinet.

De quibus iam breuiter dicendum est, singula enim inferius denuò attingentur, & quidem largissimis, ac primum quidem de pacto, in conventione usuarum vel stipulatio conficitur vel pactio, in rebus quæ mensura constant. ut oleo, vino, frumento, bordeo, ex pacto usuræ debentur l. xij. C. eod. stipulationem vero exigimus in pecunia tantum, ut auro, argento, iam si creditis nouem modijs frumenti paciscar, ut in singulis modijs quotannis duo sextarij mibi praestentur, ex hoc pacto competit usurarum petitio, eaque pactio usurarum in his rebus admittitur, propter incertum earum pretium, quia plerunque crediti tempore constat magno, solutio- nis paruo vel contraria. Itaque ratione incerti pretij earum rerum, facilius in his ex pacto debentur usuræ quam ceterarum, ut id Harmenopolus egregie annotauit sub titulo de usuris, & in summa frugile

D E V S V R I S

vsuræ debentur ex pacto , pecuniæ ex stipulatione tantum . Ex pacto pecuniæ creditæ usuræ peti non possunt , veruntamen si soluantur , minime condici possunt , quia natura debetur ex pacto , hinc etiam non cedunt in insortè , quia non sunt prorsus indebetæ l. iij. C. eod. Cæterum duplex est pactū , quod ad bunc tractatum considerandum attinet , tacitū & expressum , cuius exempla in processu declarabuntur .

S T I P U L A T I O.

Stipulatio usurarū vel ex die moræ concipitur & hæc pœnam moræ concernit , & dicitur pœnal . xc. ff. de verbo obligatio . vel pure , & statim vires accipit ex die interpositæ stipulationis , hæc lucrum continet , et propriè dicitur fœnus , quod ex exercere licitum est si modum non excedat ut in mus tuol . Titius ff. de prescript . verbis . Est q̄d buius fœnoris talis contractus , qualis conuentio , & stipulatio regulariter , pactum certis casibus , ut in pecunia nautica , argentariorum , regulariter in usuris stipulationem exigimus , non tamen scripturam l. j. C. eod. quæ ait optimo iure deberi usuras in stipulationem deductas licet scripto comprehensa non sit stipulatio , si modo recte & legitime , hoc est , præcedenti interrogatione promissio usurarum facta asseretur , quod importat etiam nomen & proprietas stipulationis , quæ nisi solennitate legis præsentante fiat , non dicitur stipulatio cum nomen habeat à stipulo , hoc est , firmo , non à stipulis istis reliquis messis in agris , quāquam & hæc stipulæ firmiter

T R A C T A T U S.

ter appareant in agris bærere, sed hanc coniecturam non approbamus.

M O R A.

VSuræ quæ nihil aliud sunt quam incremēta sortis iure ciuili recepta, ante plurima possit hominum memoriam secula in vñsu fuisse leguntur, bæ maram quoque coërcent huc referenda est l. ij. C. eod. quæ tractat de usuris quæ ex mora causantur, in actione ex vendito, id est officio iudicis, in hac actione principaliter venit precium, quanti res venit, deinde usuræ precij post rei venditionem quasi ex mora soluendi precij, quæ fit re ipsa post rem traditam, cur enim non soluis precium re tibi tradita? Item quia æquum est, ut cum ex re mea iam tradita emptor fructus percipiat, præstet etiam usuras precij nondum soluti l. v. C. de actionibus empt. l. Julianus §. ex vendito ff. eod. & Paul. ij. sentent. titul. ex empto. vendito. Denig principaliter propter morā usuræ infliguntur, per consequentiam tam etiam propter lucrum, quare bene difficile est quod ait Paulus, usuras non infligi propter lucrum petentium, sed propter moram non soluentium: sed haec quæ prima fronte apparet anxietas in verbis obscurioribus, infra cum suis concordantijs extricabitur, tantum nunc attingere haec volui propter ordinem non perfectius expedire: sed seminarium sequentiū iacere in ingressu quasi delineamenta quæ dani rerum integralium suo loco proprijs pingendrum coloribus. Expedite iam sunt tres usurarii operatrices causæ, restat transitū facere ad subsequens tem quæ est,

DE VSURIS
LEGIS AVCTORITAS.

Ad legis auctoritatem & facultatem referat
cum dicitur, ipso iure debetur usura, hac legis
auctoritate debentur semper usuræ mediocres, non
nimiae & modū excrescentes, quia noster Iustinia.
multum coercuit & in angustum redigit substantia
tiam usurarum, grauiores erant in antiquis legibus
leuiores eas effecit nouis & melioribus, quod vel
inde patet, olim nouatione facta usuræ coaceruata
redigebantur in sortem, & eius sortis usuras rura
sus in stipulationem conuertebant, quo pacto usu
ra usuram gignebat auarissime. Hoc idem Domiz
nus sustulit. Item usuræ per partes solutæ duplum
sortis exceedere poterant l. x. C. hoc titul. ideo utile
erat in Calendas stipulari usuras, & singulis Calen
dis diuisis pensionibus eas exigebant, quod etiam
sustulit. En legis auctoritatē in promptu, que non
tantum in usuris, sed in omnibus contractibus dos
minatur. eadem legis auctoritas sèpè vigilat pro
uobis dormientibus, ut patet in pactione cadendi
rem sub usuris pignoratam in commissum, præteri
to termino solutionis ut inferius docebitur, & mul
tis alijs articulis politicorum negotiorum idem pa
tet, tanta est itaqua tantaq; iustitiae legumq; fa
delis origo.

V S V S,

Vusra refertur alius sum, et inde nomen habet
abstrahitur à re ab alio usurpata ad suum
commodum, omittunt alijs verbum usurpare quod
ego

T R A C T A T U S.

ego existimo ab usurpa deduci vel econtrà, neque enim in hoc magnopere dimico, usurpa inde etiā dicitur quod sit in usu (vt mea fert opinio) gebreuchslich v̄sita & concessa, vt dicimus, Hoc est in usu. Item ab usu recessit, denotat verò quandam diuturnitatem rei usus accipiendæ, vt & Titulus in digestis de usurpationibus & usurcationibus. Cæterum quod usurpa sit quedam aestimatio ipsius usus inferius declarabitur, quo intellectu usurpas ob usum deberi dubium non est: itaq; usurpa refertur ex praemissis ad usum, iam cum cuiuslibet rei usus sit bonus excluso abusu, nec usurpa potest esse mala in suo genere: qua thesi concessa ex hypothesi consequentia depromitur, quod qui condemnant usurpas seipso vituperent, cum ea omnia que possident consistant in usu, usurpa, usurpatione, uti &c. Hæc est enim vera deductio originis usurpariae. Hinc fit quod ea quæ in libris iureconsultorum scribuntur de usuris, nullum effectum & usum habebunt nostro tempore, sed consistent in nuda & sola Theorica & sterilitera figura mortua, velut in abstracto, nisi ea referamus ad redditus anniversarios & similia. Id qui non percipiunt, cum idem alibi Scœuola docuerit, finem usurpis competentem adhuc ignorant. Hoc extendimus etiam ad mercaturam quæ sui natura est lucrosa, nec admodum dissimilis usurpario contra estui. Aspice enim merces in mercatura sunt velut fons, lucra & incrementa hinc prouenientia sunt usurpæ, quæ reputantur augmenta fortis iure ciuili recepta, quod quidem arbitrur rectè posse dici, licet

DE V S V R I S.

ab alijs euidenter non sit positum: rem autem ita se
babere per communem usum obtineri potest. Ex ea
dem fonte elicetur & illud, cum mercatura hodie la-
cito iure & consuetudine frequentetur nullam fuz-
isse rationem cur usurarū petitio à Pontificib. abos-
leri debuerit contra l. et si nihil facilè ff. de regulis
juris, & id maximè cum negotiatio hominum pro-
cliuis sit ad usurarum exercitium, non secus ac si iz-
sto modo etiam conuersatio hominum cōseruari ex
parte videatur, quod tamē à nobis ne dici videatur
temerè & nimis audacter, statuimus etiam usuræ
iure gentiū introductas, quia usuræ sunt permisæ
iure naturali quod & gentiū vocatur. Certū enim
est, quod iuri & rationi naturali cōgruit, vt benefi-
cienti bene faciam, alioqui vitiū esse ingratitudinis
quæ fontem exurit pietatis l. sed si §. consuluit ff. de
peti. bære. dare autem mutuanti pro remuneratio-
ne beneficij accepti videtur esse concessum: prætes-
rè iure naturali licet unicuique de suo dare &
dante spontaneè recipere l. ex hoc iure ff. de iust. et
iu. l. traditionib. C. de paet. l. traditio. ff. de acqui-
rendorei domini. Nam ille qui pecuniam mutuā
sumpsit spontè soluit inde usuram: præterea indul-
tæ videntur usuræ (de iure ciuili non est dubium
quin sint concessæ) à iure pontificio, vt c. salubriter
& c. nauiganti de usuris ubi modicæ iudicæ conce-
duntur, manifestum igitur est quod in alijs locis
ius pontificium excessum duntaxat usurarum de-
testetur quod & ius ciuile facit: nihil igitur quo
ad trattatum usurarum hac duo iura inter se pu-
gnant

T R A C T A T V S.

gnant nisi quod ius Romanum maiorem libertatem usurarum permittit, ius Canonicum minorem, propter periculum animæ, illud considerauit solum populi utilitatem, quæ ex negociazone procedit, et ne tales utilitates impedirentur concessit usuras, hoc charitatem & perfectionem Christianam magis urget, & premunit animos aduersus auaritiae labem nimiam, & turpem maculam, quæ & sapientes in hoc negocio usurario inquinare consuevit, Pindarus, ἀλλακέρθι και σοφία θίδεται, attendens vineta est etiam sapientia lucro, sed contra hoc audi Palladæ Græci poetæ versus.

Πλοῦτον μὲν πλοῦτοῦντας ἔχεις φυχὴν δε πέντε,
τος,

ῳ τοῖς κληρονόμοις πλοῦσιε, σοὶ δὲ πέντε
Εἰ τὸ μὲν ἐκδεδαγεικας, ὃ δ' ἀρτι δίδωσ, ὃ δὲ μελ-

λεις

δύδεποτ' εἴ τοῦ σοῦ κύριος ἀργυρίου.

Diuitias quidem diuitis sed animam pauperis habes, O diues heredibus, tibi vero pauper. Si alia dedisti ad usuram, alia iam das, alia datus es, nunquam argenti es dominus.

C V L P A.

Grauiores usuræ infliguntur tutorib. propter culpam l. qui sine ff. de nego. gesto. licet autem nemo in mora videatur esse, qui idem quoque in culpa non sit, tamen hæc vocabula mora & culpa separationem habent. Est autem culpa in Iure

Magnæ

DE VSURIS

magna negligentia l. magna ff. de verborum signis
qatio. mora est iniusta dilatio, & maius quiddam
quam culpa, quae tamē etiam dicitur de aliquo qui
reprehensione dignus est, licet non mox pœnae subij-
ciatur, ut dicimus, culpandus est, hoc est, reprehendens,
sed qui in mora est subjecitur usuris, saepè
tamen etiam ex culpa subjecimur pœnis intensius.

PERICULVM.

Propter periculum sortis conceditur grauior
res usuras pacisci, velut in nautica usura con-
tingit, quae periculi pretium esse censetur, & pro-
pterea olim certum modum non habuit, hodie tamē
est centesima. Item olim supra duplum exigi potes-
rat hodie non potest, quod etiam si non sit definitū,
tamen omnimodo ita statuendum est, Syllogismi
consequentia animaduersa. Quæ taxationem ha-
bent certam habent etiam dupli finem, Nautica
usura habet hodie taxationem certam, scilicet ut
non excedat centesimam, Ergo: definit enim Iusti-
nianus ut in actionibus bonæ fidei & omnibus as-
lijs casibus usuræ non exigantur ultra duplum, era-
go nec nauticæ, quia id etiam porrigitur nominas-
tim ad argentarios, quibus etiam pleraque indulge-
ri solet: terrestris usuræ certus est finis, usuræ nau-
ticæ taxatio grauior est propter periculum, quo dis-
cussio vel etiam non suscepto non potest peti cente-
sima, sed communis usura tantum l. j. & xxiiij. C.
de nautico fænore l. facinator l. penult. ff. eod. di-
scussio periculo pecunia terrestris censerit incipit, cu-

T R A C T A T U S.

ius periculum debitorem respicit, ideo animaduet
ti potest ab industrio in lege Rhodia terrestrem pe
cuniam appellari eam, quæ periculo non subiaceat,
et alea discriminis dubia careat.

S E Q V I T V R L I T I S.

Contestatio.

DE bac cum prolixius sit dielum à me infra
l. xxxv. eam partem iam missam faciemus.
donec eo, Deo aspirante, peruentum fuerit.

O F F I C I V M I V D I C I S.

Vsuræ non tantum conuentione, sed etiam offi
cio Iudicis veniunt ut in actionibus bonæ fiz
dei, legatis, fidei commissis, et in actione iudicati,
in qua post diem iudicatis præstitutum, usurpa cen
tesima venit non facta distinctione an sit publicū
vel priuatū debitum. Indubitati etiam iuris est,
usuras aliquas non deberi nisi interueniat officium
iudicis l. qui per collusionem in fine ff. de actionib.
empti, de hoc officio iudicis plura considera in artie
culo de Euentu inferius.

Finaliter hic addendum duxi (quia locuti sumus
ad huc de ea) quod aliquando causa ex qua debens
tur usurpæ non attendatur, ut appareat in repetitio
ne usurarum indebitè solutarum, ut cum dicitur,
usuras indebitè solutas fortè ex paecto non repeti, et
re defectum causæ cuius defectus allegatio non est
sufficiens ad validitatem repetitionis indebitè solu
tarum usurarum, sed sufficiens est ad infringendā
earum

D E V S V R I S

earum petitionem, aduerte simile, Pacis cor tecum
quod dabo tibi codicem meum, nec addatur causa,
quia non dicitur ut mibi aliam rem des, vel aliquid
facias, haec pactio nuda non parit actionem, sed si si
et pactum ad liberandum, (vide quid contingat)
ut si feci pactum de non petendo debitum usurarii
simpliciter non exprimendo ex qua causa debitum
usurarum sit, & postea petam, potero repellere exce-
ptione pacti facti de non petendo debitum usurarii.

Absoluimus hactenus causas efficientes usurarum, nunc sequitur personae consideratio, cuius varietas facit & introducit discrimen usurarum, ubi vindendum, quot modis persona spectetur, sunt enim aliquae personae quae praeceteris hominibus usuras exercere prohibentur ut Philosophi, Ludimagistri, qui in hoc maximè peccant multis in locis, cum hos primū profiteri oporteat mercenariam mercedē spernere l.j. §. an et ff. de extraordinarij, cognitio, hinc summae prudentiae & auctoritatis apud Iureconsitos Papinia. dixit, verè Philosophantes pecuniam spernunt l.in honorib. cir. fin. ff. de vacat, & excusat. muner. sacerdotes quoque & pastores non debent esse usurarum quæstores siue quæsitores teste Apostolo, Episcopi & Diaconi non debent in honore stum lucrum sectari (qualis est usura excessiva) 1. Timoth. 3. cap. Audi quæ scribit Harmenopo. sacerdoti fœnus exercere non conceditur. Imò alibi est reperire si quid tale patret eū deponi, ut habet 17. Canon generalis synodi Nicenæ, & 10. synodi Trallensis quæ etiam sexta dicitur. Qui enim non fore

TRACTATVS.

foret absurdum, cuine bona quidem habere permisum est, eum mundanis simul & Ecclesiasticis rebus implicari? Illud extra dubium est, quod praefati non debeant esse auari, teste Paulo ad Titum, omnis autem Dardanarius est auarus & idolorum cultor. Ac ut huiusmodi exercitijs sordidis Ecclesiastici abstineant multis oneribus, cūilibus eximuntur, quod non solum honori personarum sed & maiestati Dei indulgetur, cuius sacris sacerdotes vacare oportet ait Paulus Iureconsultus lib. 13. ad edictum l. non distinguemus §. sacerdotio ff. de receptis etc. Item honesti viri quales esse debent de iure Ecclesiastici, nō debent ob eam causam exercere usuras, cū Cicero lib. 1. Officior. hoc ponat inter sordidas artes, ubi significanter Gallicus quidam interpres in sua epitome ait, les gaings qui encourent la bayne des hommes sont reprouées, comme des usures. Nam quod est sordidum videtur non esse honestum, neque quod honestum non est iustum est, & quin est iuste ne peut estre honeste, vt Galli dicunt, quatenus valet argumentum à contrario sensu, quo sēpē Iureconsulti vuntur. sed tamen hæc vera non sunt, licet speciose dici posse videtur, quippe multa sunt opificia sordida, vt verbi gratia &c. non referam, necessaria tamen hominum societati & ideo non sunt inhonestā, non negauerim pleraque eorum abiectissima, sed non inhonestā esse.

Item Monachi non debent exercere usuras sine scēnū, quia protā sacris & religiosis deuotis per soni sordidū est & vile nimis vicinū pro xenetico officio

DE VSVRIS

officio quod est sordidum l.ij. ff. de proxene: paris etiam scandalum inter Clericos. Accedit quod cum tales personæ censeantur mundo mortuæ (sed non quo ad comedendum , teste Accursio) nequaquam bis quasi vilioribus rebus se immiscere debent, iuxta Ius Canonicum , qui in his ut nouissimo statut: adeo se tenere & custodire debet Clericus intra septa suæ vocationis, ut si inueniretur audies Physicam posset collegio expelli, ne aliena agere videatur ad alia ordinatus, Ad tales pertinent versiculi.

Viue Deo gratus toti mundo tumulatus,

Crimine mundatus, semper transire paratus.

De his omnibus extat decretum in Actis Nicæni concilij in hæc verba, Quicunque aliquid turpis lucri causa acceperit , Clero abdicetur, & sit alius inus à Canone, nam clericis quales sunt Ecclesiastici per expressum non licet exercere usurpas, quæ olfaciunt sordes c. non licet distinct. xlviij. Deniq; hæc distinctio personarum quam proposuimus habet suam firmitatem ex dicto communi , quo quilibet tenetur obseruare suæ vocationis limites & honestæ verecundiam: quod quale sit, breui exemplo declarabo. Oratores & Poëtæ non debent se miscere certationibus corporalibus & ludis , vt in Tythys quondam contigit, unde tunc praefecti ludorum remouerunt nationes Oratorum & Poëtarum , non præ odio eloquentiæ vel quod odiissent eloquentiæ, sed reuerebatur istos, vt qui essent omnium agonis starum multò nobilissimi (quales sunt prædicatores Euangelij omnium hominum nobilissimi , quod ad offia

T R A C T A T U S.

ad officium eorum attinet, nam pro filio Dei legatione funguntur, (ut ait Apostolus) & dolebant existimantes eos omnes esse elegantes non tamen omnes vincere posse, vel non omnes esse potentes ad vindicandum, Plutarchus lib. 5. Sympos. Ex quo exemplo satis superius appareat differentiam esse facienda in quolibet genere vitae: Vnde illud est quod illustres non debent exercere usurpas, licet quidem sed vile nimis est, neque illustre ut illorum familia est illustris, quemadmodum neque Oratores & Poetae debent luctam corporis exercere, cum dedecore sui nominis & famae, quippe hoc sordidum est: confer hoc cum Ecclesiasticis, qui ab huiusmodi frivolis et vilibus exercitijs abstinere debent, cum & quod & graue sit eorum officium. Et intra officium debet quisque manere suum, Huc pertinet titu. Codicis, Milites ne negocientur &c. Et qui prouinciam regunt ne mutuò petuniam dent, negocientur, fœnusq; exerceant, admonentur l. principalib. cum l. seq. ff. si certum petatur & l. eos C. eod. Ecclesiastici quoque spiritalem militiam sustinent, & eorum arma non sunt carnalia, ideo in contractibus secularibus non debent lucru & quæstum venari: quod cum hodie probdolor vix ex centesima parte obseruetur ingens in ea re omnium honorum hominum est indignitas, miscentur officia politica & ecclesiastica, quod cum sit, differentia inter Politicum & Ecclesiasticum Magistratum non recte evanescit, Deum precor ut hoc tandem corrigere dignetur ad non minis sui gloriam sempiternam. Postremò buc addendum

DE VSURIS

dendum est, quod Ioan. de Ana. in c. quia in omnibus in pe. col. de usur scribit, quod videlicet debes ant usuræ modificari, cum mutuatur agricolis eiusmodi faueri propter publicam utilitatem, obuiando impietati fœneratorum, in quibus videmus prater cetera rusticati parcendū esse, cui multa priuilegia concessa fuerunt l. 2. ff. si quis in ius vocat. non ier. l. 2. C. de in ius vocand. l. 1. §. fin. ff. de edend. l. si. quis id quod ff. de iurisdict. l. iuris ignorantiam. C. qui admi. l. fi. C. de testamen. Verum enim uero rusticis non parcitur in his quae sunt iuris naturalis, si ea ignorauerint.

Sed iam transitum faciamus ad tertium membris nostræ propositæ distinctionis. Est ergo hoc de loci differentia, qui maiores facit vel minor es usuras peti posse, quod iuxta ordinem dici oportet, Alibi inquit iureconsultus pecuniae accipiuntur sub leuib. Usuris alibi sub grandioribus, quod maximè ex fœnore nautico agnosci potest, in quo maiores conceduntur usuratis propter loci periculum, nauigationis incertitudinem & alia, hic pertinet quod usurarum quantitas moderamen accipiat secundum loci & regionis consuetudinem l. 1. inf. hoc tit. cum concordantij, sed quia inferius plura dicentur de his, ideo iam ero breuior, tantum enim hic semen quoddam volui spargere de his differentijs non copiose tractare aut integrum argumentum assumere, nam labor alterius temporis iste fuit, quod & de alijs modis differentiarum intelligi velint.

Sequitur de tempore, ac primum quidem ille lud

T R A C T A T U S.

Iud certum est, multa argumenta in iure sumi à tempore ad locum, & vice versa, quod genus argumentationis etiam sèpè Rhetores assumunt, ut non fuerunt hic tales aut tales cùm ille interféctus est, ergo non fecerunt, cum similibus: sed quantum ad usuræ tractatum, magnum commodum est in tempore unde in tempore magnæ necessitatis subuenire alteri plurimum potest & prodest, & debetur inde compensatio mutui officij.

Huius temporis consideratione & contemplatione intendendum, quamdiu duret & persistat usurarum augmentum, & quando expiret earum petitio, legib. ita ordinantibus: de hoc exempla tex tus, & assertiones sunt quæ hic apponere iusto prolixius esset futurum, præsertim cùm infrà rursus attingentur, Huc pertinet annas, mensis in quo solebant stipulari usuras, quæ singulis mensibus crescebant, si minores in stipulationem deductæ, solutæ non fuissent, l. lecta ff. si certum petatur, unde & usura singulis mensibus inferri dicebatur, quot Calendis unde & nomen Calendarij pro fænatoris libro, & menstrui petitores: non tamen semper ad diem Calendarum soluebantur, sed concedebatur dilatio usque ad Idus sequentes l. si ex pluribus §. ultim. ff. de solution. Ad temporis hunc articulum refero quod dicitur, minus soluit, qui tardius soluit, nam & tempore minus soluitur l. vt si cui ff. de verbis. significatio. ex quo vel maximè datur intelligi, quod iuste ex mora usuræ petantur. Item hic

DE . V S V R I S

Valet regula iuris, qui prior est tempore in usurariū petitione, potior est iure, verbi causa: Duo creditores si ab eodem debitore habeant sortem debitam cum usuris, potior est conditio eius qui prius vigilauit in petendis usuris: tradit id Harminop. lib. j. epitom. tit. ij. de bono. possessionibus. Est ergo regula optima, quoties utriusque causa lucri ratio vertitur, is preferendus est cuius in lucro causa tempore precedit.

Superioribus consequens est tractare et assumere qualitatem usurarum, ubi propriè cognoscendum & elucidandum: iustæ ne an iniustæ sint usuræ, debeantur an non, quod à Iudice examinari solet: Item an debeat quis soluere usuras promissas ultra terminum iustitiae legitimum l. si pro mutua C. si certum petatur, Item an sit seruanda fides illi, cui promisimus immodicas usuras in magna nostra necessitate constituti: ut si princeps tempore belli aliqui ditissimo mercatori veluti Foccaro (ut vocant) promiserit 12. de 100. in anno Vellargius etiam, soluere teneatur, an vero contetus esse debeat mercator, si sortem &, ut vocant, capitale suum recipiat in quo casu censeo cum legibus manendum, quæ modum usurarum præscriperunt, ita quidam ante aliquot annos debitor usurarius quærebat à Philippo Melanchthoni viro doctissim. & olim meo præceptore obseruandiss. an esset peccatum soluere usuras nimis grandes, quod ille quidem existimat, quippe Deus usuras prohibuisset, sed haud hic ideo faciebat, quia cum ipse eas deberet ex promissio-

T R A C T A T V S.

promissione, hoc prætextu nolebat soluere, dicens se peccaturum si solueret, Responsum fuit à Philippo in ea quæstione, quod pati iniuriam non esset peccatum sed facere subtiliter quidem ut decebat hominem philosophum & peritissimum, at non sufficienter ut cognoscetur inferius.

Argumentum verisimile pro eo qui noluit solvere usuras ultra modum promissas vel nihil potius,

Declaratio & confirmationis assumptio ex simili in iure non est inualidum : At illi qui mala fide aliquid emit res aufertur & premium novi restituuntur l.j.in fin.C. de præscriptio. 30. vel 40. anno. Vnde neque fænectori erunt soluendæ usuræ, cum mala agat fide, omni autem mala fide agenti fides non est seruanda: Vnde extat versus in gloss. Accur siana durus quidem & saltabundus ingratè cuius sensus tamen bonus est,

Frangentiq; fidemq; fides frangatur & ipsi
Ego sic facilorem & suauorem effeci,
Nulla fides seruetur ei qui fregerit illam

Nemo iuuabit eum sic nec amicus erit.

Solutio cum declaracione & decisione argumenti talis est : plausibiliter prædicta allata sunt, at non existunt per omnia vera, quia in proposito exemplo emptionis quippiam dissimile reperitur: vbi totus contractus malus fuit, emptor omni deceptio ne usus est, & per totum fraudulenter egit: iam vbi dolus dat initium contractui, annullatur contractus iuxta regulam praticorum. In dissimili casei est fænector, qui in certum peccat quo modū

DE VSURIS

vsuris præscriptum & præfixum excedit & superat, reliquum pro ipso facit quod stipulatus est, idque legis auctoritate, l. illicitæ hoc titul. quod igitur aliorum tendit in adducto exemplo fraudulentæ emptionis, hic promouere nihil posst, aduersante regula ciuili qua sumptum ex dissimilibus argumentum improbatur l. naturaliter §. nihil commune ubi Alexand. coll. 2. 1. ff. de acquirend. possession. l. inter stipulantem §. sacram. versicul. sed hæc dissimilia ff. de verbor. obligation. decidendum verò finaliter, usuræ ex causa promissas ultra legitimum modum superfluo detraicto deberi & in solutionem cadere, cui sententiae & leges suffragantur, omne enim promissum cadit in debitum, dicentibus practicis Rabulizatis, subaudi tu ex causa, alias enim promissum es set futile.

Ad qualitatem usurarum etiam spectat, cum quæritur maiores ne debeantur usuræ an leuiores, grandiores an minores, sit ne usura communis, an verò peculiaris & singularis, velut nautica usura, quæ erat immensa infinita singulariter, quæ tandem deduccta in stipulationem post diem periculisue discussio periculo reuertitur ad vulgus communium usurarum, tunc enim desijt esse nautica pecunia, ut superius dictum est. Alia de qualitate usurarum in repetendis illis posita sunt infra l. 38. §. item si indebitum. Huc pertinent adhuc tres quæstiones, quarum primam mouent Doctores, An creditori liceat petere interesse, & usuras medij tem-

T R A C T A T U S.

temporis si ipsi post pactum de non petendo fiat pa-
ctum de petendo, deciditur quod non ob datum sis-
mile, quippe restitutio ad gratiam extinctam non
retrotrahitur ad tempus primae cessionis, vide
gloss. in c. quamuis is de rescripti. in 6. quæ quo-
dem quæstio fertilissimæ frugis est & nihil ea ve-
fitatius.

Secunda est, an exercere usuras sit ars &
post longam inquisitionem, magis est ut sit ars,
quippe modum in ijs obseruare non est vulgare,
ut usus quotidianus ostendit, patet idem ex de-
finitione artis, quæ apud Lucianum extat in
dialogo de parasito, Ars est doctrina certa de
talibus rebus, quarum aliqua sit in vita utilis-
tas, quæ definitio si accommodetur ad usurarum
tractatum & descriptionem à Iurisprudentibus
propositam, erit ars, sicut & Iurisprudentia est
ars (ut obtinuit post longam confictationem
multorum) sub qua & usurarum traditio com-
prehenditur. Ac generaliter artificium est non
nimis languide aliquid facere, neque in super-
fluo delinquere, vel quod idem est non peccare
in defectu neque in excessu, sed persequi medium
est artificiosum, hoc medium in usuris legitimum
modum earum vocamus.

Tertia est quæstio, an usurarum exercitium sit
de iustitia publicæ honestatis, quod esse de ea ex-
istimo si sit modiocre, cum iure gentium sit in-
troductum, quod à multis non esse positum miror:

Ecce, pater familiās ob iicit seruo suo, inquiens, quae re non dedisti pecuniam meam ad mensam, hoc est numularijs & ego veniens cum usuris exegisse il lam, scilicet pecuniam mutuatam Lucæ 14. cap. Et alibi dicit sacra scriptura, fenerare proximo tuo in tempore necessitatis.

Affine iam est & vicinū, ut de quantitate quo^s que usurarum quædam adiungamus ad quam pertinet, quod duplum sortis usuræ nunquam excede^re possunt, quia idem videtur bis exigi quod iura prohibent l. bona fides ff. de regulis iuris. sub hoc membro examinatur modus & quasi mensura usurarum, quæ statui debent non, quantas libido cuiusque & auaritiae nequitia exigit & iniuste appetit, (vani enim vana appetunt per cupiditatem) sed ut moderatæ rationis temperamenta desiderant, argū. l. de minore §. tormenta autem ff. ad Turpil. Ad hunc articulum pertinet, quod pleræque res, ut frumentum, oleum, hordeum, recipiunt grauiores usuras, quas non recipit pecunia l. xxij. C. eod. Vbi additamenta usurarum grauiores usuras intellige, denique prout res est ita vel vulgaris & usitata usura voluitur, vel particularis & singularis, quod quale sit considera per seriem specierum sub sequentium, Conuentio Antichresecos est, cum aliud pro alio redditur, ut cum frumentum creditur & pecunia redditur, vel vice versa l. xvij. C. eod. alicquando aurum, argentum, vestis vel si qua alia species sit, datur, & pecunia soluitur, quo casu adhuc statutus vulgari usurarum modo l. xxv. C. eod.

Idem

T R A C T A T V S.

Idem modus non seruatur, cum frumentum creditur & conuenit ut frumentū reddatur, immo gran-
dior usura permittitur, & quidem talis quæ super-
ret vulgarem modum, ea de causa in l. xxij. C. eod.
dicitur eiusdem duntaxat materiæ admitti incre-
mentum usurarum, qua ratione etiam in Nouell.
xxxij. xxxij. & xxxiiij, Iustinian. si agricol. cre-
datur concedit usuras trientes, hoc est, in singulos
solidos quotannis singulas siliquas, & haec est usura
triens ut constat ex Nouell. Leonis lxxxiiij. fru-
mento autem credito agricolæ Iustini. in singulos
modios quotannis creditor i permittit accipere octa-
uam partem modij, quæ est usura centesima Nouell.
cxxxi. Itaque in pecunia permittit trientem tantum
in frumento centesimam: ut in pecunia centesima
usura est, quæ in singulos solidos quotannis reddit
tres siliquas, hoc est, octauam partem solidi, qui co-
stat siliquis xxij. ita in frumento usura centesima
est, quæ in singulos modios quotannis reddit duos
sextarios, hoc est, octauam partem modij, qui capit
sextarios xvij. Ergo in frugibus grauiores usuræ
permittuntur, quam in pecunia nempe centesime,
& hoc est quod ait lex. xxvij. §. in traiectitij C. de
usuris, centesimam permitte in specierū fœnori das-
tionibus, Græci τῶν καπτῶν ut frumenti, olei &c.
quem sensum in Gallia didici.

Iam hoc loco præterire non possum non proba-
bilem, usurarum speciem in Germaniæ multis loc-
cis usitatam circa frumenti mutuationem: quan-
do est magna annona caritas & intensio, quidam

DE VS V R I S

nobiles abundantes adhuc frumentis dant mutuū
suis, vel extraneis etiam colonis, frumentum, sed nō
vt frumentum reddatur, verū pecunia aestima-
ta ad tempus, quo dederunt mutuū frumentum,
hoc est, aestimationem frumenti tempore precioso
factam, postea soluere oportet colonos videlicet tem-
pore anni fœundi, quod non est iniquum de rigo-
roso iure: potuissent enim Nobiles eo precio ven-
dere, sed videntur potius gratificari rusticis, qui
interim gratis vtuntur (in effectu tamen non lia-
cet, secundum quid) ad certum tempus frumento,
quod tempore precioso emere oportuisset rusticis
pecunia, quam vel non habebant tempore illo, vel
habere oportebat difficilimis conditionibus, pro-
pter vitæ sustentationem, & agros consemian-
dos, humanius tamē secundum C H R I S T I p̄ræ-
cepta erat aestimationem preciosi temporis non at-
tendere, & simplex postea loco solutionis frumen-
tum recipere, quia si secūs obseruetur, vt nunc
prob dolor in multis locis contingit, grauiissimè &
durissimè affligetur in re familiari rustici, qui vix
anno tolerabili possunt tribus modijs expedire
num modium temporis preciosi, vide nunc incre-
mentum usuræ tacitum, illi tamen nolunt hæc vo-
cari usuras, nōne melius erat modum legitimum
inire ab initio mutuationis & reuocare talem cas-
sum, qui s̄epissimè incidit ad leges antiquas Iusti-
niani hic propositas? Respicerent etiam illi domi-
ni vocem Dei per Prophetam dicentis. Væ illis
qui seruant frumenta cum tremore populi, done-
anne: e

T R A C T A T U S.

annonæ caritas intendatur, intelligenti pauca;
quidam Archiepiscopus Moguntinensis Hatto di-
ctus ex tali causa calamitofissimè olim diuinitus
fuit punitus, muribus absymptus ad exemplum &
spectaculum totius posteritatis huins seculi, quam
historiam norunt vptimè ciues Moguntinenses, &
ego vidi locum.

Denique, quantum ad casum proximè positum,
coloni non tenerentur, implere promissionem sol-
uendæ estimationis frumenti, si illa excesserit le-
gitimum modum usurarum & finem, quod ferè
semper fit & contingit, in qua re irascor & indis-
gnor pluris fieri cuiuslibet priuatam constitutio-
nem quam ius publicum, quod præscripsit modum
lucri in mutatione frumenti, proditum est iure
ciuali conuentionem priuatorum iuri publico nihil
derogare posse, quod contingit in mutatione fru-
menti & in alijs quam plurimis, vt iam omittam,
quod tales in pœnas incident à Iureconsultis pro-
positas. At qui totum hoc malum oritur ex negli-
gentia eorum qui his rebus, & malis, & tortuo-
sis conuenientem medelam adhibere debebant:
at surdis canitur, vbi ea quæ vitia sunt mores fi-
unt, in qua specie deesse remedij locum Seneca scri-
psit.

Præcedentibus adiungendus est, qui tempore
messis vel vindemiæ nō necessitate, sed propter cupi-
ditatē lucri comparat annonam vel vinū, verbi gra-
tia, de duob. nūmis comparat modiū vnū, & seruat

DE VS V R I S

Usque dum vendatur denarijs quatuor aut amplius. Hoc turpe lucrum dicimus ait Pontifex in c. quicunque 14. q. 3. ex quo concludendum turpe lucrum sectari eum qui minus emit ut plus vendat. Hic enim publice libertati frumentum derogare videtur, & inuidiam fauore leuis annonae, quam ipse intendi votis omnibus optat. Audi Harmenop. Iudicem Thessalonicensem, qui annonae infendantur ac coemptas merces suppressimunt, dum misnus uberes prouentus expetant, si negociantes sunt negotiacione eis interdicitur, aut relegantur. Humiliores vero ad opus publicum dantur libr. 6. epito. titul. 15. de his qui infamia. adde l. annos nam in principiis de extraord. Iam a spice qua pœna digni sint isti, qui sperantes de die in diem caritatem annonae, afferuant tanti super frumenta, dos nec vermiculentur & bestiolæ propter cariem & corruptionem ex ijs natæ super tabulata ubi reposi consueuerunt triticum, siliquo, hordeum, panicum, passim volitent, tales in multis locis multos esse me mini. Et quidem Magistratus istius loci debebat officijs & auctoritatis qua fungitur respectu meritis eis pœnis aduersus tales acriter insurgere propter communem utilitatem.

Ultimus articulus est de Euentu, quem hic nomino mutationem quandam vel saltem diuersitatem contractus initi, & illa que extrinsecus accedunt de quibus ab initio non est cogitatum, quæ lingua contrahentium non sunt nuncupata, verbis causa, scipissime accidit ut contractus & pactorum leges,

TRACTATVS.

leges, varietatem & dubietatem tempore accipiunt, de qua contrahentibus in ingressu negotij non venit in mentem. Hinc tritissimum illud apud Iuris DD. Res non mansit in eodem statu, velut de eo qui sanus gladium depositus, si insanus repeatat, ut & Cicero in officijs differit, illi reddi non debet, quia res non mansit in eodem statu. Huc spectat si post contractum mutui, pecuniae aestimatio auerba vel diminuta sit, cuius tunc periculo cedat & quod dubium crebro memini suboriri & eò magis obseruandum, est q̄ in eius determinatione configuriendum (nam ibi sedes materiae huius est) ad l. non intelligitur in f. ff. de iure fisci & ibi notat, ibi, precia ita non ex præterita emptione, sed ex præsenti aestimatione constituuntur. Huc referenda celeberrima aestimatio illa quanti plurimi quae etiam accessit ad fines aestimationis auerba vel deminutæ.

Ad euentum pertinent & pœnæ fœneratoribus auaris propositæ, olim causa cadebat qui plus petierat in iudicio: Bone Deus, quam nunc idem fœneratoribus excellentissimis irrogari congruebat cum plures & grandiores sectentur quam legibus est indulatum: Cato in re rustica inquit, ex veterum decretis est quod fur debeat in duplo puniri, fœnerator in quadruplo, ex quo innotescit, quod magis oderint veteres fœneratorem quam furem, Et Ezechiel cap. 18. negat eos esse victuros, qui pauperem contrastauerunt usura & superabundantiam acceperunt, unde & Ambrosius docet, pios non magis posse in inter se usuras exercere quam

D E V S V R I S

quam bellum gerere & latrocinari, & Ius Canonicum manifestis verbis ait, ubi est ius belli ibi estiam est ius usuræ exerendæ, denique totius Ecclesiæ consensu damnantur fænereatores excessiui, sunt etiam multæ causæ positæ in ipsa natura, quibus ostenditur usurpas in Repub. non magis esse ferendas, quam ferenda sint homicidia, adulteria, furta, tollunt isti mutua officia & beneficia, & propterea sunt damnatum genus hominum, Turcum & gentile omnium odio dignissimum, seruiunt præfati nebulones Mammonæ iniquo tanquam cultores & sacerdotes eius, Das sindt die geltnarren/Weltkinder/die all jr gedancken auff das zeitlich wenden/ & regnum Dei non possidebunt, 1. Corinth. 6. Sed de his omnibus copiosius in processu tractabitur. Hic ea dum taxat attingere propter evidentiorum intellectum mihi visum est oportunum, semina quædam sequentium, ut mos fuit priscis illis Rhetoribus, aspergenti, ea quidem intentione ut lector humanus sciat de cætero ad quæ capita singula referenda sint inferiorius enodata, ita enim fiet ut rectius hæc intelligantur, & firmius (quod equidem valde optamus) retineantur.

Superest in hoc articulo euentus, adiungere quædam de actione qua usuræ & fructus petantur, nam ea omissa per negligentiam noster hic labor non satis bene sibi constaret, cum nulla pars sit iuris, in qua non concurrant simul res ipsæ, personæ, & actiones, quæ oriuntur ex contractibus rerum &

T R A C T A T U S.

rum & obligationibus personarum, tanquam mas-
tribus, & hoc est quod alibi dixit Iureconsultus,
omne ius quo utimur, aut ad res aut, personas, aut
actiones referimus, l. 1. ff. de statu hominum: Di-
cendum itaque quod usuræ petantur certi condi-
tione, si constet eas deducetas esse in stipulatio-
nem, cæterum quomodo probetur stipulationem
intercessisse, absoluit AZO in summa sua C. eod.
libr. 4. de fructibus verò quorum vicem usur-
ræ sustinent l. usuræ inf. eod. sic statuendum
est, fructus in iudicium veniunt: debentur
que aut officio iudicis, aut iure actionis, officio
iudicis si sint percepti post litem, percepti
verò ante litem veniunt iure actionis, & non
quasi accessio, sed quasi pars, nunc sic dico frus-
tuum qui veniunt officio iudicis usuræ non
debentur ne fiat accessionis l. bares in fis-
ne ff. de petitio. hæredita. l. neque infr. eod.
fructuum autem usuræ, qui veniunt iure actionis,
etiam officio iudicis veniunt in actionibus bo-
nae fidei, non in strictis, nam in strictis iudicij usur-
ræ nunquam veniunt officio iudicis verum à iudi-
cij bona fidei excipitur unus casus constitutione
Seueri in l. eu qui ff. de his quibus ut indignis, quo
casu fructuum ante litem perceptorum usuræ non
veniunt in petitione hæreditatis quæ est bona
fidei, ut si fiscus petat hæreditatem ex causa
taciti fideicommissi recipiet hæreditatem &
fructus, non fructuum usurpas, ratus est quia
benignè exceptus est hic casus constitutione
Seueri

D E V S V R I S

Seueri nec obstat l. cùm quidam s. in tacito inf. hos
titul. ibi fiscus petit ex tacito fideicommisso hæres-
ditatem & tamen auferat usurras, non est dicendū,
hæc esse contraria quia ille s. nondicit fiscū auferre
usuras fructuū, sed usurras pceptas à debitorib. hæc
reditarijs. Huc pertinent pecuniariæ causæ, q̄ & cī
ailes appellātur, quoties actor cōsequitur quod sua
interest, vel petit pœnā pecuniariam sibi adiudica-
ri, ut colligitur ex definitione actionis & l. vlt. ff.
de priuatis delict. l. vlt. ff. de furtis. Hæc sufficiat
de actione usurarum & fructuū, qui ad vicem us-
surarum accommodari consueuerunt. Exigit nunc
ordinis oportunitas expeditis prioribus in modum
præuiæ cuiusdam inspectionis ad argumentorum
objectiones, earumque dissolutiones scriptio[n]em
conuertere, verūm antequam proficisci ad eas po-
sitiones lector amice velim te admonitum in hos
breui tractatu de argumentis usurarum contro-
uersis & antinomijis, idque obseruandum pro ge-
nerali omnium solutione. Attende verba, quæ pro-
ponuntur diuersa sunt, non pugnantia, exemplum
eius rei vnum tibi præbebo ex l. si conuenerit ff. de
Iurisdictione & l. si quis in conscribendo C. de pa-
ctis, vbi diuersa proponuntur at nō pugnantia, ha-
bent tamen speciem pugnantium sed non in verita-
te, de cæteris similibus conueniens fuerit idem as-
sumere Iudicium.

Secundum est pro solutione contrariorū quæ
introducedimus, omnia nempè in iure intelligi secun-
dum subiectam materiam, nam semper inspici de-
bere

T R A C T A T U S.

bere præsentem disputationem traditum est à sapientibus, & Plinius ait, componentem inspicere debere crebrò titulum suæ scriptio[n]is, quod longè verissimum est in iure, Idem alibi tradunt D D. affirmantes verba secundum res quibus adhærent intelligenda esse, nec enim resseruinunt verbis, sed verba rebus ipsis: attingit de his quædam Scotus, Comes, & Iureconsultus placentinus in Commentario ad Rubricam ff. de noui operis nunciatione edito anno Domini 1547. Calen. Octobr. scripsit autem ad Herculem Ducem Fetraensem speciosissimum.

Tertium est, omnia intelligi debere in veritate & medio directo, quo virtutes consistunt, non in ullo excessu aut defectu, quo Aphorismo lansugescit propè innumeræ obiectiones in qualibet humanarum artium facultate & scientia, eiusque tantus est usus quantus potest esse vlla in re maximus.

Hic tribus cautilis expeditis & præmissis nūc propositum exequamur, collationes argumentoru[m] ponendo per ordinem consequentē, ut suprà me facturum promisi sub spe non sterilis disputationis, ut patebit in exitu, & rerum ipsarum experientis, quod ad monuisse oportebat.

In Psalmo 15. scriptum est, qui non dedit pecuniam ad usuram habitabit in domo Domini, nec confundetur. Idem probitū est Deut. 23. Ezech. 18.

Fœnus siue usura (indifferenter nunc accipio)
Iudeis & omnibus hominibus in ista politia Hæc Solutio.

D braica

DE VSURIS

braica prohibita fuit, de quo Leuitici 25. cap. Exo
odi 22. quo tempore in summo odio erant usurā, ut
& publicani tēpore Christi, id quod etiā videmus
in Historia Euangelica. Interim tamen Deus illis
concessit ab alienigenis vel gentibus, quae ante na-
tūritate Christi erant adhuc extra Rēmp. Israeliti
cam sumere usurās, quod est valde bene ponderans
dum, officium enim gratuitæ mutuationis non vo-
luit Deus deberi alienis, sed cognatis ciuibus Israe-
litarum, vult lex Mosaica, inter ciues hoc officium
gratuitum esse, certum enim est quod ciuīs in com-
municatione rerum quae cōmunicari possunt, & cō-
sueuerunt plus obligatus est conciui suo quam pe-
regrino & hospiti. Quemadmodum lex Deut. 15.
detat anno septimo peti debitum à ciue, sed à pere-
grino expressè petere cōcedit, neque enim debemus
eadem officia Turcis infidelibus, quae vicinis no-
stris utpote Christianis, & non gentilibus barba-
ris, quales sunt Turcæ vastatores mundi, unde &
nomen habent.

a. Argum. Date mutuo nihil inde sperantes Luc. 6. Ergo
sunt sublati contractus nec licitum est ex mutuo
stipulari usurās, secus quam à Iure consultis haec
nus traditum est.

Solutio. Consequens non rectè attexitur, loquitur Chris-
tus de mutuatione, quae fit sine repetitione sortis,
ac disputat ibi Christus de summa & intima char-
itate, ait enim ibi, qui tibi abstulit aliquid noli re-
petere. Item si quis te in una maxilla percuferit,
præbe illi & alteram, neque tamen his contrariū
est, vim

T R A C T A T U S.

est, vim vi repellere licet, ut Iure consulti afferunt, armaq; in armatos sumere iura sinunt: sunt & dis
eo cap. alia quædam quæ de summa charitate &
perfectione Christianitatis loquuntur, inter quæ
& hoc est, date mutuum nihil inde sperantes, ne
fortem quidem neque loquitur de mutuatione quæ
iure ciuili probabili ratione introducta est, quasi
diceret, si quis à te mutuum petierit, da illi hoc, ex-
erce in eum donationem & mutuationem gratuitam,
& quod hic sit bonus intellectus patet ex con-
textu orationis explosis falsis opinionibus.

Videtur igitur Christus impossibilia præcipez Contra hæc
re nobis, quia nemo hoc præstat quod ibi nobis in solutionem
iungitur faciendum.

Christus nobis ibi monstrat quales esse debeat Explicatio-
mus, non quod tales esse possimus, indicat etiam
nosq; docet intelligere quantū recesserimus ab inte-
gra illa natura & originali perfectione.

Addatur ad idem & hæc distinctio, aliud
est mutuum naturale, aliud ciuile. C H R I S T U S
loquitur de mutuo naturali, quæ distinctio afferi-
potest, & ex cap 13. Ad Roma. Vbi Apostolus
ait, nihil cuiquam debeat, scilicet ciuiliter nisi
charitatem, ubi naturale debitum & mutuum a-
lij in necessitate præstandum per charitatem intel-
ligit, & hoc est diuersum à ciuili mutuo, naturale
quidem hoc mutuum nullis legibus excludi potest,
neque mutari cum naturalia immutabilia sint,
ciuilia non item: tenendum itaque naturaliter

DE V S V R I S

nos debere mutuum dare sine usuris si poteris (neg
enim alijs dandum ut nos egeamus secundum Apos
tolum) ciuiliter verò inde mediocres usuras petere
possimus, quod non est in humanum, ut sit æqua
litas, Ecce enim mutua opera aliquid facere, vicib.
alternatiuis ut sit communicatio eperarum, neque
vnus solus faciat, sed alter quoque conferat, sic dia
citur, Nuptias non mutuus vxoris & viri concubi
tus facit, sed nuptialis consensus, denique recipros
cationem significat quandam, mutuum vocabulū,
buc pertinet, officium mutuationis nos serere debe
mus ut tamen metere beneficium inde liceat, quod
quamvis non debeamus petere edurè, relinquitur
tamen alterius arbitrio honestatem recompensa
tionis ostendere & referre, vides igitur quod mu
tuum non sit simpliciter gratuitū, quod verò Chris
tus ait, date mutuo nihil inde sperantes, sic ex
audiri oportet, Etiam si seiuieritis vos nihil receptu
ros, tamen subuenite egeno & misero, nō diuini, &
meliores res quærenti: Estque hoc dictum Christi
quasi æquitas quædam scripta ad ius ciuale refes
renda & apponenda. Iam cum ius ciuale sit parti
tum in leges ipsas & æquitatem, nihil pugnabit
dictum Christi cum legibus Romanis, conuenit es
tim cum æquitate iuris quæ plerunque significari
solet per phrasin, Sed humanius est.

3. Argum. Si mutuum dederitis à quib. vos speratis recipi
re quæ gratia est vobis, nā & peccatores dant mu
tuum ut recipiāt paria Luc. 6. cap. ex quo loco ma
nifestè probatur, mutui dationem fieri debere sine
vlla

T R A C T A T U S.

Vlla spe receptionis: unde apparet Philippi Melanthonis & aliorum quorundam (licet difficulter ab illis utpote doctiss. recedo veritas tamen retinenda est) interpretationes consistere vix posse, quia verba tā clara sunt vt interpretatione diuinatrici non indigent, vult simpliciter Christus dari mutuum sine spe receptionis, quod genus mutui quasi de meo tuum fiat dicti, est simile donationi quae requiritur inter perfectos.

Philippus Melanthon ita soluit, nihil inde spe rantes, scilicet ratione mutationis, & respectu istius officij usurpas petere non debemus, sed gratuitò hoc alteri præstare, nihilominus tamen sortem & capitale (ut vocant) repetere possumus, alijs alter soluunt vt possunt non vt debebant.

Glossarius iuris ciuilis alibi ait, aliud obseruari in foro litigioso, aliud in foro conscientie, sed certè qui hoc pacto rectè soluere velit difficultatem experietur, usq; adeò quorundam locorum in hisce rebus extricationes sunt difficiles: vt non immerito dicitur iuris prudentiam esse rerū diuinarū & humana rum scientiā, quod quem aliū intellectū habeat non video, quā quidā dixit, eū qui Pliniū velit intelligere oportere habere notitiā eorū quae in cælo & in terra geruntur, q̄ licet Physicē intelligi rectè possit, huc tamē etiā quadrat ppter similitudinis conuenientiā.

Communio est iuris naturalis, ergo mutuidatio 4. oppos. sū debet esse gratuita, quod (quis dicere posset) respectu Christus dicens, da omni petenti: Item, omnia amicorum sunt communia, iuxta Philosophum.

D E V S V R I S

Solutio.

In integra natura potuerunt omnia esse cōmu-
nia, in deprauata qualis ea nunc est minime, & hoc
dicendū ad dictū, cōmunio rerū est Iuris naturæ,
quod vero ad dictū, oīa amicorū sunt cōmunia, Re-
spondendū, ea esse debere cōmunia inter amicos q̄
sunt cōmunicabilia ex lege & iure: vnde inter ami-
cos Hortensiū, & Catonē olim Romæ non debuit
esse cōmuniis uxor, vt neḡ inter Anabaptistas Mo-
nasterienses. Ac quidem quod Christus ait, da oīs
ni petenti, intellige honestē petenti & ex causa, q̄
scriptū est in proverbijs, non des crudeli facultas
tuas, hoc est illi qui ociosè vitat & interim alie-
nis laboribus parta appetit, quippe talis verissimè
crudeli homini æquiparatur.

Firmiter igitur tenendū quod sit dandū, nō secundum meū & tuū ingeniuū, nec secundum cuiuslibet intempestiuam appetitionem, sed secundū legē Dei non passim & sine delectu. Audi enim, fontes
tui deriuentur foras, sed tu Dominus eorum mane-
as, in quo diēto per expressum distincta sunt rerū
dominia, velut & in illo precepto Decalogi, Non
furtū facies, quanquam in Ægypto Israelite specia-
li mandato Dei furtum fecerint, sed specialia non
sunt generaliter intelligenda.

Sed quae est causa dicet aliquis, cur commu-
nio rerum non possit obseruari in rerum quotidiana-
rum usu? ad quod dicendum, tuum & meum, im-
moderata cuiuslibet appetitio, quippe hoc meum &
tuum scaturiginem subministrat omnium ferè in
in mundo discordiarum, atque utinam hæc duo p̄
nomina

T R A C T A T U S.

nomina nō fererent, tot occasiones & frutices pese
simorum negotiorum super terram.

Qui dās mutuo & stipulatur usuras ex re ar-
liena plus accipit quām dedit, cūm concessæ rei mē= 5. Contrae
suram duntaxat recipere dātam congruum sit, & rians.
naturali iure æquum niminem cum alterius detri-
mento fieri debere locupletiorem l. iure naturæ ff.
de regulis iuris antiqui, Ergo est iniquus stipulari
usuras ex mutuatione.

Vera quidem hæc prima facie videri possunt,
sed cum alter lucretur ex tua pecunia quod & tu Conciliatio
potuisses si retinuisses eam, iustum est te petere los-
co lucri usuras mediocres velut partem quæstus, vt
fit in societatis contractu, ubi alter præbet pecunia
am & alter præstat labores negociationis, & uter
que postea ad lucrum admittitur, vt sit equalitas
isti γαρ δικαιωσύνη κανονία μετὰ τούτοις. accedit
quod forte sine damno graui data alteri mutuo pec-
cunia carere non potuisti, iam secundum naturam
est commoda rei eum sequi quem sequuntur incom-
moda l. secundum ff. de Regulis iuris, At creditori
incommode accidit carere sua pecunia.

In usura vt Theologi asserunt officium sit ve-
nale, cum ratione mutuationis datur aliquid respe- 6. Aduere
ctu præstiti officij, cūm tamen & in iure ciuili offi- satiuncula.
cium debeat esse gratuitum, vt contingit & videri
potest in mandato. Item quod tibi non nocet & al-
teri prodest gratis est præstandū, Ergo est iniustū.

Ex officio mandati possumus accipere legib. in
id suffragatib. renumerationem l. si vero ff. man- Conciliatio
dati,

DE VS V R I S

dati, Ergo non est simpliciter gratuitum quemadmodum nec officium mutuationis, hoc pertinet Vls piani dictum, multa honeste accipiuntur, quae tamen in honeste petuntur, non negauerim tamen officia charitatis Christianae maximè debere esse gratuita, si id absque alterius detrimento & periculo fieri possit, quippe alijs quidem dandum mutuo est gratis, si tamen indemnes maneamus. Hinc iuste petitur interesse damno illato: immo fortius dicitur post acceptum beneficium gratum animum esse ostendendum, cum officium plerunque præstetur propter beneficium, & manus manum laueat, antiquo proverbio. Huc facit quod disputat B. de girard. Bourdehois Gallus in lib. 1. officio. Ciceronis, l' homme doit rendre avec vsure le plaisir qu'il a receu (faisant comme les champs fertiles qui rendent plus de grain qu'on ne en a seme sur eux) & mesurer la volonte de celuy qui luy donnera, quae verba Gallicè prolatæ cum constanter hanc solutionem attingerent nolui omittere, eodem spectat & illud Gallicū proverbiū, qui fait plaisir plaisir requiert.

7. pugnās. Aristoteles expressè ait, quod usuræ sint contra naturam pecuniae, quae sterilis sui natura & res mortua est, ut cum usura male vocatur creditæ pecuniae fructus ex usu, nam pecunia ad questum non potest transferri, eò quod permutationis tantum & non questus causa numerus sit inuentus, ut quam plurimi testantur.

Solutio. Pomponius eleganter dissoluit hunc nodum, cum inquit, Usura pecunia quam percipimus infretum non est,

T R A C T A T U S.

est, quia non est ex ipso corpore sed ex alia causa scilicet extrinseca, & ut ipse ait ex noua obligatione l. vsura ff. de verborum significat, l. si nauis ff. de rei vindica. non enim abstractiuè peto vsuras ex pecunia mutuò data, ut Aristoteles voluit illudere nobis, cùm ea sit sua natura sterilis & infæcunda, quod vel rustici norunt, sed quia ita conuenit inter nos, ut mihi des aliquid ultra sortem, quare nihil postulo contra proprietatem pecuniae, sed propter obligationem peto vsuras, id quod causa interueniente quæ præcedere debet, ut debeatur quod ait Paulus in l. Eiusmodi legatum ff. quando dies legati vel fidei commissari finaliter si quis non nihil in allegato loco Aristotelem excusare ab errore velit, posset dicere eum loqui non de legitimis usuris iureconsultorum, sed de amore excessivo, de cuius prohibitione inferius quæstio habebitur.

Propter malitiam hominum usurpas esse concessas non pauci asserunt, Ergo re ipsa sunt malitiosæ, valet argumentum à nominis etymologia, quod locum habet cùm origo et deriuatio rei demonstratur l. l. ff. de iustitia et iur. l. l. ff. de paci. l. l. ff. de iniurijs l. l. ff. de acq. pos. l. l. ff. de fur. §. l. Institu. de testam. ordin. l. ita vulneratus ff. ad l. Aquiliæ. l. 2. §. mutuidatio ff. si certū petatur §. sicarij insti. de pub. iudicijs, c. formis de verb. signific. cū similib.

Ipsæ usurpæ per se non sunt malitiosæ, si modus Solutio. adhibetur, sed propter abusum dicuntur tales, & maiores quam decebat propter malitiam hominum indulgentur: neque enim malum est usurpæ vocabu

DE VSURIS

lum, imò Deus ipse approbat in Euangeliō lucrī co-
pias, honestas tamen acquisitiones, quales sunt us-
suræ legitimæ, cùm laudat eum qui multum lucras.
tus erat ex suo talento Luc. 19. Ac velut mercatura
est opus & ordinatio diuina, ita & usura se habet
quæ in mercatura præcipue versatur, & nunquam
ab ea diuellitur tanquā inseparabile accidens, quia
imò usura est pars essentialis ipsius mercaturæ cau-
saque impulsua, propter lucrum enim instituitur,
quod nemo negare potest, usuras itaque exercere le-
gitimas & multum lucrari diuinitus est concessum.

9. Obiectio Cato dixit, nihil aliud esse usuras exercere quam
num mems hominem interficere, Itē usura est vorax mercatus
brum, ra exugens paissim homines, eosque ad paupertatem re-
digens, Vnde & Appianus scribit lib. 1. de bellis ci-
uilib. Abhorruisse mibi quidē videntur veteres fœ-
noris consuetudinē, quemadmodū & Græci, nec ser-
cūs ac cauponādi questū existimauisse grauē intole-
rabilēque pauperib. & inimicitias vtrā procreantē.

Falluntur plurimi in his et similibus dictis, nem
pe quid est aliud usuras exercere, quam hominē in-
terficere, ignorantēs enim historias ita impingunt.
Respxit Cato ad historiam sui temporis, & secun-
dum hoc locutus est, quo homines non soluere valēa-
tes usuras cum sorte detrucebantur in carceres, va-
bi sœpissimè ægri existentes & affecti varijs cala-
mitatib. morbis, carceris squalore, & situ, sœpenus-
mero etiam fame moriebantur, quæ usurarum cru-
delitas & horrendissima diritas, postea delecta est
per Lucullum & Ciceronē in Asia, hæc igitur ad tē
pue

T R A C T A T V S.

pus præsens anni currētis accommodari non possunt,
qus Dei bonitate mediante tāta aceritas et graue
do fæneratorū non toleratur, vigilantib. principib.
ad quorū officiū spectat auaritiā anteriorū temporū
corrigere iuxta l. l. ff. de interdi. & relega. pro hoc
bono sanctus Propheta Deum orat Psalm 119.
Ad tua me placidis inclina oracula verbis.

Non ad turpe lucrum, non ad auaritiam.

*Vt vertit Eobanus Hessuso olim celebris Poeta
Germaniae, qui sepultus est (ut hoc obiter addam)
Marpurgi in Hassia, in cemiterio templi Teutbo-
nicorum Daminorum &c.*

*Aliud est fœnus exercere, aliud mutuum, sui na 10. in cons-
tura mutuum est gratuitum, sed fœnus damnable trarium af-
est, mutuum gratuitum laudabile.* Sertio.

*Alterum est honestatis, alterum voluntatis, hos Solutio.
nestum est exercere in fratrem tuum mutuum gra-
tuitum, voluntatis si placet lucrum, intra modū
tamen, alias vitiaretur, non ausim dicere consilium
esse gratis mutuò dare, sed non necessitatis lucrum
inde nullum capere, quod relinquo alijs doctribus
afferendum, mibi nonnulla est in hoc religio.*

*Quidam ex patribus ait, impossibile esse mercā 11. Argu-
torem agere posse pœnitentiam, Ergo & usura quæ mentū con-
mercatorē semper comitatur, semper est iniusta, tra merca-
& omnis diues aut est iniquus aut iniquus bæres. turam, in*

*De excessu locutus est, velut si dicerem, Hæreti qua dixi-
cus est interficiēdus scilicet pertinax & nō docilis, mus usuras
alias pugnaret cū dicto, Hæreticum hominē fugere dominari.
didici & nō interficere: Ita mercatura est mala in Solutio.
excelsis*

DE VSVRIS

excellentibus gradibus lucri priuati, non in remissis
commodi domestici.

12. argum. Facere ex usurarum stipulatione conuentione
locationis & conductionis, videtur durum, ut fœ
noris exercitium est quædam locatio & conductio,
pecunia enim utenda datur & accipitur certæ mer
cedis pactione, ob id apud Horatium dicitur condu
ctis nummis, hoc est, fœnore sumptis, & paulò post
usuras vocat mercedem, fitque rerum & contractus
um confusio ex tali conuentione.

Solutio. Nego quod conuentio usurarum propriè sit loca
tio, nam locatio contrahitur earum rerum quarum
est usus, nummorum non est usus sed abusus, qui
utendo deteruntur, ut quidam alibi docuit, sed ma
le, nam & ædes conductæ usu deteruntur, est quod ma
ximus usus nummorum, qui hoc non intelligit, insi
pidus est & aqua insipida dignus. Præterea differen
tia locatio & usura siue fœnus, quippe contracta
locatione eadem species redditur, contracto fœnore
non item, quod igitur tendit aliorum hic promoue
re, nihil potest.

13. argum. Assumendum denuo reor propter euidentiorem
intellectum (nam plerique præter rationem & mo
dum iustum hoc obtrudunt, velut cæci de coloribus
iudicantes) quod Christus ait, date mutuò nihil in
siderantes, At leges ciuiles in mutui contractu u
suras permittunt, Ergo pugnant cum lege diuina,
ut clamitant, dicentes potius quam probantes, quo
errore vulgi animis insinuant odium aduersus Ro
manas leges, quæ prudentissime disposuerunt de
modo

T R A C T A T U S.

modo usurarum & earum iustitia.

Cum mutui contractus non minus sit in hominū Conciliatio commercijs & rebus gerendis necessarius, quam ailia quævis usitata conuentio, non modò ut inopes et pauperes eo quasi parato & prompto auxilio subuentur, sed etiam ut angustiae ciuium pecuniariæ subueniatur, ambigendum non est, quin ex mutuo non tantum usuræ peti possint, cum præfixo & statuto die promissa pecunia est, & nisi hoc die expediatur quod venit in promissionē, tunc propter moram stipulatio committatur: verum etiam ex ipso numerationis die usuræ possunt incipere deberi, si modò iusta illa earum causa intercedat, videlicet cum creditoris interest, alium eius uti pecunia. Ac ut breuiter exponā quod sentio, quoties estimatio usus sortis erogatæ & consumptæ cum detimento creditoris exigitur quasi usura recte, & ordine, & cum iusticie temperamento id sit, nam eius damni compensatio, & naturali & ciuili æquitati consenteanea est & affinis: ut ita ex hoc cognosci possit evidenter, qua ratione & certitudinis perpendiculo in hoc mutui contractu leges concedant usuras, imprimis quidem propter communem Reipub. utilitatem, cui vniuersa iura famulantur l. 2. ff. de statu hominū. propter quam utilitatem & multa contra rationem disputandi concessa leguntur l. ita vulneratus sub fin. ff. ad l. Aquiliam unde & in l. 12. tabul. prescriptum est: Salus populi suprema lex esto: Et Cicero lib. 2. officior. dixit, quod utilitas sit apta & necessaria vita hominum. Interim tamen in hac

D E V S V R I S

in hac materia usurarum luētatur sēpē utilitas cū honestate, ac Philosophi quidem disputant pro & contra, ut in scholis dici consuevit, nihil esse utile, quod non idem sit honestum, & vice versa: Ego sic distinguendum puto, omne honestum (bene considerata & expensa honestatis natura & qualitate) est etiam utile, sed non continuo quod utile est id censendum est honestum, immo fortius dicetur, multa esse utilia quae tamen in honestatis gradu impinguunt, quod quale sit in hoc tractatu usurarum maxime conspicere potest, verbi gratia, utile est usuras exercere liberas & uberes, sed iuxta Euangeliū & honestatem pietatis, modestissimas, permisum est earum exercitium multis in locis copiosissimis, tamen non omne quod licet honestum est, non omne ff. de regulis iuris. Et Apostolus ait, multa mihi licent, sed non omnia conducunt: Iam homines post posita honestatis consideratione sectantur utilitatem quoquo modo possunt, quod respexit Horatius.

O ciues ciues querenda pecunia primum,
Virtus post nummos.

Et Ouidius.

Gratis pœnitet esse probum.

Lucanus libro octauo.

Et cole fœlices miseros fuge, sydera terra
Ut distant & flamma mari sic utile rectò:

Ita vides quod ab una parte pugnet utilitas, ab altera proponatur honestas, mens iudicat honestatem sequendam, sed depravato cordis humani

T R A C T A T U S.

humani videat auara propter præsens commodum
rapit secum iudicium mentis, & fertur equis auris
ga, nec audit curras habendas. O Malheureuse fa-
con de viure, ut Galli rellè dicunt, de hisce rebus.

Constanter et arrelè defendendum sicut & fit ab 14. Argu.
optimis viris mutui officium gratuitum, minimeq;
ēstuoſum esse oportere, Ergo nō est honesta petitio
vſurarum ex mutui contractu: facit buc efficaciter
quod Cornelius nepos scribit, Pomponium Atticum
(qui fuit vir omni genere virtutum ornatissimus,
vnde & placide mortuus est, vt tradit Paulus E-
berus vir doctissimus in suo Calendario) Athenis
ensibus ita mutuum dedisse, vt neque vſuram vna
quam ab eis acciperet, neque longius quam dictum
eſſet debere pateretur. Ac Lactantius rerum fa-
cilarum industrius scriptor (licet ſæpè errauerit)
libro 6. de vero cultu Dei cap. 18. ſi quam Dei cul-
tor crediderit pecuniam non accipiat vſuram vt be-
neſcium ſit incolume, quod neceſſitati ſubſeruiat. Conciliatio

Ad hoc obiectum in quietem & melodiam redi-
gendum facienda eſt differentia inter eum qui ca-
lamitate aliqua angitur, & cum qui res meliores
venatur, nullis rebus aduersis anxius: nam locus
pleteſ ſe facere vigilati, nullum ullo tempore ius.
nulla conſutudinis vſurpatio, nulla denique lex
cum pecuniæ noſtræ periculo gratis officiū, tribue-
re nobis iniuxit, ſed calamitate deiecta & mutuum
petenti non vt rerum augmenta querat, ſed vt ne-
ceſſitati & angustiæ ſe urgenti medeatur & exi-
mat, integrum & plenariū non defunctoriē officiū
exhibene

D E V S V R I S

exhibendum statuimus, etiam cum quodam non tem
men grandi danno propter amorem & misericordi
am Dei, de hac necessitate loquitur euidenter Laz
aretianus in prefato loco, in alijs vero personis inhu
manum est cuique suum officium non solum sterile
sed etiam damnosum esse videri, quod vero ad ex
emplum & factum Pomponij viri praestantissimi
attinet, dicendum, illud singulare esse, nec omnes il
li similes existere: atque utinam fieret plurale mul
ti, eum imitarentur, iam vero dato uno exemplo
nihil de genere concludi posse, plusquam manifestum est.

15. argum.

Hebrei prudentissime usuram vocant morsum
& pastum Neschech Leuit. 25. quod vocabulum
heist eigentlich ein Biß/als so etwas gebissen
wird/das im ein Stück entnommen/oder beschrei
digt wirdt / vnd kompt vom wort Noschach
oder Nischich/das heist beissen/also wird der
Wücher billich genant dem/der in gibt/denn
er wird durch solchen wücher hart aufgebiss
en vnd benaget / das er nicht viel vbrings
mehr behelt: Hic enim morsus sensim & per
particulas patrimonium hominis absunit, quod
quantum & perquam enorme sit scelus, quis igno
rat: ac Ius Canonicum non uno in loco dicit varogi
nem usurarum: in vniuersum igitur usuræ proscri
bantur è Repub. Christianorum. Ouid.

Sed & immedicable vulnus
Ense recidendum ne pars sincera trahatur.

Est quippe morbus contagiosus nimium exercis
tium

T R A C T A T V S.

tium usurarum, serpit & passionem habet quasi cancer.

Hæc dicta loquuntur de abusu & excessu, alias **Solutio.**
enim in limitib. proprijs concessa est, ppter utilita
tē hominū ut antea diximus, quippe iuris ciuilis fi-
niū est utilitas, beata, quietaq; vita, omniū statuū,
dignitatū in mundo &c. Ut pax seruetur legis mo-
deramen habetur, vitaq; sit nobis usus, usura sus-
persit, ut cecini quondam.

Cornelius Tacitus lib. 5. animalium, Sanè (ins-
quit) vetus urbi funebre malum & seditionum di-
scordiarumq; creberrima causa, eoq; cohíebatur
antiquis quoque minusq; corruptis moribus, ac pri-
mo sancitum ne quis vnciario fænore amplius ex-
erceret, cum antea ex libidine locupletum agitare= **16. Argu.**
tur. Deinde rogatione Tribunitia ad semiuncias re-
dacta, postremo vetita usura &c. Ergo assertio de-
petendis usuris non subsistit cum reliquis.

Ex allegatis Cornelij verbis tantum probaz-
tur, usuras fuisse ob fænerationem odiosas, & ob id
ita semper esse cohíbitas, & compressas ut earum
modus ad vnciam l. 12. tabularum redigeretur,
vbi meminerimus ea de causa minus leges fuisse
usuris, quod cum in mutui contractu mediocres usu-
re tolerarentur, complures hinc capta occasione ex-
normiter illa licentia, ad fænerationem usi sunt,
ex quo euenit ut usurarum substantia & conditio
(no quod eas excusare cupiam si male audiuerint)
summum odium incurreret & reprehensiones fre-
quentissimas à prudentissimus acciperet, ex quo po-

E stet

Conciliatio

DE VSURIS

Ita difficulter eluctari potuit. vide Plutarchum
in commentario quod non liceat fenerari.

17. Argu. Stipulari usuras iniustum arbitramur, primū es-
nim in ambigi exentus incertitudinem stipulatio-
formationem nanciscitur, hoc est, siue lucrum, siue
damnum contigerit à parte accipientis mutuum, vno
de lucrum quod nec adhuc in rerum natura conspi-
citur nec declarari potest, & quod an euenire pos-
sit, pro mutuum sumente in suspeso est: nihilominus
tamen velut certò euenturum et extra periculū col-
locatum, stipulationem non dubitāter ingreditur,
quod est à iustitia alienum, quippe certū pro incer-
to, dubiū pro explorato, ambiguū pro competo, sus-
cipiens pro stabili, in solutionem venit, quod est cō-
tra Arithmeticam proportionem qua Aristoteles in
Ethicis omnes contractus bona fide initos defendit
atq; tuetur, quod cum ita sit, placuit hoc tit. cū si-
milib. et magna pars traditōis lures cōsultorū de usu-
ris neutiū subsistit, sed penitus penitus q; labascit.

Conciliatio Speciose quidem & plausibiliter hæc dici viden-
tur, vera tamen per omnia comperiri nequeunt, pri-
mum enim si causa præcedat ex qua & cuius effe-
ctu stipulatio usuraria cōfirmetur, quid obstat quo-
minus stipulatio de usuris admittatur non video:
dantes enim mutuò & inde stipulantes usuras non
sunt simpliciter sine periculo, cum incertum sit an
sint recepturi sorte quam certam & non dubiā des-
iderunt, quid enim si debitor usurarius ad paupertā-
tē redigatur & non soluendo efficiatur? & sic dans
mutuum sub stipulatione usurarū quod ad futurum
euens

T R A C T A T U S.

enetur attinet, constituetur in maiori periculo quam recipiens & inde promittens usuras, potest quoniam fieri ut non recipias quod dedisti, iuxta illud,

Multa cadunt inter calicem supremam labra,
ut Accursius alibi allegat hunc versum de futuro
& incerto euentu. Item,

Tu quoque fac timeas & que tibi lucra videntur

Mox damnum fieri lugubre posse puta.

Non negauerim tamen stipulari usuras ex muto interdum iniustum esse posse, frequenter tamen iniustum pro ut negocium & causa praesens qualificata fuerit, quod in uniuersum rotundè & praece se definiri nequit quippe facti est l. mora inf. eod. Ac in iure usitatū est, quod in materia contingentia contrariae propositiones se continuo non elidat, verbi gratia, qui habet actionem ad rem, ipsam rem habere videtur, ut sèpè dicunt Iureconsulti, Et rursus, iisdem dicentib. minus est actionem habere quam rem, quae videtur esse contraria ad inuicem, non tamen pugnant, diuersa quidem sunt, non aduersa.

Ius Canonicum concedit & largitur Iudeis faz 18. Collat.
cultatem sub usuris mutuam pecuniam alijs dan di, approbavit idem & recepit consuetudo, quod est contra Ius diuinum c. quia in omnib. c. super eo. de usuris. Ac certè DD. in l. 1. C. de summa Trinitate, acerrimè altercantur nūquid Papa cum Iudeis dispensare possit super usuris exigendis à laicis, Itē principib. cōcedere, ut in suis ciuitatib. Iudeos patiātur sub usuris mutuātes. Ad quod dicendū (ut mea fert opinio) sumū pontificē potestate dispensandi

DE TSVRIS

non habere quoties peccatum emergit, vel quippe
am animæ saluti contrarium exoritur, quod com
mentatores Iuris pontificij non negauerunt. Spe
cialiter & principaliter hoc iudicetur illis pros
pter eorum & aliorum quorundam hominum cors
dis duritiem, propter quam multa tolerantur pu
gnantia aliquatenus saltem cum lege diuina, non
tamen ex diametro, sed πρὸς τὸ πρότερον propter corruptam
hominum naturam, quod & Christus saluator no
ster testatur in Euangelica Historia, dicens, anti
qnitus concessum fuisse vnu habere vxores duas du
ritiem cordis eorum, non tamen ab initio sic fuisse:
Eia quām degeneres sumus orbe minante ruinam,
non sequimur veterum facta decusq; patrum. Ac se
cundum Anchæ. defendi potest, verum non esse in
de peccatū sequi, quippe quantum ad Iudeos res de
se nota est, cùm frustra contendat, qui ipsoſ Iudeos
arguere instituit, cùm iam ob eorū duritiē & perui
catiam damnati sint, ita ut potius in eorum peruer
sis & deprauatis vſib. tolerandi videantur, quam
culpandi 45. distinet. Et hæc sententia corroborari
potest, siquidem ut videtur, publica vtilitas ratio
ſufficiens est propter quam diſpensatio etiā contra
ius diuinū (ut aliqui loquuntur ex doctrib.) effe
ſtum ſortiatur, ſi ſecūs obſeruaretur crebrius furta
latrociniaq; committerentur, binc etiā ut grauiora
flagitia præuertantur, publica lupanaria, prostibu
la, ſcortaq; tolerantur: & quoniam elegans eſt arti
culus, vide uberiorius Io. Art. in regul. peccatū, de reo
gulis iuris in mercuria, Iason in l. 1. C. de ſumma
Trin.

T R A C T A T U S.

Trini. Alex. consil. 49. vol. 4. pleni, consil. 1. lib. 2.

Huc pertinet quod etiam iureiurando (quod im primis rem diuinam concernit) Iudæorum propria superstitione præstito, standum sit, ut Diuus Pius rescripsit l. non erit ff. de iureiur. similiter Modestinus li. 6. regularum ait, Rescripto Diui Pij permissum esse Iudæis ut filios suos circuncidant, l. II. ff. ad l. Corneliam de sicarijs. Eadē ex causa eis qui Iudaicam opinionem in superstitionibus sequuntur Diui Seuerus & Antoninus honores adipisci permiserunt, sed & necessitates eis imposuerunt qui eorum superstitionem non leaderent l. generaliter in ff. de decurio. cur autem (ut hoc obiter dicā) promulgatū sit hoc rescriptum, ostendit Tertullianus in Apo. Alcia. ad l. quidam C. de decurionibus.

His omnibus consequenter & ius Canonicū habuit probabiles rationes, cur Iudæis permiserit usus rarū frequentationem et assiduitatem, in alijs certè casib. & in alijs Catholicæ fidei hominib. idē p̄fatū ius grauiter oppugnat usurarū nimios negociatores.

Caterū quomodo exerceant ubertim usuras rufi isti Iudæi, & ubi hoc fiat maximè cōspici potest, tanquam in officina eorum Francoforti ad Mœnum ubi propriam plateam habent dietam ab ipsis, die Jüden Gäß: Item in oppido in littore Rheni sito è regione Coloniæ Agrippinæ zu Deutz: sunt & alia loca plurima, in quibus vorago usuraria exercetur: Interim omnes isti coguntur pendere usuras siue tributa illis sub quorum territorio viuunt. Est & hoc usitatum quod scriptum est, fœnus exercen-

DE VSVRIS

tes patrimonij intributionibus fungi debent et si possessionem non habeant l. filij in fin. ff. ad Municipalem, l. munerum &c. susceptores ff. de munerib.

Illud hoc loco meminerimus, interim plenissime valere debere dictum Apostoli, non sunt facienda mala ut veniant bona, bonum videntur facere plerique, dum iniustum lucrum admittunt ut consueuit apud multos dulcem odorem reperire ex re quilibet, sed videndum ne dum forte affatim & nimis um principes vitijs Iudeorum remittunt & connuent in offensionem supernae maiestatis cum maximi dispendijs incident scio equidem sèpè necessitatem frangere legem in ciuilibus negocijs, ut & in diuinis, velut David tempore necessitatis comedit panes propositionis: Item Machabæi in sabbatho sine culpa contra decretum legis & ceremoniarū pugnauerunt. Ita si quis hodie iejunium fregerit & grotus, reus voti non habetur, unde quod non est licitum in lege necessitas facit licitū teste Beda in Homil. c. quod non de regulis iuris in C. sic defensione Reip. amplius quam semel suscipere nemo cogitur, nisi id fieri necessitas postulet, l. estimationem ff. de munerib. At qui non est tanta necessitas ut Iudeos fœneratores inciuiiles & horribiles ferre necessarium sit, pertinebat itaq; ad officium principū hoc in melius reformare & auaritiā anteriorū temporū corrigeri iuxta præceptū l. j ff. de interd. et relega.

19. Antino
mia.

Aduersatur, adhuc quod germana mutui nativa usura aspernatur, quamobrem & apud veteres mutuum erat gratuitū, quemadmodum Plautinus adole-

T R A C T A T V S.

adolescens, si mutuas non potero (inquit) certū est quod sumā fēnōre: Ergo praecedentia subsistere nō poterunt quib. illatum fuit, vñsuras licitum esse in stipulationem deducere vt in mutui contractu.

Illud certum est mutuum debere esse gratuitum Conciliatio si apud omnes esset pōssibile exulaute auaritia & cupiditate nimia hominum, sed cūm illa in hac na- tura qualis nunc est virius suum exercere non sit de- situra, frustra disputatur, & requiritur illa inte- gritas, ab initio quidem potuit esse, sed nunc aliud tempus scilicet corruptissimū quod longè degenera- uit à Saturni illo aureo seculo de quo fabulantur Poëtæ, alios mores postulat. Utendū nunc est foro: illud hīc considerandū est praecipue, cūm principali- ter, debitoris gratia mutuum contrahatur, teneri cum naturaliter creditor i ad remunerationem. vide ex sequentib. quomodo olim fuerit gratuitum mu- tuum anno Millesimo ducentesimo trigesimo nono plus minus, Balduinus Imperator Constantino p. cūm ægrē se ab hostib. in opia ærarū tutaretur, non potuit accipere mutuum gratuitū, sed filium pigno- ri mercatoribus Venetis ob æs mutuò acceptum de- dit, & ex ædibus sacrī ablatum plumbū ac illam lanceam spongiamq; qua Christus saluator noster hinc potus est, hinc vulnus accepit, Venetis pecu- niosis vendidit: nunc quoque vix mutuum est gra- tuitum.

Ouid. Quodq; parum nouit nemo docere potest, Item Syllæ Romani dictum celebre, remum trahat qui didicit, Item nemo est in eo doctus quod non

20. collatio

D E V S V R I S

prædictauit ac vsus facit artificem, Stygel: Cæteras
que quæ adiçiat fusijs vsus habet: quæ cùm ita
sint obijci potest Iureconsultis Theoricis cur hanc
prouinciam in humeros suscipiant, quam nunquam
exercuerunt, quo referendum propriè quod ante as-
liquot annos quidam mercator & idem fænerator
nobilis Norimbergæ, homo falsus cùm vidisset lis
bellum cuiusdam docti viri scriptum contra vsuras
rum abusum, dixit ad astantes, cur ille bonus vir
scribit de vsuris, quas nunquam exercuit, permits-
teret nobis id officium obire, qui de hoc certioremp
cognitionem habemus, seipsum notans esse fænera-
torem, quod quanquam ipse loco laudis sibi assume-
bat iocans per risum, iocandum tamen non erat in
re peccati plena, sed eò probdolor dementiæ plæ-
riique fæneratores deuenerunt ut putent vsuram
istam excessiuam, detestabilem non esse, non eru-
bescentes propria delicta velut laudem profiteri &
insuper in illis lætari, quod peccatum ait, Esaias
Propheta fuissè quoque Sodomitarum horrendo lu-
dicio ad perpetuas pœnas (ò miserabile malum &
sanguineis lacrymis elugendum si possibile esset)
reseruatorum. Similis malitia & horridior adhuc,
apparuit, quando Diues ille Mosche Iudeus Ra-
tisbonæ in Bauaria fænerator excellentissimus, di-
cere solebat si quandoque se lætum exhiberet, Do-
mine Deus, gratias tibi ago, qua in multos Christia-
nos tempore vitæ meæ expilaui, ubi ego habito pa-
stores non sunt cari, quia multos rusticos feci paus-
peres per exercitium vsurarum, qui tum demum
fiunt

T R A C T A T U S.

funt abti ouium vaccarumque: agrestes & rurales pastores, quamobrem (dicebat) filij mei aduersitate animum & facile similiter quia facturi estis Deo gratum officium & vobis magnum commosum acquiretis. O vox tartareis emissa paludibus, ô quam si non conuertas sœnus Alastor cris. grossbeanicum hoc & Cyclopium prorsus fuit. Ille fuit diro certè polyphemus in antro, multa vorans hominum corpora, plura necans: Aber dieser Jüdischer Neschech ist nu unsern falschen Christen also wol bekant/das man seiner brüder wol viel nennen kündt

Sed ad solutionem obiectionis redeat oratio: multi de his scripperunt non quasi praxin habentes eorum, licet scientiam cum Iurisprudentia sit quoque iniusti noticia §. 1. Institu. de iusti. & Iure, sed obtestati omnes sunt ut ab hoc malo tam deformi abstinere velint, ne in Dei iram incident, quod dixisse oportebat.

Apud Esdram lib. 2. cap. 5. Nehemias precepit reddi usuras quas ex mutuo poscebant illi, 21. Argu. qui antea mutuam dederant Iudeis pecuniam, frumenta aut alias species: consequens facile atteri potest.

Assumendum saepius dictum Christi mutuum dandum & tamen nihil inde sperari debere, scilicet ratione mutuationis & officij praestiti, ubi loquitur Christus de officio inter ciues praestando, sicut & lex antea præceperat quod & innotescit ex allegato Esdrae loco: Ac credibile est multos Ius

E s d e o s

DE VSPRIS

deos nec erga ciues legem seruasse, retrahit igitur Christus Iudeos ad vocem & normam legis, hæc solutio est Philippi Melanthonis in Ethicis.

Apostoli habuerunt bona sua communia, vt.
22. Argu. ex actis à S. Luca medico perscriptis constat, dandū itaq; mutuo cōmuniter sine vlla pactione usurarū.

Solutio. Constat tempore Herodis multas expilationes fuisse, Apostolosq; passim afflictiones passos, dum pro Christo legatione fungerentur inter gentes & varios populos, vnde contracti fuerunt sua bona distracte here, & in commune conferre vnanimiter, hoc igitur Exemplum quasi singulare ad imitationem trahi non potest cum dissimilitudo in hoc & alijs manifesta conficiatur ut alterum ex altero iudicari non possit neque debeat.

23. Argu. Creditor accipiens usurā ex mutuo plus accipit quam dedit, quod est contra Iustitiam & Arithmeticam proportionem, qua contractus omnes conseruantur cum ea exhibeat communicationem rerum cum equalitate, quippe hac labefactata altera pars exhauditur, & bonis suis emungitur ad paupertatem inclinata.

Conciliatio. Cūm creditor ex mutuo plus accipit quam dedit non delinquit & hoc propter usum pecuniae sua qua carere cogitur: semper ctiam qui dat mutuum alteri præsumitur prægrauari, propter periculum, ideo iustum est illi in hoc consuli, rependat etiam mutuatarius ea quæ vteda accepit. vberiore mensura si poterit iuxta Hesiodum, ac liberale est officium præstare ut possis metere: denique in unius versum

T R A C T A T V S.

uersum tenendum de his controuersijs, mutuatio-
nem esse duplēm, alteram officiosam, alteram
damnosam, in officiosa mutuatione simpliciter est
seruandum dictum Christi, date mutuo nihil inde
ſperantes, confer hæc cum quinto contrario
ſupra.

Eius quod multipliciter exponitur ignoratur 24. Argw
veritas quæ ſimplex & vna eſt, velut Deus qui i-
psa veritas eſt, Ioan. 14. Vnus eſt, mendacium au-
tem varium & multiplex coloratumq; at dictum
Christi, date mutuum nihil inde ſperantes, varie
& multis ſenſibus interpretum obnoxium eſt, I-
tem multorum interpretum censura de uſuris non
concordat, nec in vna ſede moratur: Igitur de his
veritas nondum manifesta eſt, & potest dici cum
Philofopho quod ſit ſubmersa in profundo pu-
teo.

Verūm eſt prohdolor multorum expositio-
nes in iure ciuili eſſe perueſiones, vt Iuſtinianus iſſe
teſtatus eſt, tanta emerget libido ſcribentium
quorundam qui non ſunt docti, ad rem ſanctiſi-
ſimam (teſte Ulpiano) Ius ciuile cuius olim poſ-
fessio iuxta Ciceronem apud ſolos principes fuit,
illotis (vt aiunt) manibus accedentes: Nec tamen
omnes vna perticametior. Sed ad obiectionem re-
ſpondendum iudicio quodam subducto meliorem
ſententiam inter multas eſſe eligendam & reti-
nendam, dubium non eſt: dicunt D D. ubi gloss.
ponit multas opinioneſ, veluti exempli cauſa,
vel dic vel dic vel dic & ſepiuſ vel dic,

¶ iterum.

DE VS V R I S.

& iterum, vel secundum aliam lecturam vel secundum Salycetum: retinendam esse eam opinionem quae postremè loco ponitur, quasi hoc sit melius & rectius quod postremo loco positum depræchēdatur, si Dijs placet: quod verò ad plures expositiones dicti Christi attinet liberum & integrum est lectori eligere, id quod melius & rectius est quod non erit difficile factu ex his quae attulimus.

25. Argu.

Quorsum admittimus usurarum emolumens tum, ita ut ex re sterili lucrum faciamus sicut inquit Iureconsultus, nummi ex eo die steriles non erunt l. debitor infra eod. quod fit contra naturam pecuniae quam hoc modo conuertimus ad quæstum ex aliena re alienaque industria fructum dementes, unde & seruus obijcit Domino suo tanquam peccatum, inquiens, metis quod non seminasti.

Si nimis auare & edure usuram ad quæstum Conciliatio transferamus, & hoc modo ex alieno labore lucrum aucupemur, usuram multo maxime condemnandā, hoc nomine esse, et veluti lenocinio comparandam, indubitati iuris est, nam hoc pacto tendit & versit in perniciem hominis, quod est proprium fœnoris excellentissimi, nos verò longum interuallum ponimus inter usuram legitimam & fœnus excessiuum, ita quod usura repeatat quodammodo usum & usus ipsius aestimationem: ut cum pupillus à tutori, gener à socero, fideicommissarius ab herede, usuras pecuniae sibi debitæ petunt, quibus illi usi sunt moram facientes atque hoc permisum esse constat non tantum ciuili, verum etiam naturali & diuino

T R A C T A T V S.

¶ diuino luce, dum enim præfatæ personæ ex a*cc*liena re suum compendium querunt, alterius negligunt, ad compensationem vel ad usurpas compensatorias astringuntur legibus in id suffragantibus.

Christus nusquam fecit mentionem, usurpas 26. Argu.
rum de quibus Iureconsulti loquuntur, neque mos
dum illis præscripsit ut Iureconsulti, imo damnat
uit eas cum tamen alios contractus non dñnauerit.

Aliorum contractuum vix facit mentionem Solutio.
usurarum tantum, at qui cùm Christus unius gen
neris usurarum mentionem fecerit, de cæteris nisi
bildixerit, sequitur quod eas damnauerit, quod
abhorret à sensu cōmuni, ut si vellem dicere, Chris
tus non fecit mentionem huius contractus, ergo
non est licitus quod est absurdum, ita de usuris
quoque iudicandum, modum usurarum non possus
mus petere ex Euangelio, sed ex libris Iureconsul
torum qui eum auctoritate publica instituerunt
approbante Deo totum ordinē politicum Rom. 13.
cap. veluti Ioannes recipit milites facta collatione
de ipsa militia concessa: Rep. approbata diuinitus,
omnes eius partes approbantur, iam in toto partes
contineri non est dubium c. in toto de Regulis Ius
ris in 6. At usura in libris iureconsultorum mag
nam partem tractatum habet, et in omnibus
fere negotijs usu venit usura, vnd hat geheissen
netz vnd warer gebrauch vieler handelung
bey den alten Juristen/sed adhuc de obiectione
ex dicto Christi attexamus pleraque : Christus
vult

D E V S V R I S.

vult multa gratis concedi ut in mutuo & alijs quis
busdam, Leges Iureconsultorum etiam ut in man-
dato, & alijs compluribus, neque tamen pugnat
dictum Christi cum iureconsultis, qui mediocre lus-
crum concedunt ex usuræ conuentione & mutuo,
loquitur Christus spiritualiter, iureconsulti ciuilis-
ter diuersissime, lus ciuale respectu præceptorum
Christi est imperfectum & mutilum, præcepta ve-
rò C H R I S T I perfectissima, quo intellecto ne-
gociatio usurarū in usu vero tam est licitus, quam
ullus aliis contractus ut multis & firmis argu-
mentis obtineri posset: tolerantur sartores plerun-
que fures & horribiles fæneratores, tolerantur mo-
litores, nautæ, aurigæ, venditores equorum, so-
man die Rossteuress heist & similes farinæ ho-
mines, qui magnas utinam non plenas centesimas
deciderent à rebus quarum curam vel tractatio-
nem in se receperunt, & siue clàm siue manifestè
id fiat (tam impudentes sunt) ipsis nihil curæ est,
(In his enim etiam quasi usuras collocauimus ins-
fra l. 34. §. hoc idem in cæteris,) Ac velut in præ-
fatis modis difficulter obseruatur, ita & in usus-
ris, paribus igitur passibus vadunt nec est quod
quidam differentias usurarum non satis intelligen-
tes magis vituperare velint abusum usurarum,
quam reliquorum contractuum, mercaturarum,
negociationum: Hæc dum scribo venit mihi in men-
tem de quodam Danico pastore, qui cum multum
esset concionatus contra usuras, postea quidam
Nobilis qui hæc audiuerat, vocauit eum ad pranz-
dium

T R A C T A T V S.

alium : iam præsente pastore mediocriter potius
 Nobilis , interrogauit pastorem qualis nam es
 set diues an pauper , respondit pastor se pauper
 rem esse , honestum tamen , ibi Nobilis qui fœne
 rator erat , dixit : cur magis vituperas usuram
 quam alia vitia , certè non reprobenderes usuram si
 diues essemus (we sagt das wüncher sande sy / der
 hat kein gelt das glaub du mir ut plurimi has
 bent fœneratores id in ore tanquam loco prouer-
 by) quippe te existente diuite , collocares pecunias
 am ad usuram , iam cum id non possis , nec pec
 uniam habeas maledicis usuris , potuisset & hoc
 dixisse Nobilis ille , Philosophi olim contemnes
 bant pecunias cum eas habere & nancisci non
 possent , postea idem hic Nobilis obtulit pasto
 ri decem daleros velut donaturus , addito , hanc
 pecuniam acquisiui ex usuris , existimans pasto
 rem recusaturum fuisse eam tanquam iniquum lus
 erum : ibi pastor , ego eam tenebo loco Eleemosynæ
 habeas tu peccatum quod exercuisti usuram , ego
 pecuniam , certè hic pastor satis cautus & animo-
 sus fuit , & uter alterum luserit , Lectori iudican-
 dum relinquo , Historia verè accidit , sed iam audi
 fœneratorem contra nos arguentem .

Volenti & consentienti non fit iniuria l. ne-
 mi , videtur fraudere ff. de regulis iuris , l. j. §. usque
 adeo ff. de iniurijs & famo : recipientes pecunias
 am sub fœneratione vidētes & sentientes , imò bene
 intelligētes quid nam agatur , obligant se ad usur-
27. Sig. u.
 rum

DE VSPRIS

vū præstationem, Ergo in hoc non delinquunt merō
catores fænerationem erga huiusmodi exerceentes.

Solutio.

Non semper hoc verum est, volenti non fit iniuria. Ecce enim virginī persuasæ ut præbeat copiam sui corporis licet consentiat, maxima tamen illi iniuria infertur, errat illa in consensu, at nihil est tam contrarium consensui quam error l. si quis ff. de iurisdictione similiiter accipientibus pecuniā sub fœnore excessiō, infligitur iniuria, hi enim ob p̄fēns commodum & liberationem periculi, quod ip̄fis imminet propter debitum & æs alienum contra etum, etiam inuiti & nolentes acceptant pecuniam sub ingenti fœnore datam, cuius exitus & solutio propter usurarum excrescentiam ad perniciem eos r̄um vergit: illi lingua quidem in ingressu conuentionis usuras approbant & recipiunt in se futuram earum solutionem propter antedictam rationem, sed mentem ab ijs in effectu abhorrentem habent, non secūs ac Hyppolitus lib. 3. officior. Ciceron. ait, lingua iuraui mentem iniuratam mecum fero.

28. argum.

Ex mutuo non deberi usuras plurimi directo tēnent, cū Christus eas simpliciter prohibere videatur alij contrarium afferunt, in quorum numero collocantur Iureconsulti, nos iuxta hypothēsin quam posuimus de usurarum iustitia ponimus ex mutui contractu usuras iuste deberi, & per hoc soluenda venire, quod quāquam facile euincitur ex his que bactenus diximus, tamen evidentioris intellectus gratia altior declaratio negligenda non est: Deducimus igitur consequēter, quod ex mutuatione usurae sol-

T R A C T A T U S.

ræ soluendæ veniant, verbi gratia, qui Domino ins
uito non nihil & ægre ferente (ut non semel audi-
ui dici ab innocentissimis: Es tam gestern ciner
der entlehdē mir zehen daler ab/ich hets nie
gern gethan doch salt ichs im & similia) pecu-
niam ipsius dispensat ad suum arbitrium, tenebis
tur utique ad gratitudinem et recompensationem,
vnde & compensatoriæ usuræ introducetæ sunt:
qua de causa illud negari non potest, Creditore non
bene contento (est quidem contentus, sed non sim-
pliciter, nisi videlicet aliquid pro hoc suo officio
quod alias ipsi forte damnosum foret, cōsequatur)
Debitorem habere exercitium sue pecuniae, cum
ipse eam in omnem euentum malit habere pro suo
ipsius emolumento: videtur igitur aliquid debere
interuenire, quo æqualitas inter utrumque serues-
tur, quod erit legitima usuræ & usus ipsius pecu-
niae qua carendum fuit, estimatio, quasi damni ti-
mendi compensatio & eius quod sua intersit haec
nus caruisse usuræ pecuniae, si igitur hoc petat si-
ue usuram voces, siue damni compensationem, non
est magnoperè digladiandum rem ad se iure perti-
nentem petere videbitur, & sic antiqui Iurecon-
sulti semper loqui consueuerunt quos errasse &
hallucinatos esse peregrinum esset afferere cum tan-
to consensu hoc probatum sit. Accedit inspectio
ex altera parte in persona mutuatarij, qui nequa-
quam peccat si plus dat quam accepit, velut He-
siodus græcus Poeta prodidit, dum inquit, Utens
dum accipe à vicino optima mensura eademque

DE VS V R I S

illi redde quod accepisti, aut etiam vberiori
si possis ut alio tempore denuo queas ab eo vs-
tendum aliquid accipere: Si igitur iuxta Hes-
siodum plus reddiderit mutuatarius quam ac-
cepit gratum animum beneficij non immemo-
rem declarabit, neque si creditor id acceperit
magnoperè delinquet, rectius tamen fecerit,
si beneficij aut gratiae vice id acceperit, non
quasi iure sibi debitum, qua ratione id quod
non valet in directo poterit valere in obliquo,
ut s̄epe in iuris practica contingit. Huc pro-
priè pertinet Vlpiani dictum: multa honestè
acciuntur, quæ tamen in honestè petuntur,
omitto quod omnis mutuatio plerunque damno-
sa sit eoque meretur compensationem, lucro-
rius contingit, sed tamen ne in his peccetur
ut solet grauiissimè distinguendæ sunt personæ &
reassumendum quod superius diximus, quot
modis in usuraria doctrina personæ spectentur:
Tres igitur sunt ordines hominum in hac vita, &
cuiusque ordinis homines iuuare iubet Dominus,
& ipsa natura officijs, benevolentia, & alijs
medijs, sed dissimili ratione & modo, quidam sunt
pauperes qui ineuitabili paupertatis necessitate
adiguntur ad mendicitatem, hi acceptum reddite
nequeunt, de quibus loquitur Basilius Ma-
gnus ante annos undecies centum Episcopus in
Cæsarea Psalmo 15. Si es diues nihil sumas
mutuo, si pauper etiam nihil, quia non
poteris restituere, sed ipse non posuit medijs

T R A C T A T U S.

um tantum de duobus extremis locutus est male. Alij sunt indigentes, quibus auxilio alieno ad tempus opus est, sed non semper, bi aliquando acceptum restituere possunt. Tertiij ordinis sunt qui possessiones tenent, quibus de suo satis est, qui ad tuenda vite necessaria commoda alienis rebus ac bonis non insidunt. Ex hac ordinum distributione iudicium sumendum est de his quibus gratis debetur concessio mutui, salvo tamen capitali & cum quibus liceat pacisci de lucro. Ac leges Mosaicæ testantur Dominum ipsum in Israelitica politia populum suum distribuisse & discessisse in hos tres ordines, ac ostendisse quo pacto humanitatis officia distribui deberent. Iam satis innoscit quod primi generis homines sint gratuito iuuandi mutuo, quod simile erit fere Eleemosinæ ut da pauperi & fenerabere Domino. Secundi generis hominibus non gratuito, si ita placuerit, quia reddere possunt aliquando vel post certum tempus. Attamen in his saepe gratuita mutuatio exercenda est, quod circumstantiae docere possunt, quæ maximè considerandæ sunt in his: Aristoteles, qui ad pauca respicit facile enunciat, ideo circumstantiae sunt inspiciendæ: de tertij generis hominibus notum est quid seruandum sit ex l. eos C. hoc titul His iam positis, qui C H R I S T I precepta de gratuito mutuo referunt ad omnes promiscue & indifferenter introducunt ab-

D E V S V R I S

surdam confusionem & atraxiā rerum ciuilium
hoc faciunt qui negant præscriptum à Iustinian,
modum usurarum salua conscientia retineri posse
in usu, ut alibi de hoc tractatum esse mes-
mini, quod autem id ita se habeat ita exaus-
diri sequentia opus fuerit: Deus præcepit ne
reluctemur malo, ne arrogemus nobis iudicium
nec condemnationem aliorum, neque litis
gemus iudicialiter, neque usurpemus iuramenta
& vt præbeamus alteram maxillam inferenti
alapam, nec reuocemus nobis sublata auferenti
tunicam concedamus & pallium, item ut hostes
amemus & conferamus beneficia in eos, qui nos
odio prosequuntur. Item ut renunciemus nos-
stris, ut petenti omni demus necessaria, ut inuites
mus miserrimos & afflittiſſimos ad coniuia &
non amicos, fratres, cognatos, vicinos, diuitesque
qui vicem huius invitationis recompensare pos-
sunt. Item ut pro nibilo acceptum pro nibilo
demus. Item ut non habeamus aurum ne-
que argentum in via, neque portemus æs in zonis
neque per am, tunicas geminas, calceamenta &
aīia ſimilis farinæ: Iam ſi hec peruersè opponerentur
ciuibib ordinationibus & politicis negotijs,
equidem nihil remaneret aut ordinarium in via
la Republica quæ iudicia constituit, iuramenta
concedit, præscribit & largitur modum defenſio-
nis, & libertatis retinendæ, &c. De his non loquitur
CHRISTVS qui præcipit ut aliquando
de nostro iure cedamus & ſectemur charitati
officis.

T R A C T A T U S.

officia. Igitur C H R I S T I p r æ c c p t u m d e d a s
i o n e m u t u i g r a t u i t i n o n p e r t i n e t a d t e r t i u m g e e
n u s h o m i n u m d e q u i b u s d i x i m u s (p e r t i n e t q u i s
d e m , s e d n o n d e n e c e s s i t a t e c ù m i p s i d i u i t e s
f i n t) v n d e n e q u e p a c t a m o d e r a t i & l i c i t i l u s
c r i . q u o d p r o v s u , a u t p e c u n i e , a u t r e i a l i c u i u s i u s
s t o æ q u a l i t a t i s i u d i c i o a c c i p i t u r , m a x i m è a b h o s
m i n i b u s t e r t i u m o r d i n i s i m p r o b a n d a s u n t , a c n o n e s t
d u b i u m C h r i s t u m i n t e l l i g e r e p e r v s u r a m q u a m
p r o h i b e t e a m q u a a l i u s n i m i u m l æ d i t u r c o n t r a
p i e t a t i s o f f i c i u m , n o n d e i u s t i s v s u r a r u m p a c t i o n i s
b u s , d e q u i b u s I u r e c o n s u l t i l o q u u n t u r . A c m a x i s
m è i n t e l l i g i t s e c u n d i g e n e r i s h o m i n e s , q u i o p p r i m i
s o l e n t v s u r i s n i m i s , d e p r i m i g e n e r i s h o m i n i b u s
n o n e s t p e r i c u l u m , n a m i s v t p o t e p a u p e r i b u s n e z
m o d a t m u t u u m , v t n u n c s u n t m o r e s , m e d i u m o r d i n i s
e x h a u r i r i s o l e n t . T e r t i u m n o n s i m i l i t e r , o b s e r u a o p t i
m e l e c t o r h a n c p e r s o n a r u m d i s t i n c t i o n e m , i n h o c
t r a c t a t u v s u r a r u m d i l i g e n t i s s i m è & c o n f e r c u m
l . e o s C . h o c t i t u l o v b i I u s t i n i . e t i a m d i s t i n g u i
p e r s o n a s .

V s u r a e s t v s u s i p s i u s p r e c i u m , v t s u p e r i o r i b u s
d e c l a r a t u m e s t , q u o p r o x i m u s n o s t e r a f f l i g i t u r ,
r e c e p t o r e n i m o c c u p a t a l i e n u m b o n u m p e r v s u r æ
p e t i t i o n e m , q u o f a c t o a g i t u r e x c u i s q u e l i b i d i n e ,
n e c m u t a t q u o d v s u r a r u m e x e r c i t i u m m o r i b u s
i a m p r i d e m r e c e p t u m s i t , & q u a s i n o n s c r i p t o i u r e
v s u r æ d e b e a n t u r , n a m d i u t u r n i m o r e s l i c e t i n s
n o n s c r i p t u m r e f e r a n t , c u i & s t a t u r v t i u r i s c r i
p t o , q u o t i e s t a m e n a d m i s s i i s t i m o r e s o f f e n d u n t

29. Argu.

F 3 rationem,

DE VS V R I S

rationem quæ est anima legis non debent in postea
rum obseruari, non enim quid Romæ factū sit ats
tendendum est, sed quid fieri debuerit l. sed licet
ff. de officio præsidis.

Solutio.

Ex vsu pecuniae nostræ quā alius habet quod
dam pretium petere non est censendum iniquum,
quippe sæpius dum alij habent nostrum æs apud se
deserimus & perdimus oportunitates oblatas aue
gendæ nostræ rei familiaris, crebrè insuper destis
tuimus eos, quos si haberemus in promptu nostram
pecuniā consanguinitatis respectu vel alterius rei
causa adiuvare cuperemus, & ob id vel gratia illo
rum excidimus, vel alia nos incommoda inde exci
piunt, vnde non quilibet usura præstatur propter
lucrum, sed vt & damnum arceatur, quod & debi
tor ipse apud seipsum facile ratiocinari potest &
colligere, nec vir bonus secus statueret, aspice enim
dū nō soluit moram & trahit alter, negotiū non dors
mit, sed maturatur dispendium. At creditor dum
hæc procrastinatio contingit de damni auerſione co
gitat, nihil itaque iniustitiae aut improbitatis ob
zendit poterit, quo minus creditor debuit admittere
precium aliquod ob id quod caruit pecunia, quā
debitor usurarius ad placitum & arbitrium usur
pauit suum: fortius dicetur perpendendum pericu
lū in primis esse, quid enim si alter laberetur facul
tatibus nōnne erit usura quasi periculi precium?
arg. l. periculi inf. de fœnore nautico. Quod verò
attinet ad mores huius temporis, quibus ita usur
rum exercitiū radices egit, vt vix aboleri posse vir
deatur,

TRACTATVS.

deatur, difficilior est responsio & plerique subf-
stunt, nam contra mores inueteratos anni curren-
tis niti est quasi laterē lauare (ut dicitur puerbio)
Quid, Erexisse animum contra sua secula rectum
vix iuuat.

Ac deest remedij locus vbi ea quae vicia sunt
in mores conuertuntur, ita patienter ferendū quod
commodè mutari non potest, quod attendentes ius
reconsulti dicunt tolerabilia esse quae vetus & ins-
ueterata cōsuetudo approbauit l. imperatores ff. de
pollicit. et cōsuetudo attenditur l. non tantum ff.
de decurionib. Item ex more regionis usuræ statuo
untur l. i. infra hoc titu. Illud hoc loco silētio præ-
teriri vix debet, sāpe in multis locis indigenas ma-
la consuetudine affligi non attenta nec exaudita ra-
tione, adeò contumax est populus, quae difficulter
se rectis legibus subiicit, manuīt peruersam consues-
tudinem sequi quam recta statuta. Ita antiquissi-
mis hominum scriptor Moses Dei iussu recta de-
creta in Repub. Israelitica siue Hebraica tulerat,
sed obedientia rara executio eorum difficillima, &
nisi mera impedimenta in obseruatione legum à se
propositarum animaduertebat, quod nunc quoque
accidit, multi scribunt contra fœneratores, sed
plus quam nihil proficiunt.

Imperator mandat obseruari quatuor genera-
lia Concilia, & in eis deposita, in quib. usurpa est
prohibita ut l. i. C. de summa Trin. & fid. Catho.

Respondendū secundū practicā D. Iwan. Petri de Solutio-
ferrarijs sub forma libelli, in actiōe Hyppo. quodī

30. Argu.

D E V S Y R I S

cæteris præterque in usuris mandat d. consilia obseruari, si enim ad usuras Imperator se referre voluerisset, iam non specialiter & expressè super illis tractatum sic prolixum & earum permisssuum inseri voluminib. ff. forum, & C. & Auth. mandasset, nec Papa cui tunc ipse notitiam fecit de compilacione per eum facta C. & aliorum librorum, consensisset prout facit, sed prohibuisset ut dictæ usuræ concederentur, adde cum ipse Papa tunc consenserit ut habetur in epistola, Inter claras & epistolas, reddentes honorem C. de summa Trinitate, nec expressè ordinationi Imperatoris contradicit, vides tur secundum eos concludi posse quod ipsæ usuræ sint permisæ tam à Papa quam ab Imperatore & sic utroque iure: Sed obijcitur adhuc contra hanc solutionem, negari non posse ius diuinum non infrequentem cum iure Canonico prohibere & reijcere usuras, sicut et apud Aristophanem in nubibus describitur τόκος esse belua quædam, quæ ex progressu temporis argentum semper numerosiore fætura progeneret, comparat & alijs beluae usuram Bald. consil. 440. nu. 8. parte 3. quod lectio dignissimum est, quid dicetur ad hæc, certè dignus vinclice nodus & Oedipo coniectore hic opus fuerit.

Solutio.

Usuram mediocrem nemo unquam sapiens das manuit sed excessum, qui cum dano alterius grappa tur, quod est quiddam crudele, alterius enim in commodo suum augere commodum magis est contra naturam quam mors, quam paupertas, quam dolor, quam cætera quæ nobis incommodare possunt, ut per

T R A C T A T U S.

ut per longum Cicero lib. 3. officio. inquirit: verū in medio consistere usurarum non est vituperabile: Audi Thomam de Aquino in suo libro qui intitula tur Secunda secundæ q. 76. alias 78. dicente, quod liceat habere commoditatem quam usuram appellamus, & præmium ex argento in massa comodata ut de equo aut domo vel libro ad usum mutuò concessa, vel commodato, cur ergo non idem obtineret in pecunia mutuò concessa: præterea secundum eundem Thom. licet præmium accipere de pecunia alijs concessa ad ostentationem, vel ad ponendum loco pignoris, cur ergo non sic dicetur in pecunia ad numerum concessa: quod vero reprobaverunt utraque iura largiores & uberiores usuras, ita ut tandem per abusum visa fuerint iura Canonica eas penitus prohibere, causa fuit multiplex, secundum aliquos ut refert Inno. in c. 1. de usuris: prima fuit ad eundem auaritiae crimen, ne homines fierent Idolatriæ, quia scriptum est, ubi thesaurus tuus ibi & cor tuum: sed reliquias causas nimis prolixum foret persequi, præcipua fuit quod voluerunt hominibus adimere peccandi occasiones.

His itaque positis & introducatis cum obiectiōnibus & refutationibus, ad saluandum (ut astro nomico verbo in hac re apto liceat uti) & conciliandum litigiosum dissidium de usuris, quas quidam imperitè in uniuersum damnant, sequentem hypothēsin quasi antiqua sive postulatum Euclidis præmitens, pono & aio, quod usurarum aliæ lucrum, aliæ compensationem, pleræque pœnam spectent: sunt &

DE VSURIS

omnes iustæ & legitimæ rectè & ordine intelles
etæ: Amplius, hoc etiam dicendum existimo quod
in ingressu agentium licitū sit stipulari usuras, qua
tenus legib. datum est q. nec enim hoc remotum est
ab hominū utilitate cui vniuersa iura famulantur.

De primo
genero.

Lucrativæ ex causa descendentes usuræ, & quiso-
simæ sunt, & nomine fructuum, accessionum, causa-
rumq. sæpiissimè veniunt, has usuras lucrativas si è
medio sublatas esse velimus, omnes contractus mun-
di, quos usurarios esse plusquam manifestum est, su-
spectos faceremus: At hos contractus vocat Salo-
mon iudicia Domini dicit Gott auff sicht vnd v-
berhelt vt Hæbrei rectè exponunt, vult tamen
Deus in his & negotijs similibus externis humanae
societatis, conuersationis, & indigentie, custodiri
proportionem æqualitatis Arithmeticam non Ge-
ometricam, cum utriusque contrahentis utilitate &
conuenientia, vt cum Mercator aliquis petit ma-
gnam pecuniam mutuò sibi dari à tenuiore, qua ille
tenuior carere non potest sine incommodo, & aut
non constituitur tempus solutionis, aut nimis longum
præfinitur, hic manifestum est mutuationem
alteri damnosam esse vt autem mutuatio non
debet esse captatio auari lucri, ita danti
non sit damno, ac iniustum est velle aliquem locu-
pletari cum damno alterius, vnde Paulus ait, ne
mo fratrem suum in negocio circunueniat I. Thes-
alon. 4. quod vero iura concedunt interdum deces-
ptionem eamq. dicunt naturaliter indulgeri posse l.
item si precio q. vlt. ff. locati l. quod venditor ff. de
dolo

T R A C T A T U S.

dole, cum similibus, non est huius propositi iam ex-
cutere. Huc refero & accommodo pensiones: & re-
ditus quos ex prædijs nostris percipimus, nam hi
sunt reuera usuræ lucratuæ l. prædiorum l. usuræ
inf. hoc titul. Et in constitution. Nouell. 160. per
expressum vocat Iustinianus annuam pensionem re-
ditus germanicè Renthen. Audi & Scæuolam di-
centem: Interim tamen redditus eius, hoc est, ut ips-
sem exponit usuras semisses ei præstes l. alumnae
ff. de adimendis vel transferendis legatis. Nam si di-
sputauerimus an redditus quotannales iuste percipi-
antur & salua conscientia (ut Theologi loquuntur)
quis erit finis inutilium questionum? conticescant
igitur istæ cum non edificant. Carolus quintus qui
Anno 1558. mense Septemb. 21. (ut Antwerpæ scri-
psum legitur in templo diuæ Mariæ ad latus orien-
tis auff das Roer ut vocant) die mortuus est, con-
cessit Augustæ Tiberiæ in contractu societatis de
100. quinque. Idem in anniuersarijs redditibus com-
plures seculares Domini concesserunt, aliquando
largius etiam: non tamen sic lucratuæ usuræ ex-
audiri debent, ut fœnus excessuum quod lucratiu-
um sit, sub ipsis comprehendatur, nam cum fœ-
nus ex ipsis quidem nummorum corporibus ut Ho-
tomannus male intelligit, lucrum captet excess-
suum simpliciter est iniquum, sed quia modum
superat & nimis magnam obligationem consti-
tuit in usuris, ideo est iniquum, quis enim
unquam sanus ausit dicere, fœneratores ca-
ptare lucrum ex ipsis corporibus nummorum,
sed

DE VSURIS

sed respectu eorum captant & ex obligatione, idē
error vexauit olim Aristotelem cūm obtrusit nobis
sterilitatem nummorum quem postea alij quamplu-
rimi secuti similiter hallucinati sunt, & quod hoc
ita sit probatur apertissimè in l. usuræ ff. de verbo
rum signific. l. si nauis ff. de rei vindicatio.

De secun- *Dans efficacem causam damni debet facere com-*
dō genere. *pensationem iuxta præceptum domini: Non furtū*
facies, quia iustitia est communicatio cum æquali-
tate, justè igitur debentur usuræ compensatoriæ si
ne compensationem inferentes l. Caius Seius infra
ead. verbi causa, Emptor si mora facta soluit preci-
um sine usuris, accipiet etiam rem sine fructibus at
que ita compensantur fructus cum usuris precijs, ve-
luti venditore rescindente venditionem beneficio
atatis, fructus medio tempore percepti ab emptore
compensantur cum usuris precijs, fit tamen restitu-
tio rei & precijs, fructuū vero & usurarum fit com-
pensatio adiuvicem, vide Paulum lib. senten. tit. de
minoribus. Eodem modo si supra dimidium iusti
precijs fraus interuenerit, emptor habet in potesta-
te eligere ut vel quod deest iusto precio soluat cum
usuris medijs temporis, vel rem redhibeat sine frus-
ctibus, nam compensabit fructus quos percepit cum
usuris precijs, quo venditor usus est medio tempore,
qua de re durissima est contentio inter D.D. l. 2. C.
de rescind. venditio. sed ita terminatur ex Harme-
nopol. ex Nouell. quadam lib. 3. Epit. titul. 3 adde-
buc titulum ff. de compensationibus.

De tertio
genere.

Pena plerunq; coercet homines, ut fidem præ-
stent

T R A C T A T U S.

stent l. pacto cum sequi ff. de transactionibus nee
videntur defraudari, qui ab initio in eam consenti-
unt, & sponte se ad eam obligant l. lecta ff. si cer-
tum petatur, qua de re usuræ quæ ad pœnam ver-
gunt, vel nomine pœnae infliguntur optimo iure de-
bentur, verbi causa, tutor condemnatus appellavit
frustrationis causa (quam impunitam esse non o-
portet) ut ita traheret & differret sententiæ latæ
executionem. Is potest condemnari de usuris me-
diæ temporis, exemplum pœnalium usurarum est in
l. qui sine ff. de negotijs gest. suntq; nihil aliud hæ
usuræ quam punitiones quedam in re priuata in-
ter priuatos ortæ ex alterius delicto, vel culpibili
facto: hæ vero cæteris grauiores esse solent d. l. qui
sine: denique usuræ sæpe pœna nominatur & in pœ-
nam interpositæ moræ petitur, veluti in ea stipula-
tionis formula quam Paulus tractat, si ea die supra
scripta summa Publico Mænio data non erit, nunc
eo amplius quo post soluam pœnae nomine in dies
xxx. inque denarios centenos donare sponspundi d.
l. lecta, &c.

Pœnarum usuræ peti non possunt l. si. ff. de Argumen-
magistratibus couueniend.l. 1. C. de fiscalibus u- tum cōtra.
suris.

Non loquitur hic de usuris pœnarum locus, Solutio.
sed tantum de usura pœnali, vel de usura quæ vo-
catur pœna, & hæc in stipulationem subditam des-
ducta, & consequenter promissa, recte & ordine
debetur, & ob id peti potest, licet vero pœnae usus
ra exigi non possit, multa tamen exigitur si non
solua-

DE VSVRIS

solvatur intra tempora iudicati l. i. C. de fiscalibus
vsuris, & d. l. fi. de Magistratibus.

Huc refero & illam speciem, concessum est ius
dici irrogare victo sumptus per partem aduersam
in iudicio super lite factos, eundemque ad eorum
præstationem cogere, ac supra illos sumptus etiam
(quos pœnae nomine rectè infligi existimo) vsq; ad
eorundem partem decimam cum grauare, , iustin.
Nouell. constitut. 112. Illa ipsa autem pars vt plus
rimum fisco cedit, sed quandoque si quidem iudici
placuerit, parti quæ superior euasit, propterea
quod iniuste attrita est, ex illa decima quantum in
dex decreuerit, dari solet, ita allegat id etiam D.
Bernhardus à Rey. Iureconsult celebris.

Huc pertinet interesse pœnale, quod ferè nihil
differt ab usura pœnali ut consequenter ex commu
ni & germanica practica intelligi potest.

Ein Richter der sich auss gaben oder durch
gnad oder sunst corrumpieren vnd bewägen
lassen/ist der beläigdigten partyen jr interesse
zubéeren schuldig in pœnam ipsius. Ita est
textus in l. fi. C. de pœnis iud. qui mal. iudica. Est
& interesse in l. cum pœna ff de receptis arbitr. Is
tem si iudex petente parte in definitiua non iniun
gat victo restitutionem sumptuum factorum in ius
dicio, ex suo omne damnum eiusmodi sarcire tenes
tur victori, tenet hoc Harmenopol. lib. 1. Epitom.
Titul. 4. de sumptibus quos quis iuste depens
dit.

Et in summa si quis in iudicio dolo alterius decis
piatur

T R A C T A T U S.

piatur conueniri potest deceptor & condemnari,
quanti alterius interfuit, id non esse factum l. arbitrio ff. de dolo malo.

Est & illud penale interesse, quando in litem iuratur ultra rei veritatem, ut cum a iudice sit dolus estimatio non ex eo quod intersit, sed ex eo quod in litem iuratur l. non ab ff. de iudicij l. inter haec verba ff. de verborum signification. l. 1. ff. de in litem iurand. Similiter in eum qui vi aliquem exemit in factum iudicium datur, quo non id continetur quod in veritate est, sed quanti ea res est ab auctore estimata, de qua controvexit l. penult. ff. ne quis eum, &c. Ita actio de vi quadruplicatur in id quod interest, l. si cum exceptione §. labeo, ff. quod metus causa Harmenopol. lib. 1. Epit. tit. 3. de bonorum possessione, sed iam ad textus declarationem veniamus.

E X P O S I T I O T I T V L I P R I mi ff. libr. 22.

De usuris) cum omnis ratio docendi, teste Cicero
rone in officijs, ordiri debeat a definitione, nos quoque
hunc titulum de usuris quem enucleandum
assumpsimus ab illo Tulliano praecepto auspicias
bimur. Est igitur usura afferente Hostien. in
summa de usuris, lucrum quod in mutui datione et
alijs contractibus supra sortem exigitur, quae des
criptio usurae recte intellecta sufficiat, ut pote gratus
auctoris, videndum tamen interim quid cum alijs
babeat communie, quippe fenus plebeium & excessiuue
etiane

DE VSURIS

etiam supra sortem redditur, & tamen multis pa-
rasangis distat ab usurpa: Item pena & id quod in-
terest etiam supra sortem redduntur, & tamen in
bis distinctione pus est, unde videtur quod posset
in contrarium dici rudi Minerua traditam esse usu-
ræ definitionem ab Hostien. neque ad vnguem fa-
cta computatione sibi constare, & per consequenti-
am non erit iusta definitio, sed potius communis rei
descriptio, qualis apud Ouidium somni.

Stulte quid est somnus? gelidæ nisi mortis imago,
In quo versu non est iusta definitio ut Physici &
medici norunt, sed descriptio tantum somni forma-
lis ab externo gestu hominis dormientis petita: quaes-
tiones rerum descriptiones apud auctores plurimæ in-
ueniuntur: verum enim uero pro Apologia siue de-
fensione huius usurariæ definitionis dicendum, quod
etsi habeat commune cum alijs quibusdam genus,
non tamen ob id eadem cum alijs censenda est, quippe
si representet in se definitio specificam differen-
tiam qua ab alijs separetur reprehensione carabit,
non tamen hic inquirimus specificam differentiam
more medicorum apud quos illa soli Deo & na-
turæ cognita est, ait Iacobus Sylvius in commenta-
rio Galeni de differentijs febrium: sed pro hac spe-
cifica differentia accipimus quædam externa signa
incurrentia in oculos, aliaq; indicia ut propria que-
dam istius rei de qua controuertitur, quibus eam
a ceteris distinguimus: Nam ad propositum, asseri-
mus usuram à fœnore interuallis disiungi, quippe
fœnus excedit legitimum modum, Item ab eo quod
intero

T R A C T A T U S.

interest recedit diuersitate notabili , quippe hoc nullis terminis circumscripum inuenitur , vsura vero modum à legibus facerrimis propositum apertissimè monstrat , Habebit igitur vsura ab alijs differentiam propriam quod ad obtinendam huius definitionis bonitatem sufficiebat : Interim optime lector in primis in definitione vsuræ intelligenda considerandum censeo , quod ea plerunque descēdat ex contractibus vel quasi contractibus , quibus finitum est interesse , non quasi cohærens cum illis velut annexum inseparabile , sed velut accidens frequentissimum , neq; enim ita angustè accipimus vsuras ut nonnulli imperitè eas in vniuersum damantes , apud quos vsura est pecunia quæ datur mutuando supra sortem , quæ definitio quantum ad vsuras de quibus Iureconsulti loquuntur minimè completa est , estq; angustior quam definitum contra regulas Dialecticorum de bonitate definitionum traditas , siquidem ut diximus Iureconsulti referunt vsuras principaliter ad contractus vel quasi contractus , ut ad legata , fideicomissa , venditiones , locationes , ad res iudicatas , &c. sunt & variae species usurarum , qualis est nautica usura , Chirographaria , leuiores , grandiores , triens , centesima , pœnales , lucrativæ , compensatoriæ , & similes complures . Quidam etiam hallucinantes , quorum honori parco , intelligunt usuras ut quæ dum supra sortem detur , id fiat ratione mutuationis tantum , non ratione & contemplatione lucri cessantis , aut damni emergentis , quoniam istæ usuræ intellectus ad unā

G solun

DE VSVRIS

solummodo simplicem mutationis causam redas
ēta est, cūm reliquias usurarum species quod oportebat,
modosque quibus alter alterius pecunia cum
illius dispendio & incommodo vtitur, minimè attingat.
sed nunc de usuræ ipsius vocabulo quædam
adjudicamus. Usura simpliciter apud Philosophos po-
nitur pro usu & commodo alicuius rei, ut usura lu-
cis, temporis, &c. & hoc significatu Cicero creber-
rimè accipit usuræ vocabulum, Græci autem pro-
prius accedunt ad significationem usuræ, quod ad
nostrum tractatum præsentem attinet apud hos es-
tim usura vocatur τόκος gebürt von wegen des
gewechs à τικλω quod est pario ut fenus à fætu
Latini dixerunt: Interim tamen inter hæc duo dif-
ferentia est, fenus quidem originali significatione
propriè naturalis terræ fructus est, vnde ad usur-
as translatum vocabulum remansit, sed usura pri-
mum illud lucrum ex pecunia credita, propter ob-
ligationem, adde, quod alijs non posuerunt, qui fal-
sam opinionem Aristotelis de sterilitate pecunie
secuti sunt: fenus si statuto die non reddatur du-
plum aut quadruplum, ut Grammatici volunt,
quod & ipsi subtiliter defendere nituntur, sed
cūm quilibet facultas habeat aliquid propriè
seperatum ab alijs, nos secundum subiectam mas-
teriam, quod semper est faciendum accipimus fe-
nus pro fætu & prouento pecuniae, vnde nautis
cum fenus, pro nautica usura legitur infra de-
nautico feno. vulgo accipitur fenus pro excessu
veræ usuræ, hinc feneratores intestabiles &
impros

TRACTATVS.

improbi vocantur, sed Iureconsulti etiam fœnus intelligunt quod legitimum esse solet, audi quid sit fœnus ex Cicerone, nec si tuam ob causam cuiusquam commodes beneficium illud habendum est, sed fœneratio: Scneca, Illud non est beneficium tuncumphere non ubi optimè ponas, sed ubi quæstuo= sissimè habeas, unde facilimè tollas, & hoc est vul= gare fœnus.

De fructibus & causis) In contractibus bonæ fiduci veniunt fructus, nam cum aliquid reddendum est id debet reddi cum sua causa, alias enim reddi non intelligitur, cum verbo redditionis & restitutionis omnis causa & interesse Aëtoris con= tineatur l. cum propter ff. de verborum significati= one l. videamus generatim §. in fauiana, infra eod. Cæterū fructus in iure tripliciter accipitur (na= etus autē est nomen à fruendo) primò stricte & pro originali significatu pro terræ prouentibus, ut ar= borum, plantarum, vinarum, segetum, &c. secun= dò largè pro omni commodo & utilitate ex quacun= que re proueniente, ut pensiones urbanorum præ= diorum, quæ propter inhabitationem penduntur: tertio fictè siue quadam iuris fictione ut in titul. C. de fructibus litium & impensis. Illud hoc lo= co meminerimus rei fructum esse, precij usuram, item veniunt §. petitam ff. de petione hæreditatis, ut ita quandam distinctionem habeas inter us= suram & fructum, quæ duo hic per seriem coniuns etim ponuntur,

DE VSURIS

Causa s̄ep̄ accipitur pro eo quod iudicio & quā libet disceptatione litigiosa continetur, vnde dis̄tum, habet bonam causam sed nemo defendit eū, Lucan. lib. I. belli ciuilis.

Victrix causa Dijs placuit, sed viēta Catoni.

Idem libro septimo.

Causa iubet superos melior sperare secundos.

Ouidius.

Et causa q̄ valet causam q̄ tuentibus armis. Item:
Frangit & extollit vires in milite causa,

Quæ nisi iusta subest excutit arma pudor.

Causæ autem vocabulum in nostro themate paucō secius & largius accipe, & referas id ad causæ restitutionem, est autem restituere causam, id redere quod actor habiturus fuisse si ab initio rē petitam accepisset sine mora, est q̄ largum vocabulum in iure, & vestitum omnib. bonis rei quæ petitur, quod adeò procedit, vt si quis dicat se velle restituere, debeat etiam fructus restituere, licet hoc nō sit specialiter additū l. in condemnatione §. j. ff. de regulis iuris: tradit idem Harmenop. d. tit. & genera liter causæ appellatione cōprehenditur, quod ex re venit ut in eadem causa sit actor atq; si eo tempore quo iudiciū accipiebatur, restituta res esset l. præterea ff. de rei vindicatione.

Et omnibus accessionibus) accessiones sunt quæ ipsam rem comitantur, siue extrinsecus accedant ut in alluione contingit siue ex ipsa re oriātur, ut usura, fructus, ancillæ partus, & quæ causæ appellatione continentur: vnde habent quandā prout ne negotiū

T R A C T A T U S.

gociū exigit ipsius rei & corporis de quo queritur prestationem. Quid autem sint accessiones in uniuersum definiri non potest, quia quatenus cuiusque intersit in facto consistit non in iure l. quatenus ff. de regulis iuris l. mora inf. eod. hinc Scæusola dixit, quod accessiones sitae sint in sola æquitate l. de accessionib. ff. de diuersis & temporalib. præscriptio- nibus. Huc pertinet, accessionum sequitur, naturam sui principalis accessorium de regulis iuris in 6. & ibi Dynus post alios. denique quæ sequuntur rem ipsam, vocantur accessiones iuxta l. cum principalis causa de regu. iur. antiq. Cicero in epist. accessiones facere sui studij pro augmenta suæ eruditionis acquirere: Hæ tamen accessiones aliquando constituunt rem ipsam & corpus aliquod, locoque principalis intelliguntur, ut accidit in hereditatis fructibus qui ipsi hereditati incorporantur, aliquando accesso- rium tantum representant ut in usuris fortis ipsius sequacibus, comitibus, complicibusque.

Et mora) mora generaliter accipitur pro tardita- te & procrastinatione, ut esse in mora usitata phra- si dicitur. Ouidius:

Cum mala per longas inualuere moras.

Lucan. Tolle moras semper nocuit differre paratis.

Itē: Nec sit mille moras intentus in arte nocendi,

Præcipitatque Satan cum libet inde moras,

ut aliquando cecini. Et de Iulio Cæsare dicitur:

Æger quippe moræ flagransque cupidine regni.

At in iure mora est iniusta dilatio eius quod fieri debet, & arguitur per hæc verba, per debitorem

DE VSVRIS

stetit quo minus faceret daretq;. Item per credito-
rem stetit quo minus accipexit l. sterilis §. cùm per
venditorem ff. de actionib. empti. Cæterum in con-
tractibus bonæ fidei veniant vsv: & ex mora l. mis-
norum C. ex quibus causis restitutio in integrum,
&c. quod tamen ita verum est, si nequeat allegare
reus conuentus, qua ex causa tardius debitum intu-
lerit l. si. in fi. ff. de administration. nec enim omne
quod differtur moræ annumerandum est l. sciendū
infra eod. Et quidem ex mora nascitur interesse, ex
qua veritate dictū est, quod cùm fides placidis nos-
seruatur in id quod interest agi potest, l. cum mora
C. de transactionibus. adde l. vnicam C. vbi cons-
ueniatur qui certo loco dare, &c. His finitimum et
consequēs est (ut melius hic tractatus cognoscatur)
quædam vfitata de eo quod interest aspergere, nam
mora est causa & velut mater eius quod interest.
Sed ante quam describamus quid sit Interesse, duo
argumenta prius diluenda duxi, quæ contra hanc
traditionem obijci posse videntur, velut enim ingre-
di volentem ianuam domus alicuius remouere pri-
us oportet obstatula, ita non dissimiliter (quod &
antea quodammodo præstitimus) & nunc quædam
prima fronte pugnantia refellenda duximus.

Primum sit tale.

Nemo debet auxilium petere & implorare
lucrificiendi gratia ex alterius pœna vel dam-
no l. sciendum est ff. ex quibus causis maiores,
in interesse hoc contingit, Ergo est iniustum neque
posci debet.

Conciliae

T R A C T A T U S.

Conciliatio.

Maior vera est in casu tamen proprio ex d. l. sciendum, quæ loquitur de causis propter quas maiores in integrum restituuntur, & ubi quis ratione & respectu sue absentiae desiderat lucrum captare, idque cum alterius damno & detimento, quod neutquam fuit ipsi indulgendum, nam omnibus modis præter proficit ne alterius causa ex alieno facto fiat deterior, l. i. in princip. ff. de aliena: iud. mu. caus. sed minor est falsa, nec ullo modo maiori rectè attexitur aut cum ea cohæret, unde quatuor termini in argumento constituuntur, quod iuxta decreta Dialeticorum parit falsitatem. Item dato uno conuenienti ut hic minor est inconueniens, sequuntur plurimi errores, licet enim videatur quod p id quod interest alter damno affligatur, non tamen hoc verum est, & soluitur per videtur & non via detur: patitur hoc ille ex suo culpabili facto, quare merito hoc patitur, estque Regula Iuris, quod quis damnum ex sua culpa sentit, non videtur sentire.

Secundum offendens.

Frustra hæc traduntur de eo quod cuiusque inter sit, cum interesse idem sit quod usura ex sequenti ratione, usura est quæ accipit aliquid ultra sortem, unde usura vocatur creditæ pecuniae fructus ex usu propter præcedentem obligationem: Interesse etiam accipit aliquid supra sortem, Ergo interesse est usura, & per consequens superflue distinguimus hæc, cum per usuram ista expediri possint, quod

DE VS V R I S

enim potest per pauca finiri in eo non est opus plus
ribus iuxta Aristotelem & communem sensum sty-
lum, & est in l. si Dominus ff. de iniurijs.

Solutio. Utile est haec obiectio, posset enim aliquos per-
plexos & dubios facere, quid nam sit differentiae
inter usuras & interesse, cum pro eodem usurpari
videantur: repetendum itaque hic usuram esse cer-
tam & quibusdam modis astrictam, Interesse ve-
ro nullis terminis circumscriptum: nam hoc tantum
est, quantum probari possit libera relictâ Iudici-
cij taxatione. Quantum vero ad præsentem obie-
ctionem ita respondendum, non est sufficens definis-
tio si modo sit nominanda, definitio eius quod in-
terest, in minore posita: nec enim quæ ex parte uni
tertio conueniunt inter se conueniunt, oportebat
quippe ea ex omni parte conuenire iuxta Euclidis
geometræ regulam, in aliquo conuenit usura &
interesse quo videlicet ad pluris acceptiōnē: In-
teresse accipit supra sortem vel propter lucrum ces-
sans, vel propter damnum emergens l. si commis-
sam ff. rem ratam haberet, quod non idem semper
contingit in usura quæ modum certum à legib. ac-
cepit, quem sine offenditione aliquis transendere non
potest.

Illud meminerimus nunc magis nouissimo Ju-
re in usu retinerti vocabulum, Interesse, quia nomē
usurarum in odium venit propter abusum quod ol-
facere sagax potest ex l. socium §. respondit ff. pro
socio, ubi dicitur si moram adhibuerit socius non
tanquam usuras, sed quod socij interfuit eum mo-

T R A C T A T V S.

ram non adhibuisse, præstabit: ex quibus colligunt
D D satis tamen obscurè id tradentes, hanc regu=lam: plerunque quod interest peti permittitur, vel tanquam vſura, vel tanquā id quod interest, quod si tanquam vſura, quamvis plus interfit quām vſu=rarum modo exigi possit, tamen vſque ad modum il= lum legitimum vſuræ duntaxat exigetur, si verò quasi quod interest, quantumcunque interesse probabitur, id quod etiam perspicue Papinianus docet in l. si fratres §. idem respondit ff. pro socio: In hoc igitur beneficium electionis proderit alicui, sed iam ad descriptionem eius quod interest acce=damus.

Interesse generatim sumptum est accidens o=mmium contractuum, quod non ingreditur contras=ctum ipsum ab initio, neque à lege, neq; ex partium conuentione definitum deprehenditur, ideoq; probandum, & quantumcunque erit in euentu cōsiderandum, Ex Regula tamen l. vni. C. de senten=tijs quæ pro eo quod, &c. Hæc descriptio eius quod interest insu generis nomine stat & appellatur id quod interest, alias dicimus interesse est quod alicui aut ex dāno accepto aut lucro impedito abs=est, nam duplex eius consideratio habetur ex l. si commissa ff. Rem ratam haberī. Est q; æquißima eius petitio, vnde Baldus dixit: Interesse si non sit Sophisticum debetur iure naturæ vt non sol=uens debito tempore tenetur ad interesse l. iube=mus §. hoc videlicet C. de erogatione annonæ milis=taris. Ac quemadmodum interesse iuste petitur,

D E V S Y R I S

ita etiam usuræ, quod exemplis cùm legibus sub*iectis* astruitur (quàm viam descendì bono consilio iniui ex admonitione Platonis dicentis, facilis est via docendi per exempla, quibus maximè opus esse iudicauit in hac usurarum materia fatis difficulti) & quidem principio condemnatus aliquis ad redendam certam summam pecuniae, si eam non rediderit intra inducias siue spaciū quatuor mensium concessum in fauorem damnatorum, tenebitur utique post moram & lapsum huius termini ad iustius pecuniae præstandas usuras l. 1. C. de usuris rei iudicatæ. Item promisisti alicui ut solueres illi pensionem siue canonem domus suæ certo tempore, non facis, debes igitur illi usuras soluere propter moram si ea non sit excusabilis, & hoc non est inter quum, bona enim fides exigit ut id quod conuenit fiat l. quæro & l. cùm venderem ff. locati, quibus addatur & hoc, ratione eius quod interest humatum est compensationem damni petere, ac non est dubium de damno post moram quod accepit dans mutuo ob id quod constituto termino non est redditum quantum debebatur, damni autem nomine in hac disputatione lucrum quoque cessans comprehendendi arbitramur ut d.l. si commissa & l. & sine ff. ex quibus causis maiores. Non tam lucrum semper & perpetuò spectandum à Christiano homine, quia debet etiam esse inter nos officiosa mutuatio sine lucri captione, nam altera damnosa simpliciter potest petere usuras siue interesse, verbi causa, Dites aliquis

Exemplis
probatur
usuras esse
iustas.

T R A C T A T U S.

si rogetur à tenuiore ut det sibi mutuo virginis
ti daleros per tres aut duos menses , non debet
diues hic usuras petere in tam curto temporis
spacio , & tam exigua summa , In quo casu con-
siderandum dictum Ecclesiastici cap. 20. Stultus
bodie mutuo dat eras reposit , sed si per longum
tempus tale mutuum petat , variabitur ne-
gocium mutuationis , ac ad hanc officiosam &
quasi gratuitam mutuationem refero dictum
CHRISTI , date mutuum nihil inde speran-
tes , ubi non loquitur de ciiali mutuatione , vt
cum dicimus non reddens debito tempore tene-
tur ad usuras siue interesse propter moram , quae
luenda est , quia mora cuique sua est nociva ut
habet regula iuris . In his & similibus casis
bus utilitas que interesse est nec differt l. cum
praetorff. de verborum significatio . consideratur
& perpenditur , adde hic exemplum eius quod
interest in l. si Calendis ff. de re iudicata . Eius-
dem farinæ & haec sunt : si quis tibi dederit
quinquaginta solidos siue aureos vngaricos (ita
enim rectè solidi exponuntur) mutuo , quos illi
soluere promisisti ad nundinas Francoforti ante
festum Sancti Michaëlis , nec solueris , poterit
alter petere suum interesse , quod si usuras id vos
ces nihil dimicabo , res est penè eadem , diuersa
verba , patet idem ex superioribus & astruitur per
l. 2. ff. de co. quod certo loco .

At dices fuit diues cui fidē solutiois nō p̄stiti , et
is non potuit pati dānū ex mora quā traxi , habuit
alia

T R A C T A T U S.

alia bona ex quibus potuit mercaturam exercere,
& lucrum fecisse. Ergo mea mora illi nihil obfuit,
damnum non peperit, consultum fuit eius indem-
nitati, cum & alia bona abundantter illi suppete-
rent, quibus negociationem exercere potuit: Hæc
quidem scio à multis esse adducta verisimiliter, cū
tergiuersarentur in solutione eius quod interest:
sed dicendum ad hanc obiectionem quæ satis est po-
pularis & pausibilis, non tamen genuina & ger-
mana: nullo pacto considerari oportere, quid ille
Dives habeat, sed quid verisimiliter habere potu-
isset, mora à te non facta: alienum est hoc dicere,
proprium debitoris erat constituto ipsi termino &
articulo soluere & dimittere creditorem. Adiun-
ge his quod propter moram debitoris creditor mit-
tatur saepè in possessionem Harmenop. lib. I. Epito.
titul. 5. de mutuo addi l. I. §. ad hæc C. de annali
exceptio: Ex his iam adductis exemplis breuiter &
perspicue arbitramur intelligi posse quid sit usura
& interesse, cuius (ut diuisionem aptam & utilem
succinctè quoquo attingamus) duplex est positio,
dispeccitur (ut geometrico in hac re apto verbo
uti liceat) in Intrinsecum & Extrinsecum: Intri-
nsecum vocamus quod circa rem contingit, extrinsec-
cum quod non item ex ipsa re descendit, sed perso-
nae accidens est, cum videlicet persona moram facit
infaundo vel dando aliquid, aut enim id quod no-
bis a best, quod ġ interesse vocamus, circa rem ve-
lut proximè ex ea re enatum, vel extra rem hoc est
longè ab ea separatum (non verò intra) consistit,
neque

T R A C T A T U S.

neque enim premium rei siue estimatio neque pena
quorum hoc conuentum, illud commune Doctorib.
dici videtur, eius quod interest appellatione venit,
secundum aliquos: quale verò fit interesse pénale,
superius posuimus. Intrinsecum interesse referi-
mus ad rem vel corpus aliquid, & reor hoc rectissi-
mo iure deberi, quando scilicet res tradenda, est fa-
cta deterior ut videri potest in vendito vino, & per
venditorem corrupto, quam sententiam confirmas-
mus ex l. s. sterili §. cum per venditorem ff. de a-
ctionibus empti. Extrinsecum quoque interesse re-
ctè & ordine debetur cum quis moram trahit, &
ex ea alteri damnum conciliat, dicitur autem ex-
trinsecum quia extra rem intelligitur, est à personæ
connexum eiusq; culpam sequitur.

L. 1. Papin. lib. 2. Quæstion.

(Cum iudicio bonæ fidei) Antequam exordiar,
Deo aspirante, declaratiōne afferre huic titulo ad-
monitum te velim optime & candide lector, me hoc
facturum more Scholarum ut & inseruiam iunio-
ribus expositione quorundam vocabulorum & tex-
tus ipsius: Interim tamen necessaria ubi dabitur
oportunitas ex usu forensi deprompta adiungam,
non ingrata futura ut arbitror etiam lauto lecto-
ri, sed iam verba textus adiungamus. Est igitur bo-
næ fidei iudicium, in quo de contractu bonæ fidei
agitur & in quo alter alteri obligatur in id quod
alterum alteri ex bono & aequo præstare oportet,
toto titul. institut. de obligationibus ex consensu.
Ac in his contractib. bonæ fidei quædam etiam non
nuncupat

DE VSURIS

nuncupata lingua initio & ingressu agentium, propter aequalitatem tamen & probabilem rationem debentur, unde haec honestissima formula verborum apud veteres usurpata est, Inter bonos bene agier, hoc est, praestet homo honestus ea in contras etibus quae communis ratio iudicat aequalia esse Cicero in Topicis & ibi annotata Boetij.

Disputatur) disputatio haec vertitur in determinanda usurarum quantitate vel magnitudine, secundum tamen septem illas circumstantias seu limitationes supra a nobis positas examinatio praestandae vel debite usurae instituitur, si modo recte procedatur. In his tamen excutiendis optime lector, ne prius velim censoriam virgam posueris, quam omnia perlegeris, usura currit citius quam Heraclitus, at haec precipitatio in cognoscendo usurae usu & eius expositione tradita nequaquam adhiberi debet, ne in aliquibus fiat praejudicium ijs rebus quae censuram iustum & non duram meriti videntur, qua in re tamen nulli suae eruditiois meritum derogare videri velim, Inuidus annoso qui famam derogat aeo, Inuidus est etiam qui bene scripta premit, neue alijs quod habent & quod de iure meretur, attribuit, tutus iudice qsg suo est

Arbitrio Iudicis) arbitrium quaedam interlocutio iudicis est sententiam definitiua antecedens, Theophilus ~~meritor~~ appellat, ideo autem officium iudicis necessarium est quoad usurarum praestationem, quia usurae citra stipulationis vinculum non debentur, unde dictum est quod in iudicis bona fidei

TRACTATUS.

dei officiū iudicis tantū valeat, quantū in stipulaſ
tione nominatim eius rei facta interrogatio l. quia
ff. de negotijs gestis l. Lucius Titius ff. depositi.
Est & illud decantatissimū, vſuras in bonæ fidei in
dicijs nō tam ex obligatione quam ex officio iudicis
proficisci l. quæreroff. locati, Rectè itaque affirmant
D.D. in contrac̄tibus bonæ fidei veniunt fructus in
re actionis, vſuræ vero officio iudicis, quod licet
quidam sine lege tradere videntur ut Accurſius eti
am multa sine lege tradit contra decretum Iustinia
ni, verum tamen est, l. cum quidam, versicu. ad mo
dum iustæ &c. infi. hoc titu.

Ex more regionis) mos & consuetudo regionis
variat & diuersificat vſurarum præstationem, nā
quandoq; quincunces dantur, aut trientes, aut si q
alidæ in prouincia frequentantur l. tutor qui repres
torū h. ex ceteris ff. de administratio. tuto. Ac VL
pia. dixit in bonæ fidei iudicijs cōstitutum esse eas
vſuras venire, quæ in regione frequentantur l. &
in contraria infra eo.

Nota, vſuræ non semper computantur legas
liter, sed vulgariter, scilicet secundum morem
regionis, non secus ac miliaria passim in regionis
bus quæ variant, nec eadem sunt, unde si minores
præſtentur in regione quam legibus constitutum
est, hæ debent venire, non tamen econtrà, si ma
iores sint vſuales quam leges permittunt in debitio
nem cadunt, quod equidem colligitur in his ver
bis, tantummodo ne legem offendant, quæ modum
prescripsit vſuris, quem exceedere impunè nō licet,
bis

DE VS V R I S

bis finitimum est dicere consuetudinem quoad vſas lege non præiudicari, quod tamen solummodo in vſuris vt pote odiosis obſeruatur, in cæteris enim mos regionis ſepenumero legibus Romanis præiudicat, vt qui vel eas interpretetur, vel non admittat, quemadmodum contingit in statutis municipalibus denique mos regionis in qualibet Repub. habetur pro iure, notum eſt enim prouerbium ~~v̄bi~~ καὶ χῶρα lands weiss/lands recht/Item,
Si fueris Romæ Romano viuito more,

Si fueris alibi viuito ſicut ibi.

Laudamus veteres ſed noſtris utimur annis, ſtegitur coniugio velut cuiusdam axiomatis loco: ea quæ ſunt consuetudinis & moris in iudicijs bona fidei venire debere l. quod ſi nolit ſ. quia ff. de Edilitio edicto l. præfides ff. de ferijs l. ſemper in stipulationibus ff. de regulis iurijs.

Vbi contractum eſt) cum conuentio legem det contractui merito agentes poſſunt conuenire eos non quidem in loco vbi contractus celebratus eſt, ſed in quem numeratio precij aut pecuniae relata eſt, quippe quod hic dicitur vbi contractum eſt, non debemus intelligere vbi negocium geſtum eſt, & commercium habitum, ſed vbi deſoluenda pecunia coniunctum deprehenditur, teste Caio in l. 3. ff. de rebus vel bonis Iud. auēcorita. Et quidem hec phrasis loquendi attendenda venit, quando hoc modo contractus refertur ad ſuum finem, hoc eſt, ut fiat vel detur quippiam, quod non insubtiliter intelligi poſteſt collatione facta ab eo loco vbi conuen-

tum

T R A C T A T V S.

rum est in eum ubi fieri debet aliquid argum. I. ius plurimis modis §. alia ff. de iustitia & iure, finaliter, unusquisque contaxisse in eo loco intelligitur, in quo ut solueret se obligauit ait Julianus in l. contraxisse ff. de actionibus & obligationibus.

Vt legem non offendat alij codices habent legi, sed melius est legem. Caeterum Iustinianus legem generalem sanxit de modo usurarum l. eos qui §. super. C. hoc titul. quod factum est ab eo cum usurae nimium excrescerent, cui malo obuiando ut sapiens Architectus templi iustitiae legum, immensum & intolerabilem usurarum modum constanter aboleuit, videlicet commoda commodorum, redditus reddituum, usuras usurarum l. sancimus C. de usura rei iudicatæ. Ita amputatio rei malæ & perniciose laudabiliter ab eo instituta est. Alius igitur est hodie modus usurarum alius olim, simplex centesima fuit olim usuræ legitimæ finis, fructuum usura fuit quadruplex centesima, usura nautica certum modum non habuit, quin etiam supra duplum exigi potuit, & in pactionem vel stipulationem deduci. Sed certè in rebus potest & debet esse certus modus & finis, quos ultra citram nequit consistere rectum: Est seruanda æqualitas & mediocritas in omnibus que aurea ab Horatio nominatur propter eius commoditatem ingentem, monet idem Versus Phacylidis quem Aristoteles citat, πάντα μέσοισι ἀρέσα, μίσθιοι διλωτικόισι εἴναι omnia sunt meliora uiris mediocribus, ipse huic urbi medius ciuis inesse volo, Item felix cui dederit mediocria

H commoda

D E . V S Y R I S

cōmoda vitæ, Noticiāq; sui filius ipse Dei, Itē me-
dio tutissimus ibis, ac arbor boni & mali scientiæ
stetit in medio Paradysi, hanc mediocritatem iu-
re consulti semper quæsuerunt in usurarum modo,
debet enim esse par ratio acceptorū & datorū l. las-
beo §. contractum ff. de verborum significa. id mas-
ximè in usuris, debet obseruari, ἀστολὴ περὶ τὸ μὲν
ἴδιον οὐδὲ οὐ περιγένετον. At probdolor quod accedit o-
lim teste Plutarcho lib. 5. Sympo. ludis pythicis, in
quibus antiquā illā severitatē & modestiam sive
μεσοσίκον hoc est mediocritatem (vt crebrè accipitur
huc vocabulum & ipse ita usus est) non obseruaue-
runt, Ita Dardanarijs sive usurarum negotiatorib.
huius seculi usu venit, p improbitatē modū usurar-
um cocessarū excedētibus, quib. obuiandū fuerat.

§. si socius etiam mora non interueniente) vi-
de l. equitio infra eod. est autem notabile quod hic
dicitur, etiam si moram non committat, socius tamē
si communem pecuniam in rem propriam cōuertit,
& ita lucrifecit, rem q; domesticam auctiorem red-
didit, tenetur ob hoc socio ad usuræ præstationem,
quod non est iniquum cum socius sine socij consensu
rem communem inuadere non debeat. At qui quod
Papinianus hic decidit huiusmodi peruersos soci-
os usuras præstare, etiam mora non interueniente,
eo modo intelligendum est, quamuis postea nulla
mora intercedat & ne quidem deinceps appellati
sint unquam, ut eam pecuniam redderent, quam
inuaserent, quippe re ipsa satis in ea pecunia restis-
tuenda moram facere intelliguntur, qui eam scio-
entes

TRACTATVS.

entes occuparunt, quām respectu propriæ utilitas
tis ne attingere quidem debuerant, vt de fure &
eo qui possessionem rei immobilis inuasit, definitum
est l. vlt. ff. de condicione furti l. penul. ff. vnde
de vi. Sic sēpe fit quod homines bonum aliquod ut
pecuniam sibi cum alijs communem soli intercipere
attentent, exemplum est in l. peculatus ff. ad l. Iu-
liam peculatus, id contra normam Iustitiae, quæ
unicuique tribuit quod suum est titu. i. Institu.
de instit. & iur. huc pertinet quod qui pecuniam
publicam in usus aliquos proprios retinuerit, nec
erogauerit, teneatur lege Iulia peculatus ut scri-
psit labeo lib. 38. posteriorum, l. sacrilegi §. senatus
d. titul. vnde publicæ pecuniæ fænerationem M.
Cicero actione quinta in Verrem certissimum pecu-
latum appellat.

Notanda est autem hoc loco emphasis verbi
inuadere quod non temerè nec ociose in hac re Pa-
pinianus ille excelsi ingenij ut nominauit eum non
semel Iustinianus, usurpauit, eo usus est Virgili-
us, de hostium inuasione & Troie excidio loquens
lib. 2. Aeneid.

Inuadunt urbem sommo vino & sepultam:
Expende igitur vim vocis huius, quæ malignis-
tatem non leuem importat & accommoda ad rem
præsentem.

Nec tamē Iudex officium Iudicis seruit actio-
ni, ubi igitur non est actio vel quæ fuit sententia
finita, iam amplius officio iudicis usurpæ seruari
non possunt. At quid si Iudex sui officij oblitus

D E V S P R I S

sententia tulerit, ut quoad pecunia, in quam quis condemnatus est, soluatur, usurae pendantur et quod casus scio quæ sit in iure ne an iniuste sit à Iudice prolatum, et an immorandum sit eius sententiae: dicēs dum itaque secundū ea quæ proponuntur, si non erit prouocatum stari sententiae oportere non considerato an iuste vel iniuste, iniquè vel inutiliter latas sit, quod utrumq; in hoc casu si eueniat re ipsa, contingit, vide enim quod sententia uit Iudex habetur pro veritate l. res iudicata ff. de regulis iuris l. in genuum ff. de statu hominum.

Cautiones) cautio introducta est ad evitandū damnum l. hereditas ff. ad Trebellianum hanc explicat Cicero in Topicis.

Futuri temporis pendantur usurae) haec usurae vocantur rei iudicatae, si intra tempus legitimū, et ordinatum iudicatis non soluatur debitum.

Cum in potestate actoris) Aetiologya est et cur Iudex non debeat se immiscere rei ad se non spectati, in illū sensum: Actor potest exigere Iudicatum, nihil igitur ad Iudicem futuri temporis tractatus, nam Iudex semel pronunciando dicta sententia, functus est officio suo l. 2. ff. de re iudicata, quemadmodum nec spectant ad Iudicem quæ ante iudicium contigerūt: Ergo nec ea quæ post illud continget l. Adiles etiā hoc s. item ff. de Adilitio edicto.

Collatio contraria.

Executio iudicij spectat ad iudicē, unde prae eticorū forensiū locutio et tritū dictū literas executoriales petere, Ergo etiam recte iubebit interponi cautiones futuri temporis, &c.

Con-

T R A C T A T U S.

Conciliatio.

Si non possit exigere iudicatum auctor, tunc vsque spectabit ad iudicem iuuare auctorem victoriae potum, quid enim proderit victori sententia pro eo lata si non habuerit neruos annexos executionis? Erit ergo quasi campana sine clypulo & sal fatuum, erunt & verba puellarum folijs leuiora caducis. Cæterum maxima ratio, cur iudex non debeat suam auctoritatem interponere de cautionibus usurarum pendendarum, si seruus fuerit sententiae paritum, quippe lex in hoc casu victori litis proficit. Sanxit enim Iustinianus ut si reus condemnatius intra quadrimestres inducias, quæ ipsi à tempore rei iudicatæ indulgentur, non dimiserit personam victorem aduersarium, præstet sortis usurpas centesimas grauissimas quidem etiam tunc cum antea nullæ debitæ fuissent l. final. C. de usus rei iudicatæ, præterea si verum sit, quod omissum est lege non debere omitti religione iudicantium l. scio equidem ff. de testibus, sanè à contrario sensu per argumentationem inde desumptā, quod lege prouisum est à iudice non debet vterius prouideri: sunt tamen casus in quibus cautiones futuri temporis ad iudicem spectant, vt in iudicio aquæ pluiae arcendæ damni infecti. l. Ateius §. in hoc iudicio ff. de aqua & aqua pluui. l. egi ius ff. si seruitus vindicetur, ubi dicitur officio iudicis contineri, vt de futuro quoque opere caueri debeat, non enim tantum presenti, sed etiam futurorum tignorum immittendorū ius mihi debetur, quia vero usus

D E V S V R I S

ræ futuræ non debentur nisi decurso tempore, de illis non est cauendum, vt hic, ita videmus diuersitatem negotiorum & casuum subinde inducere et gignere fallentias siue exceptioes generalitatis, quæ variatio si perpendatur Antinomiæ quæ hic obtrudi possent & obtruduntur ab Accursio facile languescent & expirabunt. His consequens est & affinis quæstio, an usuræ peti possint quarum iudex rationem non habuit, & videtur quod non, ex l. 2. ff. de re iudicata, vt & arbiter desinit esse arbiter ubi condemnauit vel absoluit aliquem. At obicitur ex l. negotiorum ff. de appellationibus l. vlti. ff. de re iudicata, peti posse usuras, quarum rationem iudex non habuit: Species talis est, gestor condemnatus est, & appellavit bona fide, hoc est, non morandi causa, deinde pronunciatum est iniuste appellatum fuisse, veluti quia tardius paulo iudicatum est, an usuræ principalis pecuniae medij temporis peti possunt? Lex ait usuræ actionem dandam. Itaque utili actione, peti videntur usuræ quarum iudex rationem non habuit.

Antino-
mia.

Solutio.

Sed negandum hoc est, quia reus fuit condemnatus in sortem & usuras in ea specie: & nisi appellasset actioni iudicati petitæ ab eo fuissent usuræ eius temporis quod fuit post diem iudicati faciendi non etiam medijs temporis, hoc est, intersentientiam & diem iudicato prestitutum, nam illud tempus induciarum immune est ab usuris l. vlt. §. penult. C. de usuris rei iudicat. e l. 3. §. 1. infra hoc titul. maximè si mora cœpit à litis contestatione,

vix

T R A C T A T U S.

verum in ea specie reus appellauit & quidem bona
fide, sed diu negotium protraxit, deinde iniustum
fuisse appellationem pronunciatum est simpliciter,
atqui iudex appellationis potuit eum condemnare
in usuras medi temporis l. tutor in princip. infra
eod. verum hoc prætermisit, & simpliciter pronun-
ciavit iniuste appellatum, quæstio an nihilominus
istæ usuræ peti possint? Respondetur, & peti
posse utili actione iudicati, quia reus fuit condem-
natus in usuras prioris sententia, quæ trahetur eti-
am ad usuras postea insecuri temporis, usque ad
posteriorem sententiam, quasi nunc primum via-
deatur condemnari à priori iudice, cum eius sens-
tentia iam confirmetur, ob id dicitur dari utili-
tatem, verum si prius non fuerit condemnatus in
usuras non arbitror esse rationem, qua quis debeat
medi temporis interusurarium præstare, sed enim
in his quæ solent fieri ea intelligimus passim & sup-
plemus, nisi quod aperte obstat.

Paulus notat hæc formula Vlpia. Papini. no-
tat cum inuenitur ut saepe admodum in legibus
confirmat superiora, illisque interpretationem
non admodum dissimilem cuidam exceptioni us-
beriorem & reconditiorem maiorisque intellex-
etius adiungit, estque index attentionis facien-
dæ, ac emphasis operatur penè ut in Psal-
mis sacræ scripturæ zela, Hebraicū vocabulū mi-
rabilem & prosus diuinam admonitionē insinuat,
iubetque lectorem subsistere paululum, & cogitare
quid agatur, p̄senti loco, ut periti hebraicæ lingue.

D E V S V R I S

annotarunt, Et docuit me Ebrard Snephius olim cœlebris professor in Academia Ihenensi nunc fatus, magno cum dispedio studiosorum propter excellentem eruditionem sanctæ linguae quæ in ipso præ ceteris emicabat. Sed omnia sunt hominum tenui pendentia filo, & subito casu quæ valuere ruit. Et seges est ubi Troia fuit, &c.

In diem sententiæ sensus est, si iudicario ordine procedatur cum tutori usurp ad sententiam praestabuntur usurpæ donec fiat restitutio tutelæ, est autem restituere tutelam discedere ab illo officio tuitionis pupillaris & reddere rationem administrationis & suæ villicationis, in qua si tutor accedit pecuniam pupilli, eam in rem suam conuertit, negotiatus sit forte ex ea, aut etiam rem suam familiarem & domesticam auxit, tenetur ad usurpas istius pecuniae à se usurpatæ & quidem centesimas quæ multis alijs grauiores reputantur l. I. C. de usurpis pupillarib. l. & sine ff. de nego. gestis.

Eam ob signatam deposituerit questionis hoc loco est, quo in loco recte & ordine deponi debeat (quippe dignum tractatum hoc habet) dicendum itaque quod olim ob signationes fiebant in fanis siue æde sacra l. 4. in princip. ff. de statu liberis l. I. & si pecunia cum sequenti ff. depositi l. ff. ff. de tabulis exhibendis, consuevit hoc etiam fieri apud bonum virum ut Iauolenus dixit d. l. ff. de tabulis, de hac re vide Ulterius Ciceronem lib. 5. ad Atticum Epist. vlt. Herodii lib. I. ubi de pacis templo incēso loquens, ait, multorum Romanorū depositæ ibi pecuniae perierunt.

Porrè

T R A C T A T U S.

Porrò usuræ cessabunt statim atque emptor pre-
cium obtulerit & deposuerit, sola vero depositio nō
sufficit, quod l. 2. ostendit C. eod nisi si defuerit cui
offerretur veluti venditore defuncto, vel successore
defuncto vel incerto, hoc casu sola depositio usuris
leuabit emptorem, sola item oblatio non sufficit ut
sistat usuras, quod seruatur etiam in usuris credi-
tæ pecunia l. 6. & 19. C. eod. Ergo nec sola depositio
nec oblatio sufficit, verum sola oblatio liberat à
periculo si postea res pereat casu: & quidem libe-
rat à periculo ipso, siue iudicium strictū sit siue bo-
nae fidei ex sententia Sabinil. 155. ff. de verbo. ob-
ligationibus. Item oblatio sola soluit Antichresin,
quod tamē ideo fit, quia multo grauior est antichre-
sis quam usuræ, cum in Antichresi omnes fructus crea-
ditori cedant. At usuræ certus modus est constitutus,
hinc etiam facilius finitur, Item sola oblatio li-
berat à collatione tributorum l. 1. C. de susceptoris
bus lib. 10. quod & Accursius notauit ad l. 19. C.
eod. item oblatio sola usurarum minorum liberat à
maioribus, ut si sint promissæ minores, & si ad di-
em non soluerentur, maiores, iam si ad diem minos-
res offerantur nec deponantur, hoc satis est ne ma-
iores currant l. 9. C. eod. quia non est fauendum ve-
lertati & incremento usurarum: qua ratione etiā
ob minores usuræ non solutas grauiores non inflis-
guntur propter lucrum, hoc est, ex die contractus,
sed propter moram tantum, hoc est, ex die quo non
sunt præstitæ minores l. cum quidam infra eo. cum
tamē ob sorte non solutam grauiores infligantur eti-

DE VS V R I S

am propter lucrum l. lecta in fi. ff. de reb. creditis.

Expositi iam sunt effectus oblationis nudæ: alia
oblatio nuda non liberat à sorte, non ab usuris,
non à pœna, neque pignus liberat l. 10. C. de pigno.
actionibus: ita quod oblatio nō efficit depositio eti-
am non efficiat, at quæ oblatio sola efficit multo ma-
gis depositio præstat, & ob signatio.

Mutatio iuris.

Hodie in Germanicis climitatib. non deponitur
pecunia in fanis ut olim, sed hoc fit apud Scabinos
Curiæ vel Dicasterij, vnder die Scheffen das
geldt legen/ ut nos idiomate linguae nostræ diciz-
mus, alibi tamen aliæ consuetudines de hoc obser-
uantur, quas hoc loco enumerare nimis prolixum fo-
ret, quod admonuisse sat est.

Hoc loco optime lector, priusquam ad sequentia
transitum faciam, recordari te obiter velim sicut et
ipse vides, in re præsentि me aliquot iuris mutatio-
nes tibi aperuisse, non enim ius Romanū semper pro-
eodem in usu hominum habetur: eamq[ue] declinatio-
nem ostendere censeo esse maximè utile & frugife-
rum, quid enim nouissimo iure decretum sit ab ordi-
narijs magistratib. magis est necessarium cognosce-
re, quam quid olim priscis retro temporibus values-
rit, ne quasi ab Euandri seculo leges recudere &
repetere ignorantēs præsentia, non bene expositi as-
lijs videamus: verum enim uero mirari posset quis
hanc iuris mutationem & quasi transpositionem
vnius in aliud, docendi itaque respectu sic argu-
mentaberis contra mutationes iuris.

Instabis

T R A C T A T U S.

Instabile ius, instabilem iustitiam administrat & largitur, secundum veritatem & qualitatem causae ad effectum, ut orta attestantur suis principijs, nec potest esse ius (quod debet rectum, firmum, & certum quid in se habere non cereum nascum ut Itali dicunt,) crebram mutationem & incertitudinem admittens, Euripi more accedens & recedens, iam alia atque alia forma ad instar Polypi variantis colorem ad saxonum superficiem. Erit igitur incerta iustitia, cum mutabile sit & tam multum variabile ius ipsum, & effectus representat suam causam: Huc pertinet, dissidet a cunctis qui secum dissidet ipse, videtur ipsum ius secum dissentire, cum non eodem tenore suam frontem nobis obuertat.

Solutio.

Naturale ius immutabile est, sicut & Deus ipse, prima causa omnium bonarum rerum & fons boni in natura est, sed ius ciuale non ite, natura enim desperat novas quotidie formas praeudere, ac nihil est tantum naturale quod dissolui quo colligatum est. ius ciuale posterius et superueniens soluit antecedens & aliud tempus alios mores postulat. Et inde petitur ratio omnium mutationum in iure ciuali. Nam ius quidem ciuale primum introductum est propter utilitatem hominum tam publicam quam priuatam, sed quam primum incipit tendere ad noxiam vel lesionem in melius reformandum est, c. statutum de rescriptis in decretalib. Hinc dicitur quod statutum tractu temporis & varietate motuum et negotiorum incipit esse nocium, potest mutari, homines etiam non eodem modo semper reguntur, alia tempora sunt

DE VS V R I S

sunt fæliciora, alia calamitosiora, ut nostra sunt.
Tam status est fallax tam nihil omnis homo, tam
nihil in stabili conditione manet, fit mare de terra
mox perit hoc, redit hæc, sicut rerum mutant se sine
fine vices.

Ex eo tempore usuræ non præstabit) sortis usus
quasi radix quædam est, unde usuræ velut rami ex
traduce propagantur, quo circa simul atq; sortis u-
sus destitit & desist usuræ quoque desinere & e-
mori dubium non remanet: indubitati quippe iuris
est, quod scribit Caius in l. 2. ff. de peculio legato,
quæ accessionum locum obtinet, extinguntur cum
principales res peremptæ sunt. Item accessorium se-
quitur naturam sui principalis c. accessorium de re-
gulis iuris in 6. iam accidēs non potest esse sine sub-
stantia, ut Dialectici tradunt, finge igitur sortem
esse depositam quasi solutionis loco, iam omnem pen-
sionem usurarum cessare necesse erit, l. si per te C:
eod. non secus ac si quis diceret, obstruēto fonte &
originali scaturigine, riuiuli cessant currere. Item
capite abscisso reliqua membra moriuntur, quæ ab
eo vitam & essentiam suam accipiebant. Ex his ra-
tiocinari est, cur ob signatione facta cessent currere
usuræ, quod dixisse oportuit.

L. 2.

Deduxio textus quam glossarij casum vocant,
melius speciem facti dixeris, stipulatus eram à te
fundū quem post cessationē peto in iudicio siue fun-
di nomine Iudicium accipio, litem contestor, adiut
dicato mibi fundo omnis fructus perceptus post ac-
ceptum

TRACTATUS.

ceptum iudicium et litem est mihi à te reddendus,
quod maximè sit in actioē stricti iudicij, qualis est
ex stipulatu quæ vertim explicantur in l. sequi
§. in his: Simile paradigmā est cùm scriptus hæres
debet prestare legata, et moram facit in solutione,
quamvis sèpius interpellatus sit, qua de causa
legatarius abit ad iudicem, litem contestatur de
non sibi solutis legatis ab hærede, quod fieri defun
ctus ordinauerat: Postea condemnatur hæres, qui
tenetur à tempore litis cōtestatæ usuras soluere nō
præstitorum congruo & debito tempore legatorū
toto titul. C. de usuris legatorum. Cæterum quod
hic traditur, habetur in l. videamus generatim §.
actionem, ibi quod si acceptum infra eod.

Vt quamvis in personam aëtum sit) sensum
buius loci ita exaudiri oportet: in omnibus tam in
personam, quam in rem actionibus post litem con
testatam omnis causa & fructus, omnis cùm re pes
titia restituendus est, id cùm primò in actionibus
in rem constitutum esset l. illud ff. de petitione hæ
reditatis l. præterea ff. de petitione hæreditatis l.
præterea ff. de rei vindicatione, post etiam in actio
nibus in personam idem constitutum est, l. videamus
§. si actionem infra eod. l. cùm fundus in princip
ff. si certum petatur.

Causa præstetur) hoc est si homo vel ager pes
titus fuerit, post acceptum iudicium omnis causa
restituitur, & omne quod habiturus fuisset actor
si tempore litis contestandæ solutus fuisset d. l.
cū fundus, nec valet hoc loco obiectio, si quis dicat,
aliud

DE VSVRIS

aliud est actio personalis, aliud realis, in actione reali praestanda est omnis causa secus in personam, nam hoc non procedit dicere propter superius allegatam rationem. Huc refer Cassij & Sabini sententiam dicentium: si acceptum est iudicium ex aequitate post acceptum iudicium fructus praestandi sunt, ut causa sive omnis utilitas admisso iudicio restituatur, quod & Paulus putat recte dici. Adiles etiam hoc §. item sciendum ff. de aeditio edicto.

(Cuius opinionis) ex hoc loco tradendum ubi ad sententiam definitiūam ventum est, quod plurimum è Republica esse existimamue, ut circumspes etus & prudens iudex sententiæ suæ rationem exprimat, ut is qui lite ceciderit, causa examina appellandum ne sibi sit an sententiæ acquiescendum absque hæsitatione constituat: Nec laudandum, si iudex dicat stat pro ratione voluntas, & habeo ius in pectore meo sicut semel audiui à quo assessore dignosius sed alter fortè ebrius collega cōmodè, obuiabat illi, dices, Einē hondtſſot habt ic drin: errant & illæ ciuitates quæ addunt ad sententiam definitiūam hanc clausulam loco rationis: vnd die weil vns solchs gefelt/sezzen vnd sagen wir (verbi gratia) in sachen zwischen Hansen eines theils vnd Clausen anders theils, quod satis pro imperio fit.

An verò alibi rectè dicat, Doct. Aegidius de Sostanis: quod Conciliarij non teneantur confirmare consilium suum aliquibus rationibus cum eorum consilia

TRACTATUS.

consilia non scribantur apud acta, sed sufficere: vis
detur mihi de iure sic faciendum, exactus per pens
dendum alijs iam relinqu: Philosophi non admit-
tunt & i^o i^o, multi multa dicunt quorum pro-
batio esset futura operosissima.

Illud (protestor enim) negari non potest sen-
tentias definitivas, ut e^o leges ipsas, plurimum
à causa finali & ratione ipsa debere pendere.
Hinc facta sunt Iuris problemata quod lex es-
set, restringatur, & amplietur interdum, se-
cundum causam, interdum secundum rationem,
l. i. §. item sciendum, versicul. cuius rei ratio
illa, & l. debitor, versiculo neque enim ratio ff.
de separationibus, l. si postulauerit §. iubet lex ff.
de adulterijs.

Quoniam quale quidque est) repetit hæc etiam
Harmenopol.lib.1. Epitom. titul. 2. de fiscalibus:
Cæterū alij in hoc loco legunt, quale est, sed
hæc distinctio non est magni momenti, intellige
turem ipsam quale quidque est non nudum, non ex
xutum suis commodis quasi vestimentis proprijs.
nec obstat huic loco, quod dici solet, interesse re-
fertur ad illud tempus in quo committitur, non
in quo petitur l. qui autem in fin. ff. si quis cau-
tionibus, verbi causa: quando Iudex facit li-
tem suam propter sordes tenetur ad Interesse
parti læsæ, iam petitio huius Interesse, vides
licet partem esse læsam petetur secundum di-
ctum Canonem, sed hæc propositum huius loci
non clidunt cum dissimilia sint. vt alterum ex
altero

DE VS V R I S
altero non queat dijudicationem pati.

L. 3.

Sententia huius loci est, condemnatus non præstat usurpas post sententiam, quippe post rem iudicatam tempus à dependendis fructib. immune est, quod humanitatis causa constitutum legitur in favorem condemnatorum §. in his inf. eo. Hoc tamen accipe de quadrimestribus inducijs tantum, iuxta l. i. C. de usurpis rei iudicatae. sed si ante sententiam moram traxit illius dabit & exoluet usurpas vel fructus, nec ob hoc quod condemnatis indulgetur tempus legitimum ad solutionem instruendam libet arbitur reus conuentus ab usurpis, quas cogitur dare propter moram cum ea temporis intercapedo condemnatis non debeat lucrum afferre, sed dilatione tantum: præcipua autem quæstio erat de Iure, si quis post rem iudicatam moram fecerit, respondit Imperator Marcus Antoninus quod fideicomissarius debeat accipere commoda & usurpas usque ad sententiam.

Sed puta legis falsidiae) Dion in augusto meminuit huius legis & legislatoris, eumque ait Tribunus plebis fuisse, meminit huius quoque Hieronymus in Chronicis Eusebij & Gratianus in c. quædam 2. distinctione, dicta est autem hæc lex falcidia, quia Falcidius Tribunus Plebis eam à populo rogauit non à falce instrumento rustico quod Accursius somniauit in hoc tenebris non occurrentis. Cæterum scriptus hæres in fideicomissio restituendo ratione legis falcidie potest quartam retinere, si non habet eam

T R A C T A T U S.

eam ex bonis defuncti: vide Authent. de restituendo fideicommisso & toto tit. instit. de lege falcidia, adde l. pater qui ff. de castrensi pecul. quod verò ad hunc textum enodandum attinet, sciendum, quod sèpè obtentu legis falcidiæ fideicommissi præstatio retardetur: siquidem cùm huins legis dubium & hæsitatio incidit (non quod de lege dubitetur, sed an quartam hæres respectu & ordinatione huins legis deducere debeat de bonis quæ fideicommissum restitui debent) hæres excusatur ab usurpis, quod tamen accipe iuxta temperamentum l. 2. C. de usurpis legatorum. Et ad hoc respexit Iure consultus hoc loco, inquiens, Sed puta legis Falcidiæ, &c.

Ad clariorem huins loci intellectum adde & hoc, sèpè dubitatur, an plus accipere legatarius contendat quam per legem falcidiam liceat, vnde postulari solet cautio de restituendo superfluo, ac sic interna tempus trahitur, licet mora à parte hæredis non interponatur, sed certè in hoc casu melius est sibi consulere per retentionem, donec res liquidetur quam per repetitionem quæ difficultior, interposita cautione, ut super hoc in multis locis consuetudo est.

§. in his) satis superè patescit ex l. vulgo. in eo.

Quæ arbitraria non sunt) Hic notandum arbitraria iudicia differre à strictis, & bonæ fidei iudicijs: vulgo traditum est arbitrarium iudicium esse in quo propter aduentitiam causam aliquam Iudici ex bono & æquo arbitrari liceat, præter

I natu-

DE V S V R I S

naturam actionis quæ intenditur. Bartol. in l. 10
ni. C. ubi conueniatur qui certo loco dare promisit.
Intelligit autem hoc loco Iureconsult. iudicia stri-
cta, in quibus tantum lingua nuncupata debentur
& ea quæ in stipulationem ab initio ingressa sunt,
nisi quod iudex in his etiam suam auctoritatem
interponat & moderamen quandoque adhibeat,
ut si tempus moræ inspiciatur in aestimatione quæ
officio iudicis venit l. quoties ff. de verbis. obliga-
tionibus.

Cæterum strictum ius dicitur ad differenti-
am bonæ fidei, in qua latior fit interpretatio se-
cundum æquum & bonum, sed in stricto iudicio
id duntaxat computatur, quod actionis natura
strictè exigit, exigit autem ut usuræ ante litem
contestatam ex mora non debeantur l. quod tan-
dem ff. de negotijs gestis : denique quanto minus
possimus ei tribuendum est §. præterea §. sed is-
stæ institut. de actionibus : Ecce & hanc distin-
ctionem: obligatio veniens ex contractu bonæ fidei
diuiditur, si autem ex stricti iuris, non, secundum
Bartolum in l. stipulationes non diuiduntur in 4.
col. ff. de verbis. obligationibus. Sed opponitur,
Bona fides etiam requiritur in stricti iuris iudicij
l. bonam fidem ff. de actionibus & obligationibus.

Solutio.

Non negamus hoc, sed asserendum, quod in bo-
næ fidei iudicij magis desideretur, quam in stricti
iuris l. si dolo C. de rescindenda venditione, quia
quandoque dispositio æqualis est locumque habet
tam

T R A C T A T U S.

Dam in stricti iuris quam in bonae fidei iudicis l. inrisgentium §. quinimo ff. de pactis l. petens C. eod. & ita soluit Bartol. in l. si id quod aurum in principiis ff. de verbo. obligationib. tenendum itaque regulariter aliud obseruari in contractibus bonae fidei, aliud in contractibus stricti iuris l. quicquid astringendae ff. de verb. obligationibus: l. bona fides ff. depositi l. 3. ff. pro socio Bartol. in l. sub praetextu, in vlt. col. C. de transactionibus & per Alexandrum in l. si mora in 7. ff. solut. matri.

A fructibus dependendis immune est) Colligitur hic quod iudicati non prius experiri liceat, quam tempus legitimum præterierit, quod iudicatis accommodatur in fauorem eorum: benigna enim sunt iura, nec citius rebus iudicatis moram contingere videri: unde via sternitur ad intelligendum, quod non nisi à tempore condemnatis indulto, usuræ aetione iudicati peti possint, siquidem debitor eius temporis, quod iudicatis ex beneficio legis concessum est, ad paenam usurariam non astringitur ut iacet litera huius textus.

§. nonnunquam) Argumētum huius loci est, ex voluntate testatoris accessio fructuum & usurarū venit, quamuis mora facta non sit interpellanti: Est igitur haec una species in qua fructus restituuntur secundum supremum elogium testatoris.

Quicquid ex bonis supererit) Superesse in iure in bonis intelligitur, quod reliquum manet dimissis in solidum creditoribus & ære alieno deducto siue detracto,

D E V S V R I S.

Vt enim ea quæ bona fide) quando hæres regas
bus est restituere superfluum & reliquum ex bo-
nis defuncti , & medio tempore aliquid alienaues-
rit vel diminuerit , puta si res hæreditarias pigno-
ri dederit , vel alia de causa aliquæ modo de rebus
qualitate earum ita exigente hæreditarijs dispen-
sauerit , bona tamen semper fide non interuertens
di fideicommissi causa , non comprehendetur illud
in fideicommisso quasi malè custodito , secùs si ma-
la fide versatus sit , vide l. super his l. Titius ro-
gatus est , & l. deducta in fin. ff. ad Trebellias
num.

¶. cùm Pollidius) casus facilis iacet , disputatio
præcipua existit , de fructibus quæriturque an eos
debeat lucrari Pollidius , sed contra eum deciditur
ob eam causam quod illi aliquid præligauerat ma-
ter.

Sed potius necessitudini res committeretur) ne-
cessitudo hoc loco pro consanguinitate accipitur l.
fin. ff. de iustitia & iure l. penult. ff. de legation.
præstand.

Ac necessarius pro consanguineo l. non tantum
ff. de appellationibus & necessaria personal l. 2. in
fi. ff. quando appellandum sit l. 3. ff. in ius vocati
vt eant , Iob. necessarij mei venerunt ad me , Item
necessitudinis infinita est aestimatio l. non est sine
gulis ff. de regulis iuris .

Ex hoc loco colligitur nos magis fiduciam habeas
te debere in propinquis & sanguine iunctis , quam
in peregrinis , quod hic à bona illa fæmina factum
videi

T R A C T A T U S.

videmus. Eodem respectu pater debet magis filijs suis concedere bona quam exteris, l. Titius §. Mœnia. ff. ad Trebellianum: Papinianus quietam & verecundam domum sequi maluit, hoc est, fidem habere modestæ & honestæ familie, l. cum unus, ff. de alimentis vel cibarijs legatis.

Fundum retinere iussisset) arbitror per præcep-
tionem quæ in iure vñitata est l. Statius Florus ff.
de iure fisci. est autem hic præcipere, antecapere,
& præcipua habere dicitur phrasij Iuridical. mis-
ses ff. de castrensi peculio: Virgilius:

Magna spe præcipit hostem.

Lucanus libro 6.

Hoc iter æquoreo præcepit limite Magnus, hoc
est, præuenit, antecæpit.

Tantum prælegauerat) qui donat aliquid ali-
cui à cæteris eum abstinere vult, ut qui in uno
permittit à cæteris prohibet, l. maritus C. de
procuratoribus, sicut vice conuersa, qui vetat &
interdicit vni, cæteris permittere videtur l. cùm
prætor ff. de Iudicijs, perpende cum hoc loco,
l. Titia ff. ad Legem Falcidiam, & l. cùm vi-
rum C. de fideicommissis ubi præceptiones præ-
legata vocantur, & pulchra disputatio contine-
tur in istis duabus legibus pertinens ad hunc
locum.

Lubrico tutelæ) Græcismus est pro lubricis &
inconstantibus tutoribus, consueuerunt enim ita
Græci usurpare adiectuum neutrum pro subs-
stantiō. Estque hoc etiam usitatum Iureconse-

D E V S V R I S.

sultis sicut & alijs scriptoribus huiusmodi Græcismos elegantiae causa assumere, ut in præfatione ff. aduersario nullo constituto, &c. Sic Galli dicunt alienum pro re aliena substantiuè, l² autruy, Annotauit hoc etiam Georgius Fabritius in sua Syntaxi Greca non procùl ab initio.

§. Si auro) Si quis aurea vasa formata artis ficialiter non rudem adhuc massam reliquit ad instar fideicommisi, & voluerit his vasis distractis & diuenditis fideicommissum persolui, hoc in casu si bæres moram fecerit non impunè feret eam versipellem & deceptoriam frustrationem: sin autem testator voluerit duntaxat his vasis argenteis siue aureis fideicommissarium usi, non sine pudore & ruboris subiectione usus rae desiderabuntur, nisi forte fideicommissarius contenderit ex locatione horum vasorum se postuisse si moram nullam interposuisset bæres perscepisse compendium, quod equidem posse eum facere videtur per l. videamus an §. præterea, infra eod. Quippe si quis recta mente & subdueto consilio perpendat hanc rem, eam ob causam usuræ ex his speciebus debebuntur, quod istæ res estimatæ & distractæ præsentem pecuniam gignerent ex qua diutius quam æquum sit & conueniat retenta & suppressa ab alio, usurarum præstationes oriri consueverunt, similiter & in alijs casibus, ut vestem aestimatione propria acceptam si in tempore congruo non offeratur vere gere

T R A C T A T U S.

gere in usuræ præstationem propter præcedentem rationem affirmare sine rubore posset prius quis aliquis Iureconsultus, hodiernus non item, ideo mutatione iuris facta, non puto tam angustè & edurè usuras petendas, in qua nonnulli ius reconsultorum veterum nimis auari rerum aestimatorem fuerunt, ut ex hoc loco conspici potest & similibus. ac hodie si quis ex talibus rebus usuras petere ausus fuerit, non sine risu & ludibrio multorum faceret, hodiernus non fert talia mundus.

Non oportere frustrationem esse impunitam) Frustrationem hoc loco pro ipsa mora accipe, unde in hac re frustrationis vocabulum usitatum est, ut is qui moram facit frustrari dicatur, nihilque aliud sit mora quam debitoris ipsius dilatio, procrastinatio, tergiuersatio, frustratioque latus in princip. infra eod. hinc frustrari actionem pro eludere & differre, l. 3. ff. de iudicijs, quod in effectu & reipsa est alium decipere & circumscribere, cum aliud agitur & aliud simulatur, l. Iurisgentium §. dolus ff. de pactis. Huc facit quod Paulus ait, Qui frustrantur & quilibet tergiuersatione & solertia efficiunt ne cum ipsis agi possit, l. sed & 24. ff. ex quibus causis maior.

L. 4

Rem dari vacuamque possessionem Coniunctim
haec verba intelligenda sunt, rem dari scilicet fun-

I 4

sum

DE VSVRIS

dum aliquem & vacuam possessionem, nam qui fundum dari stipulatur ait Pomponius, vacuam quoque possessionem dari oportere stipulari intelligitur l. ratio possessionis §. 1. ff. de actionibus, Empti confer cum hoc textu l. Valerius ff. de iure fisci: Non est quidem ea vis verborum si separatim per se & sola in stipulatione posita attendantur, ut fructus quoque sub ijs contineantur, sed quod is sit sensus, & quod stipulator de effectu vacuae possessionis cogitasse presumatur, & per hoc etiam fructus sibi afferere voluisse: Est ergo haec presumptio iuris, cui tamdiu standum est donec contrarium probetur.

Actione incerti) Nota hic actionem incerti ex stipulatu, de qua vide titulum institu. de versborum obligationibus in princip. & ibi pulchre Theophilum: exemplificabis etiam hoc pacto, si quis certi agri usumfructum stipulatus fuerit, incertum intelligitur in obligationem deduxisse, neque enim constat de magnitudine fructus futuri, aut etiam exiguitate, cum is pedeat ex multis causis naturalibus & vagabundis, unde meritò incertus fructuum prouentus dicitur l. si ita lege C. eod. adiunge his l. ubi autem non apparent §. fundi certi ff. de verbo. obligationibus. Porrò haec actio incerti refertur etiam ad interesse, unde actione incerti agere est ad suum & propter suum interesse niti & agere l. si. ff. si quis in ius vocatus non ierit. Ceterum diximus superius, interesse tantum esse quantum probari possit, cum nullis regulis iuris

T R A C T A T U S.

ris comprehensum sit l. quatenus ff. de regulis iuriis quippe facti quæstus est quæ in arbitrio iudicantis consistit l. 1. §. nam ut ff. ad Turpilianum l. ordine ff. ad Municipalem l. 2. ff. quis à quo appetetur, &c.

Siue factum) nudum scilicet, nam quoad factum nihil aliud continebitur, nisi ut res tradatur quæ promissionem ingressa etiam inclusa erat. Est ergo notandum ex hoc loco quod iureconsulti consueuerunt secundum ea quæ proponuntur in utrunque partem disputare, & postea altera opinione ini- quiore refutata æquiorum retinere, quod faciunt inuestigandæ veritatis gratia, ut nos quoque superius in argumentorum tractatione admonuimus, Louanijs dicunt DD. iuris, secundum rationem dubitandi & decidendi, dubitant primum iureconsulti, & postea decidunt recte, quia dubitatio pri- parat animum, ut deliberatus rem perpendat.

Siue effectum per traditionem) ut videlicet licet per rei traditionem stipulator Dominus efficiatur, & tunc nihil aliud nisi res ipsa dari debet, se iuncta cogitatione fructuum,

Partus non continetur) aliud enim est res ipsa, aliad rei partus & prouentus, idemque etiam vel multo magis in emptore dicendum erit, si idem nouandi animo stipulatus fuerit, quia hoc casu etiam venditor non de effectu Domini cogitasse, sed de tradenda solum re intelligitur.

Sed tamen) Epanorthosis est superioris disputationis, ad euidentiorem autem huius loci intellex-

D E V S V R I S

Etum, quod de fructibus dicitur accipiatur simili modo de partu ancille, si quis itaque ancillam stipulatus fuerit, an etiam partus contineatur? quæstionis est: Et magis est ut contineatur (iam homines non curarent partum contineri, aliud erat olim propter seruitia, iam puerum quis gratis accipere potest, olim precio propter seruitutis commodum) quippe qui fundum stipulatus fuerat, postea fractus captos actione incerti ex stipulazione consequebatur, ut superius in princip. huius legis, merito igitur deciditur quod contineatur, & ratio utriusque speciei est, nam in praecedenti casu cum agebatur ad fructuum præstacionem, fiebat hoc propter moram, ex qua nascitur petitio eius quod interest, alias sane non veniunt fructus in actionem ex stipulatul. 3. §. 1. ff. de actionibus empti. Idem dicendum de ancilla & partu, nam contemplatione partus committitur incerti stipulatio propter moram, Etenim ancilla tradita, hoc est, si tradita fuisset quod non erat, ideo mora & interesse venit, partum postea editum in bonis suis reus stipulandi habere posuisse, nec obstatre potest superior disputatio quæ docendi causa introducebatur, nam quasi liter qualiter quis inferat, illud certum est quod qui vacuam possessionem tradi stipulatur, non nudum factum ea stipulatio continebit, sed causam bonorum & interesse, si non fiat quod conuenit. Existimo hunc intellectum esse commodum facescant verborum caligines & ambiguum

T R A C T A T V S.

gum Meandri, quos glossa multipliciter intricat,
sed non extricat commode. Ac ut largius clus-
cidarium præbeatur, huius questionis in dubium
adducatur & queratur, an superior stipulatio
incrementum ex fructibus aut etiam usuris sen-
tire possit? ad quod dicendum secundum ea quæ
proponuntur ex mora incrementum habituram
stipulationem ut id quod oportebit, comprehen-
dat affero illud ex l. i. §. bellissimè ff. Ut les-
gato.

Nouandi animo) Hic repetantur quæ dixi-
mus superius ad versicul. partus non contic-
netur.

Sed non est verisimile) Locus hic etiam apud
Rhetores est usitatissimus ex coniectura, quæ pro-
babilem rationem parit si causa subsit, & iuris
præsumptio suffragetur, nemo quippe præsumitur
suam causam prægrauare, ut hic in venditore ex eis
plum proponitur, ac facit pro venditore quod hoc
in loco Paulus disputat, quia etsi per stipulatio-
nem nouare actionem quam habemus possumus,
& quodammodo primæ aliam substituere, tas-
men plerunque in ea non plus erit quam in prima,
nisi per expressum probari possit contrabentes a-
nimò nouandi conuenisse, ut aliquando ex fa-
cto dididici, non diffiteor equidem quod in
nouatione nostram rem reddimus, vel dete-
riorem vel meliorem, quia alias esset actus
superuacuus, attamen si liquido obtineri non
possit per nouationem discessum esse à priori

D E V S V R I S

priori contractu, in dubio præsumitur neminem suum rem facere deteriorem voluisse, per hunc textum quia non est verisimile, &c.

Interim verò sæpe errorem committi in nouatione totumq; eius actum esse ex abundantia, nihilque efficacie amplioris lucrari, hoc est, per eam non plus acquiri quam fuerit in priori obligatione: Ecce enim si cui legatus sit seruus, & legatarius stipsuletur eum non esse fugitium erroneè stipulatur, nam qualis qualis est sicut legatus est, ita debetur, nec meliorabitur per subsequam stipulationem l. si legatis serui nomine ff. de legatis. Eodem modo si quis legatum conditionale iterum stipuleretur, stipulationi eadem causæ & conditiones incurunt quæ erant in priori actione incerta propter legatum pendens adhuc ex conditione & incerto die l. 1. §. si quis sub conditione ff. vt legatorum nomine caueatur, teste siquidem Bartol. qui iureconsulitorum quasi lucerna & Coryphens habetur, si una actio in alterius locum succedat eius naturam assument. Idem est dicendum de eo qui constituit quod ex causa donationis debetur l. qui id quod ff. de donationibus.

Compelleretur) at quid compellitur venditor faceres ad quod dicendum, cogitur rem emptam tradere precio tamen numerato vel alio quodam ipsi dato loco precij, & cetera præstare de quibus conuenit, cum enim sit bonæ fidei iudicium inter emptorem & venditorem, nihil magis bonæ fidei congruum est, quam id præstare de quo inter contrabens

TRACTATVS.

trahentes actum est l. ex emptoff. de actionibus
empti, ac graue est fidem fallere l. 1. ff. de constit.
pecu. l. 1. ff. de pactis.

§. si post quod ex stipulatu consequi non pos-
serit) ex his verbis secundum intentionem glossæ
colligitur nouationem intercessisse, nam stipulatus
præsumitur emptor post factam à se emptionem et
sic contractum in aliam obligationem transfudit,
quod per nouationem fieri solet, nihilominus tamē
hic deciditur quod ex empto agere poterit, vel ex
priori actione de eo quod ex stipulatu subsecuto cō-
sequi non poterit. Atqui per nouationem occidit
moriturque priuilegium primæ actionis, quemad-
modum priuilegium dotis & tutelæ expirat, peritis
que si post diuortium dos in stipulationem deduca-
tur, vel post pubertatem actio tutelæ moueatur
l. aliam causam ff. de nouationibus. Ergo emptor
nihil poterit consequi ex iudicio empti, cum negoti-
um gestum in aliam formam traiecerit, & hoc mo-
do perierit primæ actionis exempto commodum.

Sed dicendum, hic non perijt commoditas pri-
mæ actionis per nouationem, nam nisi specialiter
id actum sit ut discederetur à priori obligatione,
non intelligitur ab ea discessum d. l. aliam verific.
si id specialiter actum est, nam contractus ponde-
rantur secundum intentionem agentium l. & haec
redi §. nos autem ff. de pactis, Glossarius ait in hoc
scrupulo eximendo satis urgente, priuilegium pri-
mæ actionis perijt in eo tantum quod translatum
est in obligationem secundam, quemadmodum es-
tim

D E V S V R I S

nim transactio duntaxat intelligitur de ijs que in
eam ingressa sunt, & de quibus specialiter actum
est, & à partibus cogitatum l. age C. de transactio-
nibus. Ita etiam hic dicendum erit, videlicet non
fuisse hoc specialiter actum ut discederetur peni-
tus à primæ actionis proprietate & prærogatiua,
quod si esset secus, frustra iuxta stylum huius te-
xtns, emptor post stipulationem interpositam iu-
dicio empti experiretur: sed non fuisse perditā pris-
mam actionem patit ex verbis: id enim quod non
transfertur, &c. vertitur igitur cardo in eo, num
videlicet interposita post emptionem stipulatio
priorem contractum mutauerit an vero non, quod
quomodo in hoc casu intelligendum sit innoscit
ex iam dictis. Proxima his quæstio, quomodo pos-
terior pactio siue etiam stipulatio mutet priorem
conventionem, ad quod dicendum, si pactum con-
uentum totam obligationem sustulerit velut em-
pti (verbi gratia) non ex novo pacto prior obliga-
tio resuscitabitur, sed proficiet pactum ad nouum
contractum, quod si non ut tolleret totum contra-
ctum intercessit pactum conuentum, sed ut mi-
nueret vel etiam adderet posterius pactum pos-
terit renouare, primū contractū l. si unus g. pactus
ff. de pactis.

L. 5.

Species facti ita formari potest, alios alteri vē
diderat rē nec tradidit unde inducta moralē qđē
emptor alteri rē à se coemptā ad in honestū actum
(ut hic p̄sumitur) locare potuisset ad suū lucrum e
quæstū, dicebatur itaq. venditore exhibere debere
emptori p̄stationē huius cōmodi amissi, ut aduersa

TRACTATVS.

ius contendebat, sed contra eum deciditur, quippe bona fidei iudicium non recipit præstationem q̄ honestatem offendit, at si quis ex alienæ rei loca-
tione in honesta (ut si alienam domum meretriciis
bus locasset) mercedes percepit? respondendum,
debet eas restituere neque enim lucrum captari de-
bet ex re aliena, in qua quis non habet ut non
dicam quod grauiter delinquat qui impie ad rem
flagitiosam domum non propriam locauit, nec me
mouet in contrarium, quod Paulus ait in multo-
rum honestorum virorum prædijs lupanaria ex-
ercent l. ancillarum etiam ff. de petitione hæreditatis.
Punitur etiam ex l. Iulia qui domum suam
(multo magis alienam qui locauit puniendus) stu-
pri causa alijs præbuit, l. mariti §. quinquennium
ff. ad legem Iuliam de adulterijs.

Non recipere præstationem quæ contra bonos
mores est) Hoc quale sit alio insuper exēplo docen-
di causa manifestabo, si quis alteri fecerit pollicita-
tionē rei in honestæ velut exempli causa, ut munus
edat non potest compelli ad editionem, quia præsta-
tiō hæc contra bonos mores est l. epist. ff. de polli-
cita. Edere autem munus, ut hoc obiter addā, signifi-
cat gladiatorum ludū in arenā producere, quod pro-
pter sauitiam erat odiosum & detestandū, itaq; à
Constantino sublatum fuit l. i. C. de gladiatoriis.
lib. II. Theodosius Gothorum rex lib. 5. varia ac
pud Cassiodo Alcia. lib. 12. parerg. c. 9.

L. 6.

Hoc caput memorabile est in quo animaduerte-
re possumus ex præstatione usuraru diuturna præ-

DE VSVRIS

sumi contractam obligationem super illis & super
sorte, ut si quis sortis usuras soluerit & postea ex-
ceptionem non numeratae pecuniae apponat, nihil
agit l. cum fidem C. de non numerata pecunia, Ita
& in huius capitinis casu quidam dedit mutuò seruo
vel filio familiæ 100. cum paœto de præstandis usu-
ris, qui quidem centum solidi siue aurei vngarici,
fuerunt conuersi in rem domini vel patris: Iam is
præstitit per multos annos de illis 100. usuras, po-
stea desit recusavit & facere præstationem earum
amplius, incipit dubitare nū usuræ debeantur nec
ne, & ex qua causa, fait quæsitum, res & litigium
deducitur ad iudicem, demum ad imperatorem, res-
pondit imperator deberi usuras cum sint tempore
longo præstite. Et sine dubio cum in hoc casu mul-
ta facerent pro creditore siue actore, & iam accede-
ret insuper longi temporis præstatio, responsum est
ab imperatore pro actore: Illud enim certum est ex
longa præstatione pensionum præsumptionem in-
duci de debito earum l. cum de indebito ff. de proba-
tionibus l. 4. C. de non numerat. pecun. dixi præ-
sumptionem induci quæ toties vera est quoties cum
veritate concurrit, quia non inducitur ius neq; ob-
ligatio ex sola præstatione l. si certis annis C. de pa-
etis nisi alia validiora concurrant quæ haudubie in
hoc casu non defuerunt actori. Secundus in hoc ca-
pite casus est talis: quidam flauius habuit filiam
Antenagoram dictam cui decies centena promisit
dotis nomine, de his diu pater præstitit usuras,
(quos nos redditus annuos vocamus, antiqui iurecon-
sulti)

T R A C T A T U S.

sulti s̄epē usuras dixerunt, s̄argelt postea publicis
cantur huius Flauij bona & rediguntur in fiscum,
mouetur quæstio num fiscus debeat præstare for-
tem promissam filiæ & deciditur pro ea. Est q̄ insi-
gne humanitatis paradigmā.

Ex his factorum speciebus videmus ex factō ipso
& præstatione alicuius rei cæteris tamen paris
bus colligi de iure siue quod idem est à factō ad ips-
sum ius ratiocinamur, verbi gratia, fecit hoc, præ-
stítit hoc, ergo iure debuit facere, quippe nemo præ-
sumitur erogare de suo & aliquid sumptuosum non
lucrosum sibi facere, ad quod de iure nō teneretur.
Huc pertinet quod idem sit factō aliquid ostendere
& verbis ipsis. Item actus extrinsecus probat in
trinsecū animū l. his qui in fi. ff. de tutorib. & cura
torib. Huīs loci praxis est frequetissima, quā tibi
cādide lector commendo, videbis enim inde magnū
tuum commodum si recte didiceris usurpare, vidi
ipse & pars magna fui. Ecce enim si quis ad expes-
diendam solutionem, petat dilationem, iam conde-
mnatus, manifeste exinde probatur eum acquies-
scere sententiæ l. solutionem C. de re iudicata. Idē
obtinet in condemnatis qui dant pignora vel fide-
iūssores, nam eo modo tacite sibypsis adimunt fa-
cultatem appellandi, nec audirentur si postea ap-
pellationem persequi vellent.

Ein schuld wirdet durch lange reichtē zins Prædictas
dauō probirt außgenomē in Kirchen oder min-
derjähriger Güter, oder so an denselben das ge-
mein recht sunst widerwertig wären / so muss

DE VSURIS

man als dann einen rechtmessigen titel derselben schuld darzuzeigen/ quotiescūque quis debitum petit, cui commune Ius resistit, tunc non sufficit allegare titulum, nisi probetur, vt in c. 1. de præsumptionib. lib. 6. secus si ius commune non resistat.

Vsurarum quæstio moueretur) Attende hic quæso cordate lector in usuraru quæstione, quod ea quādo agitur ex contractu bonæ fidei referatur ad moram, nam semel pro semper tenendum quod in bonæ fidei contractibus ex mora debeantur usuræ l. mora §. in bonæ fidei infra hoc tit. Sed in hoc nostro casu iudicium erat stricti iuris, ex quo agebatur de in rem verso, vt in specie facti ante assumptimus, quæ distinctio nō est prætereunda, siquidē erant mutuo dati 100. cùm stipulatione de usuris, est & mutuatio stricti iuris cùm habeat annexā promissionem vicissitudinariam.

Cum longo tempore) Præctica in Germania
vstatissima est, quid intelligatur per longum tempus, Durch ein lang zeit/ si ita scriptum inuenias tur in instrumētis, in den alten siegeln vñ briefe/ ad quod dicendum, longum tempus intelligi de 10. vel 20. annis, & hoc maximè in dubio procedit quando ignoratur quid per longum tempus intel ligi debeat l. sine præfinitoff. de pœnis. Ita si in metallum relegatis per iudicantis imperitiam nullum tempus sit præfinitum decennij tempora præfinita videntur, ait Harmenopelus libr. 1. Epito titul. 4. de quadrimestri quod debitoribus, adde titulum

C. ac

TRACTATUS.

C. de præscriptione longi tēporis decem vel virginati annorum: Iam hic vides præscriptionem quoque locum habere in usuris, ecce enim speciem facti ad hoc ex l.5.C.cod. debitor creditori promisit maiores usuras præsttit semper minores usque ad hoc tempus, iam postulantur & exiguntur grandiores & maiores idque ex stipulatu, quid faciet debitor? nimirum se tuebitur exceptione taciti pacti, non secus ac si videatur creditor tacitè conuenisse se contentum fore & quietum minoribus de cætero usuris.

Præstitisset) Hæc præstatio consensum quidem debitoris de ijs præstandis arguit quodammodo, non tamen stipulationem quæ non sit inducere potest: Interim e quidem videndum quid hæc præstatio operetur quæ tacitum pactum continet, quod & inducit, at hoc non obligat, dicendum, si de obligatione dubitetur eam introducit ut hoc capite & l. litib. C.de.agrico. & cense. Item obligationem si qua fuit confirmat, extinctis & sublatis exceptionibus quæ competit, veluti non numeratae pecuniae aut Macedoniani l.2.C.ad Macedonianum l.4.C. de non numera. pecunia: hic pertinet (sæpissim idem repetendum cum sit bonum) quod cum debitor maiorū usurarum, semper Reip. inferret & solueret minores, tacitè videtur iuris præsumptione paclus cum Republica de maioribus non præstandis, neque enim in hoc casu Republica videtur aliquid remittere quod possit repetere, ut cum administrator ciuitatis fru-

DE VS V R I S

stra remittit quod debetur ciuitati, si quis tamen obijciat diuersum & alienum esse in hoc exemplo Rem pub. comparari cum alijs cum ea sit multipli citer priuilegiata, cui dicendum, quod in multis articulis eadem sit causa Reipub. & aliorum priuatorum: hæc attingit l. 9. C. eod. & l. Paulus respon dit ff. quibus modis pignus contrah. Cœterum ad inducendum debitum usurarum requiritur x. vel xx. annorum præstatio, quod tamen in alimentis quæ alicui relicta sunt paulo secius obseruatur, nam in his sufficit præstatio triennalis, ut debeantur, ideo autem alimenta non requirunt tam continuam & perpetuatam præstationem, quia ex ijs pendet vita hominis, & multum fauorizantur propter eandem causam: ac sic præstatio tacito pæsto introducta interdum perpetuat obligationem, verbi causa, in hoc negocio alimentorum, de quib. si dubitetur, cum constet quidem ea legata esse. sed an perpetuo an vero ad tempus debeantur, non constet neque manifestum sit, hoc in casu si quis triennio præstiterit satus superque documentis & probacionis adest ut perpetuo debeantur: hæc hæc est.

Antinomia.

Porrò in speciem videntur hic quædam opponi posse, nam in l. creditor C. eod. definitur etiam si aliquando ex consensu præstitæ sint usuræ, obligationem tamen non constituunt, quod videtur elidere Thesin, qua dicitur per longam præstatiōnem usurarum præsumi contractam obligationem super illis.

Sec

T R A C T A T U S.

Sed discussio huius obiectionis consistit in *Solutio-*
verbis, aliquando ex consensu d.l. creditor ubi in-
telligitur semel atque iterum præstas fuisse usu-
ras ex tali consensu, at non longiore tempore, adde
l. si certis annis C. de pactis, quam tamen referunt
aliqui ad nudum pactum, ex quo usuræ sine vincis
lo stipulationis non debentur l. quamuis C. eod. sol-
lutæ tamen non repetuntur d. l. quamuis : necesse
itaque habebit creditor qui usuræ petit probare
stipulationem interuenisse l. creditor C. eod. Et quia
dem ex ipsis rebus non defunctione aut translatis-
tiæ eum debere probationes adferre manifesti iuris
est l. fi. in ff. ad Municipal.

Antinomia.

Quando libertus propria sua motione præstat
operas, quas forte non promisit, quæ ei quoq; non fu-
erunt impositæ ad præstandum deinceps eas non
compellitur l. operis ff. de operis liberto: Ergo neq;
usuræ ex præstatione incipient deberi, debitum
quippe usurarum iuxta communem sententiam os-
mum DD. & interpretum regulatur ex causa à
qua descendit & transumitur, non autem regulas-
tur à præstatione d.l. si certis annis C. de pactis &
ibi DD. per consequentiam, igitur licet usurarum
præstatio aliquandiu contigerit ut hic, inde tamē
non probabitur earum debitum.

Assumo hic quod Franciscus Duarenus facun-
dus suo tempore & tersus stylo non sine magna eru-
ditione, alibi dixit hoc loco quæsum fuisse, an in
rem versum esset, ac ex eo quod longo tempore præ-
Solutio.

DE VS V R I S

Stitæ fuerint usuræ, censeri in rem fuisse versum,
vel quod idem est, ex eo quod diu pater præsttit
usuras testatus est se pecuniā debere tanquam in
rem suam conuersam, quod non fuit d. t. si certis
annis: quod verò attinet ad obiectionem de Liberti
operis, dicendum, quod istæ operæ intelligantur
(sunt autem diurnum officium) aliquando præstis
tæ ex consensu, quæ obligationem non constituunt,
sicut neque usuræ semel atque iterum præstite,
cum satis abundeque sufficiat, si cui vel in paucis
amici labore consulatur l. tutori C. de negotijs ges-
tis. Atque in hunc sensum memini d. l tutori al-
legatam fuisse à Doctiſ. viro Ioanne Odendorpi
in publica disputatione anno &c. 59. Marpurgi.

Athenagoræ) Glossarius hic comminiscitur,
quod Flavius dederit filiæ suæ Athenagoræ dotem
quod non est, sed promiserat tantum & dicitis pro-
missæ usuras præstiterat (das iargelt hædt er da-
non bezalt) quod si esset, frustra diceretur hic, is-
deo numerari de fisco decies centena nomine dotis
iussit.

Cuius bona fuerant publicata) Notandum
quod peculium filiæ cuiuis patris bona publicantur
& in fiscum deputantur, excipiatur ab illis & se-
paretur, & quidem imprimis dos quæ ipsius filiæ
peculiare patrimonium esse censetur, l. 3. §. sed us-
trum ff. de minoribus.

L 7.

Et eam cum accipere voluisset) Hic per credi-
torem stetit quo minus solutio expedita fuerit, vns
de ipse

T R A C T A T U S.

de ipse in mora esse censetur, nec hoc nocebit debitor, quod quale sit bene vice accepta ex subiecto exemplo facilè intelligi potest, ut æquum est si per eum steterit qui debebat dare literas quo minus det ne hoc accipienti noceat l. vinica in si ff. de libellis dimissorijs.

Obsignauit & depositus) Ergo est necessaria oblatio, depositio & consignatio l. tutor pro pupillo §. 1. ff. de administratione & pericul. tutor.

Ratio non habebitur usurarum) Ätiologia huius decisimis eleganter profertur à Marcello dicente, oportet id esse pro soluto in quo accipiendo creditor moram facit, quod adès inualuit, ut si res semel oblata perierit, non teneatur amplius debitor l. qui decem ff. de solutionib.

L. 8.

Equis) Siue etiam equabus, quia masculinū in iure concipit fæmininum, vide l. 39. infra. eod. nibil est præterea.

L. 9.

Dupli stipulationem in altero tanto) hoc est dupli præstationem, tantundem semel quantum in sorte datum est, ut scilicet sit dupli stipulatio in altero tanto simplum, alterum sortis, alterum accessionis, Cicero in Oratore, pes qui adhibetur ad muneris patitur in tria ut necesse sit partem pedis, aut æqualem esse alteræ parti, aut altero tanto aut sesquimaiorem esse, allegat hoc rectè Hotoma. a libi.

DE VS V R I S

Demosthenes contra Mediam versicul. *εκεινος δε
παρεδησε, ibi, τοσού των ιησαντων: Ita qui in loco fisci
thesaurum inuenierit & partem ad fiscum pertinen-
tem suppresserit, totum cum altero tanto cogitur
persoluere l. 5. in si. ff. de iure fisci, crebro vero uti-
tur iure consulti hac locutione, altero tanto, l. si po-
stulauerit in princip. ff. ad l. Iuliam de adulterijs
cum similibus. Intellige etiam alibi in iure, altero
tanto, scilicet sorte amplius & largius, exempli cau-
sa, si debeantur 100. & usuræ nomine 100. persol-
uantur, nihil amplius debebitur aut etiam presta-
bitur nomine usurarum, quoniam nunc sortem ip-
sam illa usuræ aequauit, sed hoc quod exigetur &
prestabitur, in sortis commodum cedet, (hæc sunt
maxime mercatoribus obseruanda, qui quandoque
nimis usuræ exuguntur) & sorti ipsi annumerabi-
tur: his consequens est dicere, si debitor soluerit 200.
quod sit liberatus simul & simul à sorte & usuris,
nam non oportet usuras excedere duplum sortis, l.
si non sorte, §. 1. ff. de conditione indebiti l. 4. 6.
pro operis ff. de nautico fæno. referenda est igitur
buc per expressum dupli computatio quæ ex iusti-
tia debet proficere reo, quando videlicet per vices
temporum solutæ usuræ, & tandem in unum com-
putatae & congestæ excedunt duplum sortis, quan-
quam autem negabatur prodesse debere reo talem
computationem dupli, l. usuræ C. eod. tamen hoc re-
cte est correctum & in melius reformatum in No-
uell. constitut. 121. & 138. vide de hoc etiam Alcia-
tum lib. 1. parerg. c. 33. sed ne hæc forte obscurius
prolate*

T R A C T A T U S.

prolata exemplis careant & difficultate laborent,
dicendum manifestissimè, usuras supra duplum ne
quaquam deberi, hoc est verbi gratia, cùm 100. de-
bentur, & una vice pro usurā soluuntur 100. tunc
ulterius usurā nullae current sed subsistent, vel eti-
am si fors sit 100. & pro usuris soluantur 150. cen-
tum liberant rem, si sit pignus, ab usuris, 59. sorti
imputabuntur: hæc inculcare mihi non est mole-
stum, cùm hoc sit tanti mometi quanti aliquid pos-
sit esse maximi in toto usurarum tractatu propter
miseros homines qui ex hoc loco refrigerium acci-
piunt, cum se experiuntur grauari excrescentia
usurarum. Hæc tamen non possunt accommodari
ad reditus annuos, qui multis modis excedunt du-
plum sortis tractu temporis, quod ideo dico, quia an-
tea statuimus reditus anniversarios esse usuras ex
Scœnola iure. Aduerte igitur, bone lector, quæ dis-
cantur. At ne quem lateat quid sit soluere per via-
ces temporum, hoc est, per partes, ut singulis Calen-
dis tres in centenos, quo pacto usurarum ratio pote-
rat duplum excedere nec coaceruabantur ante Ius
Stinianū, ut d.l. usurā. C.eo. sed iam hoc modu usus
ræ solutæ per partes diuersis temporibus, veluti sin-
gulis Calendis coaceruantur & in duplum compus-
tantur, quod in ea computatione excedit duplum
sorti cedit, unde manifestum redditur usurarum re-
tionem valde iure ciuili restringi & coerceri.

Non tenere) Stipulatio non tenet quæ concipi-
tur ultra modum legitimum usurarum l. si tibi 10.
ff. de pactis, l. bactenus §. si quis ff. de constitut.

DE VS VRI

pecunii. l. cum frumentum C. eod. Cæterum de modo legitimæ usuræ consule vlerius si voles ALEXAND ab alexand.lib. 1.genialium dierum c. 7. circa fine.

Cuiuscunque temporis) Distinguunt tempora in usuris , quarum petitio quo ad solutionem singulis mensibus vel singulis Calendis designantur , & præcipue centesima erat mensura , ut appareat Ethnicios eam didicisse à Iudeis , Iudei enim numerant omnia sua fistula , acta & alia iuxta menses , forte propter annum lunarem . quo uteruntur ante Iulium Cæsarem .

Superfluo detraæto) Hic videmus fieri separationem inutilis ab utili , quò pertinet commune dictum D D. utile per inutile non vitiatur , quod tandem in suis terminis ita accipi oportet , cum non sit perpetuum , sæpè enim contingit ut vitietur , quod ita exaudiri oportet : In his quæ separationem admittunt utile per inutile non vitiatur , præsertim in stipulatione usurarum , ubi tam ad sortem separatum quam ad ipsam usuram attendendum est , unde in harum controversia separatum duplex sententia diuisa datur , l. cum in una causa ff. de applicationibus , & quia sunt diuersæ stipulationes sortis & usurarum , constitutum est ut qui intercedit pro summa , non teneatur pro usuris , denique fideiussor pro sorte ad usuras non tenetur nisi quid tale conuenerit , l. si fideiussores Magistratum §. 1. ff. de fideiussoribus . Huc pertinet quod cum pecunia publica ablata euocatur , eius non præstantur

vſu-

T R A C T A T U S.

vsuræ, quoniam res non persona conuenit l. denis
que ff. de iure fisci.

§. Vsurarū) Quamuis debitor non conueniatur)
non est necesse in hoc casu debitorem conuenire qui
semet stimulare debet cū sit sibi conscius debit isui,
ac interpellari videatur ab ipsis die constituta, quo
pertinet celebre dictum: Dies interpellat pro homi
ne, neq; enim debitor expeſtare admonitionē,
cūm ea quæ promisit in memoria seruare teneatur
l. magnam C. de contrahend. emption. l. quod te ff.
ſi certum petatur.

Non enim pœna) Hic videmus prohibitum fu-
iffe pœnam stipulari quod haudubiē factum est, ut
occurreretur malitiae & fœneratorum astutiae, qui
cū leges distincte vetuissent certum modum usur-
rarum egredi isti vulpes pœnas maiores quam equi
tas humana sinebat in stipulationem conieciebant,
quod, ut Hottomannus existimat, ita non vides
bantur legem super modo usurarum latam offens-
dere aut violare, sed diuersum agere, pœnas que
iusto maiores petere, quasi de hoc leges nihil dis-
ſiſſent, ideoque ipsis concedendas pœnarum us-
suras arbitrabantur: sed his fraudibus, ſæpè ob-
uiam itum est. Nunc quoque quidam fœnera-
torum excellentium circumſcribentes miferos ita
agunt, obſtringunt mutuatarium ad chirographi
ſcriptionem, in quo nulla fit mentio usurarum, ſed
annotat debitor ſimpliciter ſe tantum debere,
iam poſtea non queritur ex qua cauſa, interim
mutuatarius idemque debitor tenetur ad ſummam

conuenio

DE VSYRIS

conuentam tam fortis quam usurarum si forte
fit nunc multis in locis. 20. aut. 30. aut quantum
fœnator potuit accipere, promisit, usurarū nomie
ne quotannis debitor. Ecce ingentem fraudem, hor
resco referens monstrosa negotia rerum, alias alia
ter sic extulimus ea, sunt & illi astuti & versipel
les fœnatores, qui ab initio non stipulantes nu
merosas usuras ne in pœnam incident, sed quasi lis
quidum debitū pecuniae curant sibi scribi obliga
tiones, & postea lapsō anno efficiunt decursas usus
ras incorporari sorti per renouationem vel iteratio
nem scribendi chirographi, in quo nulla fit mentio
usurarum, sed liquidi debiti pecuniarij, ecce vul
pes, hodie quoque leges usurariæ circumscribuntur
ut olim, cum non dissimiliter ageretur cum Voconia
et Furia legibus testamentarijs, quas astuti homini
nes multis modis circumuenire volebant, ut id exs
primit Theophilus Paraphrastes Instituti. ad legē
falcidiam, tradidit id etiam eleganter Franciscus
Duarenus Biturigib. anno 1555. in commentario
tituli ad l. falcid. ita homines sunt proclives etiam
ipsas leges circumuenire & malitiosè exponere l.
contra ff. de legib. ac certè dolus molus est id mos
liri.

Illud equidem in dubium non venit pœnam
stipulari licere in acquisitione usurarum, ut si sti
pulatio concipiatur ex die moræ pœnam moræ con
tinere solet, & dicitur pœna l. 90. ff. de verborum
obligationib. si tamen modum usuris præstitutum
non superet l. pœnam infra eod.

Sed

TRACTATVS.

Sed fœnus vberius) Si stipulatio usurarum
purè concipiatur, statim vires accipit ex die inter-
positæ stipulationis, hæc lucrum continet, & pro-
priè dicitur fœnus: ac quando maiores usuræ pros-
mittuntur propter cessationem quæ tenetur, non
promittitur pœna immodica quæ vitiat hunc con-
tractum, l. cùm allegas C. eod. quippe valde incons-
ueniens & dissentaneum æquitati esset propter
vnam fortè dilationem & moram pariter & us-
ras deberi, & pœnam exigiri. Quare quiescentibus
minoribus usuris maiores possunt deberi ex stipu-
latu exclusa mentione pœnae, & quidem vberius
pigiusque fœnus si tamen proportionetur ad mos-
dum et rationem congruam sortis potest debituiri
suxta sensum & stylum huins capit. .

Cæterum posset quis admirari cur hoc loco fœ-
nus admittatur cùm fœneratores damnabiles sint
dicti quidem ab Etymologia nominis à fœnore. Ad
quod dicendum quod cùm fœnus quidem propriè
naturalis terræ fructus sit à fœtu veniens ad usur-
ras translatum vocabulum remansit, ad similitudi-
nem aliorum contractuum lucratiuorum, quemad-
modum & sunt usuræ lucratuæ quas ab initio si-
pulamur l. placuit, infra eod. l. ait prætor, s. præte-
rea ff. quæ in fraudem credito. Illud non est dubi-
um quin huins vitæ societas ex parte conseruetur
etiam mutuo, & contractibus, & usuris licetis,
quarum exercitium mediocre ordinationibus, polia-
ticis & auctoritate magistratus est institutum:
Ergo est licitum, iam his parendum esse propter
timorene

D E V S V R I S

timorem & penam in legibus constitutam notissimam iuris est. His positis & obtentis non valet obiesatio, Magistratus non habet ius condendi leges aut ordinationes pugnantes cum diuinis præceptis & lege naturæ, Iustinia cum alijs in negotio usurario hoc fecit, Ergo etc. quia minor hic est falsa, quod ita manifestissime demonstratur, per quæstionem an sit prescriptus modus à Iustiniano & alijs usurarum seruandus: sicut sacra scriptura est multo sanctior & diuinior Ciuii siue Romano lute, ita quoque in mutui datione exigit multo maiorem humanitatem & charitatis Christianæ opera, quam leges Ciuiiles siue Politicæ, quæ seruunt presenti statui huius vitæ quæ est miserrima, & in qua vix vilum maius peccatum & frequentius, & grauius quotidie admittitur, quam auaritiæ crimen ex peruerso hominum iudicio, iam qui reuocant ordinationes Politicas in usuris ad perfectionem sacræ scripturæ, interimque detestantur neque admittunt modum usurarum à Iustiniano prescriptum, in eo maxime hallucinantur, quod cum homines non faciant ea quæ sunt leuiora & faciliora, nihilominus tamen ad magis ardua & difficiliora eos traducere frustra conantur, cum tamen sufficeret & in leuioribus modum non violasse, paucissimi hodie prescriptum à legibus usurarum modum custodiunt, imò passim ferè & sine delectu eum violent & transgrediuntur, multo minus seruant prescriptum Christi in usuris quod perfectius & diuinioris obseruantie est: Interim tamen non negamus, clamans

T R A C T A T U S.

elamandum esse & retrahendos homines ad vocem Christi quantum possibile est. Ita tamen ut non conculcemos interea tolerabilia iura humana, quæ sunt de usuris iniungata, ego quidem nunquam fas ui, neque fauebo aut patrocinabor multis & copiosis usuris, sed modum earum prescriptum ab honestis legibus asserimus, audi quædam (obsecro) quæ breuiter expedire promptum est: tota vita nostra potest regi ex sacra scripturæ præceptis, ita ut non indigcamus ullo iure ciuili aut Romanis legibus, si possemus nosipso penitus subdere diuinis decretis, quod est proptermodum impossibile iuxta Paulū dictū, naturam esse vanitati obnoxiam, & non sub di legi diuinæ & ne potest quidem, ab quis me libe rabit &c. quod videntes Iurisperudētes laxiora iura proposuerunt hominib. non tamen contraria diuinis, sed magis accommodata præsenti vite & hoc fecerunt ex maximis & ponderosis causis. Christus aliqua præcepit, quæ vix præstantur ab ullo, quod boni & prudentes aspicientes, vident quām procūl adhuc absint à perfectione operum quæ Dominus requirit, & infirmitatem humanæ vite miserrimam deplorant: ex his similibusque satis obtinerre potest usurarum modum prescriptum à legibus defendi & retineri posse contra male sentientes cōtrariæ sententiæ defensores, quæ cum ita se habeant non sinistrè à Iureconsulto hic dictum est, fænus uberioris, nec videri potest quasi fenerorum auaritiam promoueat & approbet, sed fænus uberioris dixit, quia si minores usuræ non fuerint solutio augeas

D E V S V R I S

augescant ipsæ ex pæctione stipulationis. Cæterum
hæc stipulatio vberioris fœnoris cum temperamen-
to, tenore, & rectitudine fraternalè charitatis quām
Apostolus retineri mandat, intelligend. est, de
qua præcepta præscribi non possunt, cùm in facto
consistant.

Illud hoc loco meminerimus cū fœnoris h̄ic mētiō
fiat, fœneratores in hoc maximè delinquere, quoā
ex eo quo non lœduntur nec ipſis nocet, & a' teri
prodest, lucrum & quæstum auarè aucupentur, et
conquirant. Ac vt regula iuris naturalis est im-
mota, omnium præstantissima, & nobilissima, ita
pessimè & vilissimè, turpiissimeq; contra eam delin-
quitur. Est autem hæc: quod tibi non nocet alteri
verò prodest, gratis est præstandum, sed hic Canon
in usuris valde vitiatur, verbi gratia: sunt aliqui
qui pro alio intercedunt apud aliquem, fortè pro pe-
cunia acquirenda monstrato agro certo ex quo redi-
tus prætentur quotannis danti mutuò: hi eam in-
tercessionem gratis non faciunt, sed accepto munus
sculo, idem in multis alijs speciebus contingit, muls-
tò secùs quām Christiana charitas permittat &
patiatur, quām tales non sequerentur Christum,
nec fierent perfecti venditis bonis & distributis
alijs pauperibus? Bone Deus, quām malus est mun-
dus, mundus & alter homo, quām confusissimè hic
status regitur Cacodæmonis astu, quām nimium
creditur, quod pecunia faciat virum, vt & verum
est secundum oxyma & configurationem gestumq;
hiuus mundi:

Et fac

T R A C T A T U S.

Et facit acceptum numerosa pecunia stultum,
Sic muti surdiq; queunt placuisse puellis
Formosis, si diues opum, si copia rerum,
Ut sint semiuiri plena sequatur eos,
Hei mihi peruersis quam ritibus illa reguntur,
Ludicra sunt & in his sunt in ijsq; feras.

Interim tamen audiri & cognosci oportet fane
bria luira ferè: funebria fænere lucrum transcen
dens metam funebre letbum est,
Hinc usura ferax auidumq; in tempore fœnus, ait
Lucanus, ubi auidum vocat cupidum & auarum
fœnus, in tempore quia in certum tempus debetur,
vel quod cum tempore subinde crescat & augeas
tur, quod quandoque contra charitatem Christiana
nam fieri non diffiteor, ac loquitur Lucanus ibi de
excessu usurarum sicut & illud eiusdem accipien
endum est hyperbolice potius quam verè:
Nulla fides pietasq; viris qui castra sequuntur.

In melius forte dici posset:

Nulla fides illis quis cōcta, imò lucra sequuntur

Immodica, & quæstus illicitos rapiunt, Qua
les plerunque sunt hoc tempore, qui sunt maxima
rum usurarum quæstores, quib. pecunia, pecunia,
totius vitæ prora & puppis est, nec tamen una per
tita & ijsdem Cothurnis metior omnes, de auariz
zia exæcatis loquor qui nihil officij nec Christianæ
charitatis ergo præstant, sed omnia sunt vendentes
nihil gratis præstantes, lucrum venale loquuntur,
quæstus quæstumq; requirunt, & mihi commodius
est, binc ipsis epitheta omni tempore pro rei delicto

L

attribue

DE P S V R I S

attributa legimus : Sanguisugae, hirudines, vultus
res inhiantes prædis, Bistony lupi, usuraria vorago
sæpiissimè in Iure Pontificio, quidā Germanicus do-
ctor Theologiæ commode appellabat eos die geisti-
ge wantzen / Cinices auaros qui pessimè fœtent ob-
triti, bos quoq; fœneratores appellare potes finan-
ces, vnde dicimus etiam finanzerey pro fraudatio-
ne & emūctione pecuniae, astutiaq; quoquomodo ex-
plicādæ pecuniae ad hoc cōgruit dictio Gallicana si-
nesse, qund Galli usurpant p; astutia & frande, ac-
quisitiones verò ipsarū rerū dicūt fināces quoad ip-
sas facultates & possessiones. Huic querelæ, optime
lektor, consequēs est ut adhorter oēs ad ppendendū
et cogitandū dictū Christi. Fac alijs fieri quod cupis
ipse tibi: Itē, qua mēsura mēsi fueritis eadē remetiē
tur vobis alijs, verbi causa, vt ex multis vnū exēplar
proferam, Lazarus Bethaniensis petebat à Diuite
micas cadentes de mensa eius, quas impetrare non
potuit, vnde recompensationis & retributionis lo-
co, cūm diues ille auarus esset, apud inferos flagran-
tissimis ardoribus infernalium ignium & flamma-
rum æstu secantissimaru circundatus obtinere non
potuit precibus (quæ ciuiliter sunt magnum pre-
cium) vnam guttam aquæ qua languidissimam fitim
compescuisse: ecce qua mēsura mensi fueritis &c.
Ac maximè quidem in his seclari debebamus quod
Paulus ait Dei legatus inter gentes olim certissi-
mus & clarissimus, Beatus est dare quām accipes
re, Es ist der Säigkeit neher geben dann ne-
mien Acto. 20. cap. Audi Basilius Theologum ex-
plicati-

TRACTATVS.

placantem dictum Christi, Date mutuò nihil inde
sperantes, perpende, inquit, vim dicti & legislato-
ris humanitatē admiraberis, quando inopi propter
Dominum datus es eadem & donatio & mutua-
tio est, donatio nimis ea de causa, quod spem om-
nem recipiendi deponit, mutatio vero propter mu-
nificentiam domini, qui hoc officium remunerat iux-
ta dictum, da pauperi & Domino feneraberis. At
quod Iurisconsulti videntur fenerationes approba-
re non habet eum intellectum, quem plerique som-
niant de mutuo tantum, quippe Turecon. & legum-
latores accipiunt usuras quae plerunque ex contra-
etibus vel quasi contractib. descendunt & causan-
tur, intellige igitur usuras non communi intellectu
semidoctorum, sed secundum leges Romanas, vide
que diximus l. 13. §. quæstū in eo. Atq; utinam de
hac re artifices iudicaret, teste Platone, melius cer-
te cum Repub. Christiana ageretur quam nunc fit.

Inculpatam moram esse constitit) Hoc est, culpa
carentem, ita inculpatam tutelam dicimus, & cum
moderamine inculpatæ tutelæ l. vt vim ff. de iusti-
tia & iur. l. I. C. Vnde vi & ibi DD.

L 10.

Nisi specialiter & pro hoc egisset) Scilicet ut
partus restitueretur, & hoc intelligendum est, si
antequam mater peteretur natus esset, post litē ve-
ro contestatam & accepto iudicio hoc non requiri-
tur, nam eo tempore tota causa ad hominem restituens-
dū in iudicio versatur & simul fructus veniunt l. &
diles etiā hoc §. sciendū ff. de ædilitio edicto, p. itaq;

L 2 bic

D E V S V R I S

bis ait non debere restituere possessorem, si cum ma-
ter peteretur iam natus fuisset, sic intelligendum
est: constat eos qui nascuntur matrum conditionis-
bus uti, quarum mox visceribus exponuntur: Igis-
tur ante litem motam nati debent suo nomine in
questione vocari, vel quod idem est, pro illis de-
bet specialiter agi, quoniam hos solos qui lite pen-
dente nati sunt omnem fortunam matrum comple-
ti oportet l. fi. C. de liberali causa.

Egisset) Glossa addit, scilicet post litem con-
statam, quod recte intelligas, nam post litem con-
statam non opus est specialiter petere natos in lite,
sed si ante litem nati deprehendantur, specialiter
in questionem vocandi sunt d. l. fi. quod si ex iure
fideicommissi petatur aliquid post moram & pars-
tus venit, quoniam restitui partus ancillarum post
moram in fideicommisso factam indubitate juris
est l. Paulus respondit l. vulgo receptum infr. hoc
titul.

L. 11.

Qui Rem publicam gerebat) Reipublicae gestum
accipere conueniens est pro pecunia publicam tra-
etare sive erogandam etiam decernere, quod hic fa-
ctum animaduertitur. Est q̄ in l. 2. ff. ad Municipal.

Quidam debitores cessauerunt) Forte lapsi fa-
cilitatibus, sed si hoc contingat, & ita damnum
Reipublicae attulerint, tenebitur ne gestor Reipu-
blicae & distinguendum est (qui enim bene distin-
guit bene docet, ait Plato) si ab initio idonei fue-
runt & postea labantur facultatibus, nibil utique
impue

T R A C T A T U S.

imputari gestori poterit, cum sit casuale aliquem fieri pauperem, quod ille futurum prouidere non poterat, l. 2. §. si eo tempore ff. de administratione rerum: verum si ab initio non fuerunt idonei, utis que tenebitur: addendum & hoc est, si eos debuit appellare, & non fecit similiter tenebitur, quippe bona nomina sunt appellanda ne fiant mala, ut habet commune dictum mercatorum, cuius opinio nis hæc ratio redditur, quia gestor Reipubl. non solum dolum, sed & latam negligentiam, & hoc amplius, etiam diligentiam debet l. magistratus ff. de administrat. rerum.

Pœnæ nomine) Vſura quædam pœna est l. lecta ff. si certum petatur, l. si quis §. item ff. de petitio ne hæreditatis, & quidem pœna hic ponitur pro grandiori & pinguiori vſura, quod manifestum fit ex l. qui sine ff. de negot. gest. non enim vſuræ similes & communes in pœnam infliguntur, sed au etiores & communibus grauiores. Ac ex hoc loco etiam euidenter est & comprobatur, quod superius diximus, quasdam vſuras pœnam spectare & ad eam referri.

Quid si seruus publicus obligationem) Quæstio nis hic est de actione vſurarum acquisita Reipubl. per seruum eius, qui vel syndicus appellari consues uit, ac dubitabatur de hoc, cum nemo possit alteri ipso iure actionem acquirere nisi cessione, l. si hæres ff. de alimētis vel cibarijs &c. sed magis est ut possit seruus publicus actionem utilem acquirere Reipubl. etiam sine cessione, quemadmodum & tutor

DE VS V R I S

pupillo suo l. cùm quæreretur ff. de administratio-
nē & pericul. ubi actio quæritur Domino per procura-
torem, ratio horum omnium, quia isti sustinent in
his casib. personam suorum principalium, quorum
respectu valet hoc quod agitur, non dissimiliter ser-
uus qui personam olim habere non censebatur, con-
templatione tamen sui domini stipulari poterat. In
stitutus tit. de stipulatione seruorum in princ.

(Compensationem maiorum usurarum) Hoc lo-
co notabimus compensatorias usuras, de quibus su-
peradiximus.

Eadem ferè in tutoribus) Apposítè dixit ferè,
non enim per omnia tutoribus competunt, quæ ser-
uis publicis : verbi gratia, Seruus publicus gerens
Rempubl. si pacificatur etiam ex nudo pacto acqui-
rit ciuitati obligationem l. etiam infra, eod. quod
non est in tutoribus. Sunt & plures casus, in qui-
bus differant: alia enim est causa tutorum, alia eas-
rum qui Reipublicæ negotia administrant l. Luci-
us Titius §. 1. ff. de administratione. & pericul. tu-
tor: In hoc tamen concordant, quod quando tutor
quædam nomina mala contraxit, quædam verò bo-
na fecit, necesse est ut simul pupillus & bona &
mala agnoscat, aut in uniuersum ea reiçiat, ita ut
perinde sit, acsi tutor sibi negociū gesſisset d. l. cum
quæreretur: Eodem modo (ut textum præsentem
deducamus) si Officialis aut seruus publicus maior-
es usuras propter aliquorum debitorum depaupe-
rationem vel etiam negligentiam suam, non est con-
secutus, ab alijs verò videatur consecutus, ita ut
super

T R A C T A T U S.

suppleatur defectus aliorum, qui non sufficientes
vsuras contulerunt, cogitur Respubl. vniuersorum
debitorum coniunctim fortunam fuscicere & per-
mittere, ut seruus publicus pro defectis nominibus
compensationem sive computationem adinuicem
maiorum vsurarum cum defectis faciat, vel penie-
tus contemnere, ut sibi soli is negocium gesisse vis-
deatur, at ut fiat compensatio bona & secundæ for-
tunæ cum damnis & bonis fortuitis adinuicem, ha-
manius est ut & in societatis contractu fit compu-
tatio lucri & damni.

L. 12.

Tunc in maiores vsuras teneretur) Huc perti-
nent varia incrementa vsurarum, & vocabulum
sanctæ linguae Ezechie. 18.ca. Tharbitz ein me-
rung/zinemung so sich etwz hauffet/vñ je len-
ger je grösser wirt/also heist/der Wücher dem
jenen der in nimpt / denn des wücherers güt
wechselt/mehret sich on vnterlass / das ein sol-
cher Gesell der nur sechs hunder guldens zum
ersten auß wücher aussleihet/in Furtzen jaren
etlich tausent vber Eimpt/ Huc facit quod &
Iudei vsuras vocabulo ipsorum lingue proprio
Ribbis, hoc est , augmentum superabundantiam
vocant.

Cæterum similis cum hoc loco pactio est in l. i.
§. pacto placuit supra de pignoribus & l. cum quis-
dam in princip. infra eod. Porro videmus hoc loco
ut & sepissime alias in Pandectis, vsuras mul-
tis conventionum modis aggerari & insurgere,

L 4 paulo

D E V S V R I S

paolo secius quam homini pio conueniens & tolerabile videatur.

Mutatio iuris necessaria.

Per hunc titulum immo per vniuersas Pandectas magnopere obseruandum est, quod hodie Christiana religio non patiatur, ut sine grauis damni ratione crescat usurarum conuentio. Ac quaecunque tandem usurpa proximum tuum sine causa & contra charitatem laedit, ea est censenda omnibus modis illicita: Itaque pactio huius loci redigenda est ad aequalitatem si in facto eueniat, ut tractatur in c. in ciuitate tua, &c. s. de usuris. Ioannes Oldendorpius tradidit hoc cum exponeret nobis Anno 1558. d. l. 1. §. pacto placuit, &c. Est autem huius mutationis iuris probabilis ratio: nam qui aliena pecunia utuntur, non continuo usurpas praestare tententur, dilapso fortè aliquo tempore, nisi hoc fiat cum iniuria & damno creditoris. Certum est enim quod qui utitur re aliena, quae quidem functionem seu præstationem in suo genere recipit, eius usus aestimatione nisi conuenerit ab initio, nemo reddere cogitur, nisi summa & capitale: quod adeo procedit, ut si simpliciter scriptum sit in instrumento, mutuatus sum a te illud & illud, & pacto me ad usurpas obstrinxi, id non ita magnum momentum ad fert, ut usurarum debitum inducat, si tamen ex pacto solutæ sint non repetuntur l. 5 §. Impera. ff. de solutionib. excepto, quod allegetur damnum vel interesse, & simile quipiam & hoc obseruatur in Germaniae bene constitutis ciuitatib. et Dicasterijs.

Et

T R A C T A T U S.

Et deinceps per singulas pensiones) Distinguimus pensiones per terminos, ita ut post primum terminum elapsum in sequenti termino etiam currant usuræ, sicut in primo termino minores vel maiores, secundum intentionem eorum qui pacti sunt.

Plures conditiones continere eam stipulationem) Nō igitur unam quasi deberet intelligi, post omnem cessationem, & omnium pensionum moræ demum committi stipulationem, & currere maiores usuras. Ac certè Amphibologia est in vocabulo, Singulas, quæ dicitur vitium compositionis ambiguae posita sententia, ut, Aio te Aiaciden Romanos vincere posse: Item, Croesus Halim penetrans magnam peruerget opū vim, &c. sed rectius & veritati magis propinquum est, in quolibet termino pensionum soluendarum currere usuras, consideratione in singulis pensionibus facta & subducta, ac fuisse eam mentem Papiniani arbitror.

Porrò notandam venit quod hic dicitur, una stipulatione plures conditiones comprehendi, & per hoc plures summas intelligi,

Antinomia.

Quod sunt res, tot sunt & stipulationes, & tot sunt stipulationes quot sunt species vel corpora. Scire debemus l. pluribus ff. de verbis. obligatio- nib. §. quoties Instit. de inutilib. stipulationib. Ergo plures cōditiones non possunt una stipulatione cōprehendi, contra & secus, quam hic definitū est.

Conciliatio.

Quod dicitur tot esse stipulationes quot sunt

L 5 res

DE VS V R I S

res, verum hoc est si hoc agatur, ut si singulæ res in stipulationem deducetur & sint, & ad singulas responsum sit, sed si ad plures res una stipulatione cōprehensas, simpliciter promissor respondeat, dare spondeo, ad oēs tenebitur d. g. quoties, præterea si quis pecuniam, quæ in conspectu eius sit stipulatus est, vel etiam aceruum pecunia, non tot sunt stipulationes quod numerum corpora, sed una stipulatio, nam per singulos denarios singulas stipulatiōes ponni absurdum est, d. l. scire debemus. Nec obstat etiam huic interpretatioi l. si necessarias g. si annua, supra de pignora. actio: nam ibi dicitur de pignore, de quo vendendo conuenebat, nisi quaque die pecunia soluta fuisset, & nisi omnes dies pensionum soluendarum præterierint, non recte potest dici pecuniam nō esse solutā, sed hic textus loquitur de usuris, quæ maiores debent inferri, si non singulis pensionibus solutio facta sit: quod eò pertinet ut intellegatur, non requiri ad maiores usuras soluendas, elapsas esse & præterisse singulas & omnes pensiones, cùm in singulis per se sumptis pensionib. conuenierit debere maiores usuras currere nisi solutū fuerit, & vnd conuenerat sua quaque die, & hæc est principalis huius capituli disputatio.

Et ideo posse euitari pœnam sequentium pensionum) Ex hoc loco manifestissimè colligitur, quod usura pro rata temporis exigatur, & simul cùm eo crescat & augeatur, quamobrem Ulpia. in l. ubi autem g. qui sortem ff. de verborum obligationib. cum qui usuras stipulatur incertum sti pulari pronunciat,

T R A C T A T U S.

nunciat, quo spectat quod hic dicitur, pœnam se-
quentium pensionum posse cuitari, nempe quoni-
am incertum est, quanta eius summa futura sit,
utpote quæ ex temporis & usus aestimatione &
successu pendeat: ideoque augeri possit, Interim
tamen pœna non crescit ex temporis productione,
siquidem uti conuenta est ita soluitur, neque ad-
augetur, cum tēpus non sit causa productionis, vel
augmenti pœnalis, sed conuentio & persona ipsa
contrahentis, vnde Paulus in l. si pœnam ff. de ver-
bor. obligationibus eum qui pœnam stipulatur
certum stipulari respondit, nimirum eo casu, quo
tanquam pœna stipulationem ingressa est.

Finaliter oportunè dicendum, quod hoc loco
comprehensa sit una species eius quod interest,
de cuius summa non integra nec quantacunque es-
se potest ipso iure definitum est, cum usura ex us-
sus pecuniarij diuturnitate pendeat: Interim tam-
en de definita summæ per singulos menses quan-
titate constat, Ita ut quamvis vel plus vel minus
intersit, sola tamen summa præstetur de qua conc-
uenit.

L. 13.

Qui semisses) Semisses usuras Iustinianus di-
midiam centesimæ appellat, quæ quidem usuræ ci-
uiles & modicæ videbatur, & has idem Iusti. exer-
cere permisit ijs personis, quæ medium locum obe-
tinent, hoc est, ijs qui neque negotiationem exers-
cent, neque honorem illustrium adepti sunt, id
que ob eam causam, quæd bæ personæ non soleant
ex per-

D E V S V R I S.

ex pecuniae sue usu tantum sibi comparare commodi, quantum negotiatores, aliquanto tamen amplius, quam illustres, qui nullo modo negotiationem exercent l. eos C. hoc titul. ubi elegantius usuras tēs perauit secundum personarum qualitatem & dif- ferentiam. His semiſſibus usuris adæquo reditus, quos ditiones quotannis percipiunt ex suis prædijs 6. aureos de 100. Plinius lib. 14. cap. 14. ex hoc inquit usura multiplicata ſemiſſibus, quæ ciuilis et moderata eſt, in C. Germanici filij principatu. Vc- rūmenim uero quod ad mentem huius capitii attin- net, ita deductionem eius ſecundum ea que propon- nuntur inſtituere conueniens fuerit: Cum quilibet poſſit de ſuo iure recedere l. ſi index ff. de minorib- bus l. pactum ff. de pactis, penes creditorem eſt mi- nores usuras recipere quam ſtipulatus erat, ac ita diſcedere à iure ſue ſtipulationis per propriam pa- tientiam, quod maximè in debito odioſo, qualis eſt usura, admittitur. Accedit quod Iura ſint promis- ra ad liberandum quam ad obligandum, l. aduersus creditorem & l. quamuis C. hoc titul.

Per multos annos) Aliqui hic intelligunt tri- ennium, cæterū per multos annos intelligit nun- ter quaterque, ſed diu, vel quod idem eſt, per longū tempus. Id autem interdum eſt per 10. interdum etiam per 20. annos, l. ſi cum §. ſtriecto ff. qui & a quibus. At dicet aliquis cur hæc exceptio de minorib- us usuris receptis, aduersus creditorem locum habeat: cum nihil unquam de minorib. usuris re- cipieſdiſ pactus probetur, cui respondendū, quam- uis

TRACTATVS.

uis verbis pactus non sit, nihil tamen obstat quod minus dicta exceptio locum habere possit, non enim tantum quis verbis aut literis conuenire creditur, verum etiam re & facto, tacito & pacto, & quodcumque tandem sit quo voluntas ostenditur. 2. ff. de pactis, hoc etiam procedit si usura ciuitati debita fuisset l. aduersus C. eod.

Qui ex indulgentia negligit aliquid petere & alius interim percipit commodum, hoc postea diu neglectum generaliter peti non potest, ut hic & l. mulier §. si haeres ff. ad Trebellianum. Huc pertinet, quod patientia pro facto habetur l. restitutio d. tit. sic mutuum patitur præscriptionem eiusque condicō 30. annis excluditur, si tamen personaliter originem sumpfit: Ecclesia quae prius legijs multis gaudere solet, in tali casu 40. annos pro se habet antequam excludatur, Harmenopol. lib. 1. Epit. titul. 3. de fiscalib. qui ex prædijs, aade l. 1. §. ad hæc C. de annali exceptione.

§. Quæsum est) Generatè quando agimus iudicio negotiorum gestorum, non tantum à gestorib. nobis debet præstari sors, sed etiā usura, quam ex nostra pecunia percipere potuissimus, ita est tecūtus in l. at qui natura §. non tantum ff. de negotijs gestis, sed huic sententie ex hoc loco appendix adiungitur, & quasi quedam exceptio inducitur (quippe nulla regula tam generalis est quæ non habeat exceptionem, vel quæ non restringatur, ut colligunt doctores in l. promittendo ff. de iure domini) quæ est, si Dominus non sit solitus exercere

DE VSURIS

ercente cum sua pecunia, tunc non tenetur procurator
negotiorum gestorum ad usurarum præstationem:
Et sic multum intererit, consuerit quis apud se
ociosam pecuniam retinere, an vero ad usuras siue
fœnus collocare.

Idq; ex consuetudine mandatis) Consuetudo pa-
tris familie attendenda est l. 50. §. ff. de legatis
j. Ita intentio cuiuslibet attendenda est c. susceptu
de rescriptis. Similiter si de intellectu legis quæras-
tur & dubitetur, consuetudo loci attendenda est,
quæ facilè declarat legem l. si de interpretatione
ff. de legibus. Hæc tamen consuetudo ita accipien-
da est, ne cum natura dissentiat c. quo iure t. mala
consuetudo 8. distinctio. deci. c. ratio nulla not. pri-
mo de præbend.

Huc pertinet, statuta secundum loquendi us-
sum communem & consuetudinem intelligenda
esse, l. libero §. quod tamen Cassius ff. de legatis 3.
Bartol. Rubr. C. de nou. Cod. facien. & l. Labeo,
ff. de supellestile legat. l. vt Alphenus l. amiculus
l. in vulg. ff. de verborum significat. c. ex literis, de
dispensat.

His addo quæstionem tanquam proximam pe-
dissequam, quomodo videlicet verba & rerum vo-
cabula sint intelligenda, ad quod dicendum, quod
ea accipienda sint secundum consuetudinem loquen-
di, vnde verba quæ iuxta consuetudinem commu-
nem præsenter dominante & usitatam accipiunt-
tur, propriè accipi dicenda sunt, hoc etiam in pœnis
locum sibi vendicat c. quamvis versicul. ita usus,

TRACTATUS.

de verbo significā. c. quanquam 2. q. 7. l. si vxor §.
1. ff. de adulter. c. 1. de iniurijs in 6. ut vulgo scriſ
prioribus persuasum esse video, Ioan. And. c. funda-
menta de eleſtio. in 6. in Nouell. gloss. c. nonnulli
de reſcriptis Bartol. l. libellorum §. ſed ſi aliud in
ſi. ff. de accusationibus. But. & Abb. d. c. quamuis
& Aret. c. per tuas, de probationibus cum ſimilib.
Huc pertinet quod & sermonis auctoritas à confue-
ſudine ſuperetur, teſtis eſt Fabius lib. Institut. Ora-
tator. primo, Sapidiſſima & lautissima hæc eſt ma-
teria quam deguſtaſſe tuum palatū, optime lector,
te pœnitere non poterit.

Oppositum contrarium.

Hoc loco ex ocioſa pecunia uſuras petere per-
mittitur, ſi dominus conſueuit fœnerationem exer-
cere, velut & in l. ſi fundus legatus, & l. ſi ita le-
gatum eſt ff. de legatis 3. ubi mentio fit eius pecu-
niæ, quæ fœnerandi cauſa aſſeruatur tantisper, de-
nig ex l. præſidis ff. ſi certum petatur. Idem proba-
tione obtinetur, nam ibi præſidis prouinciae Officia-
les ac tanto magis omnes reliquos, fœnebrem pecu-
niam exercere poſſe euidenter conſtitutum eſt. Ergo
fenus fuit permifſum apud Romanos, qualem abo-
minationem & noſtra tempeſtate plerique impie
tractant ad depauerationem aliorum.

Satis prægnans obiectio, respondendum tamē, Solutio.
apud Romanos fuiffe licitum exercere fœnebrem,
ſed nunquam ſuprā modum legitimum, qui tamen
farious obſeruabatur, in quo idē uſu veniebat, quod
quibusdam in morbis ſolet, quibus et ſi mediciſana
tricem

DE VS VRI

Brictem manum apponere cupiant, tamen quia nulla
sum in expedito remedio vi hementiae morbi ins-
crescentis inuenire possunt, ubi mala per longas for-
tē inualuere moras, conniuere ad tempus necesse est,
ac notum est illud, Ne culpes sed feras quod muta-
ri non potest,

Ouidius:

Non est in medico semper releuetur ut æger,

Interdum docta plus valet arte malum.

Eodem modo Iure consulti in hoc scrupulo exis-
mendo luctantur, licet parum proficiant, nihilomis-
nus tamen regula Iuris Ciuilis, ad quam omnis ratio-
& mens, quæ est anima legis redigenda est, vides
licet usuras nunquam nisi ob id quod in veritate et
non in simulata astutia interest, deberi. Addo eti-
am sœpè has deberi, propter honestum lucrum non
nimium sed legitimum, quia sine lucro multi non
possent viuere, Galli dicunt, il faut viure, quando
inbiant lucris rerum vendendarum, & hoc lucrum
sive veniat ex usura sive ex mercatura, vel ex alio
contraclu iam non distinguo, cum idem in genere
sit, at nec in his maxime licitis modis seruatur,
quamobrem licet per caliditatem & nequitiā que-
rundam pessimorum hominum non nihil recessum à
media virtute usurarum deprehendatur, resistit
tamen ea iuris æquitas vi qua potest vitiosis homi-
num moribus, neque enim si homo aliquando cares
at ratione, ob id homo esse definit: Ac recte licet Ius
in hac parte toleret quædam inconuenientia, non
tamen enormia, nunquam tamen approbauit neq;
approbabit, in quantum ius constaturum est: iam
verò

TRACTATUS.

Verò cuilibet sensum communem habenti innotescit, diuersa esse tolerare & approbare, multa tolerantur quorum correctio est difficilis, interim tamen non approbantur. Ita Deus ipse multa lenitate tolerauit vasa quædam iræ apparata in interitum, non tamen approbavit neque approbat vñquam: neque enim vult interitum hominis, sed potius eius saluationem. Sed ad ius redeat oratio nostra, licet ius videatur babere cæreum nasum ut plerique DD. aiunt, & iustitia videatur esse quod quilibet in sua causa obtinere possit, vt, Das recht ist vns so weit als wirs bringen vnd fordern können. Itē plus valet fauor in iudice quam tota lex in Codice, besser ein finger vol gunst/ dann ein handt vol Kunst/ Itē, dat veniam coruis vexat cēsura columbas, Item purpurati fures non suspenduntur, sed tantum misere pannosi, sordidi & sordidati. Adde,

Implicat vt muscas transmittit aranea vespas,
Sic parcit magnis lex, humilesq; premit.

Item, in plerisque iudicibus contraria iudicia inueniuntur ait Iureconsultus. Hæc & similia licet per abusum detestabilem committantur, manet tamen iustitia quæ est constans & perpetua voluntas suum cuique tribuens ius & meritum, etiam si fractus illabatur orbis, impavidum ferient iusticiæ amatorem ruinæ: nec videndum quid Romæ fiat, sed quod fieri debeat, & Demosthenes ait, impudens est oratio dicere hoc ita factum est ideo iustum est, non enim exemplis sed legibus iudicantur

DE VSVRIS

dum, l. nemo iudex C. de sententijis & interlocutionibus. Imò ius ut huic malo & pessimo hominum genio occurrere videretur, omnes usurarios improbum fœnus exercentes ordinauit esse infames l. improbum C. ex quibus causis infamia &c. adeò non pepercit iustæ iræ lucretumque est ius optimum cum his corruptis hominum moribus: hoc pertinet historia de Asellio Prætore, qui crudeliter & calamitosissimè interfecitus est, cum vellet innouare veterem legem de fœnore ampliando, ut Appianus tradit libr. I. de bellis Ciuitibus, vnde liquido apparet, Romanos maximo odio prosecutos fuisse usurarum auariissimos questores.

Sed quid accedit, optime lector, quæso attende animum nonnihil: ut in cribro (qua similitudine vtitur Ecclesiastes) multa grana bona simul cum paleis & excrementis excidunt, sic in hominum operibus, inquit ille, nihil tam bonum, quod non habeat in hac corrupta & timida natura abusum & ineptias miserabiles: Certè nutrices pascentes pueros & infantes paululum voluptatis participant, dum quædam cibi puerilis frusta inglutiunt, quasi usuram inde abstrahentes, quod tamen non est admodum damnosum: ita & in alijs contingit, estque ferè impossibile in his modum ad amissim seruari posse, ut non multa errata simul committantur.

Ex hoc fonte Iureconsulti concederunt mediocre & temperatum fœnus exercere, Item mee die.

T R A C T A T V S.

distrem deceptionem in emptionibus & venditionibus, & quidem eam naturaliter, hoc est, Iure Gentium (sicut & Iure Gentium usurae sunt introductæ, neque enim unquam his carus it hominum conuersatio,) concedi affirmant, vnde & propter leuem deceptionem & exiguum erat datum circumscriptioñis non rescinditur venditio : cum tamen Apostolus dicat, nemo fratrem suum circumueniat in negocio : sed præfati Iureconsulti asserunt hoc, haudubie resipientes ad conditionem præsentis naturæ qualis nunc est disposita, leges quippe moribus hominum accommodandæ sunt, hi verè mores non sunt tetragonici. (Quod decus, inquit Simonides Philosophus, soli Deo tribuitur) Hinc etiam corruptis hominum moribus seruiunt, nec perfectionem interiorem cordis requirunt, sicut C H R I S T I dicens præcepta, Si quis tibi alapham in una maxilla impegerit, obuerte illi & alteram : Item, das te mutuò nihil inde sperantes : Item, auferentis tunicam concede & pallium : Item, non vindicantes vosmetipſos : Item, persequenteribus vos besedicite : Item, gladium neque peram habeatis in via cum similibus : Iureconsulti contra, vim vi repellere licet,

Armaq; in armatos sumere iura sinunt. Item, Pessima fraus recte fraude repulsa fuit, Item ex mutuò licet stipulari usuras : Nec tamen hec pugnant, Christus requirit omnem suorum discipulorum subjectionem, interiorem humilitatem,

DE VS V R I S

que est magna virtus in conspectu Dei. Item charitatem in omnibus habitote, que Deus est, non amara, et que non excandescit, omnia fert, omnia in bonam partem interpretatur, &c. Hæc sunt super celestia & quasi metaphysica, si quis instituat facere comparisonem Iuris Ciuilis & præceptorum Dei, Ius Ciuale gubernat homines super terram, præceptum Dei auocat eos ad considerationem bonorum cœlestium & æternæ salutis, Ius Ciuale tuetur corpus, & eius defensionem mandat, præceptum Dei nutrit animam & illi medicinam promittit, non multò aliter quam illi circumforanei medici collo-

De differē: ria aut emplastrum adhibentes, tantum externæ huius
tia sacræ mani corporis cuti, & medici verè Theorici, qui in
scripturæ tus considerant hominis constitutionem perfectius,
& Iuris Ci & causam morbi scrutantur, inter se differunt, quo
vilis.

rum hi præstantiores & perfectiores sunt illi: ita
& leges ciuiles habent se ad externam curationē pa-
cis: verbum verò Dei interna vulnera curare prospic-
cit. Est & hoc discrimen euidens, leges ciuiles quo-
tidie mutantur, statutum Dei in æternum manet,
Iura Romana in sua functione vident nec egredi-
untur eam ad tempus, seruiuntque fero negotijsq;
publicis. Præceptum Domini tanquam caduca illa
bona non multum respicit, admonet homines tan-
dem moriendum, & quærenda æterna bona: ita Ius
Ciuale docet diuersa, non pugnantia, de alijs rebus
loquuntur leges Politicæ & de alijs Sacra scriptus-
ra, pugnantia nulla est nisi quis eam finixerit pro-
pria inscitia deceptus, quod si esset, lex inferior ut
sunt

TRACTATVS.

sunt leges ciuiles, cederet superiori ut sunt mādata
Christi, Iureconsulti spēcant maximē ciuilē scie-
tatem, neq; ponunt pedē in alieno loco, ut habet pro-
verbium. At hēc dum scribo venit mihi in mentem
quod lector putare posset, me hīc Theologum agere
& non Iureconsultū, neq; esse facultates miscendas:
cui respondendū, Plurima extare in Euangelijs Ies-
su Nazareni & in Epistolis sanctorum Apostolo-
rū pertinentia ad Rempub quibus & mores exter-
nos instruunt, non secūs ac iura ciuilia, in genere
tamen, quod patet ex decimatercio capite ad Ro-
manos, Imō fortius dicetur si Apostoli iudicassent
Iura Ciuilia & multorum Philosophorum senten-
tias Politicas, quas bis terque Paulus inter sua scri-
pta allegauit, sufficere ad disciplinam & morum
honestatem externam, nequaquam scripsissent vla-
terius de rebus ipsam, nisi quis dicere sustineat:
Apostolos non voluisse religiosos & Deo deuotos is-
ta viuere, ut nullam obseruarent disciplinam Po-
liticam, sed potius postquam noſſent iam viam fa-
lutis, non negligenter etiam corporalia, que con-
cernunt huius vitae sustentationem, non etiam
postponerent esse participes legum ciuilium, &c.
Sed quoquomodo hēc se habeant, illud negare non
potest, Apostolos multò perfectius in genere tamen
non in specie, quod propriè fecerunt Iureconsulti,
vitam politicam, quam iura ipsa instruxisse, memi-
ni Philippum Melanchthonem (qui Anno 1560.
19. Aprilis Vuitebergæ mortuus est,) meum olim
præceptorem honorandum recitare dictum Pauli,

DE VS V R I S

In hoc sitis ambitiosi ut propria faciatis, & addere, si Augustus Romanorum Imperator legisset hoc dictum, iudicaturum eum fuisse, prolatum hoc & dictum est polititi & sapientis viri. Ac quidem pro more habent Apostoli, quod postquam docuerunt homines de vita æterna, instruant eos quoque in conuersatione morum, honestate vitæ & disciplina: Noui & alium Doctorem Iuris, qui edidit commentarium in Psalmum quendam, in quo habetur, quām speciosi sunt pedes Euangeliæ Zantium, &c. ubi affirmat (interim nulli deroogo sui arbitrij libertatem) si non extarent libri Iureconsultorem posse Rem publicam gubernari ex solis Epistolis Pauli: quod profectò non est vals de malum opinari, noui hominem quod sit can didus & doctus. Utinam nostrates Iureconsulti nunquam obliuiscerentur in Iuris Ciuilis interpretatione moralia dicta adhibere ex sacris scripturis deprompta, rarius enim impingerent & certius loquerentur: Et quidem hoc maximè fieri velim ex Decalogo, verissimum quippe, quod nullus & perfectior & rectior sit Iureconsultus, quām is qui reuocat leges Iureconsultorum & negotia incidentia quasi examen instituens lapidis Lydij ad Decalogum rectè & moraliter intellexetum, dixit hoc non semel Hieronymus Scorpious professor olim Iuris celeberrimus in Academia Vitebergensi. Huc pertinet & illud, Leges non dediantur sacros Canones imitari. Ac sicut Papa indiget Imperatore in secularibus, ita Imperator

T R A C T A T U S.

rator Papa in spiritualibus, ut Canonistæ testantur, sed ad rem.;

L. 14.

Hæres rogatus) Adiunge l. 58. §. hæreditatem
ſſ ad Trebellianum l. ſi marito in fin. infra ſoluto
matrimon. l. 3. §. nonnunquam infra eod. Eſt au-
tem summarium argumentum huius legis, quod
poſt moram natus debeatur ex fideicommisso.
Quanquam autem grauis fit diſputatio, an in re-
ditu & fructu ſit partus, vt Paulus hic inſinuare
videtur quod ſit in reditu, alij negant eſſe in in fru-
ctu, cum omnes fructus hominis cauſa producan-
tur & non econtra, quare in fructu nequit eſſe
ſe, ſed hoc poterit reconciliari inſpectis iſpis ne-
gociorum circumſtantijs, quis, quid, ubi. Ego
quidem arbitror rectiſſime dici poſſe legibus e-
videnter suffragantibus, exploſis friuolis contra-
rietarybus: quod partus ancillarum in reditu ſit,
non tamen in fructu iuxta l. in pecudum, inf. eod.
que res faciet etiam d. l. in pecudum clarius in-
telligi.

Ante diem fideicommissi cedentem) Quæritur
hic quando dies fideicommissi cedat, ad quod præ-
mitte intellectui, præuiæ cuiusdam inſpectionis
gratia, quod duplex ſit aditio hæreditatis, una
qua non acquiritur dominium, vt in fideicom-
missarijs hæreditatibus, que reſtitutioni ſubias-
cent, & ibi hæres qui adit facit fructus ſuos, donec
veniat dies reſtitutionis, qua de cauſa hic definis-
ter quod partus ancillarum & fructus ante diem fi-

M 4 deicomo

D E V S V R I S

deicommissi cedentem non restituantur. Altera est
cùm fideicommissarius recipit hæreditatem in eāq;
plenis dominij velis transit, ideoq; fructus qui post
acquisitum ex causa fideicommissi dominium ex ter-
ra percipiuntur facit suos l. Herenius Modestinus
42. infra eod. Cæterū cùm plerique hanc rem mi-
rè intricauerint & nœ intelligendo fecerint, vt ni-
bil aut parū intelligerent inde alij, maneamus nos
cum legibus recte intellectis, & errantium inter-
pretationes seu potius peruersiones, missas facias-
mus: veritas autem & certitudo quæstionis in hoc
loco est, quod fructus non veniant aut ingredian-
tur fideicommissariam hæreditatis restitutionem,
nisi facta sit mora, aut nisi quis specialiter fuerit ro-
gatus vt fructus restitueret, l. fideicommissariam
ff. ad Trebellianum, quippe ex voluntate testato-
ris accessio fructuum & usurarum venit & debe-
tur, quamvis mora facta nulla sit l. 3. §. nonnunquā
supra eod.

(Cùm in fideicommisso restituendo moram fecis-
set) Mora nihil aliud est, quam iniusta dilatio eius
quod fieri debet, & hæc committitur à die & tem-
pore quo debuit aliquid fieri, vel quod idem est per
diei appositæ lapsum, interdum etiam per litis con-
testationem committitur, vel etiam per eius cui de-
betur denunciationem congruo loco & tempore fa-
ctam, purgatur verò generaliter per obligationem,
depositionem & consignationem. Huius moræ effe-
ctus est solutio usuræ, vel eius quod interest in con-
tractibus bonæ fidei, hic referenda est quasi mora,
nam

T R A C T A T U S.

nam recte, Az o inquit, usuras deberi ex mora vel
quasi mora, cum & illae ex quasi contractibus debe-
antur & descendant: nunc intellectis præmissis
præsentia cognoscantur: si nulla mora sit facta in
restituendo fideicommisso ante diem eius cedentem
partus editus & quidem ante moram non est resti-
tuendus, secus si mora facta sit, ut & Paulus hic
respondit.

L. 15.

Argumentum) Vsuræ fructuum non debentur,
agit igitur hic textus de maximis usuris, quas vo-
cant accessiones accessionum, commoda commodorū
l. 2. §. si indemnitas, ff. de administratione reū &c.
Item fructus fructuum, siue usuras usurarum quas
Germanici mercatores den vmbeschlach appellare
confueuerunt, quales usuræ in vniuersum sunt pro-
hibitæ l. si C. eod. Cæterum inuestigant D D. subti-
les rationes cur hæ usuræ sunt prohibite & inter-
dictæ, sed rectius est eas rationes contemnere, quam
anxius indagare, dicamus nos simpliciter ideo eas
esse prohibitas, quia nimis magnum onus est &
intolerabile pondus earum, accedens proximè ad per-
niciem hominū, sicut accidit olim Romæ & in pro-
vincijs, ubi plerique cogebantur ad præstationem
4. Centesimorum, hoc est, 48. solidorum siue aureo-
rum Vngaricorum singulis annis pro centū, & qui-
dem has usuras tanta immanitate & diritate exi-
gebant, ut Scaptius procurator Brutus (quem etiam
Deus puniuit præmesso in Philippis genio) Senatū
Saliminium in Curiam incluserit, donec quinque

M 5 Senatoꝝ

DE VSURIS

Senatores fame perierint: ex quo exemplo manifestum fit, quod captiose & immodece usuræ sive crudeles hominum vexationes. Audi sequentia (horresco referens monstrum horrendum ingens) legimus Athenas temporibus Solonis per usurariis os sic fuisse oppressas & exhaustas, ut non modo fundi & agri aliaque bona immobilia fuerint sus pra modum fœnore grauata, sed etiam ciues coacti fuerunt se vendere usurarijs, eorumque mancipia fieri, Ibi Solon ut huic malo medicaretur, prohibuit, ne quis qui liber natus esset se alteri venderet aut manciparet, & ne quis de fundis aut bonis immobilibus usurpas caperet. Sic scribit & Aristotes lib. 6. politicorum Oxylum insigni virtute principem, constituisse & mandasse, ne fœnus daretur de fundis aut bonis immobilibus: ecce correctionē: cognoscet iam aliam, truculentam, historiam si placet, Urbanus Regius narrat Psalm. 15. morem esse alibi (locum non addidit credo quod ibi sit ubi ille vixit nempe in Saxonia) quod ubi mutuatarius non expedit solutionem debito tempore, creditor usurarius curet depingi in charta quadam debitorum & fideiussorum nomina cum familijs, unum in forma latronis, alterum in specie suspensi alicuius patibulo veluti furis, tertium alligatum Asino vel cani, eamque chartam sic enormiter depictam facit affigi valuis templi publicis in debonestamen tum eorum, & semel inquit, &c. vnde einmal ließ ein wücherisch Weib einen solchen brieff anschlähen mit schändlichen gemeld. vnde

T R A C T A T U S.

junor schreib sie an den Leser. Mein innige
bedt zu Gott dem Herrn/ vnd wes ich gutes
vermag zuthun/vnd geben euch schriftlich
Flagende zu erkennen/ &c. Wie ein grosse an-
dacht war hie/ gleich hernach schmehet sie
mit worten/ vnd gemeld etliche namhaftige
ehrliche leut/ als weren sie Diebe/ Mörder/
Meineidige/ Ehrlose/wissentliche bößwich-
ter. Audi adbuc optimè lector Historias dignissi-
mas, de usurarijs excellentibus, Alexander Ma-
gnus pro suis militibus per usurarios exhaustis
magnoque ære alieno pressis dissoluit æs alienum,
cuius summa 9870. talentorum fuit, hoc est, supra
nouem quinquaginta Tonnas aureorum ut nos vo-
camus, quas usurarijs debebant, inde moderatus
est tales usuras tanquam enormes. Det Deus &
nobis. Alexandrum aliquem aut Solonem qui usur-
ris istis immanibus modum ponat, easque impedi-
at. De Romanis itidem testantur Historiae, cum
Romæ aliquando usura etiam excreuisset & inun-
dasset, multorumque ciuium facultates deuora-
set, duos: videlicet Valerium Publicolam & M.
Rutilium, constitutos fuisse, ut usuræ modum sta-
tuerent: hi ipsi soluebant usuras partim ex æra-
rio publico, aut fisco urbis, partim de bonis aut fas-
cultatibus ciuium obæratorum aut debentium, for-
taffis ideo, ut seditio & tumultus aliaq[ue] incommo-
da & pericula vitarentur & p[ro]cauerentur. Paulò
post autem Genutius Tribunus constituit, ne vlla
prosperus usura exerceretur, Item cum Papyrius ado-
lescenti cuidam quem per usuras mancipium suum

D E V S V R I S

fecerat, vim inferre vellet, lex lata est ne fænerato
 res quenquam in seruitutem redigerent, Item cum
 usurpa sic increuisset, ut seditio inde orta esset, & po
 pulus secessionem faceret, dictator Hortensius ita
 dem coactus est usurpæ modum ponere, de his lege
 Liuium. Sic & primus Cæsar Iulius, cum compre
 risset nimium increuisse & inualuisse usurpam, ibi
 constituit ut omnia quæ supra sorte accepta erant,
 deciderentur & decedirent de summa capitali
 seu de sorte. Ex hac caussa Aristoteles recte ait Ez
 thicoru lib. 4. Usurarios esse αἰσχορότατος, hoc est,
 turpem quæstum exercentes, usurarius enim excess
 sius accipit, ubi iure nihil accipere potest, non plus
 quam accipere debet. παρῆσ ταῦτα οὐδὲ λαθε
 βάρεσσι, καὶ οποστοντες οὐδὲ. Hæc enim sunt ipsius ver
 ba, unde meritò Germanis stulreuber vocantur,
 hoc est, raptores sedentary, qui domi & in ocio &
 quiete agentes aliena deprædetur & rapiant. Hæc
 Ethnici iudicarunt, quanto magis id decebat agno
 scere Christianos? Vetus tamen hoc malū est, ut co
 gnosci potest ex s. apud Nehemiam, ubi scribitur
 quod Iudei post remigrationem ex Babylone, ege
 state pressi, etiam centesimas dare coæti sint fratri
 bus suis. Ex quo loco manifestum fit, quod errant
 Iureconsulti illi qui assignant Socino explicationē
 & deprehensionem centesimæ, cum ea in usu fac
 rit Nehemias, Nehemias autem longè antè fuit q
 Romani & Alexander imperauerunt, nec dubita
 ri potest, quin centesimæ exactæ sint temporibus
 Nehemias, nam textus id palam docet, ubi dicit
 Nehemias

T R A C T A T V S.

Nebemias, Duces qui ante me fuerunt, grauarunt populum acceperuntque ab eis panem & vinum, tandem etiam argenti quadraginta siclos. Faciunt autem quadraginta sicli decem aureos. Audi amplior rem improbitatem, narratur nunc accipi singulis nundinis Lipsensibus decem de centum, hoc est, triginta aureos singulis annis de centum, quidam adidunt & Neoburgenses nundinas, sic numerarentur 40. de centum. In die sem fal mach wol usura rōx & heissen Germanicē gebürt von wege des gewechs/ ita usura currit citius quam Heraclitus, iuxta proverbiū, unde & dicunt fœneratores, laß Fein gelt stilligen. Hi verentur die Venefis comedere carnes, at absumere aliorum facultates per usuræ exercitium illicitum & properatum, apud hos flocci penditur: Interim nihilominus gloriantur & splendescere cupiunt, adeò ut ij qui mutuum accipiunt ab illis ita sint obstricti ut nihil tolerabilia ausint ijs denegare, ac per hoc diues & pauperes contrarij sunt, licet Dominus vtrung fecerit, sed diues pauperibus imperat seruitque creditoris debitor, & denique qui mutuum accipit seruus est fœneratoris, ait Salomon in proverbijs cap. 22. fastuo si sunt fœneratores, volunt insuper rogari, fingunt se summam benevolentiam præstare, cum alijs dant mutuū sub usuris, cùm preces sint magnum preciū, quod illi non existimant, quippe illorū manus sunt occulatae credunt quod vident. Illi sunt supplantes, sie vbersezen einem anderen heimlicher weisz/ quia se venditant, palliant & ornant se vris

DE VS V R I S

vix modis, sequere bonos & honestos iudicant, & tales haberi volunt, suaque bona opera & officia prolixè deprædicant & ostentant, ne conspici posset, quò boues (quos caudis in antra sua, ut Cacus ille Pæticus inuersos præpusterè trahit) sint abducti. Tales ponendi sunt inter falsos martyres, ut inter Manichæos, Arrianos, Donatistas, Pelagianos, qui mirificè & supra omnem modum suam patientiam summam & incredibilem, & crucem atque afflictiones grauißimas. Prædicauerunt & iactaverunt quod scribit & D. Augustinus de Donatis stis. Ita probdolor verissimum est, quod quilibet nunc cogitat & solicitis computat articulis, ad meum usum, ad meam usuram, mibi commodius est, propria premunt aliena non curantur ait Pinardus, recipe ex corrupto & integro, Rips raps/ quid pro quo ut circumforanei medici & stelliones faciunt: ecce nunc peruersissimas humorum extorsiones contra omnem mediocritatem, quia haec non sunt intelligenda promiscue, sed de excessu.

At ut redeat oratio mea ad textum unde digressa est: usuræ usurarum ob hanc quoque rationem remotæ sunt, quod nullus modus usurarum possit seruari, si tales concederentur, & esset quodammodo pœnam pœne exigere, quod foret inhumaniissimum & alienissimum ab hominum utilitate, non enim est (quod contingit in talibus usuris) afflictio addenda afflito iuxta l. Senatus censuit ff. de accusationibus. Quippe qui debet ciuiles usuras pendere satis superè prægrahatur, ut ea de causa

T R A C T A T V S.

ad grandiores & inciuiores vrgeri minimè debet. Item si usuras usurarum petere liceret, aliquis duos cibos ratione ciuili caperet, & due causæ lus eratiæ in eundem hominem concurrerent quod iura prohibent, & si res aliena Instit. de legatis. Idem etiam bis exigeretur ut sit in actione usurarum: At tamen quamvis grauißimum hoc esset, hœ usuræ usurarum exigeabantur ante constitutionem Iustiniani l. vlt. C. eod. redigebantur enim in sortem stipulatione interposita. Item exigeabantur usuræ usurarum in condemnationem deductarum l. i. C. Theodo. de usuris rei iudicatæ, quod etiam Iustinianus stulit l. 3. C. de usuris rei iudicatæ.

Restabat querendum an fructuum usuræ exigit possint, & an in iudicium veniant: ad quod breuer dicendum, fructuum creditorum ut frumenti &c. usuras peti posse, sed in his quid iuris seruitur ex superioribus manifestum est: Hoc igitur in loco de ipsis querimus qui quasi accessiones in iudicium veniunt. Totum hoc quale sit percipies si intellexeris fructus aliquando peti ut accessiones, & tunc usuræ non debentur ex fructibus, aliquando verò ut sortem & tunc usuræ debentur ex fructibus. Ita facit difficultatem quod interdum fructus ut principale considerantur, interdum ut accessoriis & pro hac diuersitate fructuum usuræ debentur vel non debentur.

Fructuum perceptorum usuras deberi ante as Pugnantiactionē hæreditatis illatam expressè ait Papinianus aduersari in l. bæres ff. de petitione hæreditatis, Ergo usus trius. ræ frus

DE V S V R I S

væ fructuum debetur secus quam iam decisum est.

Conciliatio.

Manifestum est ex l. item veniunt ff. allegato titulo, fructus perceptos hereditatem facere ampliorum, & ob id in corpus sortis redigi, quo sit ut non reputentur esse in accessione, sed transeant in summam principalem, & ipsi sorti incorporentur, suntque quasi propria pertinentia, quod cum ita sit innescit fructuum usuras non peti, sed aliquid quod respectu sortis debeatur. Idem sensus resultabit, si quis propositum textum introsperherit: denique ut plane dicam quod sentio, hi fructus non tantum accessorium vulgare petuntur, sed tanquam id quod sorti inseparabiliter adiunctum sit, quod si id voces inseparabile accidentis cum Dialecticis descendit causa non valde erraueris, sunt enim dicti fructus quasi quædam proprietates, quibus ipsæ res cum sunt soluedæ non exuuntur, sed simul cum ipsis veniunt & quasi pedissequæ comitantur.

Secunda Antinomia.

Pensiones domus fructus sunt & accessiones l. prediorum, & l. vlt. C. de petitione hereditatis, vbi & usuræ pecuniae, & agri fructus, & ædium pensio legitima augmenta vocantur, inter se comparantur, & quidem huius pensionis usuræ petuntur, Ergo & fructuum usuræ cum pensiones sint fructus d.l. prædiorum.

Solutio.

Usuras pensionum ex mora deberi constat l. preses, C. locati, l. cum quidam, &c. ex locato, infra hos titul.

TRACTATVS.

titul: quod verò ad factam obiectionem attinet, ita
distinguendū est: quod aut dominus pensio sors princi-
palis sit, veluti cùm quis domum locauit, unde u-
suræ facta mora velut ipsis sortis rectè & ordine
exiguntur, aut est accessione, ut cùm vernis hæres ab
eo qui pro hærede gessit, & domū quæ summa prim-
cipalis est & eius insuper locationem, quæ quidem
in accessione est, repetit, quo casu usuræ peti neque-
unt, non magis quam agri fructuum, quia dominus
pensio in fructu est, denique pensiones quidem voca-
cantur fructus similitudine quadam, non penitus
propriè, quatenus videlicet fructus pro omni fruc-
tu accipiuntur: Interim verò pensio sæpè pro ipsa
sorte accipitur, ut iam declaratum est in hypothesi.
Ex quibus de facili intelligitur, quod pensionum
usuræ si tardius pensiones illatæ fuerint, peti pos-
sint: quibus ita premissis stabit adhuc conclusio,
quod usurarum usuræ peti nequeant, nec debeantur,
adèò ut si index aliquem in usuras usurarum conde-
mnauerit contra leges & sacras constitutiones e-
cum facere Modestinus responderit l. præses, ff. de
re iudicata.

Huc referenda est prohibitio Anatocismi quem
regenerationem, nouationem quæ siebat vel stipu-
latione vel iudicato, renascentiam usurarum quasi
implicationem gradatim factam & texturam sub-
inde crescentem velut partu quodam fœcundam re-
ctè appellaueris, de hoc paßim historici multa tra-
dunt: eum Gallici practici exponunt renouement
a usuræ quando on conuertit les arrierages en fort
principal.

N L.16.

DE P S V R I S

L. 16.

Liberalitatis) Liberaliter donanti non debet esse oneris sua munificentia, vnde liberalitatis & donationis usurpas postulare auarissimum & iniurissimum est, hoc pertinet proverbum Germanicum, Einem gegeben pfert sal man nicht ins Maul sehen quo & Galli crebro utuntur, dicens tes, au cheual donnè ne luy regarde enla bouche. Eadem de causa & humanitus est constitutum donatorem tantum condemnari oportere in id quod facere potest l. Diuus Pius ff. de regulis Iuris. Ac generaliter personis, que in id quod facere possunt damnantur, non totum quod habent extorquent dum est, sed & ipsarum ratio habenda ne egeant, l. in condemnatione d. titul. l. si extraneus ff. de iure dotium, l. si quis crediderit ff. de pactis l. maritum ff. soluto matrimonio. Ac tantum absit, ut libertatis usurparum præstatio exigi non possit, ut debeant illis decerni alimenta de publico, qui ob munificentiam erga patriam suam patrimonium exhauserunt & ita facultatibus lapsi sunt l. 8. ff. de decurionibus. Hoc iam non est timendum, quia talis liberalitas nusquam inuenitur, ac melius est, ut demus ne nobis sit penuria, & ita consulere & prospicere per retentionem bonorum & non per repetitionem, quod non est gloriosum. Proxima his quæstio est, quid si bona donatoris & promissoris liberalitati non sufficient neque soluendo fuerint? Item si donator factus sit pauper? Respondendum, Praetor moderabitur Iurisdictione iuxta normam tamen

T R A C T A T U S.

Bamen l. 9. ff. de pollicitationibus, ut interim non dicam sutilius esse promittere aliquid ultra vires suas, sed tamen hic error tolerandus est, cum saepè homines amplius de suis bonis sperent quam in ijs est, teste Iustiniano. Porro quod hic dicitur liberalitatis non deberi usurpas cum grano salis (ut dici solet) & sapienter accipiendum est: nam si quis pollicitus fuerit Reipublicæ opus se facturum vel pecuniam daturum in usurpas quidem confessim non conuenitur, ut hic, sed si moram cœperit trahere, usurpæ accident l. 1. ff. de pollicitationibus. Hæc tamen vera sunt si quis ex causa promiserit, secùs si sine causa, nam tunc perficere libertatem non cogitur quasi promissis diues quilibet esse queat: Estque quasi nudum pactum & instabilis promissio temere facta, ut Herodotus scribit, sine firma promissione & causis validis, non manent firmæ & stabiles promissiones, quod adeò verum est & obtinet, ut quamvis promissio sine causa facta, geminata sit, aetionem tamen ciuiliter non pariat, contra quam ab interpretibus existimatum est l. si certis annis C. de pactis. Proinde ut explicatius hæc intelligi possint, dicendum, quid hic propriè per liberalitatem comprehendatur: sciendum itaque per liberalitem in Rempubl. intelligi non quidem legatum, quod haeres necessariò dat l. si legatum ff. de operibus publicis sed munificentia inter vos quamvis qui donat conferre in Rempu. liberaliter intelligitur.

¶. Cum usurpæ Emptor in mora non est sol-

DE V S T R I S

uendi precij cui rest tradita non sit ut fructus percipere possit, ac nemo ultra id quod accepit obligatur l. rogasti §. 1 ff si certum petatur, l. si tibi 10. ff. de pactis, quemadmodum legatarius non cogitur subire onus iniunctum sibi a testatore nisi soluo legato l. eum cui ff de fideicommissariis libertatis, ac placet inquit jurisconsultus non cogi eum reddere quod non accepit l. mulier §. sed enim ff. ad Trebellianum.

Qui fructus non perceperisset) Sicut et quisimum est emptorem tradita sibi re precium numerare vescitori, & si non numerauerit usuras insuper precij dependere l. Julianus §. ix vendito, ff. de actionibus empti, ita econtrario, iniquum esse hoc loco decidatur usuras ab eo exigi qui fructus non percepit, nam usurae non diuelluntur a fructibus, & ab usu ri veluti fructus non separantur a fundo ex quo proueniunt, quando de debitioe eorum queritur, vnde et alibi fructus ius fundi dicuntur l. si a reo §. si a reo ff. de fideiussoribus & mandata. Praeterea fructus ipsis rebus accepto feruntur a fruendo dicti l. in fideicommissariam ff. ad Trebellian. sic & fines fundo magis quam personis adiudicantur l. 4 ff. finium regundorum. Ex quibus satis evidenter apparet, quod usurae non possint exigi aut requiri ab eo qui fructus non obtinuit, cum usurae vicem fructuum referant & meritò non sint ab illis separandae l. usurae inf. cod.

Nunc finaliter hic querendum, ante traditio mem rei venditae ut usurae precij non currant atten-

T R A C T A T U S.

de igitur quod aliqua ratio post traditionem rei venditae emptorem subiicit usuris nondum soluto preceo, sit hoc propter fructus rei venditae, haec eadem ratio sufficit re nodum tradita ne usurae precij praestentur, nam fructus quidem pertinent ad emptorem ex die contractus et si traditio non interuenit l. fructus l. penult. C. de actionibus empti, si tamen premium sit solutum: sed hoc est sine distinctione admittendum: Itaq; tecum computa in hunc sensum, si pars precij numerata sit pro ea parte fructus pertinent ad emptorem ex die contractus argt. l. xl. §. Vlt ff. de fundo dotali, si totum soluerit ex die contractus solidi quoque ei fructus debentur, alioquin si nihil soluit, fructus ad emptorem non pertinebunt, quia compensantur cum usuris precij.

L. 17.

Hac lex celeberrima est, & facile in hoc titulo principem locum obtinet, eius quod ad primum §. deductio secundum ea que proponuntur ita iacet & qualificata est, aliquis ex stipulatione promiserat si minores usuras non solueret suo & oportuno tempore, maiores se deprehensurum. Postea committitur stipulatio, reus stipulandi vult sibi expediri usuras maiores ex tempore contractae super illis stipulationis, reus promittendi econtrariò conqueritur, petit tempus morae considerari, Diuus Marcus consultus & interpellatus per libellum & viam supplicationis ita rem componi posse significat, mittit scriptum reo promittendi & supplicantis quicunque ille fuerit siue Petrutius siue Ioannis Andreæ fra-

DE VSURIS

ter iam non curio) quod non teneatur soluere usur
ras ex die cōtractae stipulationis, sed ex die cessatio
nis, & ut hoc possit obtinere, accede (suadet) præ
sidem prouinciae, qui poterit hoc quod in controuer
fia est, ad iustum exactiōnē usurarum exigere,
sed hæc constitutio liberum relinquit præsidi arbit
riū componēdi talem disceptationem, & non est
definitiua aut determinata constitutio, non enim
omnino determinat easum cum referatur hoc quod
quærebatur ad arbitrium præsidis, ideoque ad ins
finitum siue non finitum modum excedit, neque
certam & determinatam sententiam reddit, qua
de causa eam Paulus Iureconsultus interpretatur,
inquiens, crescere debere usuras duntaxat ex die
cessationis quod aperte & expresse Diuus Pius non
rescripsérat.

Quincunces usuras) Diuidatur totū quod nomi
ne assis venit in uncias, ut in iure deprehenditur,
ita gerunt quincunces quinque unciae, unde quincunces
usuræ erunt quando quinque aurei vel solis
di vel etiam floreni, prout conuenit, de certum per
euntur & dantur, poteris & ita definire: quincūx
usura est, cum quina in singula 100. quotānis per
soluuntur. Ceterū quicunces usuræ fuerunt leuis
res habitæ & a estimatæ, harum fit mentio in l. as
silio, & l. sequent. ff. de alimentis & cibar. legatis,
has etiam Persius vocat modestas Satyr. 15. diffe
runt autem hæc usuræ à semissibus, que paulo gran
diores sunt iuxta mentem Ulpian. in l. si legatum
ff. de operibus publicis.

Præss

T R A C T A T U S.

Præsidem prouinciae adi) Præsidis vocabulum
generale est l. 18. & 9 ff. de officio præsidis, simi-
le est in l. nam id ita ff. de adoptionibus, ubi idem
Diuis Marcus rescripsit, quod desideras an im-
petrare debeas, & stimabunt Iudices: quod an res
etè fiat videndum, & videtur præoccupare hunc
textum, eò quòd nihil pro sint hominibus præ-
grauatis huiusmodi litigiosis usuris supplicatio-
nes oblatæ principi, cum iterum ad Iudices re-
non definita deuoluantur, & ad præsides pro-
uinciarum, quos & ante facilius conuenire pos-
tuissent, quam ad supplicationes principales cum
difficultate decurrere, verùm hoc non multum os-
nerat præsentem inspectionem, ac conciliari pos-
test ex l. ubicunque cause, & l. omnia quæcunq;
que ff. de regulis iuris, neque enim quæ cognitio-
nem forensem desiderant per libellum vel supplica-
tionem expediri possunt, rectè igitur ad præsidem
& principibus hæc referuntur, quod & hodierna
tempestate apud plerosq; principes Germanie ob-
seruatur, ut vidi ex facto.

Ad modum iustæ exactiōnis rediget) Hoc loco
quædam attingenda sunt de officio Iudicis circa
usuras, & quomodo de ijs inter litigantes statutē
re debeat, Item quomodo creditor usuras & suum
interesse p̄bet, & quatenus iudex eius probationi
credere rem p̄ moderari debeat. Primū illud certū
est, iudicem facere oportere distinctionē eorū quæ
proponuntur, cū ita q; usurarū petitio materia sit odio
sa & pœnalis ciuiliter molliēda erūt potius usurae

DE VS V R I S

per sententiam iudicis quam exasperandæ , argu-
mento legis interpretatione ff. de pœnis , & cùm ius-
ra sint priora ad absoluendum quam ad condemn-
andum in dubio minores statuere debet & leuiores ,
ut sunt quincunces , quanquam autem culibet
sua irra debeant esse illibata , nec possit esse iudex
mitior ipsis legibus , tamen probabili ratione aper-
ritatem usurarum mitigare poterit , quod non est insu-
litum humanitatis intuitu , ad quam iura imprimis
oculum quoties aliquid dubitationis incidit , diri-
gunt l. 1. in prin. versicul. humanitate suggestente ,
ff. quando appellandum sit l. fi. ff. de senten. passis.
l. in omnibus quidem l. ea quæ l. semper in obscuris
ff. de regulis Iuris , l. non tantum ff. de appellationi-
bus . Afferendum itaq; quod iudex circa usurarum
dijudicationem debeat esse clementissimus secundū
ea quæ iam adducta sunt in medium .

Consequens his est ut creditor in petendis usuris
fidem faciat suæ intentionis , ac quemadmodum iu-
dex non debet esse strenuus & durus in decernen-
dis ijs , eodem modo creditor in exigidis , maximè si
aliquomodo eius indemnitati consultum sit , quia
non potest queri si nullum damnum patiatur l. postli-
minium ff de captiuis & postliminio reuer. Probet
itaque creditor conuentione stipulationis usurar-
iæ intercessisse , quod vel literis , instrumentis , te-
stibus , vel etiam religione in supplementum proba-
tionis , alijs & argumentis veritatis faciem referens
tibus obtinere poterit , nam ex ipsis sumi probatio-
nes oportet l. fi. in fi. ff. ad Municipal. quippe in pe-
titione

T R A C T A T U S.

titione usurarum & eius quod interest, spectando
est veritas à iudice, nec admittendum si quis finxer-
it interesse, ut plerunque facere solent lucriones is-
sti qui vndeque & vndeque quod est vilissimum ins-
hiant quæstui arg. I si forte in ff de castris. pe-
cul. ac in summa assumptio eius quod interest, quæ
non est veritatem eius quod interest non perimit.
argt. l. 6 ff. ad Municipal. Ac plus est in veritate
quam in opinione, Item veritas rerum erroribus ge-
starum non vitiatur, sed hoc debet probari, quia ve-
ritas non prodest in foro nisi doceatur, ut dicunt
D D. in l. Duo Tityj ff. de testamentaria tutel. de-
bet etiam in his ante oculos haberi dictum cuius-
dam I heologi: Vbi ius Christi seruatur ibi certum
est nullam exerceri usuram, & quam Christianus
homo non est Ethnicus aut Iudeus, tam etiam non
est usurarius.

§. Diuus Pius) Sensus est secundum ea quæ
proponuntur, quod is qui recipit minores usuras
per longum tempus, ius & facultatem maiores pe-
tendi cum quidem hoc potuisse, deperdit. Ita &
ille qui non poscit aut non exigit usuras firmiores,
amicitiam acquirendi gratia apud eum à quo pete-
re potuisse, amittit ius petendi debito tempore pe-
titionis exclusus, sibi igitur imputet suam negligi-
gentiam & vanam credulitatem in hoc casu, hic
pertinent versus Ouidij:

Ne citò credideris quantum citò credere lèdit,

Exemplum nobis non leue Pocris erit.

Et neruis sunt sapientiae diffidere, teste Cicero-

DE VS V R I S

ne, quippe s̄aepē nos fallit sp̄es gratiæ & fauoris
acquirendi aliquid ab alio. Aulicum illud est, ver-
euff gnad dienet/der wirdt mit barmherzig
keit belohnet.

Fallitur augurio sp̄es bona s̄aepē suo.
Item pedica nimia fiducia, & quidem amicitia
sp̄es incerta maximè est,

Omnia vertuntur certè vertuntur amores,
adèò verum in plurib. est quod ait Theognis Græ-
cus Poeta:

πολλάκις ἀργετὸν οὐ πάντας οἴεται τοιούτοις.

Quare certum incerto non præferamus sp̄em
preciosementes (loquor iam ciuiliter non Theolo-
gico more) sed ad ius: hic pertinet propriè loens
Celsi dicentis, non posse eum repetere qui dedit ea
sp̄e quod se ab illo qui recepit remunerari existim-
ret, vel amiciorem eum sibi futurum opinione fal-
sa deceptum l. 3. §. sed et si ff. de condicō. causa
data. Et si quidem postea ille dicit, ideo intermis-
petere, quia cogitabam & sperabam me ab hoc illi
gratiorem & acceptiorem futurum, quod non est
factum, ideo iam volo petere & habere quod meū
est, non audietur, non magis quam si vellem allega-
re ad rescindendam transactionem defectum caus-
sae impulsu.e, vel finalis quam habebam in corde
vel quam cogitabam cùm transfigerem, non prodes-
rit dicendo cur seruarem transactionem cùm hoc
non sit factum quod mecum perpendebam, arbitra-
bas

TRACTATVS.

bar me illi successurum, &c.l. si maiores Cod^e
de transactionibus.

§. In tacito fideicommisso) Tacitum fideicommissum est, quod in fraudem legis alicui confertur, species autem & casus ita iacet, quidam disbosuit in extremis & reliquit cuidam summam aliquam pecuniae qui eam capere non poterat forte ob conditionem personae, quae legibus prohibetur aliquid ex Testamento capere, hæres vero dixit ad testatorem, ego secreto dabo illi, & suggeram quoquomodo licebit, quod cum non recte fiat in pœnam istius tacite initi & suscepiti ab hærede fideicommissi lucrum est hæredi auferendum, cedetque & accrescit fisco per in rem actionem, quam habet ex tacito fideicommisso, l. imperator noster, ff. de iure fisci. Ac sanè talis hæres qui tacitam fidem interposuit, & incapaci restituit prædonis loco haberri consuevit, l. prædonis ff. de petitione hæreditatis, qua de causa etiam hanc malitiam non impune fert, sed punitur in falcidial. hæres ff. de his quibus ut indignis, &c. ad quod & in hoc loco iureconsultus respexit, dicens do emolumenntum usurarum auferetur hæres siue ipsius usuræ utilitas adimitur ipsi, quamvis alijs hic per emolumenntum usurarum intellegant usuras usurarum, quod tamen an veritati consonum sit vide leg. cum qui ff. de his quibus ut, &c. ubi prorsus eadem facili species proponitur, ultra hoc de fideicommisso

DE VS V R I S

fidei commisso tacitè relicto consule l. non intelligi-
tur eo. quod si dicamus fructum usuras in hoc cas-
su concedi, fiet hoc respectu perfidi, & fraudulenta-
ti, vafri, clancularij fucosiq; bæredis, qui quasi fur-
ti nec manifesti insimulari posset, idque in pœnam
quandam, nam alâs diuus Seuerus benignè respon-
dit fructus duntaxat deberi non etiam eorum us-
ras, quod si satis constaret hoc loco per emolumen-
tum usurarum intelligi fructum usuras cliceret
tur pugnantia inter decisiones diui Seueri, & diui
Pij, & tunc dicendum esset diui Pij responsum,
ut pote durius emendatum esse per decisionem cle-
mentiorem diui Seueri d.l.eum qui, &c. ut ita pos-
tius emendationem iuris admittamus quam pugna-
tiam: Ego tamen putarim hic per usurarum emo-
lumentum simpliciter intelligi usuras ipsas, nam is-
ta saepe loquuntur auctores, ut si dicerem commo-
dum usuræ pro usurâ ipsa commoda. Horatius, Os-
dora canum vis, pro canibus odoris: Item, Magna
peruertet opum vim, pro magnas opes, Item & in le-
gibus ipsis insidiae ædificiorum, &c. Grammatica-
lia hæc sunt, quib. tamen destitutus iure consultus
non erit suarum rerum satis certus. Estque superiz-
or locutio, petita à Græcis auctòribus, ut annota-
uit Georgius Fabritius in sua syntaxi græca. Nam
uerò notissimum est iure consultos saepe loqui more
græcorum, qui aliter sentit sine dubio nodum quæ-
rit in scirpo, ut in pauca rem conferam.

§. Si pupillo) Solui non potuit) notemus hic
utilem regulam quæ est, neminem delinquere &
puniri

T R A C T A T V S.

¶ uniri paratum aliquid ad quod tenetur facere, se
impediatur, ut si quis velit soluere creditori suo, &
non possit propter absentiam eius ille usuras neutis
quam praestabit, quod praestituto tempore non sol-
uerit, nam in hoc casu censetur mora inculpata l.
pecuniae circumscribitur. simili est si per stipulatore
stet, quo minus accipiat non committi pœnam de
eiusm est, l. arbiter calendis ff. de receptis arbitris.
Ac in summa qui voluit soluere creditori suo nec
potuit, profacto conatus eius (saltem ad evitans
dam pœnam) habetur l. in omnibus causis ff. de re-
gulis iuris: Nec interest siue à lege siue ab alio ob-
iecto, quod evitare non potuit impediatur quis, un-
de nemo incusare eos potest qui hoc non fecerint
quod et si maiuerint minime adimplere lege obui-
ante valebant, l. 1. in f. C. de annali exceptione li-
7. titul. 40. sed videndum an his ratio iuris &
verba constitutionum refragentur ut subiunctum
est.

Antinomia.

Apponitur quod fideicommissarius potuerit
sicut ex constitut. onibus principum permittitur
debitori, compellere adolescentem ad petendum si-
bi curatorem & sic solutionem expedire l. prætor
ait: §. sed hodie ff. de minoribus, debitor igitur po-
test facere ut pareat conditioni cogendo adolescen-
tem ad petendum sibi curatorem, ergo vere potu-
it soluere l. qui potest ff. de regulis iuris, contra
quam hic determinatum est.

Conciliatio.

Debitor

DE VS V R I S

Debitor ut dictum est tenetur hoc quidem facere, si commode & sine magno grauamine hoc possit: verum hic principaliter aduertendum quod diximus adolescentem, nam pupillum adhuc omnino existentem cogere ita non potest, ut in hoc praesenti casu, ubi igitur diuersitas subiectorum apparet, diuersum ius dicendum est esse, unde dictum Physicum quod tamen & iureconsultorum in his & similibus esse potest, propter conuenientiam sententiae, natura subiecti variat actionem in causa: ut, Limus ut hic durescit & haec ut cera liquescit, ergo sic accommodo, natura & qualitas negotij variat responsionem & decisionem in iure.

Nec simile videri) Facienda est igitur comparatio inter pupillum sive minorem & absentem Reipublicæ absens Reipublicæ non potest praestendere moram sibi factam esse cum eis solui non potuerit, nec etiam ob id si alleget lucrum se amisisse quod absuit, quodque tardius sibi solutum sit, in integrum restituetur, interim tamen indemnus praestabitur, licet lucrum non capiat, quippe ubi quis ratione absentiae suæ desiderat lucrum capere cum alterius damno & detimento neutis quam audiendus est, cum prætor omnibus modis prospiciat, ne alterius causa ex alieno facto fiat deterior, l. 1. in princip. ff. de alienatio. Iu. mut. diuersum deciditur in pupillo, qui etiam ob neglegatum lucrum restituitur in integrum, ut sequitur.

Etiamsi

T R A C T A T U S.

Etiam in his succurri que non acquisiſtuerunt) Ex his verbis colligimus quod minores iuuantur, & in integrum restituuntur, non tantum cum de bonis eorum quid minuitur, sed & in lucro, hoc est, cum occasione acquirendi non videntur, & ita lucrum omittunt, quod tamen optimus controuersum fuit, Exempla ponuntur ex Pomponio, ut si legatum repudiauerit, non disicit se hæreditatem, nam legatum non potest non esse lucroſum, hæreditas potest esse dannosa, l. si hæreditas ff. mandati: Notabile itaque quod quando minores non acquisuerint cum potuissent acquirere, nec lucratif sint cum potuissent lucrari re bene acta, mereantur in integrum restitutio nem, quod est diuersum in absentibus Reipublis & causa: ex quo loco prægnans Privilium missorum resultat, & eidens redditur.

Non propter lucrum petentium) Alià babetur ratio lucri, alià moræ, ex qua alteri damnum accruecit, l. si quis §. si quis C. de Codice cillis, ubi lucrum casuale non consideratur, l. si sterilis §. cum per venditorem ff. de actionibus empti. nam prætor id agit ne damnum faciat actor, non ut in lucro veretur, leg. damni. parag. penultimo, ff. de damno infect. ac ne quis iniquum lucrum aut damnum sentiat, praeses prouinciae prouidebit. leg. 2. parag. 2. ff. de officio præsidis. Item interesse eius vides

tus

D E V S V R I S

Videtur qui damnum passurus est, non qui lucrum facturus l. 72. ff. de furtis. Fulgeat igitur ex hoc loco axioma quoddam Iureconsultorum, quod usuratio non propter lucrum, sed propter moram ingeratur: Nam attende animum si placet e contrario & vice conuersa, in fœneratione excessiva usuratio propter lucrum infligitur, quippe illa os quaestum & lucrum solummodo exercetur tantumque de lucro contendit, illudque captat ex solo pecuniae usu, itaque quoties quis querit & venatur occasionem nimis lucri ex pecunia quam alij mutuò dat, fœnerari dicitur, sit tamen hoc propter obligationem. Proinde pendendum quod hic dicitur, usuratio non infliguntur propter lucrum &c. intelligi hoc debere à nobis principaliter, quia accessoria etiam propter lucrum infliguntur, neque tamen ob id hic titulus stabilit aut inuitat hirudines istas sanguinis humani fœnatores nimios qui plebis comedunt corpus & ossa Dei, ut Psalmus inquit, Ecce fœneratorem, aliquis petit mutuò ab altero 100. pro quibus promittit 5. flor. aut loachimicos, fœnerator non vult 5. flor. aut daleros sed depositit 5. malderos tritici boni siue sanguinis, & tamen is audet se iactare Christianū, statuit ille usuras ex suo capite non ex legibus O Malheureuse facio de viure, ubi sunt contraria facta dictis nulla fides esse ibi vera potest, debebat hoc valere quam plurimum, nulla sit in nummis esca dolosa tuis. Sed satis est iraeque datum iustisque querelis, ad propositum: Quanquam autem fœnus quoque sine distinctione causarum in stipulationem usuras
rum

T R A C T A T U S.

rum deducatur, & deinceps petatur ut negari non potest, in l. 9. ibi sed fœnus vlerius supra eod. & alijs locis, tamen cum hoc non possit licetum modum usuris tanquam terminum præstitutum transire, tolerabile est propter utilitatem hominum. Cum enim Ius sit ars boni & aequi, ubique se acc commodat ad publicum vel priuatorum commos dum: Hinc etiam promiscue usurpantur usura & fœnus apud iureconsultos, legitimè tamen.

Antinomia.

Usuræ quoque propter lucrum instiguntur, nam interesse quod hodie loco usurarum petitur consideratur etiam ex lucro amissio, l. si commissarij rem ratam haberi, &c. innovescit idem ex definitione interesse, Item tam lucri quam damni habetur ratio, l. ait prætor, §. hodie ff. de minoribus.

Conciliatio.

Quando est certum vel ut vocant radicatum lucrum (loquor autem more DD. qui hæc vocabula usurpant) tunc etiam lucri habetur ratio quia de tali lucro amissio idem quod de damno iudicatur, ut in l. Venditor ff. de actionibus empti. ratio lucri habetur, quod emptor percipere potuisset ex operis hominis empti, quia cum illæ operæ sint certæ, certum lucrum adferre potuissent. Huc pertinet & illud, quando causa trahit originem ex lucro licet quandoq; damnum adferat, lucrativa dicitur, & ob id lucri ratio subducetur, vlerius etiam ut sciatur quando lucri ratio habeatur, inspicienda est causa lucri remota & proxima, nam sœpe causa

O proxima

DE VSURIS

proxima venit consideranda, s^ape etiam propter litigantium dissidium causa lucri remota perpenditur, quae cum ita sint, assumendum quod hic dis- citur, usuras non propter lucrum infligi, &c. id necessario intelligendum esse non principaliter infligi propter lucrum, sed bene reduciuere & per consequentiam, nam hoc pacto etiam propter lucrum infliguntur, ut patet ex praefatis.

Sed propter moram non soluentium) Notandum est hoc loco, usuras quae propter mora petuntur nomine tantum non re ipsa odiosas esse (sicut & multa alia sunt nomine tantum odiosa non re ipsa & in veritate, & ab omnibus Christianis sine Dei offensione peti posse, sa piissime autem rescriptum est ex mora usuras deberi, l. i. in princip. ff. de pollicitationib. Ita mora & tarditas iudicium punitur. vnic. cir. fi. C. ut omnes iud. tam ciuil. hinc Vlpia. cum quereretur an emptor redhibitorio iudicio usuras precij consequeretur, respondit, quoniam id quod sua interesset deberet accipere, consecuturum l. illud sciendum ff. de Aeditio Edicto, Papinia. autem in l. Lucius §. 1. ff. depositi cum in deponenda pecunia conuenisset, quoniam beneficium inscripienda pecunia praestitit, ob eamq^{ue} causam deponentis non intersit eum usum fuisse pecunia, rationem usurarum non esse habendam affirmat, quod si uti incipiat ut iam deponentis intersit, velut si de reddendo admonitus mora fecerit, usuras deberi. Et quia ex mora nascitur plerique id quod inter- est, quod ex iure naturae debetur cum non est Sophistici, recte usurae petuntur propter mora, cuius rei ra-

TRACTATVS.

eo est, q̄a solidū non minus non soluitur quantita
te quā die, cūm magnum commodū sit in tempore
l. solidū ff. de solutionib. ita minus soluit qui tarda
us iusto soluit, l. si cui in fi. ff. de verbo. obligatio.
cui nō est alsonū quod Seneca proverbiali figura dī
xit, bis dat qui cito dat, & Lucianus Gr̄ecus ille:
'ακιναι χρήστες γλυκις ποιησιν οι δια βράχοις
πασα χρήσι κατιν μηδε λίγειρο χρήσι.

Sed iam ad cxiū reuerantur, & autus hic ait,
propter moram vſuras deberi, ex quo aliqui ratiocī
nati sunt à contrario sensu ducto argumēto (vt vel
ex hoc loco satis sup̄p̄reueletur, quām fallax esse so
leat hoc genus argumentationis) vſuras legitimē et
iuste p̄tē nō posse sine mora, sed illis non subscribi
mus, utpote verba Pauli non satis intelligentib. nā
certē eorū verborum non est ea sententia, vt vſuræ
nō nisi post morā debeantur, sed illa potius vt cūm
ob morā debitoris creditor damnum sentiat, ob hoc
damnū vſuras possit exigere non tamē ob moram,
sed ob id quod sua interest se carere vſu sue pecu
niæ præter tempus, qua de causa Vlpia. in l. si verò
non remunerādi s. si mibi ff. mandati, clarè respo
dit, procuratorem qui sumptus in rē Domini fecit
vſuras consecuturū nō tamē ex mora, verū Iudicem
estimare debere si exegit à debitore suo quisq; am et
soluit, cūm vberrimas vſuras cōsequeretur, quod ip
sum in negotiorū gestorum contractu Paulus re
spondit l. at qui natura s. contra quāq; ff. de nego
cīs gestis et l. in contraria inf. en. quin etiā tutor si
in rem pupilli aliquid impenderit, non quæreretur
an mora facta sit, sed omnino vſuras repetet, Idem

DE VSURIS

memini Franciscum Duarenum alibi sensisse.

Hū ita succinētē præmissis & agitatis perspicuum debere esse censemus, usurarum non tantum propter moram, sed etiam propter id quod interest rationem haberi : quinimo fortius dicetur, quotiescumque creditoris intererit ususua pecunie sine ullo morae respectu eas deberi.

His affine est quod in mora includimus & usum, nam propter usum rei nostræ, quam alius habet ut plurimum usuræ infliguntur, inclusuē igitur intelligas moram cum usu, quod èo pertinens est & rationi seruit, cur de iure civili licitū sit pacisci usuras à legibus definitas, leg. eos Cod. hoc titul.

Mutatio Iuris.

Quia usuræ vocabulum propter immensum abusum factum est odiosum ex mora hodie non pertinetur usuræ, sed interesse. Vnde ius Canonicum non concedit petitionem usurarum, sed eis quod interest c. cōquestus ext. de usuris & c. ejcīens 88. distinet. hinc damnum vel uerum cessans petitur non ut usura, sed ut interesse, l. socium qui ff. pro socio : & ita obseruari in Curia Romana, vel in Rotā (ut vocant cuius doctissimæ decisiones extant) tradit Glos. l. 1. Cod. de summa Trinitate & fide Catholica, & hoc contingit auctoritate iuris diuinī ut allegatur, quod ius Canonicum sequitur.

Hoc loco constituunt (inter quos unus est Ioannes Bello. Tholosanus in Antinomij suis contras

T R A C T A T U S.

contrarietatem inter ius ciuile & Canonicum , ius
re ciuili sunt permisæ usuræ tam ex dispositione
Digestorum quam ipsius Codicis , at Leuit. 15. &
Lucæ 6. r. sprobatae videntur . Nunc ego sic dico .
Ius Canonicum non rectè in hac parte emendauit
ius ciuile (quod pace tam sacri iuris mibi dicere
liceat) quia in vniuersum eas damnat & loquitur
generaliter nimis , neque quicquam ferè amplioris
declarationis addidit quam sacra scriptura , cum
illud certum sit & nos probauimus superius usur-
ram licitam esse , si modum non excedat , sicut
quemlibet alium contractum lucratium . Sed mihi
religio est largius de hoc loqui , ne impingere vi-
dear in ius canonicum , quod putatur sacerrimum .
In hoc tamen conticescere non possum propter con-
scientiam veritate captiuam , quod usuræ verius mo-
dus tam retineri potuisset in usu hominum , quam
petitio eius quod interest , sed inscitia quorundam
hoc euenerit , qui cum animaduerterent usuræ pas-
sim propter abusum damnari & male audire , etiam
verum earum usum perperam neglexerunt , &
deuoluti suut ad vocabulum , Interesse , quod tas-
men non tam saepe iureconsulti antiqui usurpant ,
sicut vocabulum usuræ . Similiter accidit multis ac-
tis bonis rebus ut vocabulo Sophista , quod olim
habuit honestam appellationem , fuitque is quem
vocamus nunc ein Schülmeister / sed cum Ma-
gisti illi Sophistæ abuterentur sua auctoritate
per subtilem nimium disputationes , contem-
ptum à populo passi sunt , sicut & bodie fit , Ita

DE VSURIS

quidam Magistri Alciato quondam doctiss. obstru-
pebant, quos ob id in suis Emblematib. olidas matu-
ras nominat. Habent certæ plerique tales calum-
niatricem naturam rerum usum non satis intelli-
gentes, unde & nos dicere solemus, es iste eidel So-
physterer/ita probdolor rei bonæ maximus saep-
abusus conspicitur: adde ad hæc l. ea est naturaff.
de verborum significat. sed ad propositum, de super-
riori questione fortius dicetur: quid prodest scri-
ptis in vniuersum usuras abolere, cum quotidianus
usus nullam abolitionem patiatur, leges autem
debent seruire usui hominum, non idæis Platonis
eis, nescio ubi volitantibus aut sub orbe Lunari,
aut Hemicyclijs solaribus, aut sub sphæra Saturni
planetæ, qui suum cursum forte intra triginta annos
absoluat, aut etiam perfecto Oratori Ciceronis
in abstracta virtute aut beatitudini hominis Ari-
stotelicæ, aut perfectioni Anabaptistarum, &c.
Consultius itaque erat verum usum usurarum res-
taurare, quam in vniuersum protrudere eas in ex-
xilium, perfectum Oratorem nusquam possunt
inuenire, nihil vero magis & facilius deprehendes-
re quam exercitium usurarum toto mundo fre-
quentissimum, rectius Iustinianus verum usurarum
usum afferuit. Nunc itaque cum consuetudis
nis antiquissimæ sit usuras exercere, conspicitur
esse de iure non scripto quo continetur consuetudo,
dare mutuum sub usuris, item stipulari usuras, &c.
Nec valet obiectio consuetudo etiam antiquissi-
ma, cum est iniquissima debet aboleri, nec de cæ-
teris

TRACTATVS.

sero tenere, quippe non est criminosum mediorū
crem usuram exercere, cum tempore & persona.
hoc est, obseruatis circumstantijs vt nos afferui-
mus superius copiosus. Si igitur nō vis viuere cum
usuris in mundo, tempus est vt exeras mundo, & te
eximi eo cures, non aliter mundus regitur neque
forte regetur, quae cùm ita se habeant, satius est
legitimum usum usurarum innouare potius quam
penitus eas auersari, cùm hoc sit superuacuum &
inutile. Ecce enim, Basilius Imperator olim penitus
conatus est usuras extirpare, & ne minimum
quidem earum nomine exigi passus est, sed præfas-
tus non equalait, prohibuit ad tempus, Leo eius fi-
lius successor restituit eas (error est in Nouella
quadam quae est apud Harmenopolum, 3. Epitom.
titul. 7. ubi corruptè legitur eam Nouellam esse
Leonis, cùm sit Basilius patris Leonis) Ac vera sunt
præcedentia, quia sine usuris non viuitur, teste Ius-
tiniano, fuerunt usuræ veterum tempore, sunt
etiamnum, & erunt donec erit talis hominum na-
tura.

Aspice nunc igitur quis ubi sit usus in orbe,
Tempora quæ fuerint, qualia sunt, & erunt,
Nec citò damnaris modicè damnable forsan
Censuræ grauis est res ea, crede mibi.
Perfer, & hæc ipsi permitte, quod omnia fato
Fert̄ refert̄ Deo, sic moderante vices.

¶. Eos qui) Usuris obnoxios esse) Adminis-
O 4 stras

DE VSURIS

stratores generaliter non præstant vsuras eius pecuniae quam ex detimento soluunt l. constitutionib. & l. Lucius §. Paulus respondit ff. ad Municipalem. Quare hic locus necessariò intelligendus est, si pecuniam debeant non ex detimento ut si forte habuerint apud se reliquatam ex administratione, quod idem ut sequitur obseruatur in operum curatibus, scilicet si pecunia apud eos remansit, ut operum curatores sint in hoc similes rerum administratoribus, contra quam à gloss. existimatum est, in verbis in operum curatorib. vide l. Impp. ff. de administratio. rerum &c. Proinde quales fuerint curatores operum intellectu promptū est, si scias quod curator generaliter accipiatur & diuersis rebus & negotijs accommodetur, ita curator Reipu. qui Graeco vocabulo logista appellatur l. 3. C. de modo multitar. Sic Petreius libro 5. Sympo. apud Plutarch. Vocatur curator certaminum.

Antinomia

Solutio.

Etiam si negligenter dederint vsura ei remittitur) Hic negligentia impunè fertur, at in l. 35. supra si certum petatur, dicitur, quod debitorum nomina si fiant deteriora, periculum est administratorum negligentie exigentium: sed nulla est pugnantia l. 35. allegata loquitur de sorte, at hic §. de usuris, quæ ex sorte resultant, notum est autem aliam rationem esse sortis, aliam usurarum, nam si dederint pecuniam negligentie redemptoribus, & fors perierit pro ea tenebuntur, sed non pro usuris sortis, negligentia quidem punitur quod ad sortem & solidum ipsum, sed non quo ad usuras, exemplū potest

T R A C T A T U S.

potest ponit in hærede qui cum debeat soluere legatum, & circa eius solutionem fuerit negligenter versatus, tenetur l. 48. §. fin. ff. de legatis 1.

§. Si dies Vsuras Reipubl. Perquam ruditate crassa est opinio eorum qui hoc loco existimant statuarum usuras exigi debere, & hoc per verba Pauli significari, quod non est. Quia venia eorum id dixerim: sentitur enim Paulus usuras pecuniae ex hereditate debitae qua statuae comparandae siue emendae erant, deberi, quia serius hæredes eas comparauerant. Denique Vlpiani verba apertissima sunt in l. si legatum ff. de operibus publicis, qui textus omnino concordat proprieque hic spectat, quo intellectu usurae non ipsorum corporum, sed quantitatis & estimationis in debitum veniunt, unde quod Papinia nus ait fructuum usuras deberi, de precio quo fructus estimatis sunt intelligendum est. l. hæres, circa si. ff. de petitione hereditatis. Ac ita exponit Imperator in l. hac editali. §. his illud C. de secundum nupt. l. vni §. si autem C. de rei uxoriae actio.

Antinomia.

Videtur præfatum infirmari posse per l. liberalitatis sup. eod. ubi liberalitatis usuras non exigi debere rescriptum est, iam notum quod hic defunctus liberaliter legauerit emptionem statuarum, non tum est etiam quod hæredes sunt eiusdem conditio nis qua defunctus fuit, sequitur ergo quod nec ab hærede possint exigi usurae liberalitatis quam defunctus per legatum in Rempub. exercuit.

O s Solue

DE VS V R I S

Solutio.

Ab ipso testatore non exigerentur usuræ si visueret, quia in persona eius liberalitas est, sed hæres ut legatum præstet liberaliter in Rempub. collocatum, ex quasi contraëtu non ex donatione sua obligatur & hæres Instit. de obligationib. quæ ex caus. contra. ut ita hic videre liceat, hæredem non semp eodē iure uti quo defunctus potuit, quod & in alijs quibusdā causis obtinet ut periti practices norunt.

Vsque ad tertiam centesimæ) Iureconsulti cùm tertiam centesimæ nominant trientem significant. I. hac editæ tali §. his illud C. de iure dotium l. vni §. cùm autem C. de rei uxoriæ actione. Porro usuræ centesima est as usurarum, & centesimo mense æquat sortem, ut 12. de 100. quotannis, singulis mensibus circiter 1. floren. Iam tertia centesimæ erunt 4. floren. vel aurei prout conuenit. Cæterum ratio usurarum usq; ad centesimam legitima vocatur ab Vlpia l. tutor qui repertorium §. pecuniae ff. de administratio. 2. pericul. tuto. Trientes tamen & humaniores & leuiores sunt, Marc. Tulli. Cicero lib. 5. & 6. epistol. ad Atticum, non binas solum sed quaternas centesimas se Cilicie Proconsule Salaminios debuisse narrat, que cùm nimium exhaustireb; homines proposito edicto se centesimas obseruaturū cū anniversario Anatocismo edixisse, quæ Iustinia. nouello et meliori iure fieri seuerè prohibuit l. vi. C. eo

Hoc loco paulo altius duxi examinandam diuisiōnem usurarum secundum intentionem D. Iacobi Guiacy viri doctissimi mei olim præceptoris in Academia

T R A C T A T U S.

demia Francie Bituricensi, dicimus igitur quod ~~vo~~
sura centesima sit quæ in centenos aureos quotannis
reddit duodenos, hoc est, in singulos solidos quotan-
nis tres siliquas, hoc est, 12. minas secundum hanc
definitionem, vsura unciaaria est quæ in centenos red-
dit quotannis singulos, sextans est quæ in centenos
reddit duos, quadrans quæ tres, triens quæ quatua-
res, quincunx quæ quinq, semis quæ sex, septuix quæ
septem, bes octo, dodrans nouem, dextas quæ decem.
¶ qui hanc exigunt nuncupantur Decatalogi, hoc
est, qui quotannis exigunt decimam partem sortis, deuix
quæ reddit undecim, postrema & summa est Ascii
licet centesima, quæ duodecim reddit: fuit & hæc cē-
tesimæ definitio, q̄ in cētenos reddit quotannis duo-
denos semis, vel quæ in singulos solidos reddit tres
siliquas quotannis, id ostendit Nouel. 130 et breuiter
Græci 53. Basil. tit. 5. tres siliquas in singulos soli-
dos, & secundū eā definitionem triens vsura est quæ
quotannis in cētenos reddit 4. solidos & 4. siliquas,
vel in singulos solidos unā siliquā, ut definit Nouel
la Leonis 83. & Nouel. Iustin. 32. & interpres C.
Theodosiani in tit. de usuris, quadrās erit quæ red-
dit quotannis in centenos tres solidos, & tres sili-
quas, semis quæ sex solidos & sex siliquas, Bes quæ
in 100. reddit 8. solidos octo siliquas. Postremò us-
sura centesima est, quæ in centum quotannis red-
dit sedecim semis & siliquas 4. nam libra auri co-
pit esse 72. aureorum l. 5. C. de susceptoribus. In lis-
bram autem auri usura centesima hodie reddit 12.
auctore Harmenop. Itaq; in centenos reddit ut die

stum

D E V S V R I S

Etum est etc. confirmat id Canon 17. generalis Syn^{di}. Nicænæ in hanc sententiam, ut nunc sunt libræ solidorum 72. ita olim erant centenariæ & centum solidoru^m usuræ, quæ & ob id dicitur cœtesima, quod de forte centum exigentur, rectissimè, nam usuræ triens dicitur, quæ est centesimæ triens, quadrans, cœtesimæ quadrans: igitur quadrantes usuræ hodie erunt quæ olim trientes, hoc est, quatuor solidos in singulas libras et excrescentes quædam siliquæ: In eodem Canone 17. quidam videtur usuras hymiolias accipere pro semiſibus, sed male, videntur potius accipiendæ pro bessibus quæ olim erat legitimæ & moderatæ, sed tamen eis eodem Canone Clericis interdicitur, (quia cupidus & usurarius non debet ordinari,) Pes autem usuræ ad centesimam habet rationem septuplam (ut hoc probari potest ex doctrina Euclidis de proportionibus) siue hymoliūm hec est, octo ad duodecim, semis autem ad centesimam habet rationem duplam. Malè etiam quidam hymoliās pro se quicentesimis, hoc est, cum in centenos quotannis 18. solidi & totidem siliquæ penduntur iuxta secundam definitionem, secundam tertiam cum in centenos redduntur 24. semis & 8. silis quæ, quæ usuræ septuplo centesimis grauiores sunt, at in eo Canone 17. usuræ semioliæ nominantur quasi leuiores centesimis, ut nec centesimas nec semioliæ, hoc est, leuiores accipiant, haec hactenus partim ex sententia supra memorati auctoris.

L. 18.

Secundum ea quæ proponuntur casus ita formandus,

TRACTATVS.

mandus, quidam emit agrum à non domino, is p^{as}
tius est ut premium sibi restitueretur si enīcūs a^s
ge, fuisse, euincitur tandem, emptor vult sibi à vē
ditore qui non erat dominus restitui preciū cum v^z
juris à die numerati precij usque ad euictionem &
amissionem agri, & per reliquum tempus quod in-
tercurrit, post rem iudicatam sed ture consultus re-
spondet, si conuenisset ab initio de precio reddendo
non deberi usurias precij nisi à tempore euictionis et
post rem iudicatam, incommode etiam medij tem-
poris scilicet prioris & à lite contestata usque ad
sententiam damnum emptoris respicere.

Quamuis emptor) Potuit emptor controuertere
& dicere: ego sum damnum passus, buius agri fru-
etus mox restitui aduersario, cūm mibi mouisset
controuersiam, quis igitur mihi istos fructus refun-
det? sed iam responsum est, incommode medij
temporis penes emptorem residere debere, eiusque
damnum respicere, atqui fortius praeoccupabitur
pro emptore, bonæ fidei emptor dicitur, ad quem
ea res pertinet, vt textus est ad verbum in l. si
postulauerit ff. ad l. Iuliam de adulterijs: sed
adhuc puto dicendum emptorem debere pati hoc
detrimentum, cuius rei illa mihi videtur ratio
esse, quod is qui cum alio contrahit vel est vel esse
debet non ignarus eius conditionis cum quo contra-
bit l. qui cum alio ff. de regulis Iuris. . Accedit
quod hic non evidenter dicatur emptorem illum
fuisse bonæ fidei, quod in dubio propositum vis-
detur, quæ cum ita sint. Questionis amplius non
erit,

D E V S V R I S

erit quin rectissimè euincatur ager à bonæ fidei,
vel qualibet alio emptore , si is venditoris non fu-
it , plerunque enim eadem causa esse debet em-
ptoris quæ fuit auctoris . Item non debet esse me-
lioris conditionis quam auctor meus , à quo ius in-
me transiit , l. inuitus , l. in his , l. qui in ius ff.
de regula Iuris . Denique accedit consideran-
dum , quod fortè aliqui fructus percepti ab em-
ptore compensantur cum usuris precij , ut sèpè con-
tingit .

§. Post traditam possessionem) Pone alicui ven-
ditam esse rem & quidem traditam , sed premium
non dissolutum , ibi emptor tenetur cui tradita pos-
sessio est usuras præstare non numerati precij , sed
hoc intelligendum secundum id quod sequitur , quod
in depositi causa non fuit , Ergo à sensu contrario ,
si in depositi causa fuit , usuræ non debebuntur ,
quod etiam circumspetè accipiendum est . Et si e-
nim pecuniam obsignatam in depositi causa habue-
ris , tamen si id non est testato & solemniter fas-
tum usuræ non cessabunt , iuxta intentionem l.
2. Co. cod. l. si autem tardius ff. de pignoratio-
attio : sola tamen oblatio in iudicio facta , sufficit ,
extra iudicium non , quia tunc etiam consignatio
(aliunde discas quid sit consignatio , consignare lis-
teras Cicero dixit) requiritur , secundum Bartol.
in l. item §. qui paratus in principiis ff. quibus modis
pignus vel hypotheca , & l. si rem alienam §. fin. ff.
de pignoribus , & hæc clausula accommodetur l. 1.
in si. inf. eod.

T R A C T A T V S.

At videtur hic nullum fuisse cui solueretur, cùm dicatur cui successor incertus fuit, ideo non debere currere usurarum debitum, allegabatur, vt in l. pecuniæ in fin. & l. cùm quidam, §. si pupillo, sup. eod. ad quod dicendum, cùm de usuris in præsenti casu queritur, non hoc proponi an per creditorem eumdemque venditorem steterit, quo minus solutum non est, sed an per debitorem, hic debitor idemque emptor neque obtulit neque solemniter cum depositione obtulit, ideo debet præstare usuras medijs temporis, nec est quod causetur venditorum defunctum habuisse incertum successorem, Ergo soluere non potuit precium, cui tergiversationi potius quam honestæ excusationi opponendum, quod potuerit solemniter deponere, manifesti igitur iuris est ea de causa, si venditor re tradita sit defunctus, cùm emptor in mora esse cœpisset precioque uteretur, quamuis postea esset incertus successor, ideoque offerre non posset (vt hoc erat inconstans dicere) quia tamen semel usus est, et si nunc quidem vti destinat usuras debebit, ac vt ait Paulus, sufficit semel moram interuenisse, vt usuræ perpetuè debeatunt l. Titia. 87. ff. de legatis 2.

L. 19.

Præsens lex quævis in varias & scrupulosas questiones verborūq; anxietates distrahi videatur, apertissima tamē est in sequentē sensum, quādo petitur argentū, vestimentum, scyphus, aut alia similis res, vt actus, iter, seruitutes, q̄ in luce consistunt, q̄ritur num

D E V S V R I S

nū earum rerum etiam fructus vel usuræ peti possint & videtur quod non, quia argentum & enus meratae species non possunt fructificare, cùm sint sterilia & infæcunda sui natura: ergo cùm hæc pertinentur, fructus eorum vel usuræ peti nequeunt, propter iam dictam rationem. Verum enim uero licet hæc speciose dici videantur, vera tamen simplis citer & strictè non sunt, & propter hoc dicimus, iuxta rationē dubitandi & decidēdi, quod supradictorum specierum fructus peti possunt, si vocas bulum fructus non nimis angustè intelligamus, sed pro commodo, utilitate, emolumento, & quolibet compendio, eò quod locatis ijs rebus mercedis nomine aliquid peti potuerit, & ita commodum aliquod percipi, nec enim insulæ quis commodum alicuius rei fructu eius vocauerit: Hæc fuit mens & sententia hoc loco Iureconsulti quam & expli- cauimus, à quo dissentire graue est mihi, attamen ita angustè & nimis exactè petere usuras ex suis prescriptis speciebus ego pro mea tenuitate subsisto, si quis alius volet huins loci patrocinium & defensionem suscipere, per me utique licebit, in quo facile illi cedam primas.

Huc propriè pertinet mos Antwerpiae usitatus, ubi vestes & alia similia oppignorantur, & de quatuor daleris, oder von eim pfont flemis, ut ibi vocat singulis septimanis accipiunt usuræ vice stoefferum Brabanticum, & qui hanc usuram exercet vocatur der Lombard/fortè ut audiui, quod quidam Itali ex Lombardia primi Antwerpiae

T R A C T A T U S.

piæ exercuerint illam usuræ speciem. Est tamen hoc indulatum illis à Cesare per sauogarde (ut dicitur) quod & insigne eorum monstrat: quæ quidem species usuræ non videtur modum excedere, cum auctoritate publica sit concessa.

Quod ad proprietatis nomen attinet) Si res spicias abstractum non concretum, de quibus Dialectici tradunt, & hic rectè illa vocabula accommodantur, quorum significationem si aspiceris, te bone Lector, non paenitebit propter euidentiorem intellectum, non solum in hoc negocio præsenti, verum etiam in vniuersis Pandectis & præcipue in doctrina de seruitutibus.

In fructus perceptos condemnari) Non solum perceptos, sed etiam qui honestè percipi potuerunt l. fructus non modo ff. de rei vindicatione, & ibi notata consule.

§. Præterea, si vestimenta) De stricto Iure etiam ex propositis species fructus computantur, iuxta decisionem & mentem Ælij Galli, interim tandem conticendum non est, prædictas siue præfatas species raro locari, ut quotidianus usus ostendit, est quod humanius ut non locentur, fortassis olim hoc inusitatum, sed mores & tempora nostra hoc non patiuntur, quo pertinet, laudamus veteres, sed nostris utimur annis, & certè quidem vtendum est enim foro, fallit in magnis ciuitatibus.

§. Iter quoque) Africanus ait in l. cum essent in f. ff. de seruitutibus rustico prædio seruitutis fructum constitui non posse, quare non absque causa

DE VSPRIS

hic dicit, cuius vix est ut fructus ulli estimari possint, sed non est dubium quin possit exclusa iuris subtilitate, si quis commodum in fructib. collacet, & numeret, praesertim si hoc consuetudo temporis approbet, adde l. loci corpus §. in confessoria, ff. si seruitus vindicetur.

Huc referenda est Antichresis cum aliud pro alio datur propter usum, sicut ex usu vestimentorum pecunia, ex usu pecuniae esculenta, in quo genero & modo etiam exercitium quasi usurae instituitur, etiam si plerique in contrarium nitantur, quorum tamen avaritia nihil moueatur. Quanquam autem Antichresis ut ex Etymo vocabuli coniurare licet referatur ad pignus quod ita datur, ut eius usum & fructum pro usuris sibi creditor imputet, Alcia. lib. disputatione. 2. cap. 2. & l. si ea pactione C. de usuris l. si is qui §. si ~~artixphois~~ ff. de pignoribus. & c tamen si quis paulo generatus hoc vocabulum usurpauerit non impinget, nam ad verbum denotat Antichresis aliquid pro alterius usu, sine hoc sit etiam loco pignoris non subtiliter est inquirendum. Consule Harmenopol. 3. Epitomae titul. §. quod autem Antichresis habeat annexam quasi usuram sic patet. Si prædicti mei usum concessero vice pecuniae creditori meo erit usura, nam et si directè non detur pecunia loco usuræ, sed aliud, nihilominus tamen est quasi usura, cum hoc ipsum re ipsa & effectu tam potentia, quam actu in usuram cedat: unde Germanicæ fœminæ sunt vituperandæ, quod accipiunt ab alijs, propter datam mutuo pecuniam

TRACTATVS.

cuniam donaria variarum rerum ad culinam
pertinentium, usuram tamen interim execras-
ntur, quasi verò non sit idem in effectu, (pessi-
mæ rei coloratum pallium circundant) aliud pro az-
lio accipere, nōnne illi qui dant huiusmodi esculen-
ta coguntur emere p̄senti pecunia? idem est igitur
atque si dent pecuniam loco usurarum, eo dē modo
munus non simpliciter constat ex pecunia, sed eti-
am ex eo quod præsentem pecuniam repræsentat,
& quidem tripliciter, à manu, à lingua, ab officio
profecitum, unde scriptum est in Esaia cap. 33. qui
excudit manus ab omni munere, iste etiam habita-
bit in excelsis, at qui in contrarium opponi consue-
uit contra iam præfata, quod videlicet illa donaria
sint quædam liberalitas non usurra.

Iudicibus licitum est acciperé à partibus escu-
lentum & poculentum mera liberalitate oblatum
c. statutum §. insuper de rescriptis in 6. ergo &
usurarijs istis cùm utrobique officium præstitum
recompensationem mereri videatur, & per hoc nō
iniquum talia acceptare sponte oblata.

Non timetur in eo casu peccatū vt in usuris
cùm non sit verisimile, quod propter ista moueas Solutio.
tur iudicis animus, Item vietualia ista velut xe-
nia quædam sunt non lucra, nec producuntur ad
munerum quantitatem, l. solent in s. ff. de officio
procōfulus, l. plebiscito ff. de officio præsidis, tracta-
tur idem in c. statutum §. insuper vt gratis: de res-
criptis in 6. Postremò haec non bene conferuntur,
ita vt unum ex altero aestimatione non possit

DE VSPIRIS

accipere, quippe leges & iura voluerunt hæc esse
diuersa, ita ut concedant Iudicibus talia sumere
propter prædictam rationem, usurarum negotia-
toribus nequaquam. Similiter dicendum de nudo
pacto, in quo plurimi plurimas rationes conantur
adferre, cur ex eo non detur actio, dic tu simpliciter
& constanter, id est non dari ex nudo pacto ci-
uiliter actionem, quia leges prohibuerunt.

Antichresis etiam est, ut mea fert sententia,
si quis dicat, da mibi mutuo 200. aureos, pro quo-
rum usu (dato usu vietus pro usu pecuniae, ita ut
exhibeatur aliquid alicuius usus pro mutua vice
alterius usus) te aliam tam diu, quamdiu voles, sem-
per redditurus sortem, quod aliquando in Gallia
Parisijs quidam solent studiosis Germanis offere:
Ad hunc locum pertinens est, (hoc enim etiam res-
fero ad Antichresin) quod qui emit in Germania,
Gallia, & similibus locis pannum sine alias res,
nec soluit mox pecuniam, sed vendor sequitur
emptoris fidem, quod Galli vocant credit cogitur,
si modo velit auferre & secum asportare rem em-
ptam. Emptor plus promittere & maioris emere
quam si praesenti pecunia instructus ad emptionem
accederet, Ecce singularem speciem, & tamen occu-
ltam exercendi usuras, Germanici Mercatores
dicunt, man miss den borg bezalen / detur alia
quid pro usu temporis, suntque occulti fœnerato-
res, qui non querunt usuras, ut ipsi dicunt, accipi-
unt tamen, que nomine plerique Philosophi olim
male audiebant, ut proverbum aduersus hos me-
ritè

TRACTATUS.

ritò torqueri possit, Scythæ Asini epulas, &c. Et quidem hi clancularij fœneratores deteriores sunt & peiores illis qui usuras palam exercent: nam ut ait Paulus, libro singulari ad Senatus consultum Turpilianum, palam delinquentes ut errantes majori pena excusantur, clam committentes ut contraries plectuntur, l. fina. ff. de ritu nuptia. quod inde contingit, quia omne scelus timidum est, unde Christus inquit, Ioan. 8. qui male agit odit lucem, &c. quod sic vertimus ex tempore. Omnis a gens peruersa, fugit, male fertque videri. Nec venit ad lucem sed miser horret eam. Ouidius, Conscia mens ut cuique sua est, ita concipit intra Pectora pro meritis spemque metumq[ue] suis.

Sunt itaque tales fœneratores velut noctua lucem non ferentes lucifugæ, utinam lucrifugæ, quia pudet eos peccati & confunduntur, interim tamen volunt videri probi & palliare suum peccatum. Sed quod superius dictum est, manu miss den borg bezalen habet aliquam rationem, quia creditor siue venditor panni cogitur aliquo tempore usu sue pecuniae carere cum detimento, sicut norunt mercatores, & saepe differtur solutio in longissimum tempus. Sed adhuc ad Antichresin reuertamur, nondum enim mibi videor eam esse sufficienter expositam, de hac etiam est in l. 11. & 14. C. hoc titul. Est igitur Antichresis conuentio talis ut fructus rei pignoratae creditor retineat usurarum vice vel ut domum pignoratam habitet, & ex ea conventione omnes fructus pignoris retineat, nec im-

DE VSURIS

putet in sortem et si excedat legitimum modum vsurarum, l. 17. C. eod. quia qui nodus est datus usuris, non est idem Antichresos, usuræ stipulatione constituuntur, Antichresis etiam pacto: est enim pactum pignoris. Usuræ non perimuntur sola sortis oblatione, Antichresis vero perimitur sola oblatione, de Agricola usurā stipulari licet, cū eo Antichresin pacisci non licet, Nouell. 32. 33. denique Antichresis non est usura, sed quasi usuræ vice constituitur. Audi speciem huius ex Harmenopolo librō tertio titulo quinto de Antichresi, ea est talis: Dedi tibi pecuniam mutuam & acceperas des pignori, ea lege ut eas inhabitarem usurarum vice, nulla mercede habitationis constituta aut praestanda, per quam Antichresin mihi permisum est, ut inhabitem non ut locem: possum tamen etiam locare si volo, quia conductori similis sum, conductor etiamsi dictum non sit potest domum conductam relocare, l. 6. Cod. locati, nunc si id fecero, quod mihi nominatim permisum non est, hoc est, si relocauero, & ex mercede plus redegero quam ferat legitimus modus usurarum, quod amplius erit id sorti imputabitur, sicut tradidit Harmenopolus loco supra allegato, verum si ut conuentum fuit tantummodo habitauero, licet ea habitatio pluris aestimetur, quam legitimus modus usurarum ferat, tamen conuentio seruabitur, & cedet habitationis commodum lucro creditoris, nam videtur mihi potius dominus conducta, quam illegitima usura contracta. Similiter

T R A C T A T U S.

liter si ager venerit in conuentionem ea, lege ut
 creditor fructus habeat, conuentio seruabit
 tur, et si fructus excedant legitimum modum
 usurarum, verum si nihil dicatur de fructibus,
 sed ager tradatur pignori simpliciter, id agi-
 tur omnino ut fructus percipientur, quinimo
 mulctatur creditor nisi percipiat, quia tec-
 netur ad percipiendos, sed hoc casu tamen
 tacite videtur contracta Antichresis. Itaque
 creditor retinebit fructus usurarum vice, non tamen
 supra legitimum modum. Est igitur dif-
 ferentia in his, tacita Antichresis seruat modum
 usurarum, expressa non item leg. cum debitor ff.
 in quibus causis pignoratio vel hypotheca tacit.
 In quo titulo ponitur exemplum tacite Antichre-
 ses, quod ipse titulus etiam exigit, debitor enim
 vtitur mea pecunia gratuito, iam quia usuras sti-
 pulatus vel pactus non sum, huius beneficij
 compensandi gratia dum mihi tradit agrum pi-
 gnori tacite id agi videtur, ut fructus retineam,
 non tantum percipiam, quod tamen siet iuxta
 modum legitimum, quasi tacito consensu id
 quoque comprehensum sit, quod se ea pecunia fu-
 issent feneraticia, non videretur tacita contra-
 cta Antichresis, sed tradito pignore debet cres-
 ditor fructus percipere, et nisi perceperit
 mulctatur, hoc est, imputat perceptos et
 percipiendos usuris, leg. 2. Cod. de pact. pio
 gno.

DE VS V R I S

L. 20.

Summa huius capitatis est quod adiectio inutilis non vitiatur sed vitiatur, vel pro non adiecto habetur, ut in multis articulis Iuris saepè usu venit l. placuit inf. eod. ita ea quæ redundant non visitant scripturas ut habet regula Iuris antiqui. Ratio horum est quod non recte adiectum tanquam nullum habetur. Sic iniusta usura non est usura, & falsus tutor non est tutor l. Paulus ff. de verbo significacionibus Item falsum testamentum non est testamentum, Ita falsa mensura non est mensura ait Galenus in lib. de bona valetudine, Ergo iniusta usura quamvis promissa, non est usura, & quod modum legitimum excedit pro non adiecto habetur.

L. 21.

Sciendum) Animaduerte quando mora fieri intelligatur, quæ non est regulariter ex re, sed ex persona committi consuevit l. 32. inf. eod.

Moræ annumerandum) Mora enim non consideratur quoquomodo, & qualibet de causa, neque enim quoquomodo cuiusque interest l. fideiussoris, ff. de pactis, & non est damnum magnum in mora modici temporis l. si debitori ff. de iudicij, hinc mora nihil curatur si actoris non intersit, eiusque ius non sit deterius factum l. et si post ff. si quis cautionibus l. sequitur ff. de verborum significacion. l. post liminium ff. de captiuis & pistili: unde & introducitum est quod concedatur purgatio moræ, quæ non solum liberat reum promittendi interitu rei l. 73. ff. de verborum obligationibus, Sed à pena post me-

ram

T R A C T A T U S.

¶ am ipso iure debita, l. 19. ff. quando dies legato:
Et quidem purgatur mora usq; ad litem contestata
non solum in faciendo obligationib. sed etiam dan-
di, si modo non interfit prius datum vel factum es-
se, ut in l. Celsus ait ff. de receptis arbitris.

Quid enim si amicos adhibendos) Solemus hos
die amicos nostris negotijs tanquam testes factorū
adhibere, ut si guerra aliqua postea orta fuerit ab
alterutra parte, per eos rem ita transactam esse vel
secūs, euincere & obtinere possimus: possunt &
alię causę contingere cur eos adhibendos putemus,
ut dicitur, amicus alter egs, vel propter consilium
quemadmodū Apollonius Græcus poëta ait, commu-
nis est necessitas, sint igitur communia consilia, Itē
sicut amicus, amas alium genuinus amicum, τύκειος
τύκης, &c. Ut incipit Græcis versus in Epigrā-
matib. Graecorum poëtarū. Tui Martis est, optime
lector, hic plura similia colligere & aggregare.

Notandum finaliter hoc loco, quod multi fals-
lere confuerunt sub praetextu amicorū adhiben-
dorum, quod & in contractibus verificari potest.

Ouidius:

Tuta frequensq; via est per amici fallere nomen,

Tuta frequensq; licet sit via, crimen habet.

Vel exceptio aliqua allegetur) Huc pertinet
Pauli sententia dicentis, Non est in mora is à quo
pecunia propter exceptionem peti non potest. L. le
cta circ. si. ff. si certum petatur. Ac idem est nullā
petitionem habere, & exceptione submoueri, quod
cum sit, non intelligitur ibi mora fieri, ubi nulla est

P 5 petis

D E V S V R I S

petitio l. nulla ff. de regulis iuris, l. si pupullo ff. de
verborum obligationibus.

L. 22.

Argumentum huius legis est, quod simulatio
fraudulenta sit reprimenda, cum locis similibus,
qui pulcherrimi in utroque lute extant. Ita perlu-
sorius iudicio agere, est prohibitum, ubi aliud agi-
tur aliud simulatur, cum plus valere debeat quod
reuera agitur quam quod simulatè concipitur, de
quo titul. Cod. extat. Sic falso prætextu non est ut-
tendum l. vni. ff. apud quem à quo appelleatur. Si
quis fraudulenter fuerit versatus in dimittenda
custodia, vel capite punitur, vel in extremum grar-
dum militiae datur l. fin. ff. de custodia reorum,
Item si quis quod fisco debetur simulans se fisci cre-
ditorem, accepit, in crimen peculatus incurrit, leg.
sacrilegi. ff. ad l. Iuliam peculatus, Item iudex scies
prudensque committi in legem per aliquem, pati-
ens tamen & ferens simulatione uti dicitur &
propter id punitur l. ultim. C. de assessoribus: Si-
mulatione etiam peccant ij, qui cum melius no-
runt confiteri tamen veritatem supersedent, ut ex
principibus multi credebant in C H R I S T V M,
sed propter Phariseos non confitebantur, ne è Sy-
nagoga ejacerentur, Ioannis 12. capit. Tales sunt
nostro tempore qui neutrales appellantur, qui ne-
que frigidi neque feruidi sunt, atque utinam fria-
gidi aut feruidi essent, Apocalyps. cap. 3. Hi bla-
diuntur hominibus, quorum Deus venter est, as-
sans en admiration les personnes à cause du prouffit

TRACTATVS.

Scriptum est in Epist. 5. Iudæ. Et quidem hæc
faux semblant & hypocrisis maximè perniciosa in
Theologis est, ac, qui dicunt aliter, recti quam cons-
cua mens est, accersunt furias in sua fata graues.
Simulant etiam perfidiose Pharisæi interrogantes
Christū, licet ne Cæsari censum dare: an non Mars
et I. cap. audi vocem principis apud Homerum:

ΙΧθύς γέρε μοι κείνον οὐδεὶς ἀπλάσει πίλησιν
οὐδὲ τίταν μεν κτεύθη ἐν φρεσίν ἀλλος δε τίππη

Exemplum insuper fraudulentæ simulationis
C. Caligula præbet, is præscribebat aliquando les-
gem, quasi populum meliores mores reformaturus,
literulis per quam exilibus aciem suffugientibus, ea-
m intimiri procurans, quod perfidiosa ille simula-
tione faciebat, scilicet ut populus illam legem pa-
rum agnitam & perspectam ad commodum ipsius
per impositionē mulctæ facilius violaret, Tranqui.
Sueto. in eodem. De talibus Horat. ait lib. 1. Epist.

Da mihi fallere, da sanctum iustumque videri,
Noctem peccatis & fraudibus obijce nubem:

Quo delicto vix aliud deterius in administratione
rerum allegari potest, cum nulla sit capitalior pes-
cis quam eorum, qui tum maximè fallunt, cum id
agunt, ut boni viri esse videantur. Ita Fredericus
tempore Gregorij noni Pontificis Anno 1236. plus
minus simulans ægritudinem in Sicilia se cōtinebat,
interim non erat ægrotus ad diripiendam omnē su-
pelleætem Lantgravij Hassiae, qui frustratus ab
ipso Brundusij cum magna parte militum mortuus
est. Certè contra hos cuiuscunq; artis astutia cuius-
cumque

DE VS V R I S

cunque occasionis excogitata calliditas exclusa est
per legem unicam C. ut omnes iudices tam ciuiles,
&c. Caeterum isti simulatores sunt duplii corde,
quo & loquuntur, sorbentes simul & flantes calis-
dum & frigidum, ex eodem fonte emittentes si-
mul aquam dulcem & amaram, quod est diabolus
cum venenum, ob eam quoque causam tales simula-
tiones sunt prohibitae, sicut ipsum decipere c. nec
artificiose 22. quæst. 2. debent enim se homines as-
mare sine fictione, 1. Petr. 1. & nō simulatè(quod
Galli vocant propriè contre son cœur) agere: diles-
etio vestra, inquit Apostolus, sit sine simulatione
12. cap. ad Roma. quæ quidem simulatio accedit
ad vitium Hypocriseos, Item sit sermo vester est,
est, non, non, ne in simulationem incidatis ait S.
Iacobus, cap. 5. ac in Psalmo scriptum est bonis sp̄i-
ritus in quo non habitat Hypocrisis, qualis est si-
mulatio falso verborum & mentis colore perfusa,
quanto magis debebat valere, sentio nō aliud quām
mea lingua sonat.

Interdum tamen simulatio caret peccato. scia-
licet, ea quæ non est instituta ad lœendum proxim-
um, unde et mentiri interdum licet(quia triplex
est mendacium) Herodotus: Vbi opus est mendaci-
um dicere, dicitur. Hoc pacto & Abraham mentis-
tus legitur, & alij quam plurimi sine Dei offendio-
ne, Virg. lib. 1. Æneid. alta simulabat fronte dolos-
rem: Ita in leuioribus & non enormibus concessum
videtur vel saltem non punitur ciuiliter, fraudem
fraude repellere, Cato, Tu quoque fac simile sic ars
deluditur

TRACTATVS.

deluditur arte; Virg. Dolus an virtus quis in hoste
requirat? quemadmodum hodiè strategemata bellia
ca sunt usitatissima, Virgil. lib. 2. Aeneidos, Votum
pro reditu simulant, &c. ubi Sinon transfuga p̄bet exemplum fraudulentæ simulationis, &c.

L. 23.

Qui subitò ab ripitur in profecionem Reipub.
causa, non dicitur moram necesse solutionis, cùm
non potuerit alium substituere propter subitanum
iter qui eum excusaret, vel sui defensionem sus-
ciperebat apud credito em, quare cùm talis non sit in
mora, ad usurias non tenebitur, nam si secus obser-
uaretur in damnum Reipub. causa laboretur, quod
iura non patiuntur l. absentia ff. de verborum si-
gnificatio. Huc pertinet quod qui Reipub. causa
absunt non necesse habeant se defendere, leg. 2. ff.
eum qui appelauerit in prouincia defendi.

Aliquando ex re moram fieri) Quomodo in re
mora fiat exemplo declarandum est, ls cui fideicom-
missaria libertas relicta est, nisi manumittatur ab
haerede cùm possit hoc haeres facere, nulla interpel-
latione facta moram intelligitur pati in re, & ideo
liber habetur, l. cùm vero ff. de fideicommisa. li-
bertatib. quare si inter moram captus sit, quasi liber
restituetur. Cæterum existimo in re moram fies-
ri cùm aliquid contingit circa rem, quæ deterior sit
at, per moram illius qui eam tradere debebat, nec
conueniri poterat: unde dicitur in leg. si sterili s.
cùm per venditorem ff. de actionibus empti, utilis-
tatem emptoris venire in aestimationem quæ eis
ca ren.

DE VS V R I S

ea rem ipsam consistit , agitur enim ibi de vino per moram non tradito & corrupto ; Illud autem hoc loco meminimus , generatim moram nō fieri in re , sed in persona , non enim toto Iure ciuili cūm de mora agitur , eaque in debitore vindicatur aut etiam creditore , his verbis vindicatur : Si res non soluas tur , at bac formula , si debitor in mora sit : Sed huc ius rei hic appendix traditur cōmuni regulæ quan- dam limitationem afferens , & propter hoc dicen- dum , interdum ad rem moram referri , & hoc eti- am locū habet in persona pupilli cui promissum est aliquid , & promissor absens sit , vel alias eius nomi ne conueniri non possit , ibi in re ipsa & ex solo tem- pore fieri morā præsumitur : cūm enim res ipsa dif- feratur in re mora inest , hoc ipso quod non soluitur , cūm debeat , & per alium sit qui conueniri non potest , quo minus fiat aliquid quod debeat fieri : Et quidē cūm mora in re fieri videtur , non dicitur ces- satum esse à creditore , cūm non sit aliquis qui possit interpellari . Quò referendū quod hic dicitur , si non sit qui conueniatur l. s. s. cessatum ff. ut in posseſſio ne legatorum : quod tamen ipsum testatione cōpīez Eti oportebit , ita ut pro petitione id cedat l. 2. inf. de nautico fœnore . Porrò cūm dictum sit de pupilli persona cui mora in re ipsa fiat , venit attingendū de alijs quoq; personis , quib. in ipsa re mora sit , cum distinctione tamen personarum , quippe peculiaris ter in quibusdam causis receptum est , ut mora ex re fiat etiam sine aliqua interpellatione , & hoc ma- xime in persona pupillorū l. in iuniorum C. in quis- bus

T R A C T A T U S.

bis causis restitutio in integrū &c. l. cum filius,
§. 1. ff. de verbis obligati. Sed in alijs personis ferè
semper requiritur ante moræ commissione ut præce
dat interpellatio, vnde & hic dicitur si non sit qui
conueniatur. Neque enī hoc loco aliquo fauore vel
personæ vel causæ, in re mora fieri intelligitur ut
in pupillis : distinguenda igitur sunt materiæ &
personæ, quibus Iuris definitio communicanda est.

L. 24.

Argumentum) Qui dicit se nolle soluere pro
pter causam & iustum exceptionem, qua se velle
expectare rei controversie iudicium, eiique parere
usque in euentum afferit non est in mora: dum enim
res pendet, non est pro eo qua sit & debeatur, res
certè in suspensiō est cùm ad iudicium prouocatur,
ideoq; nihil innouandum: argt. tit. ff. Vbi nihil in
nouandum interpellationi interposi.

Prouocauit) Vide elegantem textum in l. qui
ff. de regulis Iuris l. 3. §. si quis paratus ff. quod vi
aut clam, in quo loco queritur, num interea dum
aliquis paratum se præbet ad iudicium accipiente
dum, constituatur etiam per litis contestationē in
mora? & deciditur quod non, quia litis contestatio
prodest, si iuste sit prouocatum ad iudicium, sed si
non habuerit causam litigandi reus conuentus, tūc
& litis contestatio nocet l. nemo §. 1. ff. de verbis
obligationibus, l. si. ff. de conditioni. furt. l. illud
ff. de petitione hereditatis, qui textus hoc bene co
cordant, quod hoc loco dicatur, si iuste ad iudicium
prouocauit, &c.

Siuę

D E V S V R I S

Sive ei cui mandauerat) Ratio huius decisionis
est probabilis, quippe quod iussu alterius soluitur,
pro eo est quasi ipsi soluatur l. quod iussu ff. de re-
gulis Iuris. Sic substitutus ab aliquo potest idem
facere quod auctor eius, l. 2. C. de officio eius cui vi-
cem alterius: hoc pertinent & sequentia tritissima
DD. iuris axiomata: quod quis per alium facit per
seipsum facere intelligitur, Item sive per se quis de-
nunciet sive per alium rata est denunciatio , l. de-
nunciaisse §. sed et si ff. ad l. Iuliam de adulterijs, Is-
tem ipsius Domini manu scriptum videtur , cuim
voluntate aliquid scriptum est , l. Diuns Claudius,
ff. ad l. Corneliam de falsis.

§. Cum reus) Mora idem contra fideiussore quod
& contra reum operatur, ut sensus est huic §. ad-
de l. mora rei ff. de verborum significationibus. l. si
libertus moram ff. de operis libertorum. Huc perti-
net quod iure veteri plerisque in casibus non eadē
erat ratio fideiussoris & rei , olim cum mandatore
prius agebatur, quam cum principali , reo iudicato
inducie dantur ex iure veteri, mandatori non itē,
quod abrogatur l. vlt. §. vlt. C. de usuris rei iudica-
tæ, ostenditur etiam in l. 20. C. hoc titul. modum
præscriptum de usuris non tātūm pertinere ad reos
principales sed etiam ad mandatores & fideiussos
res, qua de re non temerè dubitabatur.

§. Mora dicitur) Sed officium impleri) inten-
sivim tamen efficaciter aliquid operari hoc officium
non sine ratione dicitur, ut patet ex sequentibus
exemplis.

TRACTATVS.

L 25.

Quam ex quo Dominus) Quia suæ partis tan-
tum habet alienationem l. si socius ff si certum pe-
tatur.

Et quemadmodum si totum fundum) Dicit ar-
gumentum à toto ad partem , quod est validum in
legibus,nam quod iuris est in toto,idem est in par-
te eius qualibet & econtrario, l. que de tota ff. de
rei vindicatione §. nihil interest, Institu.de fidei-
commissarijs hæredibus , quod tamen ita verum
esse arbitror ex communi sententia D D. Vbi eadem
ratio militat in parte que in toto, nam aliud esset
si eadē ratio non foret ut in l. ex mille iuncta gloss.
ff. de euictiōnib⁹.

§. In alieno) Meum foret) Semina & sata ce-
dunt solo,sicut ædificia, ut & pictura ipsi tabulæ,
licet de hic sit controversia durissima inter iuris
D D. de qua iam non disputo,cum sit à materia et
proposito alienum, si placet vide Eguinariū Bas-
tronem super Instit.lib.2.titu.1.de rerum diuisiō:
Estq; hæc ratio sœpius repetiti dieti: Omnis fru-
etus non iure seminis, sed iure soli percipitur, quod
non inconstanter dici poterit, cum à potiori parte
fiat denominatio in hac re, &c.

Idem iuris habet quod Dominus) Huc referen-
da est regula iuris dicens, bona fides tantum possis-
denti præstat, quantum veritas l. bona fides ff. de
regu. &c. adde textum in l. magis puto §. 1. ff. de
rebus eorū &c. Vbi idem iudicatur de fundo bona
fide posse, quod de Domino fundi ut alienatio

Q fieir

DE VS V R I S

fieri non possit l. quories ff. de noxalibus. l. si postus
lauero §. de eo. ff. ad l. luliam de adulterijs.

Antinomia.

Hic definitur quod bonæ fidei possessor idem ius
ris habeat in percipiendis fructib. quod verus do-
minus prædij, at in l. bonæ fidei ff. de acqui. rerum
domi. dicit textus, quod bonæ fidei possessor quoad
fructus penè sit loco domini, & in l. 1. §. 1. ff. ad Sil-
lanianum expressè affirmat, quod Domini appella-
tione non continetur ille, qui bona fide sicut.

Conciliatio.

Angelus in isto loco concludit, quod bonæ fidei
possessor sit loco domini. si non appareat quis verus
dominus sit, alias secùs, quæ quidem Angeli solutio
& distinctio cùm non sit inconcinnia, nos ea iam ac-
quiescemus ipsius auctoritate contenti.

Qui plus iuris in percipiendis fructib. habent)
Nota hoc in loco differentiam inter fructuarium
& bonæ fidei possessorem. Bonæ fidei possessor est
in pinguiori conditione quoad fructuum perceptio-
nem, quam fructuarius, ut hoc in loco euidenter in-
notescit, poteris alibi & plures inter hos duos dis-
cretiones obseruare tuo Marte, quod admonuisse
sufficiat, ne prolixitate nauseam moueamus alicui.

Antinomia.

Vsufructarius tantum iuris habet in percipi-
endis fructibus, quantum bonæ fidei possessor, quia
vusufructarius domini appellatione continetur. l.
in venditione ff. de rebus iudicis auctorit. l. ossa §.
penult. ff. de religiosis l. 2. §. dominus, ubi gloss. ff.

T R A C T A T U S.

de legatis 2.l.1.6. non solum ff. de arborib. ceden.
gloss. & Bart. in Rubr. C. de vſu fructu, Idem Bar
to. & alij in l. qui fructum ff. de verborum obliga
tionib. Respondebat Alexander, appellatione Domi
ni vſufructuarium contineri consil. 5. puto de iure
concludendum lib. 4. Regisque loca & illa censeret
illaqueata, quibus tantummodo Rex utitur frui
turque. Accedit quod Cicero ait lib. 8. Epist. ad
Curius, Id cuiusque est proprium, quo quis utitur
fruiturque: & Paulus ait, vſufructum in multis
casibus partem dominij esse l. 4. ff. de vſufructu et
quemadmo.

Conciliatio.

Distinzione hoc in loco utendum est, quod ad to
tum & plenarium dominium spectat constituendū
pars dominij est vſusfructus, quo significatu l. 4.
ff. de vſufructu accipere debemus: si autem fiat
fermo de vſufructu à pprietate separato, qui vſus=
fructus formalis dicitur, tunc dicendū, quod vſus=
fructus non sit pars dominij l. recte dicimus. ff. de
verborum significationib. l. permiscere ff. de acqui
renda possessione cum similibus.

Qui vectigalem fundum habet) Hoc est, ema
phiteuticum, vel in emphiteosin conducedum, Em
phiteuticarius igitur hic equiparatur bonae fidei
possessori, quod est notandum, Huc refer titul. 2.
ff. lib. 6. si ager vectigalis petatur.

6. Bonae fidei) Quādiu fundus euictus nō fuerit)
nō considerata sciētia an alicuius fuerit nec ne, certe
quod ab initio bonū fuit nō facile ex postfacto corrū

Q 2 petur,

DE VSVRIS

petur, ac licet dicat quis suum fundum esse, non tamen mox hoc esse verum præsumi potest, ideo pergit fructus suos facere bona fidei possessor ante euictionem, iuxta hunc textum, ibi cognouit, faciet etiam fructus suos, quod si ita est, etiam faciet fructus suos post scientiam rei alienæ quam habet, cum iam factus sit malæ fidei possessor.

Antinomia.

Evidenter Vlpian. ait; singula penè momenta esse spectanda: in iudicando bona fidei possessore, non initium tantum, l. qui bona, l. quæsumus ff. de acquirendo rer. domini. ubi huic §. questionem mouet, & collocat exemplum in seruo alieno, quib. consequens est dicere, non videri bona fidei possessorem fructus suos facere, postquam cognouit fundū esse alienū, ut hic dicitur à Iuliano, et si cognouit fundū esse alienum, tamen ante euictionē faciet fructus suos. Ac habebit hæc Antonimia vires suas, si intelligamus malæ fidei possessorem non posse fructus suos facere, eò quod contra suam conscientiam peccet, retinens alienum bonum. In hanc sententiam allegat Ius Canonicum dictum Apostoli, Quicquid non est ex fide, peccatum est, cui sermoni prius homo facile subscripsit.

Conciliatio.

Certè Iulianus non solum hoc loco ab Vlpia sed etiam ab alijs discrepare videtur, ac difficilis est hius dissensionis compositio, nisi dicere velimus unū locum ex altero decidi & componi oportere, ut ita posteriores leges ad priores trahantur vel econtra, quod

T R A C T A T V S.

quod non est insolitum. non est nouum ff. de legib.
Subscribendum igitur fuerit Iuliani sententiae magis piæ, quod scilicet fructuum acquisitioni superueniens mala fides oblitus. Verum opinor rectius respondendū, hic non queri principaliter de bonæ vel male fidei possessore, sed de lucro fructuum & tempore quietionis. Interim tamen non diffitecor perpendiculariter simul debere iustitiam & æquitatem fructuum percipiendorum, cui rei intelligendæ utilis est disputatio de bonæ & male fidei possessoribus. Illud in diarium hoc loco trahitur, an usurcationem semel bona fide cœptam vitiet superueniens mala fides: de iure ciuili non vitiat, at Ius Canonicum refragatur. Sed ne iam cum hæc quæstio non valde propriètate spes etet conuenientibus inconuenientia miscere & conjungere videamus, non sine causa eam præterlegimus. Finaliter ad propositum casum rediens, breviter dicendum, licet fructus suos fecerit male fidei possessor, si tamen post euictionem extent, utique respondebitur l. etiam si ff. de petitio. hæreditatis l. quietis, sup. eod.

L. 26.

Argumentū) Quæritur an venatio sit in fructu, et quidem esse in fructu non est dubium. Hanc maxime principes hodie sibi appropriant, exclusis priuatis.

L. 27.

Hoc dicit quod defunctus potuit habere idem et hæres, nisi sit actio iniuriarum, quæ ad hæredem non trahit, alias quod is cui sum hæres fecit, perinde est atque si ipse fecisset, quod tamen solummodo ciuilis

Q 3 ter vco

DE VS V R I S

ter verum est l. 6. ff. de aqua & aquæ plu. l. hæredem ff. de regulis iuris. Sic præmium defuncti transit ad hæredem l. edicto ff. de iure fisci.

Ideoq; ad cæteros) Quod in hærede dicimus, id ē erit & in cæteris successorib. l. 9. ff. de tributoria actione. L. 28.

Etiā fœtus) Vides ergo appellatione fructuū, etiam fœtus venire animaliū, vnde datur intelligi hic ad usufructuariū bonæq; fidei possessore pertinere.

Pilus & lana) Lana est quæ de ouibus deciditur, agni sunt fœtus ouium.

Hædi) Hædus est animal ex capra genitū, vitali fœtus ex vaccis, ut vituli subsiliere noui.

Partus verò) In hunc locum Cicero lib. 1. de finibus bonorum & malorum.

In fructu non esse) Videtur tamen esse, quia ancillæ partus renascitur, potest q; vt seruorum & ancillarum usus fructus constitui, nec quicquam quo ad hoc videntur à reliquis animantibus diserepare. constituitur Institut. de usufructu, nam & possidetur, legantur & venduntur, & permuntantur.

Mutatio
Iuris.

Hæc antiqua iura quibus serui quadrupedibus & bestijs si niles existimabantur, abolita sunt, nec amplius obtinent in foro Christianorum, vnde & in hoc loco in contrarium antiquis istis legibus disponitur, propter hominis dignitatem in cuius gratiam Deus Optimus Maximus omnia condidit ex nihilo ante 5524. plus minus, annos, infinita potentia & sapientia pulcherrimam hanc rerum machinam extruens.

TRACTATUS.

(Cum omnes fructus) Idq; ex Brutis sententia obti-
nuit l. fatus ff. de usufructu, & est apud Paulum
ca. 1. li. 3. senten. tit. 1. cōcordat l. vetus quæstio ff.
de usufructu, et s. in pecudū Inst. de rerū diuisione,
vbi insignia quædam de hoc loco tradūtur à commē-
tatorib. Adde l. Falcidiæ ff. ad l. Falcidiā l. mulier
s. sed enim ff. ad Trebellianum : ex quib. allegatis
facilè veritatē huius capitinis deprehendes: finaliter
& hoc adde ad euidentiorem huius loci intellectū,
in fructu id esse accipi, quod ad usum hominis cōpa-
ratum & introductū est, ait Iauolenus in l. penul.
ff. de usu & usufructu & creditu, cuius sententiæ ele-
gantē vide definitionē apud Cicer. li. 1. de legibus.

L 29.

Supra statutū modum usurarū) Superius dixit
Papin. l. 1. in prin. statuendas esse usuras vt legem
non offendant, statuetur aut supra modū, si cōuenes-
rit vt ad dictū precio non soluto vēditori duplū precij
p̄stetur, vnde in fraudē cōstitutionis videtur id ad
iectū quod legitimā excedit: Quin etiā Vlpia. cūm
quæreretur an valeret legatū certarū usurarum do-
nec legata fors præstaretur, valere quidē respondebit.
si modum probabilem usurarum non excederet l. 3.
in si ff. de annuis legatis : Est enim in rebus certus
modus obseruandus, cūm excessus omnis noceat,
quod in usuris maximē conspicitur. Ac si Plato
reprehendit libro 3. de Republica multitudinem
& copiam chordarum, & vocum in organo musico,
quæ tamen non valde magnum detrimentū affert,
quanto magis nimetas usurarum reprehendenda &

D E V S V R I S

Vituperanda, cum ea lēdat proximum : Proinde si
vſurarum modum à legibus præscriptum quis ex-
cesserit, puniri non immeritò debebat. Ut interim
non recenſeam, quod Ius Canonicū fæneratores du-
rissimus pœnis ſubijciat, confirmat idipſum Cicero
lib. 5. & 6. Epifol. ad Atticum de lege ab Aulo Ga-
binio conſule lata commemorans, quæ non modo ius
ex ea ſyngropha dici vetabat, qua contra modum ea
lege præscriptū vſuræ debebantur, ſed ut ne fortem
quidem ipſam petere liceret, imò etiam pœnam fæ-
neratoribus irrogabat, iunēta. l. 2. de vſuriſ lib. C.
Theodos. ſecundo. Certè in hac pœna ſeruandū pu-
tarim, quod Paulus ait lib. 6. ſententia. l. locatio,
§. quod ff. de publicanis, (qui fæneratoribus ſimi-
liſunt) quod illicitè ſcilicet ab illis publicanis pu-
blicè priuatimq; exattum eſt, cùm altero tanto paſ-
ſis iniuriam exoluitur, ſi quis dixerit eos condema-
nandos ciuiſ dupli quanti ea res eſt, tolerari poſſet
ad exemplum venditoris qui mensuras publicè pro-
batas, puta vini, frumenti, vel cuiuſlibet rei corru-
perit, doloq; malo fecerit, quanti ea res eſt eius, du-
plo condemnatur Modesti. lib. 1. de pœniſl. penult.
ff. ad l. Cornelīa de falſis, quod arbitror rectiſſime
dici poſſe propter ſimilem ſpeciem facti, nam & fæ-
neratores quaſi mensuram vſuræ à legibus præſcri-
ptam ſcientes prudentesq; violant & transgrediu-
tur, eadem certè ratio utrobiq; militat, idē ergo ius
ſtatuerendum iuxta l. illud quæſitum ff. ad l. Aqui-
liam l. à Titio ff. de verb. obligation. Ita ſi quis iua-
dex in pœna infligenda modū præscriptum à legib.
exceſſo

T R A C T A T U S.

excesserit, tenetur condemnato ad dupli restitutio
nem l eos §. quod si quis C. de modo multarū. Est
enim honestus modus seruandus in usuris, non cu
iuslibet fœnectoris immoderata luxuria admitten
da argto l. ex damno ff. de damno inuecto, l. vnicā
C. de anno. & capitatio. De veteri iure ita se habe
bat: si quis forte creditor excessisset præscriptū mo
dum usuris, primum quidē nulla ferè fuit pœna ni
si infamia, ex qua nota multa sequuntur incōmoda,
l. improbum C. ex quib. causis, forte non amitterebat
nisi pro rata eius quod exegerat supra modum: olim
tenebatur in quadruplū l. 2. C Theodosia de usuris.
De his pœnis ait gloss. Iuris Canonici, quod usurari
us sit homicida sui ipsius & aīe suæ: vnde & mox
in lute Canonico post titulum de homicidio ponis
tur titulus de usuris: teste eadem gloss. Hinc etiam
fœnectorem expellendum esse affirmat ex terris,
quod maximè contra Iudeos facit: fuit & conclus
sum olim in Concilio Laterensi, quod usurarij ma
nifesti non debeant admitti ad communionem sa
crae Synaxeos, nec ad sepulturam Ecclesiasticam
post mortem, & qui recipit ad præfata eos tales,
peccat mortaliter. Item afferens (quod tamen in
telligo in excessu) vel affirmans exercere usuras nō
esse peccatum, potest ut hereticus puniri, & si per
tinaciter hoc afferat, peccabit contra articulū, Crea
do in unam sanctam Catholicam Ecclesiam: hæc ha
etenus Ius Pontificium non erubescit proferre: quia
bus adiunge illa, quæ superius diximus in loco de
cuentu. Cæterum quis modus usurarum habeatur

DE VS V R I S

legitimus nouissimè à Iustiniano constitutum est.
 I.eos C. hoc titul. ubi omnem varietatem è medio
 sustulit, unamq; simplicem formam prescripsit, iuxta
 quā usuras quæcunq; illæ sint & quacunq; regione
 frequentetur, & ex quacunq; causa postuletur ex-
 aminari imprimis necessariū fuerit, & quidē pfa-
 to loco eas moderatus est secundum psonarum qua-
 litatem & differentiam, hoc modo, primum in ille-
 stribus viris vel qui supra eos sunt definiuit trien-
 tes, in ijs qui ergasteris præsunt, hoc est, argenteris
 rijs, & negotiatoribus prescribit besses usuras, quod
 etiam declarat Nouell. 136. Adiicit Iustinia. ut
 pecuniae nauticæ & fructuum usura sit centesima,
 quæ est etiam rei iudicatæ, in alijs personis & cas-
 sis prescribit semisses, quæ seruantur etiam in fis-
 co, ut in priuatis l. vlt. C. de fiscalib. usuris lib. 10.
 l. 1. C. de his quibus ut indignis, &c. ubi loquitur
 de fisco & semib. quod videtur addidisse Tribu-
 ni anis, sicut & in l. cum quidam §. si debitores, su-
 pra eod. pupillares etiam usuræ, quas præstat tus-
 tor sunt semisses, certis casibus sunt centesimæ, qui
 notantur in l. qui sine ff. de negotijs gestis, l. tutor
 qui repertorium ff. de administratio. tuto. Sciendū
 etiam hunc modum usuris esse prescriptum, non
 tantum in ijs, quæ veniunt ex stipulatione, sed eti-
 am in ijs quæ sine stipulatione officio Iudicis veni-
 unt, non semper obseruato more regionis, de qua re
 monui supra l. 1. hoc tit. usurarum quidem quæ ve-
 niunt ex mora non fuit certus modus, sed præstabā-
 tur officio Iudicis p more regionis, si tamen hic mos

T R A C T A T U S.

non laederet legem ipsam: quod si in eā impingeret,
iam non obseruabatur id quod etiam additum est
ad d. l. 1. et l. idemq. §. sedetsi quidam ff. mandati,
itaque notandum moribus non posse derogari huic
modo iuxta ius ciuale.

Hodie ferè quilibet Dominus habet peculia^{re}
rem ordinationem & taxationem in proprio terris Mutuatio
torio super usuris latam, quod non est negligendū. iuris.
Rex Philippus Hispaniarum concedit 10. in gene
re de centum, non valde considerata personarum di
stinctione. Alijs dominantes alibi alium custodiunt
modū, alibi maiores, alibi minores frequentantur,
vbi est copia mercatorum populosa maiores et gran
diores in consuetudine sunt, olim etiam ita fuit,
Caius, pecuniarum quoque licet vna & eadem pos
testas vbique esse videatur, tamen alijs locis facilis
us & leuibus usuris inueniuntur, alijs difficilius
& grauibus usuris, l. ideo ff. de eo quod certo loco,
sed & pecuniae numeratæ in omnib. regionibus nō
sub ipsam usuris fenerantur, §. si quis agens Inst.
de actionibus. Neque tamen vt iam dictum est ex
more tantum regionis cuiusq. modus definitus est,
verum etiam ex principum decretis & placitis, l.
constitutionibus C. hoc tit. recte etiam dixeris mo
rem regionis in usuris limitandis causari ex consti
tutionibus principum quod & verum est, potest es
tiam fieri, vt constitutio super usuris morem regio
nis sequatur, & ex more velut Iure non scripto fiat
Ius scriptum, vt sēpe contingit.

Ad locum de modo usurarum pertinet ne
credite

DE VSURIS

creditores ex sorte quam numerant aliquid retineant vel detrahant siliquarum, vel sportularum nomine, quippe creditores hæc nomina prætendentes ex sorte retinebant aliquid, & nihilominus debitorum in integrum sortem sibi obligabant, & in integras eius usuras, quod l. 26. C. eod. abrogat: quoniam non contrahitur obligatio, nisi quatenus numeratum est, l. si tibi 100. ff. de pactis. Igitur si ex 100. retinuerit 5. non debebuntur nisi 95. nec etiā ampliores usuræ. Adiçendum hoc in loco & illud est, sepe in modo certo usurarum circumscribendo committi fraudem, adiçendum igitur his est ex c. quod quis de regulis juris in c. ne quis per interpositam personam supra modum usuras stipuletur, ut ne illustris per argentarium sibi acquirat besses (hoc hodie non obseruatur, nihilominus tamen lex mandat eius obseruationem) quas potest quidem argentarius acquirere, quare si supposuerit argentariū, & de eo constiterit non feret nisi trientes, & hac in re etiam ut liqueat veritas defetur iuslurandum stipulatori ut se eo purget, an videlicet alteri operam accommodauerit: Hic est modulus præscriptus à Instini, post quem, nonnulli euoluerunt unā cum ipsis usuris abolere, sed nihil diu obtentum est, rerum necessitate ita exigente: Vix enim potest Respub. stare sine his. Quò pertinet quod accidit sub Rege Danico patre huic Regis iam dominantis Frederici. Consequenter, quidam pastor Aulicus in uniuersum damnauit usuras, & Regi persuadere conabatur, ut prohiberet in suo

TRACTATVS.

In suo regno paſſim exercitium usurarum. Rex ſa-
piens conuocatis & consultis ſuis Consiliarijs, vi-
dit hoc fieri non posſe ſine maximo incommodio, tan-
dem poſt longam deliberationem Rex voluit conce-
dere 7. de 100. edicto publico, ibi pafor dixit (erat
autem is ex Brabantia oriundus) ſi non dignarez
tur Rex eam ſententiam adhuc mollire, ſe eum au-
toritate Eccleſiaſtica excommunicaturum, ibi tan-
dem Rex 5. de 100. indulſit, quanquam pafor
diu iſtabat, vt duntaxat 3. cōcederet de 100. ſed
hic pafor non ſatis intellexit verū uſum uſurarū.
& ſtudio forte nouitatis voluit Regi imponere.

Ecce enim duo extrema ſunt in uſuris vitio-
ſa, nullas uſuras admittere ſuis quod idem eſt, in
uniuersum eas abolere, quoniā ſine hiſ nō viuitur,
& immenſum modum concedere. Mediū eſt modus
earum tolerabilis & utilis hominibus. Peccant ita
que qui in uniuersum eas dabant, peccant & illi
graui ter qui modum excedunt, & ueritati earum
nimium fauent, & in ſumma, mediū tenuere bea-
ti. Verus in hiſ uſus maneat, tollatur abuſus uſure
vitio nomen abesse reor, Et neque quid fædi comple-
titur, exime ſaltem Excessum, medio cætera fine
probes, vt quondam cecini dum flos erat ille iuuena-
tæ, Qui ſolet ingenium dote iuuare ſua. Aſpice pro-
cedunt gentes de iure quod olim Uſi & pactis aſ-
ſeruere ſuis.

Pro adiecto haberij Hoc ideo fit, quia geminae
intelliguntur ſtipulationes in conuentione uſura-
rum, una fortis, altera uſurarum, quod videri potest
in l.

DE VS V R I S

in l. centū ff. de eo quod certo loco, vnde in ijs, que
diuisionem recipiunt fit separatio inutilium ab u-
tilibus. Huc pertinet & illud, quod non recte fit
pro non factō habetur, l. filius &. sequens quæstio,
ff. ad l. Corneliam de falsis, Ita quando vitiose cau-
tum est, vel satis datum non videtur cautum vel se-
tis datum, l. quoties ff. qui satis dare.

L. 30.

Etiam ex nudo pacto) Nudum est merum &
simplex pactum, nihil continens præter conuentio-
nem, ex hoc no[n] oritur actio ciuiliter, sed datur ex a-
ceptio tantu[m], vocaturque nudum ad differentiam
vestiti et causati, (sic enim loquuntur DD.) quod
fit re ipsa, verbis, literis, interuentu rei alicuius, et
cohærentia contractus, legis auxilio, & operis ini-
tio: At hic queritur, quomodo ex nudo pacto petu-
tur usuræ? cùm ex nudo pacto actio non detur, ad
quod dicendum, licet pactum nudum nullam possit
gignere aut tollere actionem, tamen quoties lege as-
liqua iuuatur ut hic vel aliqua interueniente ne-
gocij necessitate causa(puta cohærentia contra-
ctus alicuius, ex qua velut essentiam & similitudinem
trahat & firmitatem lucretur, accedat pactum
nudum quasi pacto sustentaculo vim suam potesta
temque & denique ~~impunam~~ ad efficacem actionem
simulabit: vnde non videtur nudum pactum inter-
uenisse quoties certa lege dari probabitur, ait subli-
missimus quondam dum fortuna fuit Papinianus
in l. si dominus seruum in si. ff. de præscriptis, &c.
Illud hoc loco meminerimus, quod I. Russardus
profes-

TRACTATVS.

professor iuris in Academia Bituriensi annotauit,
nudum pactum hic accipi pro nudo consensu abs
stipulatione non etiam absque re & mutui numer
ratione l. 5. infra de nautico fœnore l. 1. ff. de rerum
permutatione, nam ex nudo pacto actio non datur
l. Iurisgentium ff. de pactis, quod verum certè est,
quia causa semper præcedere debet, ex qua debet
tur, hinc nec pollicitatio tenet quæ sine causa facta
est l. 1. ff. de pollicitationibus : sunt tamen casus,
de quibus ita iura loquuntur, in quibus ex nudo pa
cto petitio datur & actio, ut patet in eo quise nus
do pacto nulla omnino interueniente stipulatione
pro alio reum constituit, & ob id actione de consti
tuta pecunia conueniri potest. §. de constituta ins
titu. de actionibus. Huc pertinet l. exactiōne
C. de dotis promissiōe, ubi ex nudo pacto dotis præ
standæ oritur actio, quod etiam singulare est in
promissione dotis, adeò ut si inutilis fuerit stipula
tio, tamen adiungetur à legibus, quæ nullo modo pa
tiuntur eam evanescere l. 1. C. de rei uxoriae actio
ne: adde l. si argentum §. penul. C. de donationib. si
milter in fructibus, frumenti vel hordei mutuo da
ti accessio etiam ex nudo pacto præstanta est l. fru
menti C. hoc tit. quod utilitatis causa ita receptum
videtur, fauetur enim creditori frumentum vel os
leum mutuantur si quid accedere voluerit supra for
tem, ne damno afficiatur, dum propter variam com
mutationem earū rerum accidere potest, ut minor
ri aestimatiōe eas recipiat, quāvis eadē mēsura: non
ita in nūmis res se habet, buc refer l. periculi infra
de nauis

D E V S V R I S

de nautico fœnore, vbi pactum etiā sine stipulatione ad augendā stipulationem prodest, sed hoc ideo, quia periculi pretium est, spes precio emitur, quod solet esse fallacissimum. Aber wer spielen will der muss aufsetzen/re.

Finaliter dicendum, quod in hoc capite procedatur contra duas regulas communes. Prima est quod regulariter usuræ non debeantur citra vinculum stipulationis. l. 3. C. hoc titul. secunda, quia nudum pactum non parit obligationem usurarum, ideo ad huins loci Apologiam seu defensionem dicendum, quod ciuitas siue Respublia habeat prius legium præ cæteris, facit textus hic in l. statuas. ff. de acquirendo rerum dominio l. quod quis ff. de rebus auctoritate Iud. possidet.

Creditarum) Intelligo datarum mutuò, ac nos tam quod ciuitatum ratio proxima sit fisco, cui ex omnibus contractibus usuræ debentur, nō modo citra stipulationem sed etiā sine ullo pacto, quod tamen accipe, si modo mora à debitore facta sit, vel tardius fisco intulerit quam debebat, l. cum quidā fiscus inf. eod.

L 31.

Contractus & stipulationes debent rem certam comprehendere, alias vitiantur: ut tutela et omnes ultimæ voluntates propter incertitudinem vitiantur, l. Duo Titij l. tutor incertus ff. de testamentaria tutela. Certo enim iudicio debet quis protutela suæ posteritati cauere §. tutor autē Instituted legatis. quod ad omnes ultimas voluntates referendum

T R A C T A T U S.

rendum est §. incertis d. tit. astrui id potest in hæ redis instituto. quæ nulla est, cùm eius sunt implicata & intricata l. in tempus §. quoties ff. de hæredis institutio. l. si Titius ff. de conditionib. institutionum. Filij quoꝝ ex hæredatio vitiatur, cùm inter plures nesciretur quis esset l. 2. ff. de liberis & posthumis. Idem in legatis, in stipulationibus assē rendum, patet hoc etiam in emptione, si enim lapidinas excepero, nec appareat de quibus actum sit nihil exceptum videtur. Similiter iudicandum de venditione, quæ de incerta re facta, non valet, verbi gratia: In Milesia regione, ut scribit Valerius Maximus, cùm quidam retis iactum emisset, numerorum copiam pescatores extraxerunt, contentio inter eos orta est, pescatores enim capturam pescium vendidisse, Emptor vero futurum euentum totum in genere se emisse affirmabat, profecto cùm consensu deficiat, qui pars est substantialis emptionis & venditionis nulla erit emptio.

Antinomia.

Ambiguum est exponendum, ut sit saluum possitus quam ut pereat datum l. cogi poterit, versicu. in ambiguo ff. ad Trebellianum, quia verba directa que iure directa valere non possunt, trahuntur per interpretationem ad aliud, ut habere effectum possint l. ex facto, egdem tit. Huc spectat dictum DD. si non valet promissio prout agitur, valet ut valere potest, l. an inutilis ff. de pollicitationib. Item verba sunt accipienda ut potius aliquid operentur, quam ut pereant l. si legatum ff. de legatis I. l. si duo

DE VSURIS

ff. ut legatorum, &c. endem intellectu satisdatis pro illo exposita, si non habeat comprehensam certam quantitatem, nec consuetudo ostendatur, quod certam formam habeat praeses de modo pecuniae quam inferri oporteat, decernere debebit l. si quis reum ff. de accusationibus, &c. quae omnia maximè aduersari videntur huic textui.

Solutio.

Iura et casus allegati in materia odiosa et non fauorabili (unde et saepe fauorizatur causa instituta aduersus usuras) minimè procedunt, nec locum obtinent, igitur distingue materias et conciliabis legum Romanarum scripturas, ideo autem tractatio usurarum euasit odiosa (non quod usura sit vocabulum fœdum) quia dulcedo earum multos ad malitiam abducit, et inescat nutrimento peccati: per argumen. l. ait prætor h. si quid, ff. quæ in fraudem creditorum: Eiusdem etiam dulcedinis abusu factum est olim, ut usura prius licita suisq. in proprijs terminis concessa, fieret nimis quaestuosa et prorsus incivilis, degeneraret etiam et transiret in fænerationem excellentem, ut accidit apud plerosque Lugdunenses Mercatores, Item Veneros, et similes alios, qui quasi pecuniae quandam nundinationem exercent, passim accipientes quod est vilissimum, et per omnia, quod est auarissimum, solent ff. de officio praefidis. His similes fuerunt olim teste gloss. iuris Canonici, Florentini, Senenses, Pistorienses, Lucani, Astenses in Italia, &c. q. diversas provincias circumibant ad exercendum usuras immodicas, qui et tenebant bancam publicam ad usurarum negotiationem, quorum Christus limitem zelo dis-

T R A C T A T U S.

uino motus mensas in templo euertit, improbans et
sem negociationē ad hos ptinebat quādōz office ou
estat consist ant en faict d': Argent baillé à prins à
interest et usuræ q̄ huic officio præest eum vocant
Galli banquier on argētier, qui confueuit esse pro
pter abusum, si in facto cōtingat, miscreat & infide
le q̄ ne tient rien de Dieu, ut Galli dicūt de talib.

Argentarijs indultū est ex Nouella 136. debe
ri usuras besses, etiāsi eū modū usuris nō duxerint, Secunda
vt si simpliciter conuenerit usuras p̄stari, debentur Antiuomia
besses, sicut & illud, vt ex pacto usuras petat, imò que hoc lo
& olim quasi ex tacito pacto petebant usuras, & co occur
tacitè videbātur usuras pacisci, &c. Ergo licet mo rit, est tas
dus in conuentione usurarū non sit expressus, tamē lis.
debebūtur cōtra quam hoc in loco decisum legitur.

Peculiariter hoc præfatis concessum est, & in Soli
exemplum nō trahitur, quoniā hoc est illorū vitæ
institutū, vt pecunias fœnori conuocent, ideo semper
intelligitur taciti fœnus contractū, quam ob rē in
alijs idem non obtinebit, quia si stipulor̄ usuras mo
do nō adiecto nulla est stipulatio, iuxta hūc textū:
Hinc si annotatum inueniatur, Incertis nominib.
hoc est, ascripto solo nomine debitoris in Calenda
rio, neque expressa causa inueniatur, in quam mu
tuū datū eſſet, vt sic nibil amplius sciri diciq̄ pos
ſit, in quam causam pecunia mutuō data ſit, petitio
nulla inde oritur. Itē, quod & ſupius monui, sim
pliciter ita ſcriptum ſit in literis, mutuatus ſum à
te illud et illud, et pacto me ad usuras obſtrinxī, id
nō adeo magiū momētū ad fert ut usurarū debitū
inducat.

DE VS VRI

L. 32.

Mora) Coniunge l. si quis rogatus 53. ff. defi
dei commissa liberta. Cæterum multa grauia & vi
lia accuratè copiose à Ioanne Corrasio Tholosa: in
hoc capite scripta sunt, ad quæ si cuiuspiam placuerit,
ad se referre poterit, nos nihil inde assumemus bre
uitatis causa.

Mora fieri) Bifariam mora fit & committitur,
primum si dies solutioni præstituta est, eaq[ue] dilata
solutio nondum sit facta: secundò, si nulla præstitu
ta die post aliquod temporis spaciū creditor debi
torem interpellat, isq[ue] ab interpellatione deinceps
moram trahat, & solutionem differat.

Si interpellatus) Interpellatio requiritur, cum
dies solutioni nullus est præstitutus: Est autem in
terpellare, debitorem appellare, & facere conuenia
ri pro solutione facienda, antequam iure cum eo a
gatur. Huc pertinet, bona nomina sunt appellanda
ne fiant mala: Et quidem interpellatio adeò nece
ssaria est, ut et si per 50. vel diutius annorum spaci
um differat debitor solutionem, tamen non videbi
tur morā facere nisi interpelletur, est enim hoc res
lētum arbitrio creditoris, quando velit suum debi
torum accipere & debitorem conueniri, sed in obliga
tionibus, quæ in diem certum relatae sunt, ut antè
attigi, interpellatio non requiritur, eò quod in his
certa dies solutioni ex utriusque voluntate præstis
tuta est, quare debitor debet per seipsum desolutio
ne facienda satis admoneri.

Quod apud Iudicē examinabitur) Cum in cau
sa

T R A C T A T U S.

Si ius positum sit, iuxta sententia Alfeni in l. si ex
plagis §. in cliuo ff. ad l. Aquiliam. Item ex facto os-
riatur ius siue responsum iuris, diligenter erit fas
et um ex aminandum, quod lex supplere nequit, cum
ta itum suppleat ea quae sunt iuris, meritò commis-
titur huius rei, quae in facto consistit inquisitio ius-
dici, vnde & traditum est, questionem facti in ar-
bitrio iudicantis esse, l. 1. ff. ad Turpillianum. Ex
hac aequitate Diuus Adrianus rescripsit, se non os-
portere consuli de facti questione, sed quod verissi-
mum in re praesenti cognoscitur, sequi iudicem os-
portere l. non statim in princip. ff. ad l. Fabiam de
plagiarijs l. cum quidam in princip. ibi, Diuus Mar-
cus, supra eod. l. testium §. ideoque ff. de testibus.
Ita principes consulti rem indeterminatam Iudicis
officio relinquent, quod etiam lex ipsa saepè facit,
cum determinare nonnulla vel non potuit, vel pro-
pter definitionis periculum non satis tutum fuit,
maxime propter varietatem circumstantiarum in
negocio, ea relinquit iudicis arbitrio determinanda
ut in casu l. 1. in si. & ibi Baldus ff. de iure delibes-
randi l. de accessionibus ff. de diuersis & temporis-
bus c. in causis, & ibi Abbas de officio delegatorum
l. si vñquam C. de donationibus in gloss. omnia vel
partem aliquam numero 30. & antea per Afflictū
in c. 1. ex quibus caus. feudum amittatur in princ.
not. numero 122. & multis sequent. Vbi etiam nus-
mer. 41. idem Afflictus post Baldū, ibi, & post glo.
in l. neg. leges ff. de legib. ponit causas, propter quas
solēt talia a legislatorib. iudicis arbitrio committi:

D E V S V R I S

vbi simul illud bona memoria est reponendum,
quomodo videlicet debeant Iudices sibi commissa à
legislatoribus determinare. Sciendum itaque Iudic-
es non habere in his decernendis liberas arbitrij
habenās, sed debent id arbitrari & statuere, quod
vel sit conforme iuri communi, & patriæ statu-
tis, vel moribus & consuetudine obseruatum, ut
plenè notatur in l. 1. C. de summa Trinitate, &
per Cardinal. in Clemen. 1. de Baptisma. & Ale-
xander in consil. 5. vel omnino id quod æquitati
sit magis conforme & consonum, l. quod Ephesiff.
de eo quod certè loco l. eti. §. idem Labco ff de
religiosis. Exemplum huius examinis, quod Iu-
dicii permittitur est in l. post legatum §. 1. ver-
sicul. prohibendi autem ff. de his quibus ut in-
dignis.

Finaliter in his verbis notandum: Apud Iudi-
cem examin. &c. permitti Iudici, ut poterit in bonæ
fidei Iudicis potestatem & auctoritatem ex bono
& æquo aestimandi, quantum actori restituiri debe-
at, §. in bonæ fidei Institu. de actionibus. Ac Har-
menop. inquit, in bonæ fidei actionibus ex mora de-
betur usura lib. 1. Epit. tit. 3. de furto.

Difficilis est huins rei definitio) Gramatici con-
tendunt, an potius definitio vel diffinitio sit scriben-
dum, sed hoc parum ad Iureconsultum, Grammati-
ci sepe fallunt alios, falluntur & ipsi, quod tamen
non ita accipi velim, quasi Grammatices studium
& inquisitio non pertineat ad Iureconsultum, sed
cum ipsis aliquando nimis anxias & superuacue sub-
tiles

T R A C T A T V S.

tileſ quæſtioneſ ſeſtentur & in biſ deſuident, conſueuit iþiſ accideſe quod Alchimisti mirabilium fuſionum artiſcibus, qui dum quintam ſuſtantia m ixtorum volun̄t percolare, & emūgere ex concretis, ſexta euaneſcit in auras ſine fructu, & fruſge fuliſter: ſed ad propositum, exploſis inutilibus ſubtilitatebiſ huius vocabuli definitioniſ, conueniens eſt ſecundum ſubiectam materiam nos potius rem iþiſ intelligere, & dicere definitionem, hic non denotare verbi explicationem, ſed regulam. nam definire eſt regula complecti in Iure, ut cum multi caſuſ ſpecialeſ una aliqua regula deciduntur, inſque de ijs proponitur iuxta l. regula ff. de regulis iu:is.

Cæterum nulla regula poteſt comprehendи quāndo mora facta videatur, necne, cum ſit magis facta quam iuriſ, ea de cauſa diſſicilem eius definitionem iudicauit Pomponius, licet Accursius ita definiri poſſe credat, ut ſit mora cum quis maior 24. annis non habens curatorem interpellatus per diei appoſitæ lajſina, vel per eius cui debetur denunciatiōnem congreuo loco & tempore factam, cum intellicat ſe debere vel intelligere debeat, nec omissa ſit debiti repetendi instantia, ſi ſine cauſa diſtulit rei p ræſtationem, vel ſolutionem in mora eſſe iudicabitur. Sed certe verites haec deſcriptio, quam definiſtio appellari poteſt, quia per eam quædam qualitaſtes tantum moræ deſcribuntur. Accursius igitur occurrens tenebris non videtur in hoc loco ſcopū tan gere, priuim quod regulam definiendi egrediatur,

DE VS V R I S

quippe cùm omnis definitio breuiter substantiam rei definiendæ explicare debeat, eius verò definitio nimis longa est. Omitto quod non habeat specifcam differentiam, quam Dialectici bonæ & iustæ definitioni adesse volunt, deinde quod præcipuum est, temerè contra legis sententiam conatus est mōra definitionē ponere impossibiliter, cùm enim mōra sit facti, factum autem incertum nisi specialiter proponatur, ad quæstionem facti in genere & latissimè Iure consultum respondere inconueniens fuit. Ac non bene incidit hīc Accursius in Iauoleni consilium dicentis, Parum est (sic enim legendum & non rarum) ut definitio in Iure facta euerti non possit l. omnis ff. de regulis Iuris.

Illud hoc loco præterire non possum, Accursum sæpè impegitse quamuis diligens glossator fuerit, et multa legerit, in scitia tamen duarum maximarum rerum, videlicet Historiarum & Græcæ linguae hallucinatus deprehenditur, quod argumenti satis est, studiosum Iuris, magnam operam ponere debere in Historiarum & Græcæ linguae cognitione accurata. Nam ut Geometria & Arithmeticæ sunt alæ Astronomiæ, ut Mathematis periti norunt, & testantur quām plurimi, ita etiam Iuris Civilis historiarum cognitio vel maxima ala est.

Cum sit magis facti) Factum (in quo concurrunt plurimæ circunstantiæ, quæ variarum expositionum colores admittunt, & pro interpretis seu enarrantis subiecto variare solent, ut polypus omnium rerum colores quibus adbæret, imitatur) non potest

T R A C T A T U S.

potest definiri propter aetius hominum tam numeros, quos si quis in summam compendiariam concludere attentet, nihil aliud sit facturus, quam mare in lacunulas coercere, ut dicitur euidam Theslogo, qui volebat diuinitatem explorare ab Angulo & quodam genio dictum olim esse, monstrante illi rem presentem. Hinc Artistae recte pronunciant, omnia omnino omnium hominum singularia facta & negotia certa lege comprehendere simpliciter est impossibile quo ad nos, & Philosophus ait, singularia sub nullam artem & præceptionem cadunt.

De peculio habebit) Ad hunc locum refer tis
tul. ff. de in rem verso. Item quod iussu, nam quæ
hic proponuntur ex allegatis locis facile interpretationem capere possunt: Est autem sensus, cum pe
culium filij à patris bonis non separetur, filio cons
uento defensionis necessitas patri imponenda est, l.
ex castrensi §. si quando ff. de castrensi peculio, sed
attende peculium, quia de peculio solummodo aetio
nem pati cogendus est pater propter æs alienum,
quod filius fecisse dicetur, iuxta huc textum, &c.

Sed si duo rei) Unicuique sua mora nocet, quod
& in duabus reis promittendi obseruatur, l. in con
demnatione §. cum verbum ff. de regulis iuris, ita
quilibet in hoc negocio portat & baiulat suam sarc
inam, sic cessatio unius legati ei qui munus ut
portet, obijt, non incommodat l. 2. ff. de legationib.
omnibus enim modis prætor proficit, ne alterius
causa ex alieno facto fiat deterior l. 1. ff. si quis ius
dicij mutandi catu. &c.

DE VS V R I S

Sed utilis actio in hunc dabitur) Actio utilis
datur non quidem ex verbis legū, sed ex mente eas-
rum l. penul. ff. si quadrupes pauperiē fecisse, &c.
& quidem hæc actio utilis designatur per verba:
ad similitudinem, ad exemplum, ad instar. &c. sic
verbum Accōmodare est propriè actionum utilitatis,
docuit me hoc Iacobus Cuiacius Biturigib. in Gal-
lia anno 1361. mense Octob. 17. Proinde quædam
actiones nascuntur ex facto, quædam autem sunt
in effectu, quæ in factum in iure appellantur. Har-
menop. lib. 1. Epito. tit. 3. de minorib. unde & nos
tum est actionem utilem seu in factum ciuilem das-
ri, quoties deficit alia propter dubium contractum
l. quoties ff. de præscriptis verbis: Interim tamen
alia est actio utilis, alia directa l. in causæ infi. ff.
de procuratorib. l. final. ff. de sententiā paß. & re-
stitu. Interdicta quidem redundunt directa & uti-
lia, diuerso tamen hoc fit respectu, ne fiat rerū con-
fusio: directa quidem actio sæpe non competit uti-
lis tamen: ut hic vides l. restitutio C. de exhibēdo,
Sed cum utraq. eundem habeat effectum eiusdem
sit potestatis, l. 47. ff. de negotijs gestis in harum
actionum distinctione, nisi hac fiat docendi causa,
non erit magnoperè desudandum.

L. 33.

Si bene collocatæ sint) Scilicet per aliquem
fortè Decurionem seu Senatorē, qui in Repub. ali-
quid gerit: vide l. 2. ff. ad Municipalem: vel etiam
Syndicum quem Galli vocant Syndic et procureur
d' une communaulte.

Non

T R A C T A T U S.

Non acerbum se exactorem) Hic assignandum est officium gestoris Reipub. in exactione usurarum, quae mitis esse debet & clemens, traditurque modus exactiois in creditoribus, quod videlicet efficacia lenitatis illis conueniat debita sua exigere. Ac certe si quis nimis acerbum se exactorem praebaret, videbatur potius extorquere quam exigere, incurretque cum magno suo damno in offendam l. creditoris ff. ad l. Iuliā de vi l. extat ff. de eo quod metus causa. Cum enim parentis vice administrator Reipub. plebi exhibere debeat l. 4. C. de defensoribus certe ab eo nihil insoluse, nihil seuerius, nihil terribilis agendum est, astipulatur his l. 1. C. de assessoriis. Denique nihil insolenter agendum esse patet ex l. 4. & 5. d. tit. de defensorib. hoc pertinet discretum germanicum non inelegans, mit & dermanum freuntlich vmbgehen / Fan Feinem chrlchen vbel ansehen. Ac in summa, acerbitas in omni generre functionū prohibetur, ita pater non debet esse acerbus erga filios suos l. 1. in ff. de liberis exhibend.

Sine pignoribus idoneis) Iuxta mentem huius loci pecunia publica sub pignoribus credenda est, exemplum suppetit in l. Titio §. Titius ff. ad Municipalem, ubi dicitur pro pecunia quam ipse credit pignus accepit. Planè vice solutionis sufficit, ut quis aut pignoribus aut fidejussoribus caueat l. rescripto §. planè ff. de munericib.

L. 34.

Iudicant docti hoc caput desumptū esse ex tit.
de pes

DE V S Y R I S

de petitione hæreditatis, breuiter itaque in supple-
mentum huic sciendum, quod quando hæreditas
petitur & vindicatur, non nudam eam quasi quod
dam abstractum repeti, sed cum suis (ut ita dicā)
naturalibus vestimentis, & sua causa, & omni com-
modo fructuꝝ.

Vsuræ vicem fructuum) Illud certum est, is
vsurarum solutione fructus imputari & loco frus-
tum vsuras succedere Vlpia. in vicem vsurarum
fructus cedunt, l. is cui §. queri poterit ff. ut in pos-
sessione legatorum, species etiam refertur ab eodens
in qua & vsuras vicem fructuum, & econtra frus-
tus vicem vsurarum obtinere respondit.

Antinomia.

Videntur hæc infirmari posse ab aliquo dicens
se, non rectè hæc esse ab Vlpiano proleta, siquidem
aliud sit fructus, aliud vsura.

Solutio.

Hoc non facit infringi Vlpiani decisionem, &
quidem ratio est cur ille ita locutus sit, cum pecu-
nia data ad vsuram tantum fructus lucri, & que-
stus afferat & gignat, quantum fructus qui ex ipsa
re & corpore aliquo percipitur, assentiendum est
ad huc Vlpiano dicenti, vsuras vicem fructuum re-
presentare, & hoc propter conuenientiam & pro-
portionem similitudinis, à qua multa bona argumē-
ta & probationes desumuntur in Iure, non tamen
vsuræ idem prorsus sunt quod fructus, ut intelligi-
tur, cum dicat Iure consultus vsuram vicem fructu-
um referre, ubi per verbum vicem, similitudine ob-
facias

TRACTATVS.

Facimus, quadam fictione iuris quæ iure consultis non est infrequens. Ita sæpe quis per honestam fictionem utilitate hominum exigente vice absentis habetur licet præsens sit l. si nautis §. 1 ff. ad l. Ius liam de adulterio. nec tamen licet fictione utatur, si etitum Ius dici potest, quippe quod ita fingat factum hoc propter utilitatem hominum, cui uniuersa iura famulatur. Adde quod fingere apud Auctores sæpe pro astimare accipiatur, Virgi. lib. 2. Aeneidos. Nec si miserum fortuna Simonem Finxit vanum etiam mendacemque improba finget. Luca. Finxit in æternum causas, &c. Ita ius etiam existimat & non simulat, non vendit fumos aut bullatos colores sine rei existentia, nulla virtutur vanitas, neque obiter aut velut per transennam, sed constanter, aperte, verissime omnia exequitur & proponit in utilitatem hominum, neque ut aliquis hominum posset, dat nugas, accipit aurum, &c.

Et ita in legatis) Coniungit hic legata & fiduciocommissa, quia illa equiparantur, & iisdem fere regulis comprehenduntur. Illud mirum alicui videri posset cum hic de usuris agatur, de quibus in bona fidei iudicijs tractari consuevit, cur legata et fiduciocommissa, cum bona fidei iudicia non sint, ipsis tamen applicentur, sed dicendum, quanquam ipsa bona fidei iudicia non sint usurarum, tamen & fructuum præstationem admittunt, propter quasi contractum l. 3. §. vlt. l. cum quidam in si supra eo. quod idem sic intelligi potest: quando res legata est, siquidem propria fuit testatoris, & copiam eius heres

DE VSURIS

hæres habeat, moram facere non debet, sed eā absque moratoria cunctatione præstare, qua intercedente usurpas & omnem utilitatem præstandam sa binus ait, l. 46. in princ. ff. de legatis 1. ac Vlpian. asserit, omnem rei legatæ utilitatem ab hærede præstari oportere l. cum res ff. iam d. titu!

Hoc idem in cæteris obventionibus) Per obventiones haud dubiè etiani redditus intelligit anniuersarios, quos ex prædijs nostris percipimus, ut stipulari usurpas simile sit, imò idem illi contractui, quo nobis per instrumentorum interpositionem hodie ex pecunia anniuersarias pensiones & redditus acquirimus, qui reuera nibil aliud sunt quam usurpa, ut superius ex Scœuola docuimus. Sed honestiore vocabulo, ut arbitrantur, redditus vocant communes, Germani Renten dicunt vulgatissimo nomine, ut & Galli vocant, Psalmo 38. Et iouyras de rente vraye & seure, ut ibi dixit Francicus interpres, Imò tanquam certæ decisionis loco præcedentibus ita præmisitis, et in proposito fortius dicetur, omnes redditus ex prædijs & villis perceptos & percipiendos usurpas rectè & ordine vocari, & sic senserunt antiquioris æui & purioris eloquentia Iure consul. l. alumnæ ff. de admendis vel transferendis legatis. Alij negant, inter quos fuit olim Urbanus Regius Psal. 15. emptionem redditum esse usurparia contra antiquos Iureconsultos, qui ita sunt locuti, est enim verè usurparia, quippe in his redditib. anniuersarijs, venditur usus pecuniæ, quod idem contingit in usuris, ac vēdere usum pecuniæ perse non est peccatum,

T R A C T A T U S.

tum, alias locatio & quædā aliae species illicita es-
sent, in quib. non solum rerum, sed & personarū v-
sus venditū, interdū tamē vitiosum est propter cir-
cunstantias, ut in egenitib. Et quidē hic contractus
emēdi reditus anniuersarios licitus est, ut & nemo
ambigit, cum auctoritate Cæsaris & totius Imperij
approbetur. Est q̄; hoc indultu intimato decreto Im-
perij in cōuentu Vuormatiensi, ut videlicet 100 flo-
rensis coēmantur quinq; annui reditus. Aduerte igi-
tur quod hæc emptio sit collocanda iuxta Imperij or-
dinationē inter licitos et iustus cōtractus, sed si plus
accipiatur (quod vereor ne fiat) redditus illicitus.
Aliquando tamē secūs se hoc habet, ut cōtingit in cō-
tractu pensionis quam appellamus die leibzucht/
vbi grauior vſura non improbatur, eo quod repetitio
fortis expiret cum fine vite hominis, qui eum cōtra-
etū inijt, at non solum repetitio fortis, sed & redi-
tus ipse quasi vſusfructus moritur cum homine l.
vſumfructū ff. de vſu & reditu &c. Cæterū in hoc
casu consueuerunt 10. de centū dari aut etiā plus.

L. 35.

In contractibus stricti iuris non veniunt vſuræ
ex mora vt in contractu transactionis, tanquā stric-
ti iuris l. si maior C. de transactionibus, sed in his
tantum currunt vſuræ lite contestata, vnde Papi-
nian. dixit, in iudicijs que non sunt bonæ fidei nec
arbitraria post litē contestatam actori causam prœ-
standam esse l. 3. §. in his, sup. co. sed in fideicomis-
si persecutio & in bonæ fidei iudicijs etiam ante
litis contestationem, si hæres in mora sit exinde
fructus

DE VSVRIS

fructuum præstandorum necessitate astrictus est,
l.3. versicul. cæterum si ante quam sup. eod. Hoc lo-
co opo tunè vulgaris illa quæstio clarius explicari
conueniens fuerit, utrum videlicet usuræ ex mora
an litis contestatione debeantur, propterea quod
in l.1. & 2.C. de usuris legatorum seu fideicommissorum
usuræ non nisi ex eo tempore quo lis con-
testata est, deberi dicuntur.

Antinomia.

At Ulpianus in l.1. §. belliſſimè ff. vt legatos
rum caus. manifestè scribit, ex mora incrementum
usurarum & fructuum in fideicommisso venire,
adde l. si cui legatum ff. de conditionibus & des-
monstratio. l. Titia §. 1. ff. de legatis 2. quod vides
tur esse contra præallegata, nam hic Ulpia. etiam
ante litis contestationem usuras deberi ex fideicom-
misso non soluto per moram affirmat, rem omnem
paucis verbis sibi expedire visus: dicendum itaq;
quod & ante, & post litis contestationem usuræ
deberi poſſint.

Solutio.

Omnes ferè interpretes uno consensu vt eius
tetur hæc Antinomia intelligunt l. 1. & 2.C. de
usuris legato. eo casu veram esse, quo ante litis con-
testationem nullam moram hæres interposuit, si se
cū statueremus oriretur pugnantia non liquiden-
sis, & quidem hac solutione D.D. iam acquiesces-
mus. Quod autem plerique ex hoc loco statuere vo-
lunt, post litem cōtestatam usuras semper deberi,
etiam in strictis iudicis existimantes nimirum is-

T R A C T A T U S.

psa litis contestatione semper moram declarari, ex qua usuræ peti possint, falsum esse quidam autus mat, inquiens, si enim non sunt promissæ quomodo debebuntur? ad quod dicendum, debebuntur ex mora quæ declaratur per litis contestationem, & eo ipso quod lis contestatur usuræ nō desinunt curare, neque cessant deberi, quod ipse non negavit, multo minus etiam lite contestata usurarum stipulatio perimitur, l. 1. C. de iudicij si secus statuimus, aetoris causa redderetur deterior per litis contestationem, quod vice conuersa verum est. Audi Harmenopolum iudicem Thessalonicensem, per lis contestationem plerumq; melior fit causa agentis, &c. lib. 1. Epito. tit. 2. de fiscalib. add. l. non solet ff. de regulis iuris.

At qui per litis contestationem prima fronte Antinomia nouatio quædam & transfusio prioris contractus in alium statum, cæptoque iudicio velut iniri contractum nouum, & aliud quiddam contingere factum transitu in mutationem priorum videtur.

Hoc ratione consentanea nō potest applicari ad Solutio. stipulationem & debitum usurarum, quippe hoc in sua essentia & robore persistit, licet interueniret litis contestatio. Adde quod nunquam nouatio inducta videatur, nisi id contrahentes ex proposito egerint, cum nullus in dubio præsumatur suum ius deteriorare: Illud negari non potest causam post item contestatam aetori victori restitui oportere, cuius nomine fructus quoque veniunt, ut semper fructuum sive usurarum post item contestatam

D E V S V R I S

ratio habeatur, ut hoc modo hic quidam alios, ut
antè dixi, immerito reprehendisse videri possit, ille
quidam ad arguendum eos, infest, usuras vicem fru-
etuum referre, id est in legatis & fideicommissis obser-
uari, quasi verò non etiā in alijs, ut disputabile est,
hoc pacto: si usurae referant vicem & similitudinē
fructuum propter commoda, quæ inde proueniunt,
& percipiuntur, econtrà fructus vicem usurarum
referre euidens erit, ut suprà à nobis declaratū est,
de redditib. quos usuras vocavimus ex sententia Ius
reconsultorum veterum, unde non potest negari, li-
te contestata semper causam deberi vel usuras actio-
ri, quatenus usuras pro omni commodo & lucro ac-
cipimus. Cæterum breue quidem est hoc caput, mul-
ta tamen in paucis comprehendit, & per breuitatem
multa insinuat: Et quia hoc loco fit mentio litis con-
testata, exponendam hic duxi mcam sententiam de
eius ordinatione, in qua non nulli mihi falli videntur.
Deducimus itaq; secundum veritatis intentionē
omni studio indagandam, litis contestationem, quæ
fundamentum est iudicij per solam narrationem fa-
cti (ut aliqui non bene existimant) & secutam res-
ponsionem regulariter non induci, nisi ipsam narra-
tionem petitio, hnc est, libelli conclusio, & partis al-
terius responsio sequatur, Statuant alij quicquid ve-
lint, manifestum est cum legib. recte intellectis. His
consequenter ut Corolarium addimus: in litis conte-
statione, nec verba nec partis utriusq; præsentiam
necessariā esse, sed proposita narratione & petitio-
ne illis per intercūllū ex aduerso in scriptis respon-
deri

T R A C T A T U S.

deri sufficere, hanc tamen narrationem & petitio-
nem ut litis cōtestatio valeat in iūdicio proponi, &
postea secutam rēspōsionem animo litis contestan-
dā fieri & cōgruā esse debere, asseueramus, vnde
si quis per suam rēspōsionē litem contestatā nolit,
id quidē p̄testatione scilicet se quidē respōdere vel
le, non tamē animo litis cōtestandae, eū facere posse
dicimus, vnde in libellis addi solet, ut ex factō didi-
ci, hæc clausula, sine tamē litis cōtestatione: et qui-
dē finaliter congruā rēspōsionē tunc factā censerit.
cum vel confitēdo, vel negādo ipsa celebrata fuerit.

L. 36.

Hoc caput ita summari potest, rusticorum præ-
diorum, Item domuum pensiones inter fructus com-
putantur, cū tamen ipsa domus & officia sterilia
sint, non tamen hoc simile illis, quod exinde accipi-
tur. Vides ergo quomodo vocabulum fructus apud
Iureconsultos largo significatu accipiatur. Porrò p̄-
dia urbana hoc loco accipiūtūr p̄ ædificijs vxbantis.

L. 37.

Deductio textus secundum ea quæ proponuntur
summaria & capitalis: cū aliquis mea negotia gere-
ret, vdit creditores meos mea pignora vilissimo pre-
cio velle vēdere, vt me detrimēto liberaret, quā
uis suā pecuniā in vsum ppriū potuisset vtiliter cō-
uertere, tamē officij causa p̄stanti mibi eos suis ipse-
us numis dimittit et expedit, qua de causa Vlp. ait,
vſuras erogatæ et expēsæ per aliū meo noīe pecuniæ
iustissimè ei deberi, quod nō absq; ratiōe dicetur, Et
q̄s adeò est oīm rerū im̄p̄itus et iniquus æstimator

S. 2 quā

DE VS V R I S

qui hoc Vlpiani responsum improbet: nam si nullas
vsuras negotiorū gestor superasset, passus fortè fu-
isset, me in damnum non contemnendum incidere
nec iniuria. Nam ut præclarè Cicero scribit, sibi ut
quisque malit quod ad usum vitæ pertinet, quam
alteri acquirere concessum est, non repugnante na-
tura, qualis scilicet ea nunc est auarissima, & lus-
cri audiissima. Vide quæso humanissime lector, mul-
ti execrantur usurarum exercitium penitus, & un-
dique semel pro semper, sed usura est filia tempore-
ris, crescit cum corruptis hominū moribus, & cum
filijs seculi huius, qui nihil nisi pecuniam querunt,
interim nihilominus incrementa usurarū iam cum
cæteris rebus excessum habentibus detrimentosum
multis alijs, permittuntur: Omnia nunc carius ven-
duntur quam olim, quod nemo negare potest.
Terra malos homines nunc producat atque pusillos,
Aurea nunc Roma est, venduntur & omnia care,
Crescut usurae, rerum precia undique crescunt,
Vix præ sumptuosis vestib. quas gerit minima pars
est ipsa puella sui, ait Ouidius. Auro summa fides,
quod dum acquiritur, quædam quasi venatio usura-
rum instituitur, O aiunt Senes albis capillis vene-
rabiles, quam felici tempore nos viximus, ego me-
mini, dicit unus & alter, modium bordei, tritici,
filiginis, panici, &c. tam vili precio emi, nunc bone
Deus alia res est, duplo pluris iam venditur, ita os-
lim erant omnia in leuiori annonæ caritate, nunc
aliud est, degeneramus quotidiè dissimiles facti
prædecessoribus nostris, omniaque ad interitum ver-
gunt

T R A C T A T U S.

gunt spectacula forsan, arbores iam testantibus ruris,
et deterius et tardius crescut quam olim, ter-
ras senescit cum hominib. malitiosis, quia omne ma-
lum iuxta Aristotelem, est destruetium suipius.
Ἐπεικακὸν φθάρητὸν ξανθόν,

Obstupuit mūdus, dolor ab quem commouet ullus.

Ante oculos siquidem tot mala quisque videt,
Nam velut extra ipsum iam machina truditur axes
Et quasi sit casu corruitura graui.

Scribunt et Mathematici quidam, inter quos Rei-
noldus Salueldensis est, Eccentricitatem solis plus
rimum decreuisse, ita ut sol nostra etate borealem
circulum citius quam olim pertranseat, et Coperni-
cus demonstrauit anno Christi 1515. apogaeon so-
lis recessisse a linea solstitiali in consequentia par-
tibus 6. cum besse unius penè. Hæc scribit præfa-
tus auctor in Theorica ⓠ Purbachij in Theoricis
planetarum, &c. Et nuper quidam scripsit de exus-
tione mundi fatura, sic optimi quique censuerūt,
alij in contrarium dicentes, nihil tempora præsen-
tia differre a præteritis, quod et Historiarum do-
cumentis probare constanter videntur, et tempora
sunt eadem, frustra expectas meliora: certè quo ad
usurarum tractatum, nihil differunt hæc tempo-
ra a præteritis & lapsis, cognoscere hoc paucis ex us-
su usurarum, qui fuit apud Græcos, qui dicunt ἡγ-
γέζεδία τὸν βίον viētum querere et vitam ex ali-
quo quæstu tolerare est enim ἐργον, quæstus, Des-
mosthen καὶ ἀφόβος τὸ δὲ ἐργον τούτων τὸν χρυσόν,
τῷ πίντηκεν λαμψῆ τὸν ἐνίσιτον ἔκαστον, hoc est, quæ-

DE VS V R I S

stus & vsura &c. sed prolixius esset hæc perses
qui, vide tū si placet commentaria Budæi in Græ
cam linguam folio 370. indicasse locum sufficiat,
quia in re bona maximū abusum passa vix possum
proferre multum verborum &c.

Eas quæ in regione frequentantur) Hoc est,
quæ usitatæ sunt, id enim importat verbum fre
quentare, ut quorum sit frequens usus, & frequen
tare scholas pueri dicuntur, quas sœpè adeunt, cæ
tera huins loci pertinentia attigimus libr. 1. supra
eod. & l. 29. in mutatione iuris.

Vt i^g si plus) Tenendum hoc loco procuratorem
non plus ex bona fide usurarū nomine consequi pos
se, quam ille commodi attulerit alicui. Neg^z enim
utiliter videbitur gesſisse, qui id fecit, ex quo plus
damni fuerit quam lucri, l. si verò non §. simili mo
do ff. mandati. Requiritur igitur, ut quis utiliter
gesserit, pro eo quod usuras poscit.

L. 38.

Fructus quo^z restituendi sunt) Quia perinde
est, at^g si nihil actum at^g datum esset dotis causa,
quippe teste P aulo in l. item quippe ff. de pactis.
Cùm stipulatio dotis causa facta est, ante nuptias
malè petitur, quasi hoc expressum fuisset, nuptijs
non secutis, ipso iure stipulatio evanescet, quia dos
tautū matrimonio cohæret, & eius oneribus con
fertur l. dotem ff. de castrensi, &c.

Sed et si per mulierem stetit) Videbatur quod
non deberet sponsas hic, saltem olim spe, si non re
sponsus, restituere fructus cùm mulier impediment
sum

TRACTATVS.

eum præstitisset nuptiarū non secutarum, sed contrarium deciditur ob maius periculum evitandum, quia nisi pro muliere responderetur de fructib. restituendis, in praesenti casu in quo per mulierem sterat &c. poterat negligere sponsus fundum. Est hæc ratio decisionis. At quid si negligat fundū, & ita euertat spem fructuum in damnū & detrimentum mulieris, per quam steterat &c. ad quod dicendum, non impunè eum neglecturum, immo si neglexe rit per contemptum, & ita fructus non perceperit, & quæ obligatus erit: disputatio huius loci est elegans, ac non tantū quæ hic dicuntur referenda sunt ad unam causam dotis, sed in alijs similib. idem valere debere recte putarim, quod & probatum video.

Item si indebitum) Conditio indebiti heist ein widerforderung aufgebens gelts/ d3 man nit schuldich gewest ist/ ubi querendū propriè, an usuratas datas repetere liceat conditioне indebiti, & quidè primò videtur quod non liceat repetere de iure ciuili, si sint indebitæ soluta propter naturalem obligationē. qui enim ab initio ad earū solutionē se obligauit temere, inde eū resilire posse disconueniēt videtur: sed tamen hoc distinctionem requirit & indagationem altiorem: Si debitor promisit minores & præstítit maiores, aut ignorans id fecit, aut scies, si ignorans errore abductus quod amplius præstítit, quam tenebatur sovi imputabit, eamq; minuet l. creditor s. xl. ff. de solutio. si scies prudens & tacitè videtur pactus de maiorib. quod referendum est ad l. qui semisses, sup. eo. quia ex p̄statione indu

DE VS V R I S

citur tacitum pactū, ergo quas soluit iam non condicet, nec sorti imputabit, quia natura debetur ex tacito pacto. Altamē deinceps eas nō p̄stabit inuitus, quia partis præstatio non infligit obligationē, quae non fuit ab initio l. 7. C. hoc tit. l. vt. C. ne uxor pro marito l. operis, ff. de operis liberto. Eandem rem ista Ius Ciuale illustrat, usuræ indebitè solutæ in somnum nondum solutam imputantur, &c. Vide l. 18. C. hoc titul. l. si non sorte in princ. ff. de condicione indebiti, ubi Accursius corruptè legit, sorti debitas legendum, ut Florentina lectio habet, sortis debitate, hoc est, nondum solutæ. Iam ante soluta sorte, si postea usuræ indebitè sint solutæ, non imputantur, sed repetuntur, Paulus 2. senten. titul de usuris. Huc pertinet amplius, quod ait l. 18. C. hoc titul. exclusa Iuris varietate, nam veteres hac in re pugnabant, omnes admittebant imputationem, nondum forte soluta, repetitionem alij admittebant, alij non, & qui non admettebant non carebat ratione, nam usuræ et si indebitæ sint, tamē ex iusta causa soluuntur, velut ob moram, cui pœna non est addita. Quam ob causam etiam hodiè pœnae indebitè solutæ condicō non est, l. pœnae ff. de condicione indebiti: ut si ad diem sors non solueretur, & non sit conuentum de pœna, nihilominus tamen debitor per errorem soluerit pœnam ob moram, illius pœnae non erit condicō, usuræ erit condicō, sublata veteri varietate.

Mutatio Iuris in hoc articulo.

Ius Canonicum earum repetitionem concedit,
quoniam

T R A C T A T U S.

quoniam Iure diuino sunt prohibitæ, attamen non
hoc simpliciter, sed per modum & viam recompen-
sationis, ut sit æqualitas. Prodigus. dñs tū vñg, lñc
Cus tū quippe Pergami est statutatum, quod repe-
tentes usuras in foro Ecclesiastico, audiantur quis-
dem, sed per potestatem cogantur usurario mutua-
re tantam pecuniam à tanto tempore, quanto te-
nuerint pecuniam usurarij ut sit æqualitas, utrīn-
que, obserua autem hic recompensationem usuras-
riam.

Huc valde pertinet & sequens species recom-
pensationis, quicunque actores tam masculi quam
feminæ, ante præfinitum tempus debita exigunt,
eoz mro reo incommodant, aliud tantundem tem-
pus, ut est Institut. de exceptio, ubi etiam Theos-
philus, expectent, quanto id anticipare conati
sunt, interea nulla usura dependeda, & hoc tempo-
re decurso actione suam non aliter intentent, quam
si præcedentis comparitionis itinerisque fortè sum=
ptus huins intuitu factos, ei repederint: hoc etiam
annotatum est apud Harmenopol. lib. 1. Epitom. ti-
tul. 2. de fiscalibus.

Porrò maxima ratio est, cur usura restitui des-
beat (per conditionē aut ob turpem causam repeti
debet) nam vera pœnitentia cōpleteatur restitutio-
nem iniusti lucri, neque verè ducitur pœnitentia,
qui, quod iniuste possidet, adhuc retinet, unde & fæ-
neratores excellentes vrgeri deberent condicione
usurarum ipsis indebitè solutarum, & talem quis-
dem pœnitentiam agere, qualem ostendit Zachæus

D E V S V R I S

Lucæ 19. cap. inquiens: si quid aliquem defraudaz
ui reddo in quadruplum.

In Fauiana) Julius Paulus lib. 3. senten. tit. 3.
legem Fauianam appellat, ubi lex accipitur pro edi-
cto ut in l. 1. §. 1. ff. vnd. cogn. & apud Ciceronem
L. annua, apud Varronem lex prætoria.

Atque si nihil alienum esset) Hoc est proprium
actionis Paulianæ, in eaꝝ perinde ac si tradita à de-
bitore res non fuisset, dicunt solenni formula. Si ap-
paret eam rem in bonis debitoris mansisse, ait Theo-
philus in §. Item si quis Institu. de actionibus.

Plenam habet significationem) L. in condemna-
tione §. cùm verbum ff. de regulis iuris.

Vt omnis causa & fructus restituantur) Vſita
ta est phrasis Iureconsultis, causam restituere, simi-
lis est in eadem causa ſistere, cùm ius actoris ad ex-
periendum non redditur dederis, & in summa al-
teri integrum ſuum ius, & omnem illi competente
utilitatem reddere, est causam restituere. Itē cau-
ſa rei restitui dicitur, quando omne recipit petitor
quod habiturus erat. Si eo tempore quo iudicium ac-
ciebatur restitutum illi fuisset petitum, das an-
gespro h̄n ḡt l. præterea ff. de rei vindicatio-
ne l. cum fundis ff. si certum petatur. Huc refer iu-
ſtitia effectum, qui est ius ſive meritum cuiꝝ ſuum
tribuere, quod non faciebat ante aliquot annos Iu-
lianis d. Cæſarinis (est nomen hoc familie) vin-
dicant ſibi per cuiusdam pompæ vanitatem arma
Uſinorum & Columnensium ab ipſo aliena (ſunt
autem Uſini & Columnæ in nobiliſimi in Italia, ex
quo

T R A C T A T U S.

"quorū familijs multi summi Pontifices extiterunt) in hunc modum, alligabat Vrsum cum columna per catenam, versus contra eum hi sunt:

Linque Aquilā Imperio redeant propria arma Co-
Vrsinis vrsus sola catena tua est. (lumnis,

Ecce mundi vanitatem: Sed tu O Domine fac= es imaginem eorum, hoc est, impiorum contemni in ciuitate, id est, in Ecclesia piorum, velut somnium expurgiscentis, ut ait Psalmus 73.

Debuisset præfatus relinquere causam & frus-
tum alienorum armorum proprijs familijs. Potu-
isset & idem falsi accusari ex l. Cornelia. Sed haec
hactenus quasi per parenthesin sint dicta, ad rem
iuridicam reuertamur.

Post moram) Sicut in usuris constitutum est,
quæ in bonæ fidei iudicijs non nisi ex mora deben-
tur, ita & hic cùm hæres moram facit in soluendo
legato, debet fructus rei legatæ post moram, quoni-
am ea quæ ex animalibus dominio nostro subiectis
nascuntur, nobis acquiruntur §. item ea: Instit. de
rerum diuisione. ex quo facile & euidenter intelli-
gitur, equis per fideicommissum legatis post mōrā
hæredis fructus quoq; deberi, quod intellexisse oport-
ebat.

Accedunt) Quia accessorium sequitur naturam
sui principalis c. accessorium, de regulis iuris in 6.
item effectus suam causam attestatur & sequitur,
sicut filius matrem quemadmodum & usura princi-
palis obligationis accessio est & sic demum gradua-
tim incrementum pecunie.

DE VSURIS

L. 40.

Quod ad sensum huius loci attinet, ita Poma
ponius ait, si creditor pluris pignus vendidit quam
ipso debatum fuit, tunc demum ab eo usuras deberi
scribit, cum superfluo usus est, nam si depositum
habuit contra respondit l. quamuis in fi. ff. de pi-
gnoracia actione,

L. 41.

Vide & repeate ea quae diximus l. 1. §. nec tam
men Iudex, infr. eod. nam declarant hanc legem
evidenter. Huc etiam pertinet illud germanis-
nicorum practicorum, Es ist geurteilt / aber
vbel appelliert / vnde & hic ait, si frustatio-
nem, &c. & haec frustatio nihil aliud est, quam
fallax mora, ita fruant illi qui qualibet tergi-
uersatione efficiunt, ne cum illis agi possit, frustrat
& nonnulli procuratores qui causam nimis diu
protrahunt, qua in re non laudo magni cuiusdam
scriptoris sententiam, aientis, non est dignus nomi-
ne procuratoris, qui non possit causam per trienni-
um suspendere, sed haec fallax procrastinatio &
temporis extractio, que fit cum maximo partium
dispendio non debet esse impunita, nec prodeesse a-
lienii l. et si § penul. ff. ad exhibendum l. 1. ff. de do-
lo malo, l. si duo ff. si quis cautionib. l. verū est 63.
§. tempus ff. pro socio: denique quod frustatio pu-
nienda sit exemplum insigne est in l. eius qui ff. de
appellationibus recipiend. Ac Popinianus dixit,
frustrationem non oportere esse impunitam l. 3. in
fi. infr. eod.

Practica
visualis.

§. Lucius

T R A C T A T U S.

§. Lucius Titius) Huc propriè spectat quod
Azo ait tit. C. hoc titul. aliquando fieri depositio
nem & consignationem ad sortis tantum liberatio
nem, aliquando ad usuræ, aliquando ad periculum
liberandum & euitandum.

Proinde in hoc §. euidenter colligitur quod
creditor inuities non cogatur particularem solutio
nem admittere si nolit l. quidam existimauerunt
in prin. ff. si certum peta.

Ein gleubiger ist nit schuldich ein theil Practice
des gelts seiner habender schuldz zunemen/ visualis.
Es were das der xberig theil nit lautter auss
findich vnd bekentlich/ so muss er nemē was
liquidirt ist/ Bart. in d.l. cum quidam, nec memo
uet quod aliquando hæc in contrarium audiuerim
disputari ex grollatoribus, glossato. inqu. m.

Veruenimuero in fidejussorib. tenetur particu
larem solutionem admittere, quia non res, sed perso
na conuenitur diuisim, vnd es ist schuldich von
einem jeglichen burgen sundertheil vnd ge
bür zunemē/l. in his §. si duos ff. de solutionibus,
et Angelus in l. qui pignori ff. de pignorib. Interim
tamen non diffiteor naturam mutui esse non admit
tere particularem solutionē ne sit creditor deterio
re conditione, quam mutuatarius, idemq; debitor.

Attamē cum ex causa necessitante debitor pos
sit cōpelli vt soluat debūit ante diē, quod videtur
esse durissimū, poterit & creditor ex causa compela
ti, vt agnoscat partem debiti vtr obique militat ea
dem ratio, Ergo quoque idem ius erit. Ac certè si
debitor

DE VSURIS

debitor ex causa interdum suum meritum potest onerari ut soluat ante diem, videlicet propter paupertatem creditoris sui l. 1. C. de conditione ex lege, cur non creditor vicem compensationis referret suo debitori? agnoscendo in simili forte paupertatis & angustiae pecuniariæ casu particularem solutionem, quod & humanius est, & ita accipio l. cum quidam ff. si certum peta. alij detorquent inde alium sensum contra mentem Iureconsulti, male.

§. Ab Aulo) Si non apparet de quibus usuris) In re obscura melius est fauere repetitioni, quam aduentitio lucro l. non debet in si. ff. de regulis Iuris l. at si quis §. 2. ff: de religio. & sump. Quocirca respondit Iureconsultus, in obscura eiusmodi de usuris conuentione melius esse fauere repetitioni, hoc est, succurrere creditori, illique actionem dare qua mutuum condicat, quam ad exactiōnē lucris aduenticij, qualis est usura quæ extrinsecus accedit, eidem gratificari: Et in summa incertitudo visitat usuras. Huc spectat l. si duo Titij, ff. de testamentaria tutela. Ita enim alternis annis aliquibus aliquid conceditur, in dubio si non concordant, se mutuo impediunt. Quo pertinet illud, saepè non deest nobis Ius sed probationes, ita non possumus legare fundum non demonstrato fundo aut stipulationem facere in incertum fundum, de quo non adhuc liquidò constat, neque enim sine corpore & certa quantitate huiusmodi fiunt, l. cum post §. gener. ff. de his quibus ut indignis, &c. Consule insuper ea quæ diximus suprà l. 31. antinomia 2. ubi que-

dam

TRACTATVS

dam exceptio huius loci proponitur.

Huc pertinet quod in materia stricta qualis est usurarum illud censetur omissum, quod non exprimitur l. si cum dotem ff. soluto matrimonio l. commodissimè ff. de liberis & posthumis, c. cui, de verborum significationibus, quia in odiofis non fit extensio de uno ad aliud, sed verba debent propriè & seris. Etè capi iuxta gloss. in c. s. sceptum de rescriptis in 6. ac quod fit materia odiosa conuentio usurarū patet ex c. unicæ de usuris in Clementinis. Simile vel potius idem est & hoc in constitutione odiosa appellatione vnius, reliquum non venit cum non fiat extensio ad omissum etiam ex maioritate rationis c. si cui domino, inf. de præbend.

Illud certè hoc in loco prætereundum non duxi, in proposita quæstione quædam issi. ἀπὸ γαρ οὐ λ. qui quadranginta ff. ad l. Falcidiā situ aut tabilitate, nam certū est quod in dubijs ubi nescitur quid expressum, quid actū sit, ut & hic, queratur plerunque rōmoda interpretatio ut multis locis demonstrari potest l. cum inter C. de fideicomissa libertatib. l. si idē sermo ff. de lega. 2. l. 1 ff. de reb dubijs cum eos eordan: ex quibus constat, incertitudinē rerum interdum vitiare præsentem contractū & negotium, interdū non, quod quando fiat, & quando non, prolixū esset constituere, et in regulā aliquā coniūcere. Vnū studiosus iuris in hoc ante oculos habeat velut Cynosuram quandam. Lex ad ea quæ iuris sunt supplet, non verò facti (est autem factum causæ caput & effectus, iuxta Harmen) & pro hac distinctione incera

DE VS V R I S

incertitudo rei vitiat, vel non vitiat, exempli causa
sa: verba ultimæ voluntatis dubia si iuris sunt ex ll.
interpretatio addenda est, l. medico ff. de aur. &
arg: sin verò facti sunt, nullam vim habebunt, nam
ea quæ iuris sunt lex, ut dictum est, tantum sup
plet l. quæ conditionibus C. de conditionib. & arg.
l. 2. C. de Iurisdictio, in quibus benigniorem inter
pretationem sequimur, sed in his quæ facti sunt, nō
item, quæ distinctione mihi concinnissima videtur,
vñus est illa etiam olim I. C. Jacob. Boniour in Gal
lia Auenioni & Biturigibus, cùm excuteret l. duo
Tityj ff. de testamentaria tutula, reiectis Accursij
frigidissimis distinctionibus, l. si fuerit, ff. de rebus
dubijs.

L. 42.

Ad fideicommissarium) Quia omnis fructus nō
iure seminis, sed iure soli percipitur l. qui scit, sup.
cod. cùm autem solum pertineat ad fideicommisso
rum, etiam perceptio fructuum ad eundem pertine
bit, quamvis potior pars anni ante diem fideicom
missi cedentem seu deberi incipientem, lapsa esse di
catur. Huc facit quod Bartol. ait in l. si filius fami
lias §. 1. in fi. ff. de verborum obligationibus: Re
spectu Iuris realis fructus sunt fundi, respectu ves
tro personalis non item.

Quamvis maior pars anni) Certū est extantes
ad huc fructus, & vt intelligi conueniens est secun
dum subiectam materiam, pendentes ad huc, quiq
ue solo separati nō sunt, partem esse fundi, l. fructus
pendentes ff. de rei vindicatione: ea q̄ ratione fieri,
vt ad

T R A C T A T U S.

vt ad alium pertinere nō possint quam qui ipse Dōs minus fundi sit, vnde hoc loco commode & pereleganter ab Herennio responsum est, fructus qui postacquisitum ex causa fideicommissi dominium ex terra percipiuntur ad fideicommissarium pertinere, nec referre quanto tempore fundus restitutio obnoxius ab herede possessus sit, fructibus adhuc pendentibus cum dominium semel fideicommissario acquisitum sit.

L. 43.

Ratio huius capituli eleganter exposita est ab Ulpio dicente, cum in priuati ius succedit fiscus priuati iure pro anterioribus suae successionis temporibus utitur: ceterum postquam successit, habebit priuilegium suum l. fiscus ff. de iure fisci.

Quae in stipulationem) Generaliter usurae contra nodum stipulationis non debentur l. quamvis C. eod. vt ex mutuo non debentur usurae stipulatione non interposita, quippe dans mutuum cum posuisset hoc officium omittere, nequaquam intelligi tur plus velle recipere quam quantum dedit. Ceterum an licitum sit stipulari usuras, hic repetendum est, superius quidem de hac questione aliquid dictum est. vicissim tamen dicendum explicatus (Δις γαρ καὶ τρις δὲ λέγεται καλα τεστε Platone) Et quidem plures diffidentur ex mutuo licere stipulationem usurarum facere propter dictum Christi, date mutuo, &c. sed his non subscribimus continuo cum usura siue reditus qui ex pactione non fallaci debetur, nihil mali in se habeat, ecce es-

T nim

DE VSURIS

nim grande vitiū (si Dijs placet) numero tibi 100.
Et tecū stipulor ut ex reditu eius pecuniae præstes
tributum alij cuidam , quod ego pendere debo, for
tè ex aliquo meo agro l. Titius ff. de præscriptis
verbis. Iam quis sanæ mentis & boni iudicij hanc
vsuræ siue reditus stipulationem si modum legitim
mum non transcēdat, iniustam existimabitur rixen
tur igitur qui volent, tutum est usuras stipulari le
gitimas etiam citra conscientie lassionē. Diximus
ad hæc superius & iterum oportunè, quod omnes
illi qui collocant pecuniam in alienum agrum, quæ
ita sibi obligat data certa summa pecuniae, ut quo
tannus inde capiat aliquot aureos, vel aliquot mal
deros tritici, hordei, &c. usuras in ingressu stipu
lentur, quod hodie sit per totum orbem Christianū
licitè & usitatè, quo sensu accipimus usuras pro
reditibus & fructibus l. usuræ supra de fructibus
l. alumnæ ff. ac adimendis vel transferendis.

Illud memencrimus hic usuras aliquando
deberi citra stipulationem, idque bifariam, nem
pe ipsa conuentione & ipso iure propter moram,
& quidem ipsa conuentione & lege pacti, vel cum
pignus à debitore datum est ex l. si usuras & l.
pignoribus, Cod. eod. quod ipsum tamen intelligendū
est, si modo non tantum pro sorte, sed eti
am pro usuris nominatim pignus datum sit ex l.
per retentionem Cod. hoc titulo.

Ipsò vero iure usuræ debentur propter moram,
veluti si mora in solaendo fideicomisso vel pretio
rei

T R A C T A T U S.

rei venditæ, vel locatione, vel similibus casibus commissa sit, Vlpianus. Nam et si ex mora fructus usuræque accessissent, l. generaliter dicimus §. pro inde ff. de fideicommissa. libertatib. Huc respondebit idem doctissimus Vlpianus inquiens, dum usuræ non præstantur si in stipulationem deducetæ non fuerint, aut si talis contractus fuerit, in quo usuræ deberi potuerint, etiam non deducetæ in stipulationem, l. ait prætor parag. præterea ff. quæ in fraudem credito.

Hic animaduertendum quid sit ipso iure deberi usuras, ipso iure, hoc est, ex iure quod usuras propter moram deberi ordinavit, & notum fecit, id quod latinè ipso iure dicitur, exponit id etiam alibi D. Bernhardus à Key iurec. clariss. Ita dicimus in actione tutelæ veniunt usuræ ipso iure fauore pupillorum. Huc addendum quod frustatus qui veniunt in iudicium aut officio iudicis, aut iure actionis debentur, officio iudicis si sint percepti post litem, quia percepti ante litem, veniunt iure actionis, & non quasi accessio, sed quasi sors.

I. 44.

Pœnam pro usuris stipulari) Hæc sunt etiam in l. cùm allegas C. hoc titul. & tradidit Harmenopol. lib. 1. Epit. tit. 10. de nudo pacto, neque si de iussor etiam hoc casu obligatur l. cùm l. ff. de si de iussorib. At magna est differentia inter pœnā & usurā, pœna infertur ob morā, usurā etiā ob lucru, Item pœna infertur semel usurā sèpius vel singulis

T 2 mensibus,

DE VSURIS

bus, quod calendis? Item stipulatio pœnae est certa, usurarum incerta, de usuris datur conditio incerti, de pœna certa. ubi autem § penult. ff. de verborum obligationib. vel dic, differentia colligitur ex spacio temporis, secundum quod usura mensuratur, pœna non item, sed secundum quod conuenierit inter partes, aliqua existente vel deficiente conditione, ut vel statim vel quandocumque placesat aetori, agatur ad pœnam, dici potest etiam per additamentum æquipollens evidenter declaratum, usura pendet ex usu quamque usus diuturnitas parit, est quasi usus consumpti premium & estimatio, at pœnam successus & diuturnitas temporis non parit, sed contumacia & instabilitas fidei in debitore reo, vide l. non solum ff. de liberatione legata l. grege in fi. ff. de pignorib. &c.

Proinde saepe pœnam stipulamur, quæ stipulationi addita circumscribit id, quod eius nomine quod interesse poterit, peti potest, quoniam plerunque ut Venuleius ait, difficilis est probatio eius quod interest, l. fi. ff. de praeto. stipula. §. vlt. Inst. de verb. obligationib. ob eamq; causam non amplius inspicitur quid intersit, hoc enim in conuentione definitum est, sed quæ sit quantitas & conditio stipulationis, aut quantum connentum sit, ut in hoc res ista non sit dissimilis iuramento præstito super aliqua controversia, in qua non amplius queritur, an debeatur, sed an iuratum sit, quod est in praxi usitatissimum, ex l. non erit §. dato ff. de iure iurando: Et quidem imprimis quod diximus a deo ob-

T R A C T A T V S.

deò obtinet, ut quamvis nihil interfit, pœna tamen conuenta vel quæ stipulatione comprehensa est, debeatur, ut si in eo eius nihil interest ita factum esse si aliter factum sit, quam ut pactio comprehensum est, committatur stipulatio l. stipulatio ista §. alteriss. de verbo obligationib. Hinc haud ubi factum est, ut quemadmodum id quod interest probare necessarium habetur, cum securitate nisi volumus, pœna plerunque ad evitandum periculum eius quod interest nominatione exprimitur l. vlt. ff. de eo quod certo loco l. nouissima ff. rem ratam haberet. &c.

Porrò comprehensa est in hoc capite una species eius quod interest, de cuius summa & integrâ & quantacunque futura est inter partes conuenienti solet, & hæc in iure ut hic & alibi, pœna vocatur d. l. vlt. ff. de prætor. stipula. l. procurator ff. ad exhibendum, & quanquam illa id quod interest se posse terminet & deliniare videatur, tamen quia in favorem adiungitur, nunquam contra stipulatorem reflectitur, adeò ut si paratus sit probare quanti sua interfit, admitti debeat, l. prædia ff. actionib. empti l. si quis à socio ff. pro socio. Ac in hoc stipulanti protestest, quod quamvis minus interfit, debitor tamen tergiuersationem facere non possit, quo annus ad solutionem pœnæ conuictæ astrinxatur, seriatimque si nolit & contumax sit, cōdemnetur.

L. 45.

Illos tantum quos suis operibus Admonendus

X 3 est lector

D E V S V R I S

est lector hoc loco , fructus distingui & gemino modo accipi , quosdam esse naturales , quosdam vero industrielas , sicut per expressum hoc in capite colligitur , ut eo nomine vituperandi non sint , qui haec distinctionem apertissime retinuerunt : alias enim ubi lex non distinguit , nec nos distinguere debemus : Naturales ijsunt , qui sponte naturae profervuntur , quibus hominis industria non dat initium , ut de pomo & sylua cædua per exemplum hic dicitur . Huc facit quod Marci 4. capit . scriptum est , Terra ultra fructificat : Item , Terra malas herbas nunc gignit & ubere pauco , ut quandoque feci ver sum : Industrielas vero dicuntur , quos citra hominis operam industriam per terra non proferret , ut segetes & fruges .

Vel ex sylua cædua) Sylua cædua quæ sit , habetur in l. sylua ff. de verborum significat . Est ꝑ illa , quæ cæsa repullulat ex stirpe vel radice , ut Seruins ait , dicitur ꝑ cædua ad glandariæ discrimen , quamquam etiam interdum glandaria cædua sit l. cum manusata ff. de contrahenda emptione . Cæterum cæduns a , um , à cædendo , hoc est , scindendo dicitur , unde cædua sylua dicta est , quod illius arbores scanditur vel lignorum vel materiæ causa , adde l. ex sylua ff. de usufruct . Galli vocant hanc syluam bois tailz .

Sicut cuiuslibet bonæ fidei possessoris) Conspicimus in præsenti scriptura , estimatorem fuisse Pomponium , quod fructus percipiendo vxor vel vir bona fide ex re sibi donata , illos tantum faciat suos

T R A C T A T U S.

suos quos operis suis acquisuerit, veluti ferendo,
sed si pomum decerpserit, vel ex sylua ceciderit,
non fit eius, sicut nec cuiuslibet bonae fidei possesso-
ris. Quae verba diligenter ponderanda & perpen-
denda sunt, & ratione id confirmare videtur, quia
non ex facto eius is fructus nascitur. Ex quib. ver-
bis prouenit & conflatur, naturales fructus qui sine
opera eius proueniunt, non esse bonae fidei possessoris.

Antinomia.

Huic sententiæ Paulus æquè grauissimus auctor
ex diametro refragatur in l. bonæ fidei emptor, ff.
de acquired. rerum domin. inquiens, bonæ fidei em-
ptor non dubiè percipiendo fructus etiam ex re a-
lienâ suos interim facit, non tantum eos qui ex ter-
ra & diligentia eius proueniunt, sed omnes: deinceps
addit rationē, quia quod ad fructus attinet loco
domini penè est. Probatur igitur ex ea lege, bonæ
fidei possessorem, non tantum lucrari fructus, quos
nostrî D.D. industriales vocant, sed etiam natura-
les, vel eos qui sola natura operante absque facto &
opera sine industria hominis proueniunt & nascun-
tur, (non negabis tamen felicius & copiosius maio-
riꝝ cum vberitate eos pruenire, si industria hominis
accesserit, quia duo vincula sunt fortiora uno, &
virtus unita fortior §. sed hodie Institutio. de adop-
tionib. nam si aliter statuamus, offendemus Phiz-
losophos & rerum naturalium Scriptores, quod esset
perquam ridiculum) quod patet cum generaliter di-
xerit Iureconsultus, omnes eum lucrari, quod signū
seu iudicij insinuat notam vniuersalis, que nullos

DE VS V R I S

excludit iuxta axiomata Dialecticorum, & est in
l. Julianus ff. de legatis 3.

Conciliatio Hoc ipsum quod hoc loco Pomponius introducit per hæc verba, Nec cuiuslibet, non denotat id quod nullius, sed verius alicuius bonæ fidei possessoris, alicuius verò non, veluti cùm proferimus, non omnis contractus accipientem obligationes uincit, Ergo aliquis existit qui obligationem introducat l. non omnis ff. si certum petatur, & non quælibet ex hæredatio filium submotum efficit, Ergo quædam ut pote rectè & ordine introducta, eum excludit l. non putauit §. non quæuis, ff. de bonorum possessio. contra. tabu. ita non quilibet sine delectu & paßim bonæ fidei possessor appropriat sibi naturales fructus, Ergo quidam est qui faciat, ut in d. l. bonæ fidei, qui contrarium censem magis astutè, q̄ verè loquuntur. Nā huic solutioni nisi cauiliis quibusdam pertinaciter inductis, occurri non potest, locupletissimus & grauissimus auctor est Iason in l. Nesennius §. fundum ff. de re iudicata, izmò & Bartol. lucerna & speculum Iuris Ciuilis dilectus in l. ex diuerso ff: de rei vindicatione cum Iacob. Aretin. & Oldrando astipulatur concludendo, bonæ fidei possessorem fultum & munitum ius st̄issimo titulo, tam naturales quam industriales suos facere, sed similis qualitas & dispositio simpli citer intellecta non est in praesenti casu, ubi si in facto eueniat præsumitur titulus iniquior. Attingit etiam de his quædam l. C. Stephanus Forcatulus Elitirensis in penu Iuris Ciuilis, aliam solutionem

vide

T R A C T A T U S.

vide apud Ioannem Bello. Tholosa. in quarto con-
trario Antinomiarum, alij aliter conantur soluere,
difficilis scopus est Gordius ille nodus, si quem cono-
tingat in actu. Interim tibi optime lector commen-
do, ut recte discas dijudicare solutiones, nam pleræ
que sunt magis conjecturæ instabiles, quibus nemo
niti cum fructu potest, quam veritatis non fallax
& erronea expositio: Iudicium facere potes, cum
dicunt plerique glossarij, vel dic, vel dic, ut
Iason deducit, vel dic secundum Salycetum, vel dic
secundum Bartolum, vel dic ut Alexander, quem
admodum non semel Accursius summas summarum
in solutionibus facere videtur, ut iam manus vni
sententiae dare videatur, nunc contra accingi, nunc
hoc in medium relinquere. Sed quæ est hæc incons-
tantia? Ecce quid dicam breuiter Barto. loquitur
quandoque pugnantia, cæteri sæpiissimè, quo nihil
potest esse vitiosius, ut & legimus Dydimum quo
plura scripsit vix ullus, fugillatū fuisse suo tempore,
quod semel haud sibi constitisset quiddā repudiās ut
fabulæ ppinius quod alijs ex historia tanquam sit ge-
stum petijisse se confirmat, teste Decio in l. nemo po-
test mutare ff. de regulis Iuris, & ibi per additas
me. l. eos C. de mod. mul. vnde verissimè de illo dici
possunt, et de similibus hi versus à nobis compositi.
Pugnat is ipse suo secum qui dissidet actu,

Errat & à cunctis, secum propria arte reluctans,
Odi prudentem malè qui sibi prouidet ipsi,
Propositiq; tenax in eo constantia mentis
Exulat, errorem sua per præcordia nutrit,

Deploratio
poetica in-
firmitatis
humanae.

D E V S V R I S

Inq̄v̄ys modō in h̄ec, modō in illa volubilis omnēs
Prospicere euentum toties affirat, at æger
Labitur, O metæ certum contingere finem
Quanta salus homini dum lumine vescitur isto.

Sed his nulla certitudo veritatis subest, quippe
eius quod multipliciter exponitur, ignoratur veri-
tas, volūt tamen DD. eā esse opinionē in gloss. cers-
tiore, q̄ postremo loco ponitur, quasi vero locus faci-
at bonitatem opinionis alicuius, quæ res nō leuiter
multos dubitare facit, quis enim illi crederet q̄ vo-
let ius corrigere, ex quo omnia corriguntur, quod
videtur illi facere, qui adferunt peruersiones po-
tius legū quam expositiones, ut Iustinia. dixit: sed
quoquomodo se h̄ec habeant, seruendum est tem-
poribus, foro q̄ itē vtendū. Quod cūm ita sit stan-
dum mihi duxi veterum decretis, ita tamen vt ve-
ritas semp̄ sibi p̄cipuum locū vindicet. Sed h̄ec ha-
ctenus, ad p̄positum redeamus, neq; enim dispu-
tum putat Ioannes Andreæ aduersus veterum in-
frugiferas sententias, & qui hoc fecerit, non vide-
ri indignum reprehensione in addit. Spe. tit. de lo-
ca. 6. nunc aliqua ad versicu. 241. lason in procmi.
feudo. numer. 33.

Antedictis questio vicinissima est quæ saepe in fo-
ro occurrit, an si quis hoc tempore non habeat titus
lum suæ possessionis, & tamen seuerit, elaborau-
rit, faciat fructus suos: ad quod dicendum, fructus
industriales die mit menschen vn̄ h̄ulſſe der na-
tur gewircket werden/die sindt eines igliche
besitzers/Er habe dañ eine titulu, anckunft od
nichts/

T R A C T A T V S.

nicht vnd machet die sein eigen de quo per Speculum in tit. de fructib. §. 1. verscul. in Industrias lib. vnd darumb sind die fruchte/Born/Weiz/Gestern/öl/Wein/rc. allein des so sie gepflanzt/geseit/vn gearbeit hat/accedit quod quilibet præsumatur habere titulum bonum , nisi probetur contrarium.

L. 46.

Coniunge l. fruct. ff. solut. matrimon. ratio aus tem huius capit is pendet ex dicto, Id honorum cuiusque esse intelligitur quod ære alieno deducto superest l. non possunt ff. de iure fisci.

L. 47.

Accipere iudicium hic accipitur, adire iudicem, se ġ coram eo defendere l. 2. §. 1. ff. si ex noxali causa agatur, & est in l qui sine, ff. de regulis iuris: iam præse ferens iudicij admissionem, cum videas tui habere exceptionem à naturali æquitate non abhorrentem, in mora esse non censetur, Ita si quis seruus habeat dominum paratum se defendere, licet pauperem liberabitur vinculis l. 2. ff. de custod. & exhibition. reo. Ac generaliter paratus accipere iudicium super re dubia & controvessa, nondum videtur esse in culpa, cum hoc quod pendet non sit pro eo quasi sit l. is damnum, ff. de regulis iuris, & per consequentiā nec in mora esse videbitur, & hoc ideo, ne præiudiciū fiat reo, quoad res delibe retur & sentētia definitiua expediatur, arg. l. vn. in pri. ff. nihil innouan. appe. interpo. Integer enim statutus

DE VSURIS

status videtur negotij controuersi protestatione fa
cta ad alium iudicem. Nec consideramus hic an as
mittere causam possit, sed iuxta praesentem intens
tionem rei qui fauorizantur. I. fauorabiliore ff.
de regul.iur.procedendum, nec etiam id damnos
sum est & periculorum futurum actori, qui si fru
stratio in Reo conuento animaduersa fuerit, habet
auxillum petendi usuras totius morae præteritæ,
quibus poterit consulere suæ indemnitatil. maris
tus infrà hoc titul. Ac fortassis victoria potiri &
obtinere, vel gratia causæ, vel iustitia, vel legis
auxilio poterit, l. denunciasse, circa si ff.ad l. Iuliz
am de adulter. statuendum itaque quod reus para
tus accipere iudicium in mora non sit, non magis
quam qui prouocauit nondum damnatus videtur,
l. z. § cùm ff.de pœnis.

L. 48.

In hoc capite ex remora discernitur, quod per
aduersarium mulier impedita est, quo minus pete
ret usumfructum l. 23. sup.eod.

L. 49. & vlti.

Coniunge l.fructus & ibi notata ff. de regre
lis iuris.

Aphorismi recapitulationis generales centum,
summam usurarum doctrinam complectentes.

1. Usuræ vocabulum latè accipimus propriè &
impropriè pro omni accessione ad rē quamlibet, ea
accessio fieri non debet, aut nimis magna sit nos
minanda est excessiva fæneratio. 2. proprie quidem
usura habet locum in ijs, quibus eam iure consulti
certe

TRACTATVS

certe plus mille locis asscripsérunt, impropriè in his quoque speciebus ponimus lucrum spectantib.
3. Ex ea causa referimus usuras ad mercaturas, cum & illæ sicut fœneratio intentæ sint in quæstiū contra communem opinionem. 4. Nec valere obiectiōnem plusquam manifestum est, mercatura habet lucrum ex labore, fœneratores non laborant, ergo &c. cùm illa & illi non sine labore & querunt & quæsiverunt pecunias & lucrum. 5. Propter præcedentia dicimus argumentum rectè sumi ab usurarum excessu ad aliorum contractuum abusum, qui et in his & in illis est pœna dignissimus, in genere congruentiam esse non est dubium. 6. Ex eodē fonte omnem avaritiam & delicta commissa circa pecuniam ad quasi usuram accommodamus excessiūam tamen. 7. Tam latè etiam extendi doctrinā usurarum ut intelligi nequeat sine plurimorum adductione exemplorum, quibus vtuntur Iureconsulati. 8. Hoc commodè posse procedere, si Tituli de ilis scripti integrè animo comprehendantur per Theoremata mentis non fallacia. 9. Assequi verò rezquisita facilius quis poterit, si in ijs faciat per expressum distinctionem multarum circumstantiarū, ut personæ, causæ, loci, temporis, quantitatis, qualitatis, &c. 10. Hæ quippe magnam usurarum diversitatem gignunt, & rem expeditius si obseruantur intelligendam animi oculis exhibent. 11. Sic & usurarū varia species annotandæ veniunt, propter eandem causam, aliæ earum spectant lucrum, aliæ pœnam, aliæ compensationem, ejusq; differētia inter

DE VS V R I S

inter has. 12. Quod sic patet, stipulari pœnam tam
tius & securius est, propter dubium interest, quod
probandum venit si committatur, pœna apposita
non item. 13. Aliæ etiam usurarum fortius deben-
tur alijs, ut quæ ipso iure debentur legibus ita suis
fragantibus. 14. Plerunque verò usuræ referuntur
ad legata, fideicomissa, hæreditatis petitio-
nem, ut pote ad contractus bonæ fidei, vel quasi con-
tractus ad stipulationem ut ad strictum iudicium,
ad res iudicatas ad id quod interest, veluti moram.
15. An verò Antichresis propriam usuræ qualita-
tem habeat, Item Chyrapharia usuræ ex ijs quæ
supra diximus, animaduertere poteris. 16. Item
permutationem nummorum mercatoribus grandiori-
bus non infrequentem, si quid tale Antichresis
patiatur prætermittimus propter eandem causam.
17. Olim etiam usuras retulerunt ad vestimenta,
vasa, schyphos, & id genus similia latissimo signifi-
catu, qua in re mihi videntur nimis auari fuisse,
contra veterum opinionem. 18. Et per hoc etiam
hodiè aliam esse rationem usurarum, quæ ex mora
veniunt, quam apud veteres l ureconsultos, qui in
ijs statuendis severiores fuerunt quam nostrates,
quod certè mirum est. 19. Quippè hodiè mora
tam præcise non curatur, in qua si verè damnum
contigerit semper deterioris est conditionis credi-
tor quam debitor, propter taxationem Iudicis qui
parcit Reo. 20. His annectendum, cum principa-
liter usuræ ad moram referantur, & propter eam,
testé Paulo, infligantur, propter bonum publicum
tolerans

T R A C T A T U S.

olerandæ sunt. 21. Quæ dicitæ usuræ ex mora
descendentes nomine tantum apud imperitum vul-
gus non re odioſas esse statuimus contra oſores usur-
ræ vniuerſales. 22. Confirmantur superiora, quod
usuræ vocabulum applicemus ad reditus anniua-
ſarios intellectu veriſimo, quibus nihil frequentia-
us in mundo. 23. Hac de cauſa, niſi pleraq; que in
libris Iureconsultorum de usuris traduntur, addu-
camus ad reditus præfatos, & ſimilia nullum no-
ſtro tempore uſum habebunt conſiſtentia in nuda
Theorica & litera velut in abſtracto ſterili. 24.
Quopropter etiam interpretes moderni plerique
mihi errare videntur, exponentes vel faltem vo-
lentes doctrinam de usuris, cum earum uſum præ-
termittant in reditibus annuis ponere. 25. Et qui
hoc non percipiunt, neq; percepere nūt, cum & id Scæ
uola alibi docuerit fine usuris competentem adhuc
ignorant nolint, velint. 26. Prædictas ſæpè usuras
cum auſi fuerint antiqui accommodare ad vefteſ,
calices, caligas, &c. ut ſupra poſuimus, ad merca-
turas atteximus, quod ab alijs non eſt poſitum eſ-
uidenter vel timide omiſſum. 27. Iam cum mer-
catura licito iure hodiè frequentetur cur abolita
ſit à Pontificibus usurarum ſubſtantia rationem
perpende. 28. Et id maximè cum negociatio ho-
minum inclinet ad usurarum exercitium, quaſi iſ-
to modo etiam ſocietas hominum conſeruari ex
parte videatur. 29. Quod ne incoſtanter dici
appareat, afferimus etiam usuras Iure gentium in-
troductas, & ab hominum commercijs ſecun-
dum

D E V S V R I S

dum aliquam speculationem nunquam diuisas aut separatas fuisse, quemadmodum neque pacta .30.
At cum duo rerum genera perhibeantur a Philosophis bona scilicet & mala, quasdam usuras dicimus bonas, quasdam vero malas legibus ita ordinantibus. 31. Sed in usuris bonis contingit repetitio fructuum & causae quae est iustissima, etiam autem intelligimus rei plenariam restitutio- nem, unde petere causam suam & fructus est exi- gere usuras. 32. Hinc etiam verba illa collo- cata sunt a iureconsultis sub titulo de usuris, ut os- mnis causa restituatur, l.38. hoc titulo. 33. Con- iungenda etiam esse haec vocabula in percipiendo vero usu usurarum censemus, usura, accessiones, causa, fructus, mora, &c. ex consilio tamen Papiani, &c. 34. Ex quibus manifestum fit, us- suras collocandas esse inter fructus qui non uno mo- do intelliguntur, & hoc significatu veteres etiam usurae vocabulum accepisse leguntur. 35. Ex his etiam euidentis redditur plures esse usurarum spe- cies, nec ad unam simplicem mutationis formam restringendas, ut leuiter docti Theologi existi- mant. 36. Aliquae etiam earum diuersitatem habent propter differentiam & qualitatem perso- narum. 37. Hoc adeo verum est, ut plerisque non liceat eas exercere de honestate propter condi- tionem personae. 38. Nec tamen hoc torquendū est aduersus usuras cum hoc potius ad quorundam vocationem referendum putem, ne videlicet diui- nus cultus aut professio debita impediatur, aut fa- miliae

T R A C T A T U S.

milia honestas non clareat. 39. Harum usurarum lucrum quædam sectantur pleræque etiam sine mora infliguntur, quod mirabile videtur propter pau- li sententiam dicentis, usuras non infligi propter lucrum potentium, sed propter moram non soluentium. 40. Causas quoque plures esse ex quibus debeatur certè iuris est, quas omnes hic assumere prolixius effet. 41. Ut autem in mutuo finiuntur usuræ certo tempore, ut præscriptione quandoque 30. annorum, ita certo quoque tempore conuentio- nis debentur, & tam ante litis contestationem, quam post eam non desinunt deberi. 42. Quod tamen attinet ad finiendas usuras distinguendæ sunt actiones: aliud obseruatur in actione personali, aliud in reali ubi pignus interuenit, nam fructu- um & usuræ petitio omnis in actione personali tol- litur 30. annis in hypotheca 40. l. intelligere C. de- luitio. pigno. l. cum notissimi, §. 1. C. de prescriptio. 30. anno. 43. Quod idem etiam sic manifestius fiet ob usuras debitæ hypothecæ retineri potest, es- tiam si personalis actio perierit, verum utraq. sub- lata, tolluntur etiam usuræ. 44. Hoc quoque verum est, quod usuræ non fauorizentur, unde si in earum stipulatione modus certus non adjiciatur, nihil valet quod agitur. 45. Eademq. de causa si dubiæ reddantur, debeantur an non debeantur, cōtra eas pronunciari confuevit: neque enim fauor- dum est libertati usurariæ. 46. Certis tamen ca- sibus hucus est propter personas, quorū institu- tum vitæ est, usuras exercere. 47. Sic etiam ex-

V pacto

D E V S V R I S

pactio non debentur generaliter , nisi in causis frus-
tuum favorabilibus , & ubi premium periculi con-
stituuntur . 48. Ac licet in his grandiores com-
munibus & vulgarib . concedantur , eius tamen pro-
babilis ratio allegatur , utilitas nimirum hominū .
49. Interim verò nemini nocere debet usurarum
exercitiū , quod alius facit nisi lucri mediocris cau-
sa , aut morē respectu , vel pœnae appositæ , in quib .
nemo videtur damnum sentire , quod sua culpa sens-
tit . 50. Quamobrem generalem in usuris exercen-
dis & excutiendis cautelam , potius unam maxia-
mam & velut auream Regulam summa ope , sum-
ma item Catholica religione tenendam , cum in his
animæ periculum versetur , arbitramur , quod usu-
ra quæcunque tandem sit , laedens proximum nimis
duriter & sine causa est censenda , est omnibus mo-
dis iniqua . 51. Quo posito si quandoque nimium
crescere incipiat usura ex pactionibus , stipulatio-
nibus , &c . redigenda erit ad æquitatem ne Philos-
sophos , qui de usuris scripserunt , offendamus . 52.
Quippe multis modis grauiissime in his errari con-
suevit , & quidem tam enormiter , ut pius animus
horrefeat meditās deformia facta . 53. Ecce enim
quondam labentibus annis ita impegerunt quidā .
Ut exactores usurarum auarissimi digna commis-
sint extremo capitī supplicio , qualis fuit Scaptius
Procurator Bruti . 54. Hinc etiam homicidus tas-
tes æquiparantur , dicunturq ; iustis epithetis sans-
guisugae , hirudines , vultures , cimices , & quid alia
ud est excellentissimas usuras exercere , quam hos
minem omnibus expoliare , & mortis causam præ-

T R A C T A T U S.

here? 55. Hoc cōtingit, & quale sit cōspici potest in famigeratis fēnēratorib. in quib. et hoc detestabile est, quod volūt videri uīly prodesse, cū ipsi interim propriū lucrū amplectātur dūtaxat. 56. Vnde deploro talia mūdi fata: atq; utinā verus v̄sus v̄surarū perciperetur, fieret id cum maxima hominū v̄tilitate, quod equidem sperari posset, si nō excēaret plū res cupidissima euaritia. 57. Hinc propter pessimū abusum, & quidē horribilem, omnes boni abhorret ab v̄suris, ac digna epitheta maximis fēnēratorib. indidere, vt diētū est. 58. Addūt etiā ratiōes, quod nimirū non sint alenda tāsēuæ & prōptae occasioes peccatorū. 59. Inde eximijs & notorijs fēnēratorib. pēnæ propositæ legūtur, & quidē non leues, vt infamiae nota ex qua nō vulgaria detrimēta p̄cedūt. 60. Quæ tamē pēnæ cōtinentur in Iure Canonico v̄surarū istis nobilib. p̄scriptæ hodie inter seculares nisi fortè in ea Italiæ parte ubi Pōtifex habet Iurisdictionē vix ex millesima parte frequētantur. 61. Tolerādos autē esse mediocres fēnēratores, sicut & Publicanos, itē p̄xenetas & eius farinæ similes p̄pter negociationes hominū magis multis placet, licet aliqui in contrariū rixentur, non sat eruditè iudicātes. 62. Aliquādo enim & sēpius subsidū adferunt pecunia illa p̄senti, vt petitis bello magnis et illustrissimis dominis, quale summi Reges etiā sumpsisse legūtur. 63. Accedit quod fēnēratores mediocres simul iure publico quod opus Dei est Proverbiorū 16. astringātur. 64. Et quidē adferūt bonū multis tanq; certa causa efficax non tan

DE VS V R I S

quā cōcomitantia & obiter siue incidēter. 65. Aus
ritia temē exuperās in illis reprehendit, sicut ea
quoꝝ in Monachis c. ex parte de constit. in Decre
tal. 66. Attamē in vniuersum abolere velle vsuras,
quod fecit Basilius Imperator, non est ē Repu. ut neꝝ
hoc factū Imperatoris perst̄it. 67. Omnia etiā di
cta q̄ proferūtur de vituperatione usurarū, de excesso
su earū intelligēda esse statuimus. 68. Pcccant es
tim valde qui modū superānt, idq̄ alijs indulget ad
depauperationē multorū. 69. His consequēs est, nec
Principes quosdā rectē agere, largiētes Iudeis ma
gna vberitate usurarū inter Christianos negociaſi,
casq; exponere ad intolerabile lucrū. 70. Neque con
cedimus de iure, licet p̄hdolor de facto aliud contin
gat Iudeos exercere alios modos & grauiores usurra
rū, q̄ inter Christianos vſitatū est, qui nunc mores
Iudeorū in exercēdis usurris incipiēt in multis locis
discere, cōtra dominorū maximorū indulgentiā. 71.
Quoniā omniē excessum, qualis est usurra usurarū,
reijcimus, & quod tibi vis fieri in ijs vt id alteri fa
cias, etiā atq; etiā optamus. 72. Vſus itaq; teneatur,
collatur abusus usurae, quā etiā propriē sumptā nul
lo modo cū sacra scriptura pugnare, sed hanc diuera
sum de illa docere q̄ leges Romanæ, afferēdū est. 73
Neꝝ tamē in infinitū usurras aliter Theologicè, ali
ter ciuiliter accipim⁹, nisi Christianæ caritatis cōte
platiōe differētia magna ab innocētissimis ponatur.
74. Quietiā Christianū esse suadēt, ab initio usurras
in stipulationē nō deducere, q; & nos nō diffitemur,
ita tamē vt hoc relinquatur voluntatis nō necessita
tis. 75. Quippe usurae p̄scriptus modus tā licite in

T R A C T A T U S.

cōmercijs hominū seruari potest, q̄ ullus alias cōtra
ētus. 76. Q uod cū ita sit, Ius Canonicū rectius reti-
nuiisset verū vsum vsurarū, q̄ prohibitis substituis-
set id quod interest, manemus tamen in superiori sen-
tentia, quantū ad hunc articulū. 77. Quibus adiū-
gendū venit, quod ius p̄fatum corrigēdo Ius Ciuita-
de v̄suris p̄termisit, quod erat p̄cipuū videlicet in
legitimo earū modo astruēdo operā ponere. 78. Ob-
id etiā ius p̄dīctū debuit potius renouare verum
vsum v̄surarum. 79. Ut interim taceā quod consue-
tudine contraria, q̄ vim legis obtinet, discessum fue-
rit ab eo iure, nisi tamen derogo sacro iuri Pontifis
cio, vbi bene sentit. 80. Atqui nec hoc occultandū
examen rectitudinis v̄suras nancisci conueniens es-
se ex morē regionis, qua in re tamen hunc morem le-
gibus p̄aejudicare, aut potentiorem esse posse, ne-
quaquam concedimus. 81. Consuetudinem quoq;
quæ moris huius indistincta comes est magnam con-
siderationem adferre in iustitia v̄surarum perpen-
denda, afferimus. 82. Ita tamen ut semper subsit
causa in illis, quam consuetudo excludere non po-
test, ne valētior vñquā ratione videatur. 83. Hæc
tamē causa quandoq; lāguidior cōspicitur in earū
cōdictione q̄ petitione, siquidē iure ciuili indebitē
solutæ v̄suræ repetitioni subiacēt. 84. Attamē ex
pacto quāuis ex eo cōmuniter peti nō possint, solua-
tæ tamē nō repetūtur ppter naturale obligatiōne.
85. Hæc ius Pontificiū paulò aliter dixit, semp
nim existimat indebitē v̄suras solui cū nullas fec-
rē admittat secus q̄ ius ciuile, ecce igitur maximā

DE VS V R I S

differētiā inter hæc duo. 85. In canoniciū cōcedit repetitionē omniū usurarū, ita tamen ut æqualitas seruetur in alterius tantundē mutui datione. 87. Diximus iā de repetitione usurarū, dicamus nunc de retētione earū quædā, ubi hoc certū est, si sunt indebitæ pmissæ, possunt nō solui p retentionē. 88. Sed si sunt pmissæ, non sunt p̄sus indebitæ, sed alios quo usq; si ita cōtingat, quare p̄textū nō est vtendū sacræ scripturæ et iuris canonici. 89. Quoniā in usuris nō licet ex parte fraudulenter aētū expellere, et penitus annihilare, ita vt fœnectori immodicas usuras stipulato pmissor illudat, nihil soluēdo, ubi decidēda legib. cotrouersia est. 90. Cui⁹ rei ratio p̄test esse, q̄ pati iniuriā nō est tātū peccatū, quātū facere, quāuis aut̄ hoc durū videatur, ita tamē lex scripta est. 91. Illatis et intellectis p̄cedētib. uerū cōcluditur esse, mediocres usuras licitas esse, et p̄pte rea Aristotelis sentētiā meritò dānari posse, q̄ existi maut exercitiū usurarū esse cōtra naturā pecuniae. 92. Quis enim tā agrestis est vt dicere ausit, argen tū vel aurū fructus naturales p̄gignere? quod vix rusticus diceret. 93. Ex hoc errore Aristotelis po stea multi alias docti cōperūt cōuitia iacere in usuras, de quib. Iure cōsulti loquuntur. 94. Et ppter hoc Aristoteles magis astutè scripsit q̄ verē de stoliditate pecuniae, quā qdā stultus seminasse legitur, cres des eā crescere & augeri posse. 95. Merces etiā non possunt fructificare, nihilominus tamē ex ipsis usuræ & incremēta abstrahuntur p̄ negociationē. 96. Nō minus crassus est error eorū, q̄ in uniuersum usuras dānant, cū earū doctrinā nō integrè cōpletās

¶ur. 97. Ad saluandū quoq; eas dicim⁹ nō obſtare dī.
etū Christi, late mutuo nihil etc. cū hoc de naturali
mutuo rectissimē intelligi posse videatur cū illis q̄ ſu
pi⁹ dixim⁹ 72. theſi. 98. Addo etiā excessū vſuraru⁹
magis vitupare q̄ aliorū coṭractu⁹ abuſum diſſonu⁹
eſſe, nec decere eos q̄ id faciūt, cū in genere nullū ſit
diſcrimē. 99. Hos errores attingere neceſſariū eſt,
ſicut neq; vſuraru⁹ doctrina rectē intelligi poſteſt ſine
pluri⁹ argumētoru⁹, q̄ aduersus eas veriſimiliter ſle
eti poſſunt, refutatione, & commoda explicatione.
100. Hæc de vſuris T hemata adduxiſſe ſufficiat,
nec enim bene docet, qui omnia docet:
Sed ſatis aut plus eſt centeſima Thēſis in illis.

Quæ poſtrema vides, optime lector, erit.

Iam q̄ ſimul finire meos festino labores

Scribere, laſſatis eſt quoq; grata quies.

Oportuna graues fouet intermiſſio curas,

Omnia ſic vicibus ſunt recidiua ſuis.

Hic mens iſte labor fuit atq; induſtria, fructum

Qui volet inde ferat, cui placuiſſe ſat eſt.

Zoilus inuidia laceretur ut ilia Cod. o.

Vt q̄ olim ſaxis præcipitetur humum.

Ordine quæ deāimus, quæq; ille reçenſet amato

Si placet, & frontem nec caperare velis.

Exiguus numerus ſtat candida corda ferentū

Iudicij potior pars ſolet eſſe mali.

Ipſe caperare bonos poteris quibus eſſe beatus,

Sunt tamen hi pauci n̄l nocet hoc, ama eos.

Sic Deus eſt ſolus dominans in numine ſolo;

In cœli veniet paucula turba polos.

Nam quia pars maior ruit in fera regna gebennæ,

Sic rotatatorum fertur in orbe ſuo.

COMMISSA ERRATA PER ANS
notationem & numerum literarum Alphabe-
ti, quo singula folia distincta sunt.

A. fol. 7. fac. 1. lin. 3. leg. arbitrabor. B. 1. f. 2. ll.
29. sine. b. 5. f. 2. l. 26. usuræ pro iudicæ. D. 1. f. 2.
l. 2. usurarij pro usurā leg. d. 4. f. 1. l. 23. sit. d. 6.
f. 1. l. 26. iniqui. d. 7. f. 2. l. fi. cum sequen. fol. l. 1.
leg. depravatio. & dele verbum videat. E. 3. f. 2.
l. 29. leg. usuras. e. 5. f. 1. l. 3. facite. F. 4. f. 1. l.
16. qui. ibid. fa. 2. l. 5. ff. erit pro forū. f. 7. fa. 1. l.
18. tunc. G. 3. f. 1. l. 8. accessorium. g. 4. f. 2. l. 23.
transcedere. g. 6. f. 2. l. 27. in facieō. g. 8. f. 2. l. 2.
legi p̄iudicare. H. 3. f. 1. l. 9. serius. & ibi. fa. 2. l.
24. actione. b. 4. f. 1. l. 19. quid. b. 7. f. 2. l. 15. ex-
aminata. fo. seq. l. 2. exactius. ibi. l. 9. cesset. I. 1.
f. 1. l. 18. interea. i. 2. f. 2. l. 15. prælegauerat. i. 5.
f. 1. l. 11. & equiore. K. 4. f. 1. l. 26. partitur. L. 5. f.
2. l. 5. cimices. & ib. l. 17. dele Bethaniensis. L. 5.
f. 1. l. 22. quot. M. 2. f. 2. l. 2. p̄ Dens lege lenis. m.
3. f. 2. l. 13. iureconsultorū. m. 4. f. 2. l. 17. oblationē.
m. 7. f. 1. l. 19. tolerabile. & f. 2. l. 5. poeticus. N.
3. f. 1. l. 8. leg. hoc nō. ib. l. 12. depensurū. n. 8. f. 2.
l. 7. ob. O. 2. f. 2. l. 6. deest vox, carere. o. 5. f. 1. l.
7. p̄ qt. leg. vt. & t. n. lie p̄cedens. Q. 7. f. 1. l. 14. seu
p̄ suis le. ibi. f. 2. p̄ + pone ♀. & stimulabit p̄ simu-
lab. R. 2. f. 1. l. 9. dixerūt. r. 5. f. 2. l. 8. 5. p̄ 3. S. 3.
f. 2. l. 29. sp̄osus erit. s. 5. f. 1. l. 4. statutū. ib. f. 2. l.
28. vindicās. s. 6. f. 2. l. 10. deest wöll. & ib. l. 21.
alicui. T. 1. f. 2. l. 6. stipulationem. t. 2. f. 2. l. 1.
quot. t. 3. f. 1. l. 28. minus lege pro annus. t. 6. f. 1.
l. 15. videatur. & ib. f. 2. l. 4. fauoriz atur. ibi eti-
am li. 8. auxilium.

02030

02030

ISBN: 978889575506-9